

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

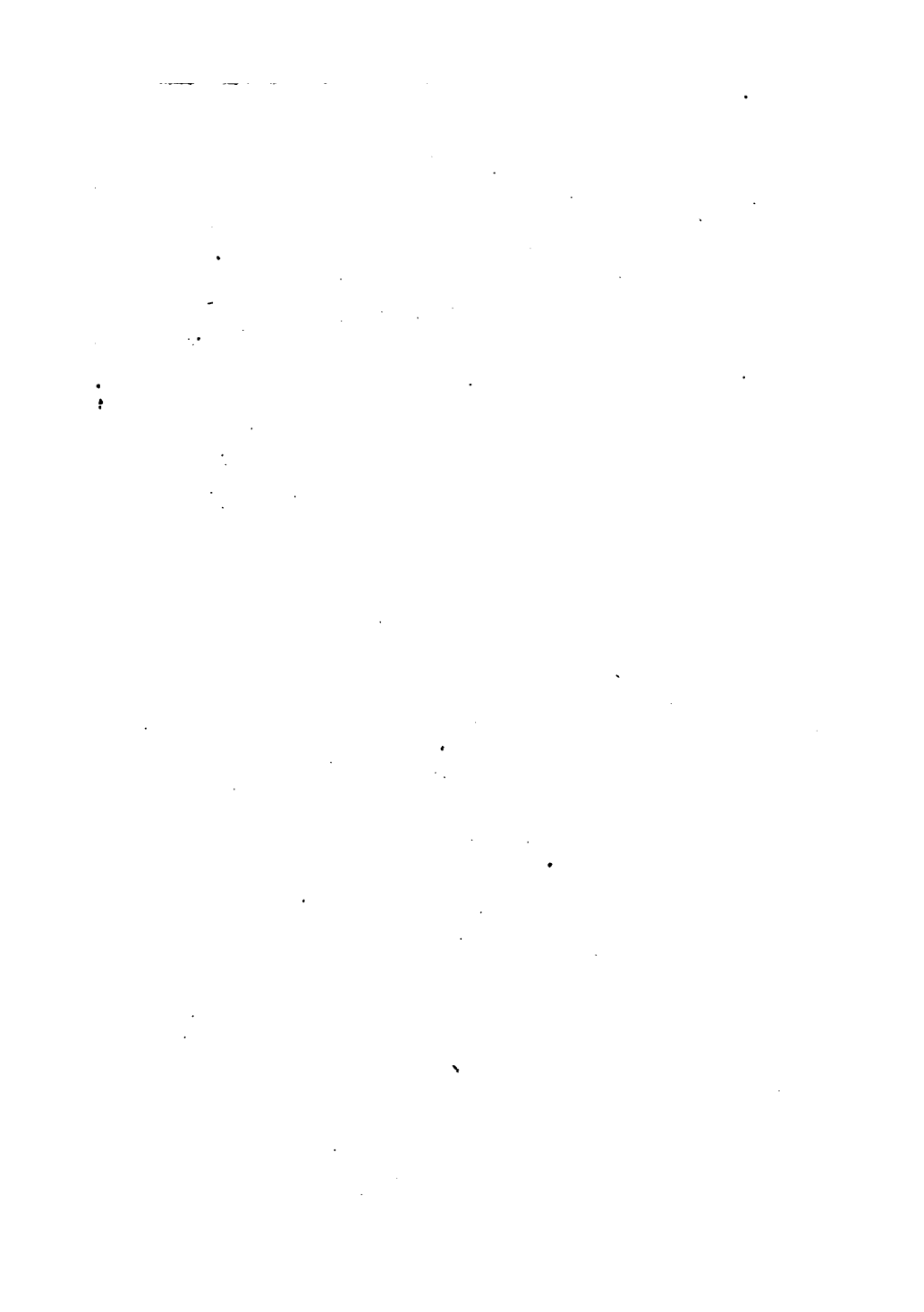

Lp 29.143.10

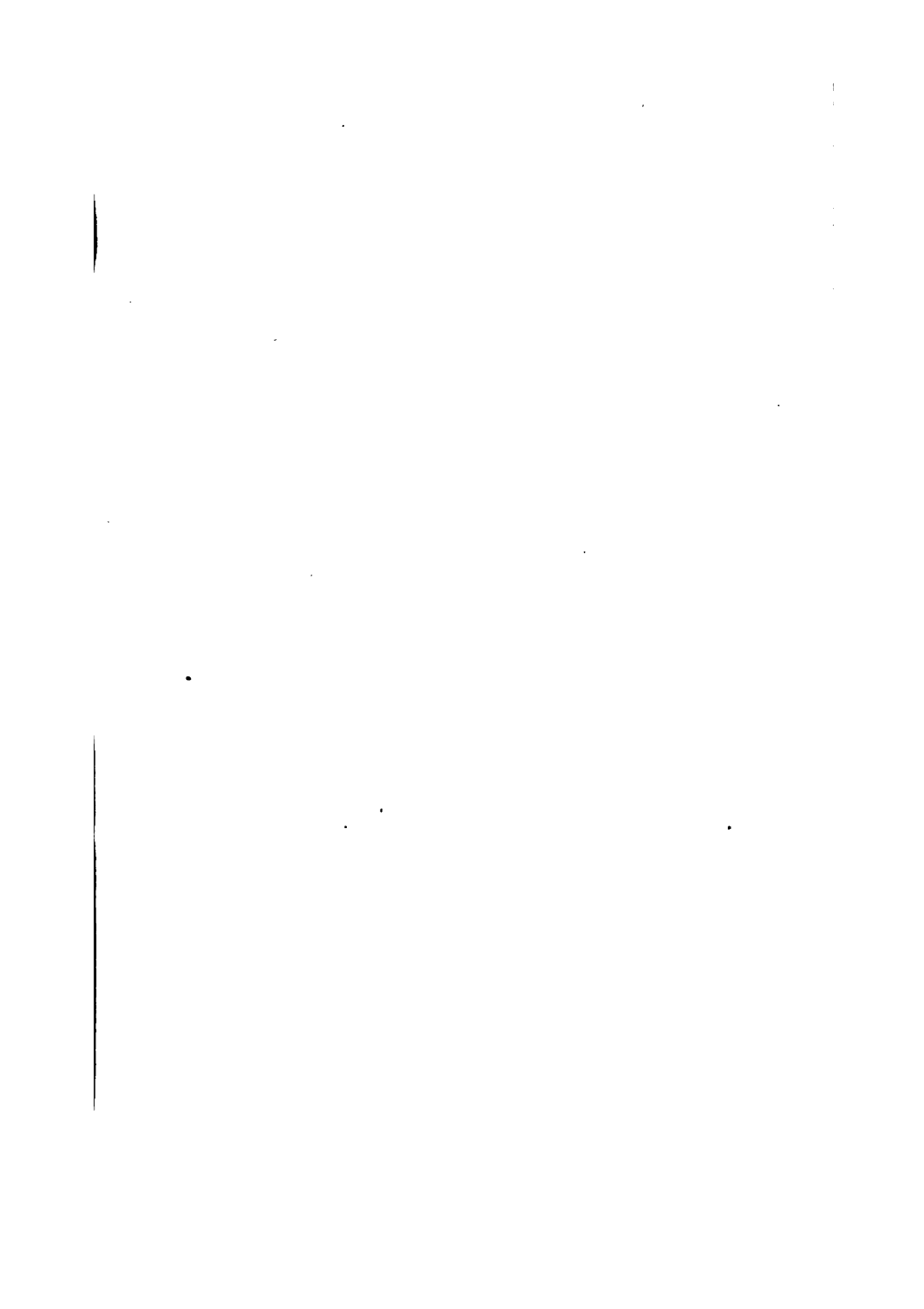
**Harvard College
Library**

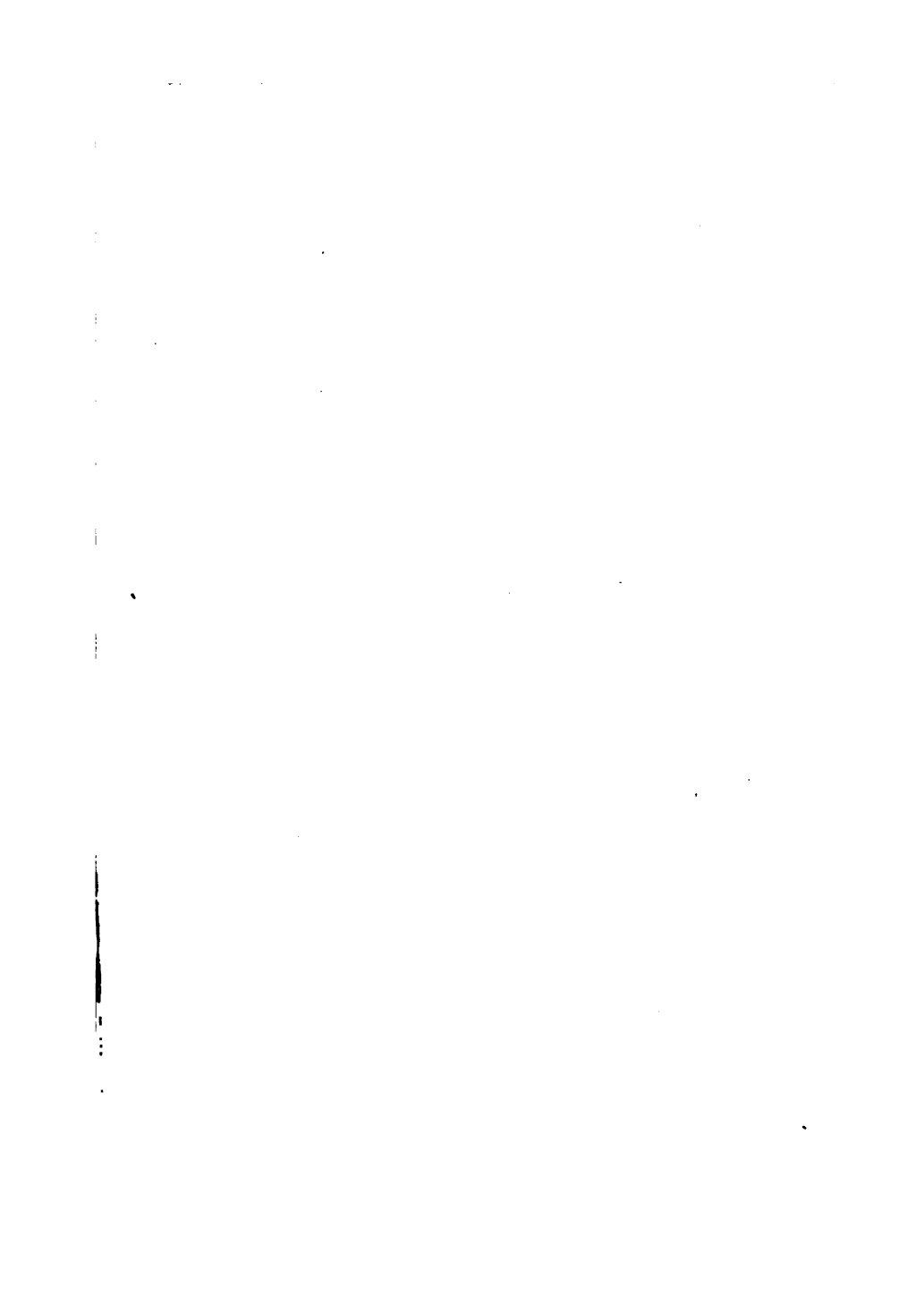

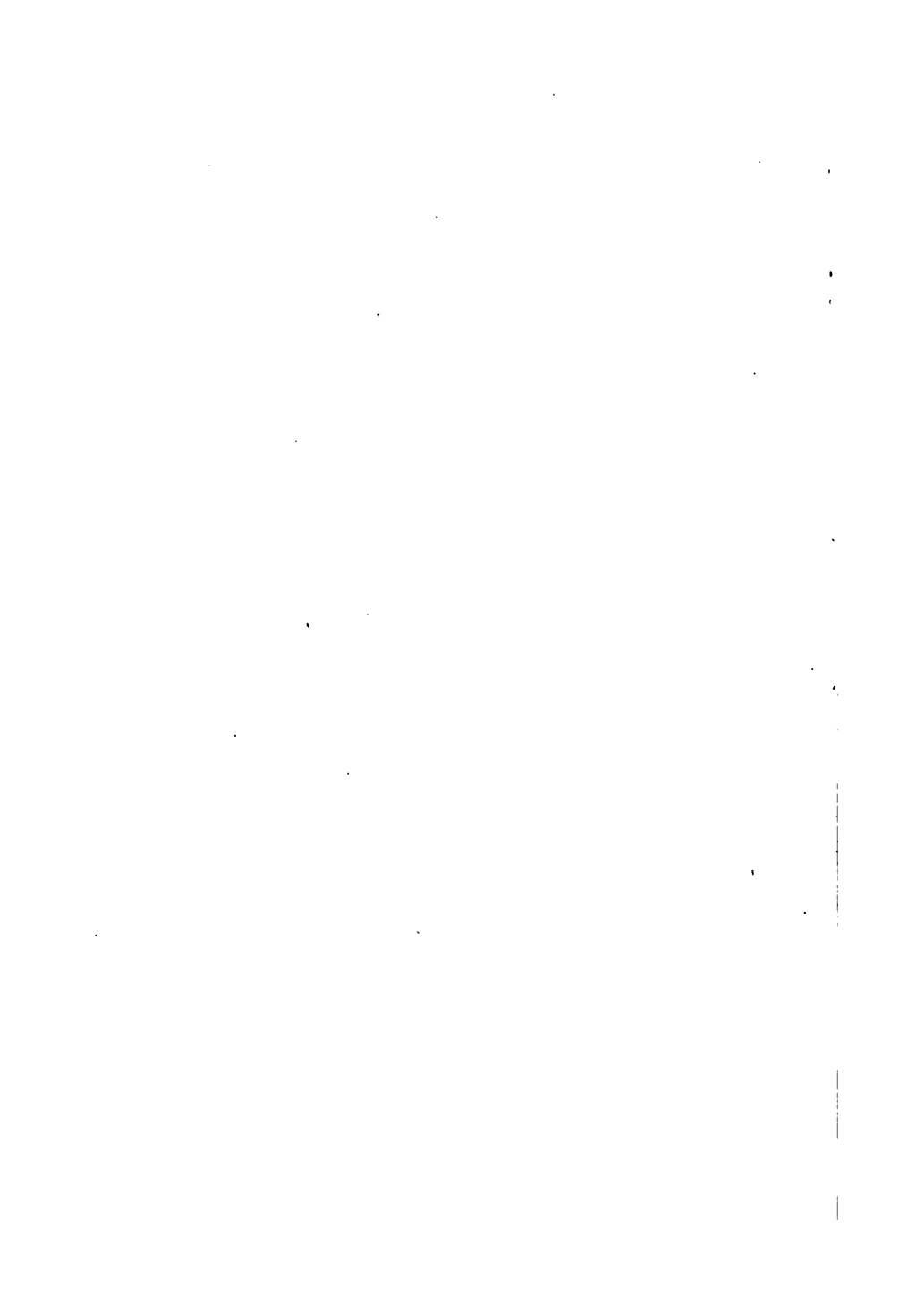
**THE GIFT OF
CHARLES HALL GRANDGENT
CLASS OF 1883
PROFESSOR OF ROMANCE LANGUAGES
EMERITUS**

C. H. Prantzen,

C. PLINI CAECILI SECUNDI
EPISTULARUM

LIBRI NOVENI

EPISTULARUM AD TRAIANUM LIBER

PANEGYRICUS

RECOGNOVIT

HENRICUS KEIL

LIPSIÆ
SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI
MDCCCLXXVI.

29.143.10
✓

HARVARD COLLEGE LIBRARY
GIFT OF
CHARLES HALL GRANDGENT
JANUARY 14, 1932

4

PRAEFATIO.

Novem epistularum libros a Plinio editos esse auctore constat Sidonio Apollinari, qui epist. IX, 1 'addis' inquit 'et causas quibus hic liber nonus octo superiorum voluminibus adcreseat, quod C. Secundus, cuius nos orbitas sequi hoc opere pronuntias, paribus titulis opus epistulare determinet.' obscurata autem proximis a Sidonio saeculis harum epistularum memoria decimo saeculo tria extiterunt exemplaria cum scriptura verborum tum dispositione epistularum aliquantum inter se dissimilia. e quibus exemplaribus unum genuinum novem librorum numerum, sed membranarum aliquot casu interceptis minutum, servaverat; alterum octavo libro omissa, nono pro octavo posito, turbato praeterea in quinto et in ultimo libro epistularum ordine, octo libros exhibuit; tertium denique libros quattuor primos cum sex primis libri quinti epistulis complectebatur. praeterea autem in eo codice quarti libri epistula vicesima septima omissa erat: unde evasit numerus epistularum centum. ex hac igitur stirpe cum triplex librorum genus quo posterior aetas usa est propagaretur, non simul diversis exemplis descripti codices apparuerunt, sed paulatim alio genere post aliud reperto universus epistularum numerus in lucem prodiiit.

Nam cum post eam quoque aetatem quam dixi a paucis Plinii epistulae legerentur, primum reliquis duobus generibus latentibus centuria epistularum ex eo exemplo quod tertio loco posui ducta doctorum hominum manibus versabatur. cuius modi codice tertio decimo saeculo usus est Vincentius Bellovacensis, qui in Speculo historiali lib. X c. 67 Plinii epistolas ad diversos circiter centum se repperisse ait et 'paucos flores ex huius epistolis excerptos' quos subiecit ex his ipsis centum epistulis petivit, eosque ita comparatos ut ex verborum scriptura cum libris manu scriptis quorum hodie copia facta est collata intellegi possit ad id genus quod dixi Vincentii codicem pertinuisse. habemus autem huius stirpis testem Vincentii aetate aliquanto superiorem Florentinum codicem, quem in bibliotheca Laurentiana inter eos libros qui illuc e bibliotheca Florentina S. Marci, cuius olim fuit numero 284 notatus, travecti necdum in numeros relati sunt inveni. is igitur est membranaceus forma quadrata minore, sub finem saeculi decimi, ut mihi videbatur, in Germania scriptus. nam et scrip-

turam et formam libri talem esse iudicabam, qualem alias in codicibus 'S. Nazarii in Laurissa' observavi. qua in re nisi oculi et memoria me fecerunt, eum *librum epistularum Gaii Plinii* quem undecimo saeculo in monasterio Nazariano extitisse catalogus ab Angelo Maio in Spicilegii Romani volumine quinto editus p. 190 indicat hunc ipsum Florentinum codicem esse dicas. continet autem post Apuleii libros minores inde a f. 41 Plinii epistularum partem eam quam in archetypo huius stirpis fuisse dixi. nam quae post sextam libri quinti epistolam addita sunt, epistula septima et octavae pars usque ad § 4 *curiosi*, ea recentiore manu saeculo quinto decimo scripta sunt. singuli libri maiore spatii relicto et maioribus litteris satis aperte distincti sunt, ipsa inscriptio tamen in solo secundo libro addita est, in reliquis ei cui rubricarum cura mandata erat relicta. ceterum ante me Fridericus Lindenbergius librum excusserat, siquidem schedae Lindenbergianae, quibus Cortius usus est, ita cum huius codicis scripturis consentiunt ut non dubitem quin ex hoc ipso excerptae sint, praesertim cum Lindenbergium Florentiae Marcianos codices usurpasse constet. praeter hunc codicem autem unum eiusdem generis librum Marciano antiquiorem extitisse novi Riccardianum, quem a Gorio Florentino collatum habuit Cortius. ipse enim librum, quamquam et a Lamio in 'catalogo codicum manuscriptorum qui in bibliotheca Riccardiana Florentiae asservantur', Liburni a. 1756 edito, et in indice manu scripto quo nunc in Riccardiana bibliotheca utuntur indicatus erat, frustra Florentiae quaesivi. indicabatur autem eodem numero atque Plinii naturalis historiae codex, ut nesciam num de numero erraverint ii qui indices confecerunt, an compluribus membranarum quos in fine eius codicis deesse vidi perditae epistolae interciderint. et de aetate quidem codicis Lamius saeculo circiter nono vel decimo, Dorrillius, a quo commodatas Gorii schedas acceperat Cortius, inter saeculum decimum et undecimum scriptum esse librum dicit. scripturae autem ea est cum Marciano codice consensio ut aut ex eodem exemplo utrumque descriptam aut Riccardianam alterius fontem esse appareat. qua in re non praetermittendum est quod, quamquam quattuor tantum epistularum libri cum parte quinti in codice scripti erant (minus accurate enim quattuor libros dicit Lamius), index tamen epistularum, qui in eo fuisse dicitur, in quo cum inscriptionibus epistularum prima cuiusque epistolae verba indicata essent, ad finem quinti libri deductus erat. unde intellegitur, nisi forte ex ipso Riccardiano universam stirpem natam esse suspicari volumus, de quo propterea quod oculis usurpare librum non licuit, certius statui nequit, primum codicem a diligenti librario expressum olim vel quinque libros vel integrum epistularum numerum continuisse, deinde ultimarum membranarum iactura facta ad eum qui nunc est numerum redactum esse. sed Riccardiano co-

dice amisso, praesertim cum in scripturis codicum referendis admodum negligentem esse Cortium intellexissem, praecipuam huius stirpis memoriam Marciano, quem Florentinum dico, contineri volui. nam qui praeterea extant centum epistularum codices, ii omnes ita comparati sunt ut alios quos ipse vidi et examinavi ex Florentino ductos esse adfirmare possim, alii quorum scripturae ab editoribus exhibitae sunt nullum praeter hunc ipsum usum habeant. sunt autem quos ipse vidi hi, Bernensis Bongarsii 136 memb. 4 saec. XII, Parisini Regii 8558 memb. fol. saec. XIV, 8560 chart. fol. saec. XV, 8607 chart. fol. saec. XV, Vaticanani 1777 fol. saec. XV et 1778 memb. 4 saec. XIV, Laurentiani plutei XLVII, 37 memb. 4 saec. XV et 34 memb. 4 saec. XV. e quibus is quem ultimo loco posui reliquos libros, octavo tamen omisso, alia manu additos habet.

Atque haec de centum epistularum exemplari. quod longo temporis spatio interposito octo librorum exemplum exceperit, cuius nulla extat memoria praeter codices saeculo quinto decimo in Italia scriptos. et ex his quidem omnium de quorum aetate certo constat antiquissimus est codex Archivii Cassinati 332 membranaceus fol., anno 1428 ab Antonio Marri filio Florentiae scriptus. quo fit ut primis saeculi quinti decimi annis horum librorum archetypon videatur in Italiam adlatum esse: quae quibus codicibus per maximam huius saeculi partem usa est, ii aut ex illo octo librorum aut ex Florentino centum epistularum codice ducti sunt. sed novicii octo librorum codices extant permulti, omnes quidem, sive ipsum archetypon valde corruptum fuit sive neglegenter ab imperito librario quem reliqui sequebantur expressum, pessime scripti, ceterum communi originis vinculo ita inter se nexi ut nisi librariorum erroribus et interpolatorum mutationibus non discedant. nam praeterquam quod alii aliis erroribus corruptum exemplum repetebant, multa in primis libris e centum epistularum codicibus inuenta, nemnulla Italarum coniecturis novata sunt. neque ex alio fonte ductos esse credas aut Laurentianos duos plutei XLVII 31 et 32, qui septem libris dispositas epistulas exhibent, aut Ambrosianum H. 54, in quo posterior epistularum pars inde ab octava quinti libri epistula scripta est. e quibus Laurentiani priorem epistularum partem ex Florentino ductam habent, in reliquis ordine mutato, id quod non raro in his libris factum est, ex octo librorum codicibus pendunt; Ambrosianus autem ut in fine subscriptionem octavi libri habet, ita totus hanc sectam sequitur. ex his igitur Italicis codicibus, cum alii ab aliis editoribus in auxilium vocati sint, ipse elegi Dresdensen D. 166 membranaceum forma quadrata minore, qui fuit olim Caspari Barthii. cuius libri scriptura cum in priore epistularum parte alia manu de exemplo centum epistularum correctae esset, ita tamen ut quid antea scriptum fuisset plerumque cognosci posset, correctore neglecto solam prioris librarii manum curavi. ordinis autem epistularum

perturbatio primum facta est haec, quam, quia pariter in omnibus huius sectae codicibus conspicitur, ex ipso antiquo exemplari derivavi, quod in quinto libro inde ab octava eius libri epistula sic disposita habet reliquas 21. 15. 10—14. 16—20. 9, in nono autem, qui in illo octavus est, sic 1. 2. 6. 7. 9. 12. 17. 21. 24. 25. 30. 31. 32. 3. 4. 5. 8. 10. 11. 13. 14. 15. 18. 19. 20. 22. 23. 26. 27. 28. 29. 33—40. nam sexta decima epistula in his codicibus deest. praeterea peculiari errore in Dresdensi codice quattuor libri primi epistulae 8. 12. 23. 24 suis locis omissae in finem codicis reiecti sunt.

Ceterum, quoniam primum octo librorum codicem initio quinti decimi saeculi in Italiam adlatum esse supra dixi, ante hanc aetatem primus inter Italos Plinii mentionem fecit Colucius Salutatius in epistula ad Cardinalem Patavinum data, quae in codice Gaddiano XC superiore extat, his verbis, postquam de Ciceronis et Senecae epistulis dixit, f. 41 ‘quid referam Plinium, Ausonium, Symmachum vel Ennodium, apud quos suae congregationis vestigium nullatenus reperitur?’ quae si cum iis quae de codicibus e Florentino descriptis dixi contuleris, facile tibi persuadeas centum tantum epistulas e Florentino ductas Salutatum legisse, eoque ipso codice, siquidem de Riccardiano non satis constat, inter mortuam Plinii memoriam apud Italos suscitatum, deinde locupletiore codice invento auctam esse.

Tandem sub finem demum saeculi quinti decimi eius quoque codicis qui novem epistularum libros continebat apographa, neque ea tamen statim integra, reperta sunt. nam primum, paucis annis postquam principem editionem ex octo librorum codice de exemplo centum epistularum correcto Valdarferus expressit Venetiis anno 1471, pars octavi libri, quo priora exemplaria carebant, edita est in ea editione quam sine loci et anni significatione anno 1474 Ioannes Schurenhet le Bopardia Romae expressisse dicitur. desunt autem in eo exemplo ea quae sunt in octavo libro inter epistulas 8, 3 *navium patiens* et 18, 11 *eadem qua emerat* media: quod utrum editoris socordia an codicis defectu acciderit nescio. nam ipse editionem rarissimam non vidi. praeterea, ne vulgaris librorum ordo mutaretur, ea quae accesserant noni libri numero inscripta in fine collocata sunt; neque in prioribus libris, si quid ex iis exemplis quae Romanam editionem repetierunt iudicare licet, quicquam mutasse videtur Schurenhetus. in his autem novo codice, sed qui quattuor tantum libros primos continebat, usus est Pomponius Laetus, qui editionem Romanam anno 1490 factam curavit. quam quidem editionem e vetustis membranis expressam esse primus vidit Io. M. Heusingerus in Emendationibus Plinianis Isenaci anno 1739 editis; non vidit tamen hanc praestantiam ultra quartum librum non pertinere. ipsae autem scripturae ab Heusingero adnotatae docent Pomponium usum esse eo codice qui nunc in-

ter Vaticanos est numero 3864, in membranis formae quadratae scriptus, qui post Caesaris de bello Gallico commentarios Plinii epistularum libros quatuor priores continet f. 76 — f. 108. secuntur Sallustii orationes. scriptura perquam accurata est, saepe etiam vocabulis non distinctis continua, et quam initio saeculi decimi facile tribuas. in primis schedis multa recenti manu correctae sunt, quae maximam partem e codice centum epistularum fluxisse intellexi. huic addendum est tertium vel potius, quoniam de Schureneri codice mihi non constat, secundum apographum, codex Mediceus vel Laurentianus plutei XLVII 36, qui nunc unus omnium librorum manu scriptorum integrum novem librorum numerum tenet. is est membranaceus forma quadrata saeculo decimo scriptus, quaternionibus sedecim et quinione uno, qui est ultimus. singulae paginae initio XXIV versuum sunt, deinde XXV, postremo XXVI. est autem codex ab eodem librario scriptus eodemque omnino habitu atque Taciti sex librorum annalium codex. tituli cum librorum tum epistularum ubique diligenter exarati sunt, nisi quod in initio primi libri nomine omisso legitur 'EPISTULAR. LIB. I.' terminatur in epistula VIII, 26, 8 his verbis 'et alibi *ΕΤΩ ΑΕ ΘΙΜΑΙΜ* | FINIT EPISTULARUM | LIBER. UIII'. in octavo libro, quem integrum habet, scriptura codicis ita consentit cum iis quae de illo libro primus Schurenerus edidit ut, nisi lacuna impressi exempli obstaret quo minus certo pronuntiarem, hunc ipsum a Schurenero expressum esse affirmarem. primus autem, quod sciam, inter Italos eo codice usus est Io. Maria Catanaeus; qui quem in secunda Plinii editione anno 1518 Mediolani facta (antea enim anno 1506 Plinium ediderat), pontificium codicem dicit et cum quinque Cornelii Taciti libris nuper inventis coniunctum fuisse ait, is a Mediceo non diversus est. nam illo tempore Plinii codex una cum reliquis Mediceorum libris Romae erat. postea Nicolaus Heinsius eum contulit cum exemplo Aldino, e quo exscriptam scripturae discrepantiam habuit Cortius. eum hoc igitur libro ita facit Vaticanus codex ut utrumque ex uno exemplari descriptum esse appareat. in quo quae membranarum aliquot perditis periisse dixi sunt haec I, 16, 1 *vero* — 20, 7 *cum edo*: III, 1, 11 *fuit obiit* — 3, 5 *credere potes*: III, 8, 4 *est. Vale* — 9, 28 *dixi diligenter*. Mediceo autem et Vaticano codici olim, cum post Observationes criticas in Catonem et Varronem p. 86 sqq de Plinii codicibus quaedam adnotabam, tertium adiunxeram Pragensem codicem. cuius eximia quam scilicet laudabant praestantia eum non solum Pragensis editor, artis inscientia pariter atque imbecillitate iudicii notabilis, captus esset, sed docti etiam homines turpiter se falli et ad mira quaedam commenta adduci passi essent, ita iustum pretium libro statuere mihi videbar ut ex eodem novem librorum exempla e quo Mediceus et Vaticanus fluxissent neglegenter eum

descriptum esse dicerem. nunc vero, Mediceo et Vaticano codicibus tam inter se quam cum Pragense libri scripturis collatis, ex ipso Mediceo, ante quam in Italiam transferretur, a Germanico librario Pragensem descriptum esse certissimis argumentis deprehendi. quo negotio non solum cum summa negligentia librarius functus est, sed etiam complura cum ipso novavit tum e centum librorum codice, quo praeterea usus est, intulit. itaque huic quidem codici nullam inter libros manu scriptos auctoritatem tribuendam esse dico. sed restat praeterea alius codex, de quo difficilior est iudicium, eum dice e quo anno 1508 Aldus octavum librum primus et integrum edidit et suo loco restituit. de eo igitur Aldus in epistula ad Aloisium Mocenicum Venetum data haec habet 'Sed ex quo tu e Gallia — has Plinii epistolas in Italiam reportasti, in membrana scriptas, atque adeo diversis a nostris characteribus, ut nisi quis diu assequerit, non queat legere, coepi sperare mirum in modum, fore aetate nostra, ut plurimi ex bonis auctoribus, quos non extare credimus, inveniantur. Est enim volumen ipsum non solum correctissimum, sed etiam ita antiquum, ut putem scriptum Plinii temporibus. — Nunc autem, quod possumus, hasce Secundi epistolas damus quam correctissimas, in quibus etiam multae sunt, quae antehac non habebantur. Sed tibi in primis habenda est plurima gratia Inclyte Aloisi, qui exemplar ipsum epistolarum reportasti in Italiam, mihiq; dedisti, ut excusum publicarem. Deinde lucunde Veronensi Viro singulari ingenio, ac bonarum litterarum studiosissimo, quod et easdem Secundi epistolas ab eo ipso exemplari a se descriptas in Gallia diligenter ut facti omnia, et sex alia volumina epistolarum partim manu scripta, partim impressa quidem, sed cum antiquis collata exemplaribus, ad me ipse sua sponte, quae ipsius est erga studiosos omnis benevolentia, adportaverit. Idque biennio ante, quam tu ipsum mihi exemplar publicandum tradidisses. Exeunt igitur hae Plinii epistolae in manus litteratorum et tua et lucundi nostri in illos benevolentia, emendatissimae. — Esse autem Plinii epistolas ad Traianum, multis rationibus probari potest, sed his potissimum. Primum, quia in antiquissimo exemplari una cum aliis ut nos imprimendas curavimus, sub Plinii Secundi nomine scriptae sunt. accuratius autem ubi inventus fuerit codex deceat Guilielmus Budaeus lectus in Adnotationibus in Pandectas anno 1508 primum editis (uter editione Lugdunensi anno 1563 facta), in quibus cum complura ex eodem codice delibavit, tum p. 149, postquam de epistula decima libri octavi quaedam ascripsit, 'verum' inquit 'haec epistola et aliae non paucae in codicibus impressis non leguntur: nos integrum ferme Plinium habemus primum apud Parisios repertum opera lucundi sacerdotis, hominis antiquarii, architectique nobilis'. digna praeterea quae legatur de eo codice est epistula Catanaei ad Sadoletum data in editione anni 1518. nam quod descriptos de

vetustissimo codice Germanico plures ad Traianum epistulas et insuper quasdam eiusdem Plinii ad amicos epistulas, quae de octavo libro excidissent, a Domitiano Mamiliano Romae se accepisse scribit, ea dubitare nequit quin de ipso Aldi codice intelligenda sint. sed cum Aldus pro sua ratione lucundi apographum ingeniose a viro acutissimo sed eodem temerario interpolatum quam ipsum codicem sequi maluerit, facile intellegitur quam incertum omne de hoc codice reddatur iudicium. fuerunt etiam qui eum a Mediceo non differre suspicarentur. a quorum iudicio ut recedam cum memorabilis quaedam scripturae discrepantia me movet, maxime in iis epistulis quae ante Aldum editae non fuerunt, quamquam difficile est dictu quantum in hoc genere lucundi ingenio tribui possit, tum Aldi et Catanaei testimonium: quorum uterque epistularum ad Traianum librum, de quo postea dicam, in illo codice fuisse dicunt; Catanaeus autem a pontificio suo, quem ipse viderat, Germanicum quem dicit discernit.

Uberius quam pro ratione huius editionis, in qua argumenta earum rerum quas dixi omittenda erant, fieri oportebat eo potissimum consilio haec exposui, ut, dum iustis commentariis instructa editio pararetur, copiis ab editoribus collatis recte unus quisque uti posset. restat ut qua ratione ipse in recensendo usus sim explicetur. itaque cum compluribus codicibus e tribus exemplaribus ductis et paulatim in Italiam adlatis Plinii memoriam ad nostram aetatem propagatam esse demonstraverim, e quibus codicibus tres aetatem tulerunt, Medicum dico, Vaticanum, Florentinum, Riccardiani autem excerpta extant, reliquorum ex recentibus libris vel manu scriptis vel impressis petenda est notitia facilis futura esset recensio, si vel notabili librorum tantum negligentia antiqua exemplaria distarent, vel Italorum interpolationibus atque erroribus ab antiquis codicibus recentes recederent. sed ea est etiam inter antiquos libros scripturae discrepantia ut ante decimum saeculum (ex hac aetate enim stirpis diversitatem derivavimus) insignem mutationem non ex oscitantia librorum sed ex grammaticorum arbitrio profectam Plinii exemplaria subiisse appareat. neque ita comparata est librorum conditio ut reliquis neglectis unum securus sequi possis; sed cum per omnia quae supersunt exemplaria vagata sit interpolatio, fieri nequit quin iudicio adhibito modo hunc modo illum ducem sequaris saepe a qua parte standum sit incertus haereas. quare quamquam nullum est fundamentum scripturae satis firmum et ab omni suspitione tutum, tamen Mediceus codex, ut numero librorum reliquos omnes superat, ita scripturae bonitate primum sibi adserit locum. nisi quod in libris quattuor primis par huius origine sed accuratius scriptus Vaticanus codex maiore etiam laude dignus est. quibus codicibus qui in priore parte epistularum accedunt, antiquitate fere pares, Riccardianus et Florentinus, ii, quamvis auctoritate inferiores sint (non satis recte

enim ab interpolationis suspicionem hos libros olim defendere volebam), habent tamen quae suam sibi fidem ab interpolatis illorum scripturis vindicant. quae in recensitantes cum alterutra parte recentes octo librorum codices aliquam vim ad iudicium regendum habere cognovi. ii enim, ut medium inter utramque sectam locum tenent, ita plerumque, si quae interpolatione in alterutra laborant, cum ea quae integram scripturam servavit faciunt; eaque ipsa res documento esse potest etiam in posterioribus libris, in quibus praeter Mediceum soli recentes codices relictis sunt, interdum illo spreto hos quamvis multo corruptiores sequendos esse. neque neglegenda in hac certe epistularum parte Aldina editio. in qua cum multa quae ante ex recentibus codicibus corruptissime expressa legabantur primum ita ut postea in Mediceo codice inventa sunt correctae essent, aliae eius codicis scripturae, quae, ut de interpolatione per se suspectae sunt, ita ab Aldo, si in suo codice invenisset, vix omissae essent non apparent. unde si recte colligimus Gallicum Aldi codicem, Mediceo in ceteris simillimum, interpolatione illius caruisse, sequitur in Aldina scriptura cum Mediceo codice consentiente magnum esse ad huius auctoritatem sustentandam momentum. sed cautio et diligentia adhibenda est, ne aut in libris quattuor primis, in quibus similes Mediceo codici scripturae ex Vaticano per exempla ante impressa propagatae erant, eandem vim Aldo tribuamus, aut in reliquis Italicorum coniecturas pro antiqui codicis scripturis amplectamur. denique in octavo libro omnis penes Aldum et Mediceum codicem auctoritas est; in paucis autem libri noni epistulis quae in Mediceo codice desunt praeter Aldum recentes octo librorum codices soli in auxilium vocandi sunt. quae cum ita essent, principem quidem ducem quem sequerer elegi Mediceum codicem, sed ita tamen principem ut, si vel res iuberet, vel reliquorum librorum rationes persuaderent, eum deserere non dubitarem. atque quo certius constaret quae optimi codicis fide destituta essent, discrepantem eius libri scripturam in fine praefationis adnotavi. quam quando reliquorum librorum auctoritate mutaverim, quando coniecturis vel aliorum vel meis usus sim, Cortii editione adhibita cognosci poterit. nam cum omnia recensionis praesidia nunc proponere non possem, utilius fore existimaui unius eiusdemque optimi libri scripturam exhibere integram quam collectam de pluribus multitudinem componere. quo instituto ut liberum uni cuique iudicium esse volui, si qui Medicei codicis scripturam ei quam substitui praestare existimarent, id quod futurum esse in tam frequenti codicum discrepantia video, ita necessario postulo ut mihi credant me non temere optimi exemplaris fidem deservisse. sed in scripturis Medicei codicis componendis cum minuta quaedam quae nullam utilitatem in huius modi adnotatione habere videbantur tum omnia quae ad orthographiam quae dicitur pertinent omisi. atque in hoc quidem

genere universo, quod est de singulorum vocabulorum scriptura, quoniam diversam a vulgari ratione qua nunc plurimi utuntur regulam observavi, satius duxi antiquissimorum librorum consuetudinem sequi quam recentium grammaticorum diligentiam et pravam constantiae studium imitari, eo tamen temperamento adhibito ut rariora nisi consentiente Mediceo et Vaticano codice non admitterem. praeterea in disponendis epistulis Medicei codicis ordinem secutus sum: quo factum est ut in quinto libro, cum perturbatio e recentibus codicibus propagata ne ab Aldo quidem, qui nonum librum primus in pristinum ordinem restituit, sublata esset, a vulgari numero recedendum esset. unum addendum est de nominibus eorum ad quos epistolae scriptae sunt. in quibus cum et octo et novem librorum exemplaria plerumque sola cognomina, raro nomina exhibeant, solum centum epistularum exemplar utraque servavit. itaque in iis epistulis in quibus utrumque nomen aut in Florentino codice scriptum aut ex indice Riccardiano adnotatum inveni, restitui; ubi coniectura assequendum erat, quamquam Plinium duo nomina ubique posuisse arbitror, propterea quod in omnibus non potui, contra codicum fidem reponere nolui. cui quidem detrimento indice nominum subiecto, si modo certa rei indicia erant (nam probabilitatem ne in illo quidem sequi volui), remedium paratum est.

Longum est et ab huius editionis consilio alienum quid a prioribus editori-
bus praestitum sit recensere. itaque, ut summam rei dicam, *Aldi* et *Catanaei* editiones (nam de antiquioribus supra dictum est) partim integrae partim identidem mutatae sexto decimo saeculo a multis repetitae sunt. egregiam autem operam hoc tempore Plinio praestitit *Isaacus Casaubonus*, cuius emendationes in *Henrici Stephani* editione altera anno 1591 facta primum editae sunt. deinde *Ianus Gruterus*, qui anno 1611 Plinium edidit et Palatino codice ad emendationem adhibito plura quam priores novavit, maximam apud posteros auctoritatem nactus est. eam enim editionem ii qui postea Plinium ediderunt, *Buchnerus*, *Rivinus*, *Thomasius*, *Cellarius*, alii, ita secuti sunt, ut Gruteri exemplo tamquam fundamento scripturae usi pauca vel coniectura vel de codicibus et exemplis ante impressis mutarent. emendando autem ceteros superabat *Io. Fridericus Gronovius*, cuius adnotationes in editione Veenhusii anno 1669 exhibita prodierunt. verum et hunc et reliquos omnes non intellecta librorum interpolatio prohibuit quo minus feliciter in his epistulis versarentur. unus *Cortius* quid res postularet perspexit et idoneis subsidiis instructus novam recensionem suscepit. edita autem est eius editio post mortem Cortii ab Longolio anno 1734. sed cum Medicei codicis bonitate captus hunc unum integerrimum scripturae fontem ubique sequeretur, fieri non potuit quin multa quae in illo interpolata sunt, cum ex aliis codicibus emendare posset, repeteret. multo tamen rectius

ille quam *Gesnerus* et *Gierigius*, qui meliore via monstrata ad istam suam vulgatam scripturam a Gruteriano exemplo propagatam redierunt. neque vero sua laude fraudandus est *G. H. Schaeferus*, qui, cum anno 1805 Gesneri editionem iterum excudendam curaret, adnotationibus additis complura priorum menda sustulit. denique novissimus Plinii editor, *Mauricius Doering*, qui anno 1843 has epistulas commentario in usum scholarum instructas edidit, interpretationi potius quam emendationi intentus pauca quae meae rationi convenirent praestitit.

In epistulis Plinii et Traiani imperatoris singulari libro comprehensis ut novae recensionis munere, quod in reliquis suscipiendum erat, supersedere possem Orellii curae his epistulis separatim editis praestitae effecerunt. ante omnia autem sciendum est, ut repetam quae de fontibus scripturae Orellius explicatus disseruit, sexto decimo saeculo unum harum epistularum extitisse codicem, quem in Gallia repertum esse a Iucundo Veronensi supra dixi. ex eo autem descriptas et Petri Leandri industria missas epistulas octoginta et unam, quae sunt ab epistula quadragesima prima posteriores, edidit *Hieronymus Avantius* impressas per Ioannem de Tridino anno 1502. deinde eodem anno paucis mensibus post *Philippus Beroaldus* Avanti exemplum suis coniecturis emendatum repetiit. tertius qui eandem epistularum partem ederet extitit *Catanaeus*, qui suae epistularum et panegyrici editioni anno 1506 Mediolani exhibitae adiecit ‘libellum epistularum ad Traianum cum rescriptis eiusd. principis’. quod autem uno tantum exemplari praeter impressa, nec illo admodum vetusto, adiutum se fuisse in his epistulis dicit Catanaeus, id nisi cum Orellio ab ipso conflictum iudicaveris, de Avanti apographo intellegendum est. tandem biennio post Catanaei editionem ipso Gallico codice, qui integrum librum exhibuit, in Italiam adlato *Aldus*, de cuius editione supra dictum est, epistulas quadraginta et unam, quae in prioribus exemplis deerant, adiecit. ergo duae sunt harum epistularum editiones principes, quibus earum recensio nititur, altera Avanti in posterioribus tantum epistulis octoginta et una, altera, quae ad universum librum pertinet, Aldi. e quibus Avanti quamquam pro virili sua castigatas a se epistulas dicit, tamen pauca videtur in iis quae e codice descripta habebat mutasse, Aldus multis coniecturis a Iucundo suo, ni fallor, profectis codicis scripturam mutavit. unde existimari licet quam longe eae epistulae quarum omnis in Aldino exemplo fides est a genuina scriptura deflexae sint. sed cum mox in secunda Catanaei editione, quam reliqui editores ut in ceteris libris ita in hoc fere sequebantur, Aldi recensio novis coniecturis augeretur, factum est ut vehementer interpolatae hae epistulae circumferren-

tur, dum nostra aetate *Orellius* principibus editionibus collatis genuinam codicis scripturam, quoad eius fieri posset, restituit, restitutam via et ratione emendavit. edidit autem *Orellius* primum *Plinii* et *Traiani* epistulas mutuas Turici 1833, deinde magis emendatas una cum historia critica earum epistularum Turici 1836 edita. ex his igitur posteriorem editionem ita secutus sum ut in paucis, quorum index infra scriptus est, ab ea recederem, ceterum ordinem et numerum epistularum qualem in *Avantii* et *Aldi* exemplaribus inveni, a quo sine idonea causa postea desciverunt, revocavi. nam postquam *H. Stephanus*, si fallor, primus ita has epistulas disposuit ut eam partem quae epistulas ab imperatore rescriptas additas haberet seorsum positam et nove novarum epistularum titulo inscriptam in finem receret, hanc rationem plurimi imitati sunt, itaque antiquo ordine restituto recentiore numeris vulgaribus adscriptis indicavi. sed cum in hac re, quamquam dissentientibus plerisque editoribus et ipso *Orellio*, Aldum sequendum esse dicerem, nolui eum cum reliquis imitari in hoc, quod una cum reliquis libris has epistulas tamquam decimum librum posuit: quod quin contra fidem membranarum novaverit dubitari nequit. nam et ante Aldum aliqua epistularum pars tamquam liber singularis edita erat nec unquam cum reliquis libris hae epistulae numeratae sunt.

Epistulis *Plinii* adieci panegyricum, non quo haberem magno opere quibus emendationem adjuvarem, sed quia aegre librum a multis in hac editione desiderari intellegebam. itaque in eo recognoscendo praeter doctas et laboriosas *Schwarzii* copias in primis optima *Friderici Duebneri* recensione *Parisii* anno 1843 edita et scholarum Gallicarum usui accommodata usus sum. nam de libris manu scriptis ipse non quaesivi, et quos forte celatos habui duos, alterum *Mediolanensem* bibliothecae *Braydensis*, olim *Patavinum* eoque nomine a *Schwarzio* usurpatum, alterum *Guelferbytanum*, qui est inter *Gudianos* numero 45, utrumque chartaceum saeculo quinto decimo scriptum, eorum exiguum usum esse cognovi. videntur autem codices panegyrici praeter paucas membranas rescriptas, e quibus variae scripturae ab *Angelo Maio* adnotatae sunt anno 1815 in *Symmachi* editione *Mediolanensi*, quotquot extant omnes ex uno exemplo saeculo quinto decimo reperto ducti esse. nam quod *Duebnerus* in *Musei Rhenani* novissimi t. III, p. 154 codicem *Vaticanum* 3461 decimo saeculo scriptum esse dicit, nescio quo auctore dicat. mihi certe *Henricus Brunnius* ea de re interrogatus eum librum non magis quam reliquos panegyrici codices, qui sunt in bibliotheca *Vaticana* numero octo, ad quintum decimum saeculum pertinere respondit. neque dissentiant ab hoc iudicio scripturae a *Schwarzio* e *Vaticano* codice

excerptae. itaque illud archetypon, e quo et hunc codicem et reliquos omnes, quorum nullus est quinto decimo saeculo antiquior, descriptos esse dico, cum aliis librariorum erroribus corruptum erat, tum multis lacunis hiabat. quorum omnium cum e libris manu scriptis nullum praeter Italorum quidem coniecturas auxilium peti posset, emendationem multi susceperunt, lacunas autem, postquam quaedam in hoc genere praestitit Catanaeus, in primis *Ioannes Cuspinianus*, qui anno 1513 cum reliquis panegyricis Plinii librum edidit, supplevit. atque hunc Cuspinianum, propterea quod filius, qui patre mortuo editioni praefuit, parentem integras chartas in vetustissimis suis exemplaribus invenisse et restituisse adfirmat, e codice aliquo supplementa petivisse multi existimaverunt; eiusque rei documentum esse voluerunt quae in capite quinquagesimo quinto percommode inseruit 'praeterea ut quis que factus est princeps, extemplo fama eius, incertum bona an mala, ceterum aeterna est'. at vero cum reliqua omnia quae Cuspinianus addidit ita comparata sint ut partim coniectura facile inveniri potuerint, partim non esse e libris profecta appareat, illa quoque ipsius ingenio deberi, eaque de causa non codicibus, quos nostris meliores non habuit, illum adiutum fuisse, sed coniectura rem egisse credendum est. quo factum est ut multa praeter necessitatem inferret, alia non incommode restitueret, in aliis a vera sententia aberraret. quae deinde maximam partem a posterioribus editoribus repetita sunt. ex his igitur supplementis ea quae iustam sententiam referrent retinui, inclinatis tamen litteris tamquam aliena notata (hac enim ratione etiam in reliquis usus sum); ea autem quae male addiderat lacuna, si qua erat, indicata resecui. denique si quae in codicibus scripta erant quae delenda esse viderentur, uncis quadratos, quod eorum quae prave a librariis addita essent signum esse volui, admovi. de iis quae praeterea mutata sunt ut constaret indice infra scripto curavi.

DISCREPANTIA SCRIPTURAE.

In novem epistularum libris discrepantiam Medicei codicis annotavi. sed in libris quattuor primis dissidente Vaticano codice ea quae in transscribendo primario codice librarius peccaverat omisi: si quem usum habere videretur utriusque libri discrepantia, scripturas suis litteris, quae sunt M et V, insignitas adposui.

Liber I. P.1, 7 cura maiore || 19 ante] umquam || 20 stilo] libro || 21 Calvum *om.* || 22 orationis] multis || tantam || 23 adsequi] qui || materiam || 24 acmulatione || 26 qui] ut || 27 marcino ibi (marcinos *V*) fugiamus ut etiam paulum itenere cedendo intempestivis amoenitatibus submovemur. 2, 1 tu] non || 2 aliquid plane || 4 audias || 25 exclude || 27 numquam desinet esse si semel coeperit tuum || 3, 18 metius || 21 eoque || 33 sentias quaero quaeris || 4, 1 caelium || 5 sollicitudinem ferre || 22 mihi inquam || 26 metti || 5, 1 dicam saepius || 4 qui mecum || 18 ipsum || 6, 3 praesentem causa tua atque Gallo || 10 cum *om.* || 8, 5 recessente || 16 adsententione *M* adsentatione *V* || 29 quot] quo || 30 adsumpsi || 36 o *bis om.* || 9, 1 ΜΟΤΕΕΣΤΗΡΟΝ *M* ΜΟΤΕΕΣΤΗΝ *V* || 16 tunc et de me || 36 princeps hunc inter || 10, 12 extollendum || 19 Mihi olim nullas || 37 optimam conscientiam *om.* || 11, 13 quin *om.* || 22 germanum || 24 inflecti || 33 suis *om.* || 36 enim vitae || 38 ne ne || 12, 21 et identidem admonitus *om.* || 13, 15 patavio || 14, 3 dicitur || 10 gaditana || 21 nunc retomisisse p. 17, 24 || 18, 19 denique ΠΑΝΤΑ || 20 arbusta — etiam *om.* || 23 latius semina || 29 ΕΙΠΙ. ΚΕΗΤΟΤΟΙΣΕΙΡΗΜΑΣΤΗΝ || 38 ΗΕΤΡΑΠΙΤΕ || 19, 10 ΑΜΑΡΤΟΕΙΗΗ || 15 adsiduam sed et || 19 est *om.* || 22 debeam tuae || 20, 16 extendit || 17 quam modicus in culta *om.* || 22 summam || 21, 18 qui me *om.* || 22 indicere || 23 et *om.* || 22, 2 me || 8 possit.

Liber II. 25 uirgini || 23, 4 coit || 6 eius supremus felicitati || 10 aevi] vitae || 15 excessibus *M* exsccessibus *V* || 30 Verginium cogito *om.* || 36 paulino nepoti || 24, 2 exora || 6 eram] enim || 19 Multa priore loco *om.* || 20 aperte ac pugnat || 22 crebrae ΝΟΕΜΑΤΑ || 34 Isaacum ipse eum || 25, 27 te ne || 26, 34 interemistis || 27, 15 optima || 21 negavi eum || 22 sequeris respondi eadem || 28, 4 numquam in acie steterunt *om.* || 30 haec || 34 canino || 29, 30 teque obsecro || muneris || 32 repositis || 33 qui id quod || 30, 4 enituerunt || 6 dicuntur || 15 pro te] prope || 17 quo] quod || 26 acti || 27 insidit || 29 per *om.* || 38 actiones || 31, 15 et — Honoratus *om.* || 19 enim cerealis fustibus || 33, 19 summam || 34, 23 primis ipse citerioris *V* primis citerioris *M* || 32 statim

om. || 35, 3 nihil—potes om. || 7 hac || 26 ducuntur || 36, 1 ne] nec || 8 ad sectabat *M* adfectabat *V* || cum aut centum graviter *M* cum agentem graviter *V* || 11 repetit || 15 perit || 20 ululatu || 24 maiores || 37, 1 sunt || 3 proximam || 17 et om. || 20 et Ostiensis—Laurentina om. || 29 inde litterae || 31 hae om. || 35 lana] simul || 37 tria om. || 38, 13 quod suspensum et tabulatum || 17 potissimum || 18 plurime sole om. || 24 unctaria *IMMOHTPO*causton || 30 laetissimum || 31 prospicit] possidet || 36 buxu || 39, 4 malignior est ceteris || 5 remota mari || cingitur] uincitur || 8 ab horto singulae sed alternis pauciores || 9 etiam motus || 11 incuria || ante cryptoporticum area quae ut tenet || 13 summovetque] continetque || 17 gestationes *M* gestationis *V* || 18 temperant || 28 speculatoribus || 38 exegit || 40, 5 uoluntatem || 12 corruptus] saluus || 23 copias] optimas || 37 loquebantur || 41, 8 patri || 20 quas] quae || 21 iudicium || 29 est si] etsi || intentione languescit || 31 et quasi contentiosa || 33 cum labore *secundo loco* om. || 36 quae] quia || 37 aliud auditores om. || 42, 6 lege || 12 quis || 13 A te] at || 22 ipsi inuisissimus om. || 24 qua die || 25 labramagitat || 26 ut om. || 43, 5 et om. || 14 Et om.

Liber III. 44, 6 si non] sint || 20 mira illis] mirabilis || 25 lotus] illic || 26 cibos || 33 ille *M* illi *V* || 45, 1 honestum nam dicendi p. 46, 12. || 14 pro] oro || 17 quibus imaginibus oneretur om. || 47, 5 tam innumeri || 34 singulariter est amatus || 48, 3 orationem || 6 rectius || 13 quam amicitia || 16 ab om. || 19 illo || 27 dedormiebatque || 35 et] sed || 36 fremitu || 49, 3 studi || 5 inquit horas non impenderetur *M* inquit non perdere perire enim arbitrabatur quia quid studiis non impenderetur *V* || 14 quantum scripserit om. || 18 quidem || 22 cum] quamvis || 50, 2 cannio suo || 32 frequenti] praesenti || 38 ausus] usus || 51, 1 ciuitatis || 11 perit] perit || 23 tanto] eo || 24 futilis et caducis non || 25 manu nos certe || 52, 1 honoribus om. || 3 cum] quam || 11 meum succurrit p. 55, 7 || 12 inquisitorem || 21 diem] idem || 28 in om. || 56, 1 summo die om. || 15 te om. || audisse et *M* audisset *V* || 17 in om. || 27 hucusque—difficilis om. || 29 scriptorem || 34 uale || 57, 8 Adque] ad || 10 gratillia || 12 nimiam || 15 cum admiratione] eademiratione || 30 solet non || 36 castilo *M* catillo *V* || 58, 19 utin || 59, 3 aestus || 21 palam *M* palamq. *V* || 35 quantum est iam placuit || 37 et peritissime om. || 60, 1 delinientis || 4 legendo] delegendo || 14 maritus eius om. || 23 rediebat || 27 non dolet paete || 28 quod || 61, 13 illo om. || 19 seneriano || 62, 7 admonui || 14 qua || 17 ideo || 21 uerissima || 35 et om. || 63, 15 isdem casibus om. || 23 postremum || 24 quorum || 31 fenero *M* faenore *V* || 64, 9 nec non tacendi *M* nec tacendi *V* || 18 militaverat] legatus || 29 cura] cum || 65, 30 fuit.

Liber III. 66, 31 mancipatum] emancipatum || 32 homines || 67, 2 luscernas || 36 tam om. || 68, 1 insiticio] instituto || 6 ualidissime || 11 obligabis Calvisium nostrum om. || 29 quo sit — extendimus om. || 33 nasonio || 69, 20 siut *AMAGIAMENEPEI* || 26 herenius senicio || 34 risum — gemitum om. || 70, 20 hominum ea et || 28 a senatu || 36 ut om. || 37 et bis om. || 72, 10 inquis ut uterque recte quia || 15 ei om. || 18

nidetur || 20 caepionis sententia || 34 *TITOΛPOMON* || 73, 14 Neque—
valet *om.* || 22 modo hic || 32 tristitia || 74, 31 rapere || 75, 12
qui] cui || 16 sed tamen quaestio *om.* || 20 ut — feci *om.* || 33 te *om.* ||
37 laxavero] intermisero || 76, 3 huc || 11 ergo *om.* || 13 emuntur
omnia autem peregre emuntur inpenditis || 27 edocentur || 33 susceperis
|| 77, 2 ea] ex || 9 haec || 14 quaedam] quae || 33 me has meas nugas
ita inscribere || 37 praesto *om.* || 78, 2 diceres || 7 certe] ex || 79, 5
occupationibus || 13 iuvenem *om.* || 80, 1 mihi quidem || 3 atque
hic] ad hoc || 8 sanctiorem *om.* || 11 ille a me || 23 deinde *om.* ||
26 me *om.* || 28 ut *om.* || 33 me non solum ueniam || 37 vel etiam
commendationem *om.* || 81, 24 nuntiet || 34 honestum || 35 pre-
lectione || 36 parentis uice dilexeris maque a pueritia || 82, 1 ele-
geres *M* eligeres *V* || 22 angor optimorum maritorum *om.* || 26 fulgit ||
27 et *om.* || 28 illi patri *om.* || 29 hoc *om.* || 38 celebratur || 83, 13
orbatus] captus || 32 oportet uirum ita senescere || 36 impetire || 84, 10
conuersiones || 12 alii exulant alii || 17 nobis] bonis || defuerunt ||
18 aevum putes] computes || 85, 3 *ΑΑΑΑΤΑΤΩΤΙΕΦΗΜΑΞΕΕΙ*
5 inter se se tam effrenata *M* inter se tam effrenata *V* || 9 recognoscendos
emendandosque] legendos recognoscendosque || 11 libentius suscipere ||
12 super haec occupatissimus *om.* || 23 recitantem *om.* || 31 occurrat ||
38 amare || 86, 5 exhibeo || 33 est *om.* || 35 post fortis *add.* et
praecor *M* et praestor *V* || 38 vel priore loco *om.* || 87, 1 reductumve]
reductum uero || 7 ista *om.* || 10 ac] aut || 18 prout] aut || decessit]
decidit || 25 vel *om.* || erigitur *M* erigiturque *V* || 29 colligit ||
31 eligit.

Liber V. 88, 11 asidio || 33 illi || 89, 6 ego *om.* || 7 om-
niaque me usu cepisse *om.* || 12 nobili || 25 Diomedis *om.* || in
permutando] intermutando || 35 ipsa probarent || 38 etiam] et nam ||
90, 1 socraticos || 28 reuerentiam || 34 curae fuerit *om.* || 36 Atque]
sed || 91, 5 tusculius || 13 tacita || 21 confundit || 25 offensore ||
36 qui || 37 abruptant || 92, 5 cumque || reuoluisset || 26 oleas]
tilias. || 29 aer *om.* || 31 hic] audias] aut in || 93, 1 facilius quam ||
3 decoquit || 7 Tantis] is || 9 florida] frigida || 16 deserat || 21 leniter ||
25 ipso *om.* || 27 pro modo longam] prominulam || 31 aduersa || 94, 2
hoc latus || 6 lentaspergine *suprascripta* i *littera supra* a || 8 ei] et ||
22 frigida || 26 prominent || 35 Hinc — villae *om.* || 95, 3 triclinio ||
4 ut illa secretior || 11 in latera || 13 longeque] lateque || 24 limite ||
27 quo modo || 30 breuib[us] || 37 retundet || cenam || 96, 2 partibus ||
6 dispicitque] quae || 10 laceri || 12 sedile marmoreum quod || 14 in-
ducti fistulis] dulces || 20 meo amori || 22 summam || 24 se] si ||
32 conemur || 34 illud || 36 ergo || 38 eoque] atque || 97, 2 salu-
britate || 15 al] sed || voluntatem — defuncti *om.* || 17 antiquiore
rare || 19 huic qua quadringentorum || 98, 2 non pati occidere]
posteris tradere || 3 cum ex sua || 5 dignissime o || 9 o *om.* || 10 est
et quod || 26 coepi et] coepit || 28 habere || 29 sed—communia *om.* ||
31 humilia et] humilat || 35 placent || 38 Ex] et ex || 99, 1 quo ||

3 ne] et ne || 4 iam] immo || cogitaque potissimum quo tempora ||
 5 aliis] mallis || 6 gratiam || 12 iam] eam || cunctationis] cum ||
 25 hoc — ob aduoca *om. lacuna relicta* || 34 Quid] quod || 100, 11
 cotidie efflagitantur || 28 novae *om.* || 101, 25 desideras || iam *om.* ||
 .02, 8 nigrius || 10 coire || 15 dies etiam liber || moratus legis ||
 19 illicita sed quasi *om.* || 20 Erit *om.* || 32 ipsius quod sit *om.*
 sicut est *om.* || 33 ei] et || 103, 7 Tum ego] cum eo || inspexeram ||
 8 aut parentem uereretque quod || 18 in itinere || 21 quis] quisquam ||
 28 laboro || 34 filiam more defuncta || 37 anno || 104, 5 ut — lude-
 bat *om.* || 13 iam electus nuptiarum dies *om.* || 30 sic] si || 38 nuntios ||
 105, 2 leges erant || 9 nobili] nobis || 12 monendis || 21 taci-
 tos || 25 Calpurnio Macro] Spurrinae || 28 Neque — amoenissimam
om. || 31 adhuc] et huc || 106, 8 rationes || 17 continuos] cotidia-
 nos || 31 Iterum] Fieret in || breui || etiam] et || 32 proconsule tetele-
 rant || 35 quoque] undique || 37 iudicabit || 107, 1 detrahit] deicit || 7 con-
 torquent] torquente || 8 esse eloquentiam uix uni aut alteri notam immo
 notam si M. antonio || 12 calide || 16 Priscus] sertorius || et *priore loco*
om. || 17 uicique] nec cuique || impetraueram || nec *om.* || 23 prodend-
 um || 33 Iulius] siluius || 108, 3 maxima consecutus amabam uirtutes eius
 maturitatemque quo.

Lib er VI. 25 nihil] mihi || fovendi || 36 posse te discere || 109, 3
 a nimia] animi, *supra scripta littera a correctum, ut fieret anima* || 110, 37
 ambitum || 111, 18 purgaturi || 24 honores Iulius *om.* || 25 petit
om. || 27 spe] atque || 37 notus *om.* || 112, 11 me adeos tentare || 16 in
 summam || 37 adulescentuli *om.* || 113, 14 quia] quam || 21 damni || 26 ual-
 dissime || 27 cura || 114, 3 aliquandiu || 14 illum || 28 nummidium || 115, 1
 me aut ad || 2 canam || 10 bettio || 20 cessabo cessabo || 32 senatus consultum
 apud *om.* || 116, 3 quantum proelium quanta pugna certamini || 18 pas-
 senius || 22 uolens || 27 alieno || 117, 7 inuisitatam || 17 maculos || 27 lau-
 rus || 31 accenderent || 118, 19 huc] hunc || 20 subdie || 26 multa
 et || 26 solebantur || 27 et quid mare || 37 quam *om.* || 119, 11 obsolutissi-
 mus || 12 et] ex || 13 deduxerunt || 21 partem || 22 partem || 26 a quibus—
 benignior *om.* || 29 aestimatur || 120, 18 uitii] ut eis || 19 occur-
 rere || 21 patrimonio || 22 ut] et || 121, 1 campaniae non solum castella ue-
 rum etiam oppida non moueri omnia sed ueri credebantur inuasit in cubi-
 culum || 4 residemus || 12 quassatis] quassata omnia || 18 multa formi-
 dine || 22 reuelli || 122, 1 rarus tamen || 4 operiamur || 25 occursab-
 at || 38 mirer || 123, 2 ideo || 3 ad — comoediae *om.* || 7 mimos.
 i. ambo || 11 terentinasque || 13 non granditas non subtilitas *om.* ||
 18 nec || 25 montanum || 28 *κατὰ νουρίαν* *om.* || 30 attici || 32 indica-
 bat || 34 recessit || 124, 1 in *om.* || bruttiano praemium integritatis iustissi-
 mum redditum || 14 Qui—gratis *om.* || 15 potes || 24 sollicitudine || 32 quid
 a quoque || 125, 13 Scauro—usque *om.* || 15 inquisitiones || 22 ut ne ro-
 busti quidem experiamur || 25 mira *semel om.* || 26 inueniant || 35 indico
 || 126, 22 vel *om.* || faciendine ratio || 24 maxime || 33 umquam || 38 ad-
 hibueritis || 127, 1 talissent omnia relictas || 8 ut] et || 10 ad *om.* || 25 so-

crati || effecit || 30 pars pars || 36 Marium] marcum || 128, 9 celebrare celebrare || 21 credo] scio || 25 concilium || 31 et dissimillimis dissimilis de-ator || 33 galitia || 36 Caesar] Caesaris || 129, 4 illam *om.* || 13 in patia || 14 cognitionem Susceperat *om.* || 15 ex *om.* || 23 relinquuntur *corr.* relinquitur (*om.* reos) || 27 licerit non || 130, 2 quem || 7 saxeum dorsum] os saxeum || 12 inaestuosum || 21 augeri *om.* || 33 diuina || 131, 7 et facile (*om.* quod) || 13 heredes || 20 eloquentii || 28 dicam praecipiam ut inter meas esse || 35 fecistis || gladiatorum.

Liber VII. 37 leniterque || 38 ad *om. priore loco* || 134, 5 caria || 16 his — parenti *om.* || 18 Rusus || dare est] daret || 32 otii ac maxime || 38 fruire || 135, 1 delectat || 23 adnecatus || 33 dicere tum || 34 Ad — tibi *om.* || 136, 10 quae *om.* || 15 quod || 16 sed non parum gallus || 18 dicere || 24 principes || 138, 27 deuinctis || 31 tum || 36 resumes || 139, 34 debeam habere || 140, 8 eium || 10 disperdendi si optima quaeque detraxeris || 38 parte || 141, 22 caesarea || 29 illi molestum hoc || 31 istam *om.* || 142, 7 poscuntur || 20 adnotandasque eorum || 22 quanto sollicitius *om.* || 29 pollutosque || 143, 3 de me sentio timor est timor emendator || 19 uerecundum || publica || 27 me] romae || 28 pulcherrimae rei pretium || 144, 5 non tantum cura uerum || 7 illi quae sanctitas *om.* || 15 quamquam] quos || 16 consulto] censuit || 19 erit || 31 in secundis habuerunt *om.* || 32 solacium] socius || ultro || 145, 11 nullius in litteris nominis *om.* || 17 maxime imitabilis *om.* || 21 qui a te proximus *om.* || 22 adnotas || 30 infirmati || 34 obscurae || 146, 13 iudex fortissimus *om.* || 23 comi || 30 Commidia quadratilia || 32 compacido || 147, 1 avia elice || 20 intuitus || 26 celebritatemque reddit || 33 lectituri || 37 recipit || spiratisque || 148, 19 spes || 28 infirmi *om.* || 34 nomenque || 36 educor (*om.* eo) || 38 offerebatur || 149, 7 auguratur || 10 Per — strepitus *om.* || 19 timoris *om.* || 150, 2 concera || 5 reliquerant || 26 incertumque *om.* || 151, 1 putem] autem || 21 genitori] montano || 25 hoc || 27 accendunt || 30 precario] raro || 31 nam *om.* || 152, 20 placuit sed || 22 hanni || 25 ediderit — querantur *om.* || 153, 3 xenopho ait nos utique || 22 dissipari || 38 missus || 154, 3 tu tu || 4 nec] haec.

Liber VIII. 21 si is] sit || gratia si inhabilis || 32 pretium — videbatur *om.* || 35 uideretur || 38 donatis || 155, 2 consui || iuenerant || 6 calculo || 13 eius quod solverant *om.* || 19 sed *om.* || 21 ἐν — ἐσθλός *om.* || 26 placare || 38 namque tam || 156, 1 late || 2 uenerissimis || 3 terras || 11 Sed *om.* || 36 quantitasque || 157, 2 fruendi || Ero *om.* || 19 deceret] diceret || 35 faterentur || 38 Romano *om.* || gratiae || 158, 35 putassent || 36 principi || 38 ubi et || 159, 15 quasi] si || 24 adfeci || 25 indignatione || 32 nam tu magister *om.* || 34 extento || 160, 7 vide *om.* || 27 fontis || 30 tantum infra etiam *om.* || 161, 24 nomina] omnia || 38 alioquin summo || 162, 3 aut nepte *om.* || 10 tinius || 22 qua || soleo || 27 ego || 38 vivum] unum || 163, 5 Aristonio || 10 debeas || 17 autem] ante || 24 erat *om.* || 30 fidsissimum percipiendi || 32 inspecta || 164, 10 curae] cura || 16 est adridicere || 18 quis *om.* || 23 quamquam] quam || 24 sententia religatis || 30 ego || 165, 5 causa || 7 perimant || 17 quod || 18 relegantes || 19 in hanc — qua sentitis *om.* || 21 sentitis] censetis || 26 durum || 30 non tan

tantum lemnibus || 35 ab absoluentibus || 166, 1 qui || 2 comparata || 3 quae ratione || 13 ne si nisi || 14 solvendo || 20 alteram tertiam || 31 quae—scribendum *om.* || 33 uidebimus || 167, 11 sapientes — magni *om.* || 13 dolere || 28 Anio] ante || 29 illis || 30 umbratur || 37 mala || 38 delectis || 168, 19 exspectata || 24 quos] quod || 25 decipere *om.* || prudentia *om.* || 27 filiae] ille || 28 curtius || 32 patris] fratris || 33 et—amplissimis *om.* || 38 patres || curauerint || 169, 5 fratres || 13 decora || 22 in gloria perseuerantiam || 24 auctior || 170, 24 aequa || 32 ut] uel || 33 litore || 171, 3 eundem *om.* || 5 tum] dum || 6 contrahuntur || 10 sentire—ascendisse *om.* || 11 flumine geritur || 29 inreuerenti || 33 simul ferrem || 172, 8 legis || 9 retractandi || 10 vel] ut || longiora || 28 inprobo eos insectari || 173, 2 formatore || 5 verentur *om.* || neminem *om.* || 174, 1 scias] nescire || 4 liberarum ciuitatum *om.* || 9 antiquitatis || 36 forte.

Liber VIII. 18 Saepe monui (*om. te*) || 21 enim *om.* || 22 tamen *om.* || 36 non solum epistulas uerum etiam plurimas flagitas || 176, 5 et ingenio *om.* || 10 puluerem *om.* || 12 enim tibi summi || 13 sciam || 26 tu—dissenties *om.* || 32 saepe incipere *om.* || 33 Nam—continentur *om.* || 34 coeperis *om.* || 35 desinere deinceps quaequae sequuntur || 36 me quoque || 177, 27 relinquunt || 32 meum *om.* || 38 te] ut || 178, 4 prospicit—lacum *om.* || 6 oethurnis—quasi *om.* || 13 despiciere || 15 utique desunt || Sed] et || 25 ut *om.* || 179, 5 quam *om.* || 13 quas ais] quaias || 18 quiescunt || 27 a te || 37 Iunio || 180, 8 cognita || 16 quaeque circa libros *om.* || 19 se] seu || 35 antea || 38 redibant || 181, 3 antea || 8 me] ne || 14 sciamus *om.* || 15 relatione || 19 facta || 20 permiseras || 24 sistam || 27 confides || 29 nomina quae magnis || 31 Ad *om.* || 36 bitius || 182, 4 Avidius *om.* || 13 certientae || flagitii] facti || 16 Arriae—amicis *om.* || 20 ille] 23 qui modo reclamabant *om.* || 24 tanto conuersi || 31 stantem] statim || 183, 21 posteris quibus an || 25 e] et || 26 Falconi] Malliano || 184, 2 Mamelliano || 5 minor || 7 non vacat—libet *om.* || 16 nugis || 22 ut *priori loco om.* || 24 recusant || 25 ita || appello || 33 eligis || 185, 2 Rusonio || 4 uirginium || 17 uirginium || 18 praecaudo || 20 provecus || 29 legenda || 186, 5 minor || 10 notoriis || 19 causa causa || 22 Remitte—ipsius *om.* || 34 adfacit passieni pauli || 187, 6 propinquus || 9 ego] aequo || ego] aequo || 10 aeger] aequo sanus || ille *om.* || 18 iudicium || 20 captaueram || 23 uario eruditoque || 25 me equidem || 26 quam] quem || 29 alter || 30 mecum *om.* || 31 die mecum primum || urbe || 188, 9 quod] quum || 11 ut te] uter || 17 perfluare || 19 studiorum ut grauissimi nunc me || 24 aquilas nostras de alibus pennas || 25 et *priori loco om.* || continendas || 29 Luberco || 33 haec ferri || 34 titius || 189, 1 nitantur || 2 iam *om.* || 10 audientia || 11 reprehenda || 15 alteram || 20 hoc] ita || 21 frenos alia enim alia conditio.

In libro epistularum ad Traianum discrepantiam editionis Orellii secundae adnotavi. quam ubi aliorum auctoritate deserui, nomen auctoris adscriptum est.

199, 36 qua] quae || 201, 14 quod quidem] quodque || 204, 4 sum post Ephesum a Schaefero additum omisi || 206, 5 Cui quae rescripsis-

sem] Quid quaeris scripsisse me || 14 *lacunam indicavi* || 207, 1 et — cumulat *Aldus*. ut cumulet || 208, 15 pro *uncis notavi* || 209, 19 Iseon *Catanaeus*. Isson || 36 fuerint... hetaeriaeque brevi] fuerint hetaeriae quae breves, *addita coniectura* *ἑταιρία ἑταίριος*que brevi || 210, 20 XXX *uncis notavi* || atque] ac 29 Sed *Schaeferus*. Et || 211, 10 plus *uncis notavi* || 212, 25 *lacunam indicavi* || 213, 33 praeteriit *Orellius coniecit*. praeterita || 218, 19 spectandus *Avantius*. exspectandus || 220, 29 Sauromatae *coniecit Orellius*. Sauromata || quem *Aldus*. cuius || 221, 8 enim *addidit Aldus* || 11 ad ante Achaeos *addidi cum Aldo*. ad eosdem Achaeos *Avantius* || 26 *lacunam indicavi* || 223, 7 eiusdem *Aldus*. eundem || 13 balinei uti. Illud *Catanaeus*. balinei: ut illud || 225, 15 petent *cum Beroaldo addidi*. || post fiducia *Orellius coniectura inseruit* eam || 226, 34 si *uncis notavi* || 227, 5 pertineret *Schaeferus*. pertinet || 25 tua *uncis notavi* || 26 civitatis *Aldus*. ei litis || 228, 17 Ponticae *Catanaeus*. Ponti || 32 exegi *Aldus*. excivi || 229, 3 continebo] continerent || 31 enim *addidit Aldus* || 231, 22 Qui negabant — fuisse, cum] qui negarent — fuisse. Cum || 30 ii *uncis notavi* || 233, 31 a *coniectura additum ante* commilitonibus *omisi* || 236, 22 e *addidit Aldus* || 26 quod *Beroaldus*. quia ab iis || 28 cum ea pars legis || 237, 24 constitueres *Ernestius*. constituas || 29 certaminibus *Beroaldus*. coronaminibus || 238, unum quoque] uno quod || 27 quamquam] qua || 28 facere *addidit Aldus*. || quae] quem || 29 sero *Aldus*. sic sero.

In *panegyrico* ea quae praeter fidem archetypi recentium codicum novata sunt adnotavi, adscriptis, ubi aliorum coniecturus usus sum, nominibus auctorum. nam quae codicum scriptura restituta vel distinctione verborum emendata correxi, quorum utrumque saepe accidit, adnotare nolui. quare si quae praeter ea quae indicata sunt aliter quam in vulgaribus exemplis ac potissimum *Schaeferi* editione, cuius discrepantia adposita est, scripta sunt, codicum auctoritate ita scripta esse sciri volo.

243, 23 totam per civitatem membranae rescriptae. per totam civitatem || 246, 37 nihilque ceteris — dispar] nihil a ceteris differens || 38 eminus *coniecit Schaeferus*. cominus || fibrata *Lipsius*. vibrata || 247, 26 Hispaniam *coniectura addidit Schaeferus* || 251, 12 quod *Livineius*. quo || 252, 3 artaret *Schwarzius*. adstaret || 254, 28 etiam *Schwarzius*. iam || 256, 3 ipsa *Lipsius*. ipse || 27 praesterni *Lipsius*. prosterni || 262, 7 soror *Duebnerus edidit*. sorores. || 265, 9 ac *Ernestius*. aut || 268, 37 quo sit] quo sit || 269, 8 ista *Lipsius*. ita || 26 spectandi Caesari *Schaeferus coniecit*. spectandi Caesaris || 28 te *Duebnerus addidit*. || 38 adoptes *Lipsius*. adpetas || 278, 3 utique *Lipsius*. uterque || 281, 31 regere *Schaeferus coniecit*. gerere || 282, 7 hoc *Schwarzius addidit* || 283, 25 Decet aliqui *Duebnerus edidit*. et aliqui liquet. || 284, 1 principem aequatum candidatis et simul stantem intueri] principis aequati candidatis et simul stantis: contigit intueri || 11 nomina suffragatorum *Schaeferus coniecit*. suffragatorum nomina || 285, 1 equando — equando *Livineius*. quando — et quando. || 287, 9 abicere *Livineius*. abigere || 288, 20 saepius accessit ex rescripto || 23 Tibi fortasse sufficiat rescriptus

Fortasse sufficiat tibi || 289, 36 ita *Cuspianus addidit*. || 38 Huic *Lipsius* || 290, 6 transsilire] transfretare || 291, 17 probati *Perizonius*. probatis || 293, 8 praetorio *rescriptus*. praetorii || se *accessit ex rescripto* || est prona *addit rescriptus* || 295, 15 fuerit *Gesnerus coniecit*. fuisse || 297, 3 ei nos potissimum mensi *Schwarzius coniecit*. eum potissimum mensem || 24 delunotos *Duebnerus*. disiunctos || 298, 23 et *addidi*.

C. PLINI CAECILI SECUNDI
E P I S T U L A R U M
LIBER PRIMUS.

5

I.

C. PLINIUS SEPTICIO SUO S.

Frequenter hortatus es ut epistulas, si quas paulo curatius 1
scripsissem, colligerem publicaremque. Collegi non servato
temporis ordine (neque enim historiam componebam), sed ut
10 quaeque in manus venerat. Superest ut nec te consilii nec 2
me paeniteat obsequi. Ita enim fiet ut eas quae adhuc ne-
glectae iacent requiram, et si quas addidero, non supprimam.
Vale.

15

II.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Quia tardiozem adventum tuum prospicio, librum quem 1
prioribus epistulis promiseram exhibeo. Hunc rogo ex con-
suetudine tua et legas et emendes, eo magis, quod nihil ante
20 peraeque eodem stilo scripsisse videor. Temptavi enim imi- 2
tari Demosthenen semper tuum, Calvum nuper meum, dum-
taxat figuris orationis: nam vim tantorum virorum pauci quos
aequus amavit adsequi possunt. Nec materia ipsa huic, ve- 3
reor ne improbe dicam, aemulationi repugnavit: erat enim prope
25 tota in contentione dicendi, quod me longae desidiae indor-
mientem excitavit, si modo is sum ego qui excitari possim.
Non tamen omnino Marci nostri *ληκνίδους* fugimus, quotiens 4
paulum itinere decedere non intempestivis amoenitatibus ad-
monebamur: acres enim esse, non tristes volebamus. Nec est 5
30 quod putes me sub hac exceptione veniam postulare. Nam
quo magis intendam limam tuam, confitebor et ipsum me et
PLINI EP. 1

contubernales ab editione non abhorreere, si modo tu fortasse errori nostro album calculum adieceris. Est enim plane aliquid edendum, atque utinam hoc potissimum quod paratum est! (audis desidia⁵ votum) edendum autem ex pluribus causis, maxime quod libelli quos emisimus dicuntur in manibus esse, quamvis iam gratiam novitatis exuerint; nisi tamen auribus nostris bibliopolae blandiuntur. Sed sane blandiantur, dum per hoc mendacium nobis studia nostra commendent. Vale.

III.

C. PLINIUS CANINIO RUFO SUO S.

10

1 Quid agit Comum, tuae meaeque deliciae? quid suburbanum amoenissimum? quid illa porticus verna semper? quid platanon opacissimus? quid Euripus viridis et gemmeus? quid subiectus et serviens lacus? quid illa mollis et tamen solida gestatio? quid balineum illud, quod plurimus sol implet et circumit? quid triclinia illa popularia, illa paucorum? quid cubacula diurna nocturna? Possident te et per vices partiuntur? 2 an, ut solebas, intentione rei familiaris obeundae crebris excursionibus avocaris? Si te possident, felix beatusque es; si 20 minus, unus ex multis. Quin tu (tempus est enim) humiles et sordidas curas aliis mandas et ipse te in alto isto pinguique secessu studiis adseris? Hoc sit negotium tuum, hoc otium, hic labor, haec quies: in his vigilia, in his etiam somnus reponatur. Effinge aliquid et excude quod sit perpetuo tuum. 25 Nam reliqua rerum tuarum post te alium atque alium dominum sortientur, hoc numquam tuum desinet esse, si semel coeperit. 5 Scio quem animum, quod horter ingenium. Tu modo enitere ut tibi ipse sis tanti quanti videberis aliis si tibi fueris. Vale.

30

III.

C. PLINIUS POMPEIAE CELERINAE SOCRUI S.

1 Quantum copiarum in Ocriculano, in Narniensi, in Carsulano, in Perusino tuo! in Narniensi vero etiam balineum. Ex epistulis meis (nam iam tuis opus non est) una illa brevis et 35 2 vetus sufficit. Non me Hercule tam mea sunt quae mea sunt quam quae tua: hoc tamen differunt, quod sollicitius et intensius tui me quam mei excipiunt. Idem fortasse eveniet tibi, si

quando in nostra deverteris. Quod velim facias, primum, ut perinde nostris rebus ac nos tuis perfruaris, deinde, ut mei expergiscantur aliquando, qui me secure ac prope neglegenter expectant. Nam mitium dominorum apud servos ipsa con-
5 suetudine metus exolescit, novitatibus excitantur probarique dominis per alios magis quam per ipsos laborant. Vale.

V.

C. PLINIUS VOCONIO ROMANO SUO S.

- 10 Vidistine quemquam M. Regulo timidiorem humiliorem post 1
Domitiani mortem? sub quo non minora flagitia commiserat
quam sub Nerone, sed tectiora. Coepit vereri ne sibi irasce-
rer; nec fallebatur, irascebar. Rustici Aruleni periculum fo-
verat, exultaverat morte, adeo ut librum recitaret publicaret-
15 que, in quo Rusticum insectatur atque etiam Stoicorum simiam
appellat; adicit Vitelliana cicatrice stigmosum. Agnoscis elo- 3
quentiam Reguli. Lacerat Herennium Senecionem, tam intem-
peranter quidem ut dixerit ei Metius Carus 'quid tibi cum meis
mortuis? numquid ego Crasso aut Camerino molestus sum?'
20 quos ille sub Nerone accusaverat. Haec me Regulus dolenter 4
tulisse credebatur, ideoque etiam cum recitaret librum, non ad-
hibuerat. Praeterea reminiscebatur quam capitaliter ipsum me
apud centumviros lacessisset. Aderam Arrionillae, Timonis 5
uxori, rogatu Aruleni Rustici; Regulus contra. Nitebamur nos
25 in parte causae sententia Meti Modesti, optimi viri: is tunc in
exilio erat, a Domitiano relegatus. Ecce tibi Regulus 'quaero'
inquit, 'Secunde, quid de Modesto sentias'. Vides quod peri-
culum, si respondissem 'bene', quod flagitium, si 'male'. Non
possum dicere aliud tunc mihi quam deos adfuisse. 'Respon-
30 debo' inquam 'si de hoc centumviri iudicaturi sunt'. Rursus
ille 'quaero quid de Modesto sentias'. Iterum ego 'solebant 6
testes in reos, non in damnatos interrogari'. Tertio ille 'non
iam quid de Modesto, sed quid de pietate Modesti sentias'.
'Quaeris' inquam 'quid sentiam: at ego ne interrogare quidem 7
35 fas puto de quo pronuntiatum est'. Conticuit: me laus et gra-
tulatio secuta est, quod nec famam meam aliquo responso, utili
fortasse, inhonesto tamen, laeseram nec me laqueis tam insi-
diosae interrogationis involveram. Nunc ergo consantiam ex- 8

9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000
 1001
 1002
 1003
 1004
 1005
 1006
 1007
 1008
 1009
 1010
 1011
 1012
 1013
 1014
 1015
 1016
 1017
 1018
 1019
 1020
 1021
 1022
 1023
 1024
 1025
 1026
 1027
 1028
 1029
 1030
 1031
 1032
 1033
 1034
 1035
 1036
 1037
 1038
 1039
 1040
 1041
 1042
 1043
 1044
 1045
 1046
 1047
 1048
 1049
 1050
 1051
 1052
 1053
 1054
 1055
 1056
 1057
 1058
 1059
 1060
 1061
 1062
 1063
 1064
 1065
 1066
 1067
 1068
 1069
 1070
 1071
 1072
 1073
 1074
 1075
 1076
 1077
 1078
 1079
 1080
 1081
 1082
 1083
 1084
 1085
 1086
 1087
 1088
 1089
 1090
 1091
 1092
 1093
 1094
 1095
 1096
 1097
 1098
 1099
 1100
 1101
 1102
 1103
 1104
 1105
 1106
 1107
 1108
 1109
 1110
 1111
 1112
 1113
 1114
 1115
 1116
 1117
 1118
 1119
 1120
 1121
 1122
 1123
 1124
 1125
 1126
 1127
 1128
 1129
 1130
 1131
 1132
 1133
 1134
 1135
 1136
 1137
 1138
 1139
 1140
 1141
 1142
 1143
 1144
 1145
 1146
 1147
 1148
 1149
 1150
 1151
 1152
 1153
 1154
 1155
 1156
 1157
 1158
 1159
 1160
 1161
 1162
 1163
 1164
 1165
 1166
 1167
 1168
 1169
 1170
 1171
 1172
 1173
 1174
 1175
 1176
 1177
 1178
 1179
 1180
 1181
 1182
 1183
 1184
 1185
 1186
 1187
 1188
 1189
 1190
 1191
 1192
 1193
 1194
 1195
 1196
 1197
 1198
 1199
 1200
 1201
 1202
 1203
 1204
 1205
 1206
 1207
 1208
 1209
 1210
 1211
 1212
 1213
 1214
 1215
 1216
 1217
 1218
 1219
 1220
 1221
 1222
 1223
 1224
 1225
 1226
 1227
 1228
 1229
 1230
 1231
 1232
 1233
 1234
 1235
 1236
 1237
 1238
 1239
 1240
 1241
 1242
 1243
 1244
 1245
 1246
 1247
 1248
 1249
 1250
 1251
 1252
 1253
 1254
 1255
 1256
 1257
 1258
 1259
 1260
 1261
 1262
 1263
 1264
 1265
 1266
 1267
 1268
 1269
 1270
 1271
 1272
 1273
 1274
 1275
 1276
 1277
 1278
 1279
 1280
 1281
 1282
 1283
 1284
 1285
 1286
 1287
 1288
 1289
 1290
 1291
 1292
 1293
 1294
 1295
 1296
 1297
 1298
 1299
 1300
 1301
 1302
 1303
 1304
 1305
 1306
 1307
 1308
 1309
 1310
 1311
 1312
 1313
 1314
 1315
 1316
 1317
 1318
 1319
 1320
 1321
 1322
 1323
 1324
 1325
 1326
 1327
 1328
 1329
 1330
 1331
 1332
 1333
 1334
 1335
 1336
 1337
 1338
 1339
 1340
 1341
 1342
 1343
 1344
 1345
 1346
 1347
 1348
 1349
 1350
 1351
 1352
 1353
 1354
 1355
 1356
 1357
 1358
 1359
 1360
 1361
 1362
 1363
 1364
 1365
 1366
 1367
 1368
 1369
 1370
 1371
 1372
 1373
 1374
 1375
 1376
 1377
 1378
 1379
 1380
 1381
 1382
 1383
 1384
 1385
 1386
 1387
 1388
 1389
 1390
 1391
 1392
 1393
 1394
 1395
 1396
 1397
 1398
 1399
 1400
 1401
 1402
 1403
 1404
 1405
 1406
 1407
 1408
 1409
 1410
 1411
 1412
 1413
 1414
 1415
 1416
 1417
 1418
 1419
 1420
 1421
 1422
 1423
 1424
 1425
 1426
 1427
 1428
 1429
 1430
 1431
 1432
 1433
 1434
 1435
 1436
 1437
 1438
 1439
 1440
 1441
 1442
 1443
 1444
 1445
 1446
 1447
 1448
 1449
 1450
 1451
 1452
 1453
 1454
 1455
 1456
 1457
 1458
 1459
 1460
 1461
 1462
 1463
 1464
 1465
 1466
 1467
 1468
 1469
 1470
 1471
 1472
 1473
 1474
 1475
 1476
 1477
 1478
 1479
 1480
 1481
 1482
 1483
 1484
 1485
 1486
 1487
 1488
 1489
 1490
 1491
 1492
 1493
 1

ut idem saepius dicam, expecto Mauricum. Vir est gravis, prudens, multis experimentis eruditus, et qui futura possit ex praeteritis providere. Mihi et temptandi aliquid et quiescendi illo auctore ratio constabit. Haec tibi scripsi, quia aecum erat 17
5 te pro amore mutuo non solum omnia mea facta dictaque verum etiam consilia cognoscere. Vale.

VI.

C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

10 Ridebis, et licet rideas. Ego ille quem nosti apros tres 1
et quidem pulcherrimos cepi. Ipse? inquis. Ipse; non tamen
et omnino ab inertia mea et quiete discederem. Ad retia se-
debam: erat in proximo non venabulum aut lancea, sed stilus
et pugillares: meditabar aliquid enotabamque, ut, si manus va-
15 cuas, plenas tamen ceras reportarem. Non est quod contem- 2
nas hoc studendi genus. Mirum est ut animus agitatione mo-
tuque corporis excitetur. Iam undique silvae et solitudo
ipsumque illud silentium quod venationi datur magna cogita-
tionis incitamenta sunt. Proinde cum venabere, licebit auctore 3
20 me ut panarium et lagunculam sic etiam pugillares feras. Ex-
perieris non Dianam magis montibus quam Minervam inerrare.
Vale.

VII.

C. PLINIUS OCTAVIO RUFO SUO S.

25 Vide in quo me fastigio collocaris, cum mihi idem pote- 1
statis idemque regni dederis quod Homerus Iovi Optimo Ma-
ximo,

τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν.

30 Nam ego quoque simili nutu ac renutu respondere voto tuo 2
possum. Etenim sicut fas est mihi, praesertim te exigente,
excusare Baeticis contra unum hominem advocationem, ita nec
fidei nostrae nec constantiae quam diligis convenit adesse
contra provinciam quam tot officiis, tot laboribus, tot etiam
35 periculis meis aliquando devinxerim. Tenebo ergo hoc tem- 3
peramentum, ut ex duobus quorum alterutrum petis eligam id
potius in quo non solum studio tuo verum etiam iudicio satis-
faciam. Neque enim tanto opere mihi considerandum est quid

vir optimus in praesentia velis, quam quid semper sis probaturus. Me circa Idus Octobris spero Romae futurum eademque haec praesentem quoque tua meaque fide Gallo confirmaturum; cui tamen iam nunc licet spondeas de animo meo ἢ 5 καὶ κτανέησιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε. Cur enim non usquequaque 5
que Homericis versibus agam tecum? quatenus tu me tuis agere non pateris, quorum tanta cupiditate ardeo ut videar mihi hac sola mercede posse corrumpi ut vel contra Baeticos 6
adsim. Paene praeterii quod minime praetereundum fuit, accepisse me careotas optimas, quae nunc cum ficis et boletis cer- 10
tandum habent. Vale.

VIII.

C. PLINIUS POMPEIO SATURNINO SUO S.

1 Peropportune mihi redditae sunt litterae tuae, quibus flagi-
tabas ut tibi aliquid ex scriptis meis mitterem, cum ego id
ipsum destinassem. Addidisti ergo calcaria sponte currenti, pa-
riterque et tibi veniam recusandi laboris et mihi exigendi ve-
2 recundiam sustulisti. Nam nec me timide uti decet eo quod
oblatum est nec te gravari quod depoposcisti. Non est tamen 20
quod ab homine desidioso aliquid novi operis expectes. Peti-
turus sum enim ut rursus vaces sermoni quem apud municipes
3 meos habui bibliothecam dedicaturus. Memini quidem te iam
quaedam adnotasse, sed generaliter: ideo nunc rogo ut non
tantum universitati eius attendas, verum etiam particulas qua- 25
soles lima persequaris. Erit enim et post emendationem libe-
4 rum nobis vel publicare vel continere. Quin immo fortasse
hanc ipsam cunctationem nostram in alterutram sententiam
emendationis ratio deducet, quae aut indignum editione, dum
saepius retractat, inveniet aut dignum, dum id ipsum experi- 30
5 tur, efficiet. Quamquam huius cunctationis meae causae non
tam in scriptis quam in ipso materiae genere consistunt. Est
enim paulo quasi gloriosius et elatius. Onerabit hoc mode-
stiam nostram, etiamsi stilus ipse pressus demissusque fuerit,
propterea quod cogimur cum de munificentia parentum nostro- 35
6 rum tum de nostra disputare. Anceps hic et lubricus locus
est, etiam cum illi necessitas lenocinatur. Etenim si alienae
quoque laudes parum aequis auribus accipi solent, quam dif-

ficile est optinere ne molesta videatur oratio de se aut de suis
disserentis? Nam cum ipsi honestati tum aliquanto magis glo-
riae eius praedicationique invidemus atque ea demum recte
facta minus detorqueamus et carpimus quae in obscuritate et
5 silentio reponuntur. Qua ex causa saepe ipse mecum, nobisne 7
tantum, quidquid est istud, composuisse an et aliis debeamus?
Ut nobis, admonet illud, quod pleraque quae sunt agenda rei
necessaria eadem peracta nec utilitatem parem nec gratiam
retinent. Ac ne longius exempla repetamus, quid utilius fuit 8
10 quam munificentiae rationem etiam stilo prosequi? Per hoc
enim adsequebamur, primum ut honestis cogitationibus immo-
raremur, deinde ut pulchritudinem illarum longiore tractatu
pervideremus, postremo ut subitae largitionis comitem paeni-
tentiam caveremus. Nascebatur ex his exercitatio quaedam
15 contemnendae pecuniae. Nam cum omnes homines ad custo-9
diam eius natura restrinxerit, nos contra multum ac diu pen-
satus amor liberalitatis communibus avaritiae vinculis exime-
bat, tantoque laudabilior munificentia nostra fore videbatur,
quod ad illam non impetu quodam sed consilio trahebamur.
20 Accedebat his causis quod non ludos aut gladiatores sed an-10
nuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicebamur. Oculo-
rum porro et aurium voluptates adeo non egent commenda-
tione, ut non tam incitari debeant oratione quam reprimi: ut 11
vero aliquis libenter educationis taedium laboremque susci-
25 piat, non praemiis modo verum etiam exquisitis adhortationi-
bus inpetrandum est. Nam si medici salubres, sed voluptate 12
carentes cibos blandioribus adloquiis prosequuntur, quanto ma-
gis decuit publice consulentem utilissimum munus, sed non per-
inde populare comitate orationis inducere? praesertim cum
30 ostendendum haberemus ut quod parentibus dabatur et orbis pro-
baretur, honoremque paucorum ceteri patienter et expecta-
rent et mererentur. Sed ut tunc communibus magis commodis 13
quam privatae iactantiae studebamus, cum intentionem effe-
ctumque muneris nostri vellemus intellegi, ita nunc in ratione
35 edendi veremur ne forte non aliorum utilitatibus sed propriae
laudi servisse videamur. Praeterea meminimus quanto maiore 14
animo honestatis fructus in conscientia quam in fama repona-
tur. Sequi enim gloria, non adpeti debet, nec si casu aliquo

non sequatur, idcirco quod gloriam meruit minus pulchram
 15 est. Ii vero qui benefacta sua verbis adornant non ideo prae-
 dicare quia fecerint, sed ut praedicarent fecisse creduntur.
 Sic, quod magnificum referente alio fuisset, ipso qui gesserat
 recensente vanescit. Homines enim, cum rem destruere non
 possunt, iactationem eius incessunt. Ita, si silenda feceris,
 16 factum ipsum, si laudanda non sileas, ipse culparis. Me vero
 peculiaris quaedam impedit ratio. Etenim hunc ipsum sermo-
 nem non apud populum sed apud decuriones habui, nec in
 17 propatulo sed in curia. Vereor ergo ut sit satis congruens, 10
 cum in dicendo adsentationem vulgi adclamationemque defu-
 gerim, nunc eadem illa editione sectari, cumque plebem ipsam
 cui consulebatur limine curiae parietibusque discreverim, ne
 quam in speciem ambitionis inciderem, nunc eos etiam ad quos
 ex munere nostro nihil pertinet praeter exemplum velut obvia 15
 18 ostentatione conquirere. Habes cunctationis meae causas; ob-
 sequar tamen consilio tuo, cuius mihi auctoritas pro ratione
 sufficiet. Vale.

VIII.

C. PLINIUS MINUTIO FUNDANO SUO S.

20

1 Mirum est quam singulis diebus in urbe ratio aut constet
 2 aut constare videatur, pluribus quibusque non constet. Nam
 si quem interrogas 'hodie quid egisti?', respondeat 'officio
 togae virilis interfui, sponsalia aut nuptias frequentavi, ille 25
 me ad signandum testamentum, ille in advocationem, ille in
 3 consilium rogavit.' Haec quo die feceris necessaria, eadem,
 si cotidie fecisse te reputes, inania videntur, multo magis cum
 secesseris. Tunc enim subit recordatio 'quot dies quam frigi-
 4 dis rebus absumpsi!' Quod evenit mihi, postquam in Lauren- 30
 tino meo aut lego aliquid aut scribo aut etiam corpori vaco,
 5 cuius fulturis animus sustinetur. Nihil audio quod audisse,
 nihil dico quod dixisse paeniteat: nemo apud me quemquam
 sinistris sermonibus carpit, neminem ipse reprehendo, nisi
 tamen me, cum parum commode scribo; nulla spe, nullo timore 35
 sollicitor, nullis rumoribus inquietor: mecum tantum et cum
 6 libellis loquor. O rectam sinceramque vitam, o dulce otium
 honestumque ac paene omni negotio pulchrius! O mare, o li-

tus, verum secretumque *μυστέον*, quam multa invenitis, quam multa dictatis! Proinde tu quoque strepitum istum inanemque discursum et multum ineptos labores, ut primum fuerit occasio, relinque teque studiis vel otio trade. Satiuse enim, ut *8*
5 Atilius noster eruditissime simul et facetissime dixit, otiosum esse quam nihil agere. Vale.

X.

C. PLINIUS ATTIO CLEMENTI SUO S.

10 Si quando urbs nostra liberalibus studiis floruit, nunc maxime floret. Multa claraque exempla sunt; sufficeret unum, *2*
 Euphrates philosophus. Hunc ego in Syria, cum adolescentulus militarem, penitus et domi inspexi amarique ab eo laboravi, etsi non erat laborandum. Est enim obvis et expositus
15 pleniusque humanitate quam praecipit. Atque utinam sic ipse quam spem tunc ille de me concepit impleverim, ut ille multum virtutibus suis addidit! aut ego nunc illas magis miror, quia magis intellego. Quamquam ne nunc quidem satis intellego. Ut enim de pictore sculptore fictore nisi artifex iudicare, *4*
20 ita nisi sapiens non potest perspicere sapientem. Quantum tamen mihi cernere datur, multa in Euphrate sic eminent et elucent ut mediocriter quoque doctos advertant et adficient. Disputat subtiliter graviter ornate, frequenter etiam Platoniam illam sublimitatem et latitudinem effingit. Sermo est copiosus et varius, dulcis in primis, et qui repugnantis quoque ducat inpellat. Ad hoc proceritas corporis, decora facies, de-
6 missus capillus, ingens et cana barba; quae licet fortuita et inania putentur, illi tamen plurimum venerationis adquirunt. Nullus horror in cultu, nulla tristitia, multum severitatis: re-
7 verearis occursum, non reformides. Vitae sanctitas summa, comitatus par: insectatur vitia, non homines, nec castigat errantes sed emendat. Sequaris monentem attentus et pendens
 et persuaderi tibi, etiam cum persuaserit, cupias. Iam vero *8*
35 Pompeius Iulianus, cum cetera vita tum vel hoc uno magnus et clarus, quod ipse provinciae princeps, inter altissimas conditiones, generum non honoribus principem sed sapientia elegit. Quamquam quid ego plura de viro quo mihi frui non licet? *9*

- an ut magis angar quod non licet? Nam distringor officio ut maximo sic molestissimo. Sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurimas sed inlitteratissimas litteras. Soleo non numquam (nam id ipsum quando contingit!) de his occupationibus apud Euphraten queri. Ille me consolatur, 5 adfirmat etiam esse hanc philosophiae et quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoscere, iudicare, promerere et exercere iustitiam, quaeque ipsi doceant in usu habere.
- 11 Mihi tamen hoc unum non persuadet, satius esse ista facere quam cum illo dies totos audiendo discendoque consumere. 10 Quo magis te, cui vacat, hortor, cum in urbem proxime veneris (venias autem ob hoc maturius), illi te expoliendum limandumque permittas. Neque enim ego, ut multi, invideo aliis bono quo ipse careo, sed contra sensum quandam voluptatemque percipio, si ea quae mihi denegantur amicis video superesse. Vale. 15

XI.

C. PLINIUS FABIO IUSTO SUO S.

- 1 Olim mihi nullas epistulas mittis. Nihil est, inquis, quod scribam. At hoc ipsum scribe nihil esse quod scribas, vel so- 20 lum illud unde incipere priores solebant 'si vales, bene est; ego valeo.' Hoc mihi sufficit; est enim maximum. Ludere me 2 putas? serio peto. Fac sciam quid agas, quod sine sollicitudine summa nescire non possum. Vale.

25

XII.

C. PLINIUS CALESTRIO TIRONI SUO S.

- 1 Iacturam gravissimam feci, si iactura dicenda est tanti viri amissio. Decessit Corellius Rufus, et quidem sponte, quod dolore meum exulcerat. Est enim luctuosissimum genus mor- 30 tis quae non ex natura nec fatalis videtur. Nam utcumque in illis qui morbo finiuntur magnum ex ipsa necessitate solacium est, in iis vero quos arcessita mors aufert hic insanabilis dolor est, quod creduntur potuisse diu vivere. Corellium quidem summa ratio, quae sapientibus pro necessitate est, ad hoc 35 consilium compulit, quamquam plurimas vivendi causas habentem, optimam conscientiam, optimam famam, maximam auctoritatem, praeterea filiam uxorem nepotem sorores, interque

tot pignora veros amicos. Sed tam longa, tam iniqua valitu-
dine conflictabatur ut haec tanta pretia vivendi mortis rationi-
bus vincerentur. Tertio et tricensimo anno, ut ipsum audie-
bam, pedum dolore correptus est. Patrius hic illi: nam ple-
5 rumque morbi quoque per successiones quasdam, ut alia, tra-
duntur. Hunc abstinencia sanctitate, quoad viridis aetas, vicit
et fregit; novissime cum senectute ingravescentem viribus
animi sustinebat, cum quidem incredibilis cruciatus et indi-
6 gnissima tormenta pateretur. Iam enim dolor non pedibus so-
lis, ut prius, insidebat sed omnia membra pervagabatur. Veni
ad eum Domitiani temporibus in suburbano iacentem. Servi
7 e cubiculo recesserunt: habebat hoc moris, quotiens intrasset
fidelior amicus; quin etiam uxor, quamquam omnis secreti ca-
pacissima, digrediebatur. Circumtulit oculos et 'cur' inquit
8 15 'me putas hos tantos dolores tam diu sustinere? ut scilicet
isti latroni vel uno die supersim.' Dedisses huic animo par
corpus, fecisset quod optabat. Aduit tamen deus voto, cuius
ille compos, ut iam securus liberque moriturus, multa illa vi-
tae sed minora retinacula abrupit. Increverat valitudo, quam
9 20 temperantia mitigare temptavit, perseverantem constantiā fugit.
Iam dies alter tertius quartus: abstinebat cibo. Misit ad me
uxor eius Hispulla communem amicum C. Geminium cum tri-
stissimo nuntio, destinasse Corellium mori nec aut suis aut sit-
iliae precibus flecti, solum superesse me a quo revocari posset
25 ad vitam. Cucurri: perveneram in proximum, cum mihi ab ea-
10 dem Hispulla Iulius Atticus nuntiat nihil iam ne me quidem
inpetraturum: tam obstinate magis ac magis induruisse. Dixe-
rat sane medico admoventi cibum *κέρικα*, quae vox quantum
admirationis in animo meo tantum desiderii reliquit. Cogito
30 quo amico, quo viro caream. Implevit quidem annum septimum 11
et sexagensimum, quae aetas etiam robustissimis satis longa
est: scio. Evasit perpetuam valitudinem: scio. Decessit super-
stitibus suis, florente re publica, quae illi omnibus suis carior
erat: et hoc scio. Tamen tamquam et iuvenis et firmissimi mor-
12 35 tem doleo, doleo autem, licet me inbecillum putes, meo nomine.
Amisi enim, amisi vitae meae testem rectorem magistrum.
In summa, dicam quod recenti dolore contubernali meo Calvi-
sio dixi, 'verecor ne negligentius vivam.' Proinde adhibe sola- 13

cia mihi, non haec 'senex erat, infirmus erat' (haec enim novi), sed nova aliqua, sed magna, quae audierim numquam, legerim numquam. Nam quae audiui, quae legi, sponte succurrunt, sed tanto dolore superantur. Vale.

XIII.

5

C. PLINIUS SOSIO SENECONI SUO S.

1 Magnum proventum poëtarum annus hic attulit. Toto mense Aprili nullus fere dies quo non recitaret aliquis. Iuvat me quod vigent studia, proferunt se ingenia hominum et ostentant, 10
2 tametsi ad audiendum pigre coitur. Plerique in stationibus sedent tempusque audiendi fabulis conterunt ac subinde sibi nuntiar iubent an iam recitator intraverit, an dixerit praefationem, an ex magna parte evolverit librum: tunc demum, ac tunc quoque lente cunctanterque veniunt; nec tamen permanent, sed 15 ante finem recedunt, alii dissimulanter et furtim, alii simpliciter et libere. Ad Hercule memoria parentum Claudium Caesarem ferunt, cum in palatio spatia retur audissetque clamorem, causam requisisse, cumque dictum esset recitare Nonianum, 20
3 subitum recitanti inopinatumque venisse. Nunc otiosissimus 20 quisque multo ante rogatus et identidem admonitus aut non venit aut, si venit, queritur se diem, quia non perdiderit, perdidisse. Sed tanto magis laudandi probandique sunt quos a scribendi recitandique studio haec auditorum vel desidia vel superbia non retardat. Equidem prope nemini defui. Erant sane ple- 25
4 rique amici: neque enim est fere quisquam qui studia, ut non 6 simul et nos amet. His ex causis longius quam destinaveram tempus in urbe consumpsi. Possum iam repetere secessum et scribere aliquid quod non recitem, ne videar, quorum recitationibus adfui, non auditor fuisse sed creditor. Nam ut in ce- 30
5 teris rebus ita in audiendi officio perit gratia, si reposcatur. Vale.

XIII.

C. PLINIUS IUNIO MAURICO SUO S.

35

1 Petis ut fratris tui filiae prospiciam maritum; quod merito mihi potissimum iniungis. Scis enim quanto opere summum illum virum suspexerim dilexerimque, quibus ille adolescen-

tiam meam exhortationibus foverit, quibus etiam laudibus ut
laudandus viderer effecerit. Nihil est quod a te mandari mihi 2
aut maius aut gratius, nihil quod honestius a me suscipi possit
quam ut eligam iuvenem ex quo nasci nepotes Aruleno Rustico
5 deceat. Qui quidem diu quaerendus fuisset, nisi paratus et 3
quasi provisus esset Minicius Acilianus, qui me ut juvenis iu-
venem (est enim minor pauculis annis) familiarissime diligit,
reveretur ut senem. Nam ita formari a me et institui cupit ut
ego a vobis solebam. Patria est ei Brixia ex illa nostra Italia, 4
10 quae multum adhuc verecundiae, frugalitatis atque etiam ru-
sticitatis antiquae retinet ac servat. Pater Minicius Macrinus, 5
equestris ordinis princeps, quia nihil altius voluit: adlectus
enim a divo Vespasiano inter praetorios honestam quietem huic
nostrae ambitioni dicam an dignitati constantissime praetulit.
15 Habet aviam maternam Serranam Proculam e municipio Pata- 6
vino. Nosti loci mores: Serrana tamen Patavinis quoque seve-
ritatis exemplum est. Contigit et avunculus ei P. Acilius, gra-
vitate prudentia fide prope singulari. In summa, nihil erit in
domo tota quod non tibi tamquam in tua placeat. Aciliano 7
20 vero ipsi plurimum vigoris industriae, quamquam in maxima
verecundia. Quaesturam tribunatum praeturam honestissime
percurrit ac iam pro se tibi necessitatem ambiendi remisit. 7
Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusa, 8
25 decor. Quae ego nequaquam arbitror neglegenda: debet enim
hoc castitati puellarum quasi praemium dari. Nescio an adiciam 9
esse patri eius amplas facultates. Nam cum imaginor vos qui-
bus quaerimus generum, silendum de facultatibus puto: cum
publicos mores atque etiam leges civitatis intueor, quae vel in
30 primis census hominum spectandos arbitrantur, ne id quidem
praetereundum videtur. Et sane de posteris et his pluribus
cogitanti hic quoque in conditionibus deligendis ponendus est
calculus. Tu fortasse me putes indulsisse amoris meo supraque 10
ista quam res patitur sustulisse. At ego fide mea spondeo fu-
35 turum ut omnia longe ampliora quam a me praedicantur inve-
nias. Diligo quidem adolescentem ardentissime, sicut meretur;
sed hoc ipsum amantis est, non onerar, eum laudibus. Vale.

XV.

C. PLINIUS SEPTICIO CLARO SUO S.

1 Heus tu promittis ad cenam nec venis! Dicitur ius: ad
 2 assem impendium reddes, nec id modicum. Paratae erant lactu-
 cae singulae, cochleae ternae, ova bina, alica cum mulso et 5
 nive (nam hanc quoque computabis, immo hanc in primis, quae
 periit in ferculo), olivae, betacei, cucurbitae, bulbi, alia mille
 non minus lauta. Audisses comoedos vel lectorem vel lyristen
 3 vel, quae mea liberalitas, omnes. 'Ad tu apud nescio quem
 ostrea, vulvas, echinos, Gaditanas maluisti. Dabis poenas, 10
 non dico quas. Dure fecisti: invidisti, nescio an tibi, certe
 mihi, sed tamen et tibi. Quantum nos lusissemus, risissemus,
 4 studuissemus! Potes apparatus cenare apud multos, nusquam
 hilarius simplicius incautius. In summa, experire, et nisi po-
 stea te aliis potius excusaveris, mihi semper excusa. Vale. 15

XVI.

C. PLINIUS ERUCIO SUO S.

1 Amabam Pompeium Saturninum, hunc dico nostrum, lauda-
 bamque eius ingenium, etiam antequam scirem quam varium, 20
 quam flexibile, quam multiplex esset: nunc vero totum me
 2 tenet, habet, possidet. Audii causas agentem acriter et arden-
 ter nec minus polite et ornatè, sive meditata sive subita pro-
 ferret. Adsunt acutae crebraeque sententiae, gravis et decora
 constructio, sonantia verba et antiqua. Omnia haec mire pla- 25
 cent, cum impetu quodam et flumine pervehuntur, placent, si
 3 retractentur. Senties quod ego, cum orationes eius in manus
 sumpseris, quas facile cuilibet veterum, quorum est aemulus,
 4 comparabis. Idem tamen in historia magis satisfaciet vel bre-
 vitate vel luce vel suavitate vel splendore etiam et sublimitate 30
 narrandi. Nam in contionibus eadem quae in orationibus vis
 5 est, pressior tamen et circumscriptior et adductior. Praeterea
 facit versus, quales Catullus aut Calvus. Quantum illis lepo-
 ris, dulcedinis, amaritudinis, amoris! inserit sane, sed data
 opera, mollibus levibusque duriusculos quosdam, et hoc quasi 35
 6 Catullus aut Calvus. Legit mihi nuper epistulas; uxoris esse
 dicebat: Plautum vel Terentium metro solutum legi credidi.

Quae sive uxoris sunt, ut adfirmat, sive ipsius, ut negat, pari gloria dignus qui aut illa componat aut uxorem, quam virginem accepit, tam doctam politamque reddiderit. Est ergo mecum 7 per diem totum: eundem antequam scribam, eundem cum scripsi, eundem etiam cum remittor, non tamquam eundem lego. Quod te quoque ut facias et hortor et moneo. Neque enim debet operibus eius obesse quod vivit. An si inter eos quos numquam vidimus floruisse, non solum libros eius verum etiam imagines requireremus; eiusdem nunc honor praesentis et gratia quasi satietate languescit? At hoc pravum malignumque est, 9 non admirari hominem admiratione dignissimum, quia videre, adloqui, audire, complecti, nec laudare tantum verum etiam amare contigit. Vale.

XVII.

15

C. PLINIUS CORNELIO TITIANO SUO S.

Est adhuc curae hominibus fides et officium, sunt qui de- 1) functorum quoque amicos agant. Titinius Capito ab imperatore nostro impetravit ut sibi liceret statuam L. Silani in foro 20 ponere. Pulchrum et magna laude dignum amicitia principis in 2 hoc uti, quantumque gratia valeas aliorum honoribus experiri. Est omnino Capitoni in usu claros viros colere. Mirum est qua 3 religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum domi, ubi potest, habeat. Idem clarissimi cuiusque vitam egre- 25 giis carminibus exornat. Scias ipsum plurimis virtutibus abundare qui alienas sic amat. Redditus est L. Silano debitus honor, cuius immortalitati Capito prospexit pariter et suae. Neque enim magis decorum et insigne est statuam in foro populi Romani habere quam ponere. Vale.

30

XVIII.

C. PLINIUS SUETONIO TRANQUILLO SUO S.

Scribis te perterritum somnio vereri ne quid adversi in 1 actione patiaris, rogas ut dilationem petam et pauculos dies, 35 certe proximum, excusem. Difficile est, sed experiar: καὶ γὰρ τὸ ὄναρ ἐκ Διὸς ἐστίν. Refert tamen eventura soleas an 2 contraria somniare. Mihi reputanti somnium meum, istud quod times tu egregiam actionem portendere videtur. Susceperam 3

causam Iuni Pastoris, cum mihi quiescenti visa est socrus mea
advoluta genibus ne agerem obsecrare. Et eram acturus adu-
lescentulus adhuc, eram in quadruplici iudicio, eram contra po-
tentissimos civitatis atque etiam Caesaris amicos; quae singula
4 excutere mentem mihi post tam triste somnium poterant. Egi 5
tamen λογισάμενος illud

εἰς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνασθαι περὶ πάτρης.

Nam mihi patria et si quid carius fides videbatur. Prospere
cessit, atque adeo illa actio mihi aures hominum, illa ianuam
5 famae patefecit. Proinde dispice an tu quoque sub hoc exem- 10
plo somnium istud in bonum veritas, aut si tutius putas illud
cautissimi cuiusque praeceptum 'quod dubitas ne feceris', id
6 ipsum rescribe. Ego aliquam stropham inveniam agamque cau-
sam tuam, ut ipsam agere tu, cum voles, possis. Est enim
sane alia ratio tua, alia mea fuit. Nam iudicium centumvirale 15
differrī nullo modo, istud aegre quidem sed tamen potest. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS ROMATIO FIRMO SUO S.

1 Municeps tu meus et condiscipulus et ab ineunte aetate 20
contubernalis, pater tuus et matri et avunculo meo, mihi etiam,
quantum aetatis diversitas passa est, familiaris; magnae et gra-
ves causae cur suscipere, augere dignitatem tuam debeam.
2 Esse autem tibi centum milium censum satis indicat quod apud
nos decurio es. Igitur ut te non decurione solum verum etiam 25
equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equestres
3 facultates trecenta milia nummum. Te memorem huius mune-
ris amicitiae nostrae diuturnitas spondet: ego ne illud quidem
admoneo, quod admonere deberem, nisi scirem sponte factu-
rum, ut dignitate a me data quam modestissime, ut a me data, 30
4 utare. Nam sollicitius custodiendus est honor in quo etiam be-
neficium amici tuendum est. Vale.

XX.

C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

35

1 Frequens mihi disputatio est cum quodam docto homine et
parito, cui nihil aequae in causis agendis ut brevis placet.
2 Quam ego custodiendam esse confiteor, si causa permittat:

aliqui praevaricatio est transire dicenda, praevaricatio etiam
 cursim et breviter attingere quae sint inculcanda, infigenda,
 repetenda. Nam plerisque longiore tractatu vis quaedam et 3
 pondus accedit, utque corpori ferrum, sic oratio animo non
 5 ictu magis quam mora inprimitur. Hic ille mecum auctoritati-
 bus agit ac mihi ex Graecis orationes Lysiae ostentat, ex no-
 stris Gracchorum Catonisque, quorum sane plurimae sunt cir-
 cumcisae et breves: ego Lysiae Demosthenen, Aeschinen, Hy-
 periden, multosque praeterea, Gracchis et Catoni Polionem,
 10 Caesarem, Caelium, in primis M. Tullium oppono, cuius oratio
 optima fertur esse quae maxima. Et Hercule ut aliae bonae
 res ita bonus liber melior est quisque quo maior. Vides ut 5
 statuas, signa, picturas, hominum denique multorumque ani-
 malium formas, arborum etiam, si modo sint decorae, nihil ma-
 15 gis quam amplitudo commendat. Idem orationibus evenit, quin
 etiam voluminibus ipsis auctoritatem quandam et pulchritudi-
 nem adicit magnitudo. Haec ille multaque alia quae a me in 6
 eandem sententiam solent dici, ut est in disputando inconpre-
 hensibilis et lubricus, ita eludit ut contendat hos ipsos quo-
 20 rum orationibus nitar pauciora dixisse quam ediderint. Ego
 contra puto. Testes sunt multae multorum orationes et Cice- 7
 ronis pro Murena, pro Vareno, in quibus brevis et nuda quasi
 subscriptio quorundam criminum solis titulis indicatur. Ex his
 apparet illum permulta dixisse, cum ederet, omisisse. Idem 8
 25 pro Cluentio ait se totam causam vetere instituto solum per-
 orasse, et pro C. Cornelio quadriduo egisse; ne dubitare pos-
 simus quae per plures dies, ut necesse erat, latius dixerit po-
 stea recisa ac repurgata in unum librum, grandem quidem,
 unum tamen, coartasse. Ad aliud est actio bona, aliud oratio. 9
 30 Scio non nullis ita videri, sed ego, forsitan fallar, persuasum
 habeo posse fieri ut sit actio bona quae non sit bona oratio, non
 posse non bonam actionem esse quae sit bona oratio. Est
 enim oratio actionis exemplar et quasi ἀρχέτυπον. Ideo in 10
 optima quaque mille figuras extemporales invenimus, in iis
 35 etiam quas tantum editas scimus, ut in Verrem, ‘artificem
 quem? quemnam? recte admones: Polyclitum esse dicebant.’
 Sequitur ergo ut actio sit absolutissima quae maxime orationis
 similitudinem expresserit, si modo iustum et debitum tempus

- accipiat; quod si negetur, nulla oratoris, maxima iudicis culpa
 11 est. Adsunt huic opinioni meae leges, quae longissima tempo-
 ra largiuntur nec brevitatem dicentibus sed copiam, hoc est
 diligentiam suadent; quam praestare nisi in angustissimis causis
 12 non potest brevitatis. Adiciam quod me docuit usus, magister 5
 egregius. Frequenter egi, frequenter iudicavi, frequentem in
 consilio fui: aliud alios movet, ac plerumque parvae res maxi-
 mas trahunt. Varia sunt hominum iudicia, variae voluntates: inde
 qui eandem causam simul audierunt, saepe diversum, interdum
 13 idem, sed ex diversis animi motibus sentiunt. Praeterea suae 10
 quisque inventioni favet et quasi fortissimum amplectitur, cum
 ab alio dictum est quod ipse praevidit. Omnibus ergo dandum
 14 est aliquid quod teneant, quod agnoscant. Dixit aliquando mi-
 hi Regulus, cum simul adessemus, 'tu omnia quae sunt in causa
 putas exequenda, ego iugulum statim video, hunc premo': 15
 15 premit sane quod elegit, sed in eligendo frequenter errat. Re-
 spondi posse fieri ut genu esset aut talus, ubi illa iugulum
 putaret: 'at ego' inquam 'qui iugulum perspicere non possum,
 omnia pertempto, omnia experior, πάντα denique λίθον κινῶ,
 16 utque in cultura agri non vineas tantum verum etiam arbusta, 20
 nec arbusta tantum verum etiam campos curo et exerceo, ut-
 que in ipsis campis non far aut siliginem solam sed hordeum,
 fabam ceteraque legumina sero, sic in actione plura quasi se-
 17 mina latius spargo, ut quae provenerint colligam. Neque enim
 minus inperspicua, incerta, fallacia sunt iudicium ingenia quam 25
 tempestatum terrarumque. Nec me praeterit summum orato-
 rem Periclen sic a comico Eupolide laudari,

πρὸς δὲ γ' αὐτοῦ τῷ τάχει
 παιθῶ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χεῖλεσιν.
 οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων
 τὸ κέντρον ἐγκατέλειπε τοῖς ἀκροαμένοις.

30

- 18 Verum huic ipsi Pericli nec illa παιθῶ nec illud ἐκήλει bre-
 vitate vel velocitate vel utraque (differunt enim) sine facultate
 summa contigisset. Nam delectare persuadere copiam dicendi
 spatiumque desiderat, relinquere vero aculeum in audientium 35
 19 animis is demum potest qui non pungit, sed infligit. Adde quae
 de eodem Pericle comicus alter,

ἥστραπτ', ἐβρόντα, συνεκύναι τὴν Ἑλλάδα.

Non enim amputata oratio et abscisa sed lata et magnifica et excelsa tonat, fulgurat, omnia denique perturbat ac miscet. Optimus tamen modus est. Quis negat? sed non minus non 20 servat modum qui infra rem quam qui supra, qui adstrictius quam qui effusius dicit. Itaque audis frequenter ut illud 'im-21 modice et redundanter' ita hoc 'ieiune et infirme'. Alius excessisse materiam, alius dicitur non inplesse. Aequè uterque, sed ille inbecillitate, hic viribus peccat; quod certe, etsi non limatoris, maioris tamen ingenii vitium est. Nec vero, cum haec 22 10 dico, illum Homericum ἀμετροεπῇ probo, sed hunc

καὶ ἔπεια νιφάδεσσιν εἰκότα χειμερίησιν. 3. 27 L
non quia non et ille mihi validissime placeat,
παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως.

si tamen detur electio, illam orationem similem nivibus hiber-
15 nis, id est crebram et assiduam et largam, postremo divinam et caelestem, volo. Ad est gratior multis oratio brevis. Est, 23 sed inertibus, quorum delicias desidiamque quasi iudicium respicere ridiculum est. Nam si hos in consilio habeas, non solum satius est breviter dicere sed omnino non dicere. Haec 24 20 est adhuc sententia mea, quam mutabo, si dissenseris tu, sed plane cur dissentias explices rogo. Quamvis enim cedere auctoritati tuae debeam, rectius tamen arbitror in tanta re ratione quam auctoritate superari. Proinde si non errare videor, id 25 ipsum quam voles brevi epistula sed tamen scribe (confirmabis enim iudicium meum); si errare, longissimam para. Num corrupti te, qui tibi, si mihi accederes, brevis epistolae necessitatem, si dissentires, longissimae inposui? Vale.

XXI.

30

C. PLINIUS PLINIO PATERNO SUO S.

Ut animi tui iudicio sic oculorum plurimum tribuo; non 1 quia multum, ne tibi placeas, sed quia tantum quantum ego sapio: quamquam hoc quoque multum est. Omissis iocis credo 2 decentes esse servos qui sunt empti mihi ex consilio tuo: superest ut frugi sint, quod de venalibus melius auribus quam oculis indicatur. Vale.

1 Diu iam in urbe haereo, et quidem attonitus. Perturbat me
 longa et pertinax validudo Titi Aristonis, quem singulariter et 5
 miror et diligo. Nihil est enim illo gravius, sanctius, doctius,
 ut mihi non unus homo sed litterae ipsae omnesque bonae ar-
 2 tes in uno homine summum periculum adire videantur. Quam
 peritus ille et privati iuris et publici! quantum rerum, quantum
 exemplorum, quantum antiquitatis tenet! Nihil est quod discere 10
 velis, quod ille docere non possit: mihi certe, quotiens ali-
 3 quid abditum quaero, ille thesaurus est. Iam quanta sermoni-
 bus eius fides, quanta auctoritas, quam pressa et decora cun-
 ctatio! quid est quod non statim sciat? Et tamen plerumque
 haesitat, dubitat diversitate rationum, quas acri magnoque iu- 15
 dicio ab origine causisque primis repetit, discernit, expendit.
 4 Ad hoc quam parvus in victu, quam modicus in cultu! Soleo
 ipsum cubiculum eius ipsumque lectum ut imaginem quandam
 5 praeae frugalitatis aspicere. Ornat haec magnitudo animi, quae
 nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert recteque 20
 6 facti non ex populi sermone mercedem sed ex facto petit. In
 summa non facile quemquam ex istis qui sapientiae studium
 habitu corporis praeferunt huic viro comparabis. Non quidem
 gymnasia sectatur aut porticus nec disputationibus longis alio-
 7 rum otium suumque delectat, sed in toga negotiisque versatur, 25
 7 multos advocatione, plures consilio iuvat. Nemini tamen isto-
 rum castitate, pietate, iustitia, fortitudine etiam primo loco ces-
 serit. Mirareris, si interesses, quae patientia hanc ipsam valitu-
 dinem toleret, ut dolori resistat, ut sitim differat, ut incredibi-
 8 lem febrium ardorem inmotus opertusque transmittat. Nuper 30
 me paucosque mecum quos maxime diligit advocavit rogavit-
 que ut medicos consuleremus de summa validudinis, ut, si es-
 set insuperabilis, sponte exiret e vita, si tantum difficilis et
 9 longa, resisteret maneretque: dandum enim precibus uxoris,
 dandum filiae lacrimis, dandum etiam nobis amicis ne spes no- 35
 10 Id ego arduum in primis et praecipua laude dignum puto. Nam
 impetu quodam et instinctu procurrere ad mortem commune

cum multis, deliberare vero et causas eius expendere, utque suaserit ratio, vitae mortisque consilium vel suscipere vel ponere ingentis est animi. Et medici quidem secunda nobis pollicentur: superest ut promissis deus adnuat tandemque me hac sollicitudine exsolvat; qua liberatus Laurentinum meum, hoc est libellos et pugillares studiosumque otium repetam. Nunc enim nihil legere, nihil scribere aut adsidenti vacat aut anxio libet. Habes quid timeam, quid optem, quid etiam in posterum destinem: tu quid egeris, quid agas, quid velis agere, invicem nobis, sed laetioribus epistulis scribe. Erit confusioni meae non mediocri solacium, si tu nihil quereris. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS POMPEIO FALCONI SUO S.

Consulis an existimem te in tribunatu causas agere debere. 1
 15 Plurimum refert quid esse tribunatum putes, inanem umbram et sine honore nomen an potestatem sacrosanctam et quam in ordinem cogi ut a nullo ita ne a se quidem deceat. Ipse cum 2
 tribunus essem, erraverim fortasse qui me aliquid putavi, sed tamquam essem, abstinui causis agendis: primum, quod defor-
 20 me arbitrabar, cui adsurgere, cui loco cedere omnis oporteret, hunc omnibus sedentibus stare; et qui iubere posset tacere quemcumque, huic silentium clepsydra indici; et quem interfari nefas esset, hunc etiam convicia audire, et si inulta pateretur, inertem, si ulcisceretur, insolentem videri. Erat hic 3
 25 quoque aestus ante oculos, si forte me appellasset vel ille cui adessem vel ille quem contra, intercederem et auxilium ferrem, an quiescerem sileremque et quasi eiurato magistratu privatum ipse me facerem. His rationibus motus, malui me tri-
 30 rum dicam, plurimum interest quid esse tribunatum putes, quam personam tibi inponas, quae sapienti viro ita aptanda est ut perferatur. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS BAEBIO HISPANO SUO S.

35 Tranquillus, contubernalis meus, vult emere agellum quem 1
 venditare amicus tuus dicitur. Rogo cures quanti aequum est 2
 emat: ita enim delectabit emisse. Nam mala emptio semper in-

grata, eo maxime, quod exprobrare stultitiam domino videtur.
 3 In hoc autem agello, si modo adriserit pretium, Tranquilli mei
 stomachum multa sollicitant, vicinitas urbis, opportunitas viae,
 mediocritas villae, modus ruris, qui avocet magis quam distrin-
 4 gat. Scholasticis porro dominis, ut hic est, sufficit abunde tan-
 tum soli ut relevare caput, reficere oculos, reptare per limitem
 unamque semitam terere omnisque viteculas suas nosse et nu-
 merare arbusculas possint. Haec tibi exposui, quo magis sci-
 res quantum esset ille mihi, ego tibi debiturus, si praedolum
 istud, quod commendatur his dotibus, tam salubriter emerit ut
 10 paenitentiae locum non relinquat. Vale.

C. PLINI CAECILI SECUNDI

15

E P I S T U L A R U M

LIBER SECUNDUS.

20

I.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

1 Post aliquot annos insigne atque etiam memorabile populi
 Romani oculis spectaculum exhibuit publicum funus Vergini
 25 Rufi, maximi et clarissimi civis, perinde felicitis. Triginta an-
 2 nis gloriae suae supervixit. Legit scripta de se carmina, legit
 historias et posteritati suae interfuit. Perfunctus est tertio con-
 sulatu, ut summum fastigium privati hominis inpleret, cum
 3 principis nolisset. Caesares quibus suspectus atque etiam in-
 visus virtutibus fuerat evasit, reliquit incolumem optimum at-
 que amicissimum, tamquam ad hunc ipsum honorem publici fu-
 4 neris reservatus. Annum tertium et octogensimum excessit in
 altissima tranquillitate, pari veneratione. Usus est firma vali-
 tudine, nisi quod solebant ei manus tremere, citra dolorem ta-
 5 men. Aditus tantum mortis durior longiorque, sed hic ipse
 laudabilis. Nam cum vocem praeepararet acturus in consulatu
 principi gratias, liber quem forte acceperat grandiore et seni

et stanti ipso pondere elapsus est. Hunc dum sequitur colli-
 gitque, per leve et lubricum pavementum fallente vestigio ce-
 cidit coxamque fregit, quae parum apte collocata reluctantē
 aetate male coit. Huius viri exequiae magnum ornamentum 6
 5 principi, magnum saeculo, magnum etiam foro et rostris attu-
 lerunt. Laudatus est a consule Cornelio Tacito: nam hic su-
 premus felicitati eius cumulus accessit, laudator eloquentissi-
 mus. Et ille quidem plenus annis abiit, plenus honoribus, illis 7
 etiam quos recusavit: nobis tamen quaerendus ac desideran-
 10 dus est ut exemplar aevi prioris, mihi vero praecipue, qui il-
 lum non solum publice quantum admirabar tantum diligebam;
 primum quod utrique eadem regio, municipia finitima, agri 8
 etiam possessionesque coniunctae, praeterea quod ille mihi
 tutor relictus adfectum parentis exhibuit. Sic candidatum me
 15 suffragio ornavit, sic ad omnes honores meos ex secessibus
 accucurrit, cum iam pridem eiusmodi officiis renuntiasset, sic
 illo die quo sacerdotes solent nominare quos dignissimos sa-
 cerdotio indicant me semper nominabat. Quia etiam in hac no- 9
 vissima validudine veritus ne forte inter quinqueviros creare-
 20 tur, qui minuendis publicis sumptibus iudicio senatus consti-
 tuebantur, cum illi tot amici senes consularesque superessent,
 me huius aetatis per quem excusaretur elegit, his quidem ver-
 bis 'etiam si filium haberem, tibi mandarem.' Quibus ex cau- 10
 sis necesse est tamquam immaturam mortem eius in sinu tuo
 25 defleam; si tamen fas est aut flere aut omnino mortem vocare,
 qua tanti viri mortalitas magis finita quam vita est. Vivit enim 11
 vivetque semper atque etiam latius in memoria hominum et
 sermone versabitur, postquam ab oculis recessit. Volui tibi 12
 multa alia scribere, sed totus animus in hac una contempla-
 30 tione defixus est. Verginium cogito, Verginium video, Vergi-
 nium iam vanis imaginibus, recentibus tamen, audio, adloquor,
 teneo; cui fortasse cives aliquos virtutibus pares et habemus
 et habebimus, gloria neminem. Vale.

35

II.

C. PLINIUS PAULINO SUO S.

Irascor, nec liquet mihi an debeam, sed irascor. Scis 1
 quam sit amor iniquus interdum, inpotens saepe, *μικαλτος*

semper. Haec tamen causa magna est, nescio an iusta: sed ego, tamquam non minus iusta quam magna sit, graviter irascor quod a te tam diu litterae nullae. Exorare me potes uno modo, si nunc saltem plurimas et longissimas miseris. Haec mihi sola excusatio vera, ceterae falsae videbuntur. Non sum auditorus 'non eram Romae' vel 'occupator eram.' Illud enim nec di sinant, ut 'infirmior.' Ipse ad villam partim studiis partim desidia fruor, quorum utrumque ex otio nascitur. Vale.

III.

C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

10

1 Magna Isaeum fama praecesserat, maior inventus est. Summa est facultas, copia, ubertas: dicit semper ex tempore, sed tamquam diu scripserit. Sermo Graecus, immo Atticus: praefationes tersae, graciles, dulces, graves interdum et erectae. 15
2 Poscit controversias plures, electionem auditoribus permittit, saepe etiam partes, surgit, amicitur, incipit; statim omnia ac paene pariter ad manum, sensus reconditi occurrant, verba, sed qualia! quaesita et exulta. Multa lectio in subitis, multa
3 scriptio elucet. Prohoemiatur apte, narrat aperte, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelsae, postremo docet, delectat, adficit; quid maxime, dubites: crebra ἐνθρημηματα, crebri syllogismi, circumscripti et effecti, quod stilo quoque adsequi magnum est: incredibilis memoria; repetit altius quae dixit ex
4 tempore, ne verbo quidem labitur. Ad tantam εἶν studio et 25 exercitatione pervenit: nam diebus et noctibus nihil aliud agit, nihil audit, nihil loquitur. Annum sexagesimum excessit et adhuc scholasticus tantum est; quo genere hominum nihil aut sincerius aut simplicius aut melius. Nos enim qui in foro verisque litibus terimur multum malitiae, quamvis nolumus, ad- 30
6 discimus. Schola et auditorium et ficta causa res inermis innoxia est, nec minus felix, senibus praesertim. Nam quid in
7 senectute felicius quam quod dulcissimum est in iuventa? Quare ego Isaeum non disertissimum tantum verum etiam beatissimum iudico, quem tu nisi cognoscere concupiscis, saxeus 35
8 ferreusque es. Proinde si non ob alia nosque ipsos, ad certe ut hunc audias, veni. Numquamne legisti Gaditanum quendam Titi Livi nomine gloriaque commotum ad visendum eum ab

ultimo terrarum orbe venisse statimque ut viderat abisse? Ἀφιλόκαλον, inlitteratum, iners, ac paene etiam turpe est non putare tanti cognitionem, qua nulla est iucundior, nulla pulchrior, nulla denique humanior. Dices 'habeo hic quos legam 9 non minus disertos.' Etiam: sed legendi semper occasio est, audiendi non semper. Praeterea multo magis, ut vulgo dicitur, viva vox adficit. Nam licet acriora sint quae legas, altius tamen in animo sedent quae pronuntiatio, vultus, habitus, gestus etiam dicentis adfigit; nisi vero falsum putamus illud Aeschinis, 10 qui cum legisset Rhodiis orationem Demosthenis admirantibus cunctis, adiecisse fertur τί δὲ, εἰ αὐτοῦ τοῦ θηρίου ἤκουσατε; et erat Aeschines, si Demostheni credimus, λαμπροφανότατος. Fatebatur tamen longe melius eadem illa pronuntiasset ipsum qui pepererat. Quae omnia huc tendunt ut au- 11 15 dias Isaeum, vel ideo tantum ut audieris. Vale.

III.

C. PLINIUS CALVINAE SUAE S.

Si pluribus pater tuus vel uni cuilibet alii quam mihi de- 1
20 buisset, fuisset fortasse dubitandum an adires hereditatem etiam viro gravem. Cum vero ego ductus adfinitatis officio dimissis 2 omnibus qui, non dico molestiores, sed diligentiores erant creditor solus exstiterim, cumque ego nubenti tibi in dotem centum milia contulerim praeter eam summam quam pa- 25 ter tuus quasi de meo dixit (erat enim solvenda de meo), magnum habes facilitatis meae pignus, cuius fiducia debes famam defuncti pudoremque suscipere; ad quod ne te verbis magis quam rebus horter, quidquid mihi pater tuus debuit, acceptum tibi fieri iubebo. Nec est quod verearis ne sit mihi onerosa 3
30 ista donatio. Sunt quidem omnino nobis modicae facultates, dignitas sumptuosa, redditus propter conditionem agellorum nescio minor an incertior: sed quod cessat ex reditu frugalitate suppletur, ex qua velut fonte liberalitas nostra decurrit; quae tamen ita temperanda est ne nimia profusione inarescat, 4
35 sed temperanda in aliis, in te vero facile ratio constabit, etiam si modum excesserit. Vale.

Actionem et a te frequenter efflagitatam et a me saepe pro-
 5 missam exhibui tibi, nondum tamen totam: adhuc enim pars
 eius perpolitur. Interim quae absolutiora mihi videbantur non
 fuit alienum iudicio tuo tradi. His tu rogo intentionem scriben-
 tis accommodes. Nihil enim adhuc inter manus habui cui maio-
 rem sollicitudinem praestare deberem. Nam in ceteris actioni-
 10 bus existimationi hominum diligentia tantum et fides nostra, in
 hac etiam pietas subicietur. Inde et liber crevit, dum ornare
 patriam et amplificare gaudemus, pariter et defensionem eius
 servimus et gloriae. Tu tamen haec ipsa, quantum ratio ex-
 15 gerit, reseca. Quotiens enim ad fastidium legentium delicias
 que respicio, intellego nobis commendationem et ex ipsa me-
 diocritate libri petendam. Idem tamen qui a te hanc austerita-
 tem exigo cogor id quod diversum est postulare, ut in pleris-
 que frontem remittas. Sunt enim quaedam adulescentium auri-
 bus danda, praesertim si materia non refragetur: nam descri-
 20 ptiones locorum, quae in hoc libro frequentiores erunt, non
 historice tantum sed prope poetice prosequi fas est. Quod ta-
 men si quis extiterit qui putet nos laetius fecisse quam ora-
 tionis severitas exigit, huius, ut ita dixerim, tristitiam reliquae
 partes actionis exorare debebunt. Adnisi certe sumus ut quam-
 25 libet diversa genera lectorum per plures dicendi species teme-
 remus, ac sicut veremur ne quibusdam pars aliqua secundum
 suam cuiusque naturam non probetur, ita videmur posse con-
 fidere ut universitatem omnibus varietas ipsa commendet. Nam
 et in ratione conviviorum, quamvis a plerisque cibis singuli
 30 temperemus, totam tamen cenam laudare omnes solemus, nec
 ea quae stomachus noster recusat adimunt gratiam illis quibus
 capitur. Atque haec ego sic accipi volo, non tamquam adse-
 cutum me esse credam, sed tamquam adsequi laboraverim:
 fortasse non frustra; si modo tu curam tuam admoveris interim
 35 istis, mox iis quae secuntur. Dices te non posse satis diligen-
 ter id facere, nisi prius totam actionem cognoveris. Fateor: in
 praesentia tamen et ista tibi familiariora fient et quaedam ex
 his talia erunt ut per partes emendari possint. Etenim si avol- 11

sum statuae caput aut membrum aliquod inspiceres, non tu quidem ex illo posses congruentiam aequalitatemque deprehendere, posses tamen iudicare an id ipsum satis elegans esset. Nec alia ex causa principiorum libri circumferuntur, quam ¹² quia existimatur pars aliqua etiam sine ceteris esse perfecta. Longius me provexit dulcedo quaedam tecum loquendi: sed ¹³ iam finem faciam, ne modum, quem etiam orationi adhibendum puto, in epistula excedam. Vale.

VI.

10

C. PLINIUS AVITO SUO S.

Longum est altius repetere, nec refert quemadmodum acciderit ut homo minime familiaris cenarem apud quandam, ut sibi videbatur, lautum et diligentem, ut mihi, sordidum simul ¹⁵ et sumptuosum. Nam sibi et paucis opima quaedam, ceteris ² vilia et minuta ponebat. Vinum etiam parvolis lagunculis in tria genera descripserat, non ut potestas eligendi, sed ne ius esset recusandi, aliud sibi et nobis, aliud minoribus amicis (nam gradatim amicos habet), aliud suis nostrisque libertis. X
²⁰ Animadvertit qui mihi proximus recumbebat et an probarem interrogavit. Negavi. 'Tu ergo' inquit 'quam consuetudinem sequeris?' 'Eadem omnibus pono: ad cenam ehim, non ad notam invito cunctisque rebus exaequo quos mensa et toro aequavi.' 'Etiamne libertos?' 'Etiam: convictores enim tunc, ⁴ non libertos puto.' Et ille 'magno tibi constat?' 'Minime.' 'Qui fieri potest?' 'Quia scilicet liberti mei non idem quod ego bibunt, sed idem ego quod liberti.' Et Hercule si gulae ⁵ temperes, non est onerosum quo utaris ipse communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quasi in ordinem redigenda ³⁰ est, si sumptibus parcas, quibus aliquanto rectius tua continentia quam aliena contumelia consulas. Quorsus haec? ne ⁶ tibi, optimae indolis iuveni, quorundam in mensa luxuria specie frugalitatis inponat. Convenit autem amori in te meo, quotiens tale aliquid inciderit, sub exemplo praemonere quid debeas ³⁵ fugere. Igitur memento nihil magis esse vitandum quam istam ⁷ luxuriae et sordium novam societatem; quae cum sint turpissima discreta ac separata, turpius iunguntur. Vale.

VII.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

- 1 Here a senatu Vestricio Spurinnae principe auctore trium-
 phalis statua decreta est, non ita ut multis qui numquam in
 acie steterunt, numquam castra viderunt, numquam denique 5
 tubarum sonum nisi in spectaculis audierunt, verum ut illis qui
 2 decus istud sudore et sanguine et factis adsequebantur. Nam
 Spurinna Bructerum regem vi et armis induxit in regnum osten-
 tatoque bello ferocissimam gentem, quod est pulcherrimum
 3 victoriae genus, terrore perdomuit. Et hoc quidem virtutis 10
 praemium, illud solacium doloris accepit, quod filio eius Cot-
 tio, quem amisit absens, habitus est honor statuae. Rarum id
 in iuvene: sed pater hoc quoque merebatur, cuius gravissimo
 4 vulneri magno aliquo fomento medendum fuit. Praeterea Cot-
 tius ipse tam clarum specimen indolis dederat ut vita eius bre- 15
 vis et angusta debuerit hac velut immortalitate proferri. Nam
 tanta ei sanctitas, gravitas, auctoritas etiam, ut posset senes
 illos provocare virtute, quibus nunc honore adaequatus est.
 5 Quo quidem honore, quantum ego interpretor, non modo de-
 functi memoriae, dolori patris, verum etiam exemplo prospe- 20
 ctum est. Acuent ad bonas artes iuventutem adolescentibus
 quoque, digni sint modo, tanta praemia constituta, acuent prin-
 cipes viros ad liberos suscipiendos et gaudia ex superstitibus
 6 et ex amissis tam gloriosa solacia. His ex causis statua Cot-
 ti publice laetor, nec privatim minus. Amavi consummatissi- 25
 mum iuvenem tam ardentem, quam nunc impatienter requiro.
 Erit ergo pergratum mihi hanc effigiem eius subinde intueri,
 subinde respicere, sub hac consistere, praeter hanc commeari.
 7 Etenim si defunctorum imagines domi positae dolorem nostrum
 levant, quanto magis hae quibus in celeberrimo loco non modo 30
 species et vultus illorum sed honor etiam et gloria refertur?
 Vale.

VIII.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

- 1 Studes an piscaris an venaris an simul omnia? Possunt 35
 enim omnia simul fieri ad Larium nostrum. Nam lacus piscem,
 feras silvae quibus lacus cingitur, studia altissimus iste secus-

sus adfatim suggerunt. Sed sive omnia simul sive aliquid facis, non possum dicere 'invideo': angor tamen non et mihi licere quae sic concupisco ut aegri vinum balinea fontes. Numquamne hos artissimos laqueos, si solvere negatur, abrumpam? 5 Numquam, puto. Nam veteribus negotiis nova adcrescunt, nec tamen priora peraguntur: tot nexibus, tot quasi catenis maius in dies occupationum agmen extenditur. Vale.

VIII.

C. PLINIUS APOLLINARI SUO S.

10

Anxium me et inquietum habet petitio Sexti Eruci mei. 1 Adficior cura et quam pro me sollicitudinem non adii quasi pro me altero patior; et alioqui meus pudor, mea existimatio, mea dignitas in discrimen adducitur. Ego Sexto latum clavum 2 15 a Caesare nostro, ego quaesturam inpetravi, meo suffragio pervenit ad ius tribunatum petendi, quem nisi obtinet in senatu, vereor ne decepisse Caesarem videar. Proinde aditendum 3 est mihi ut talem eum iudicent omnes, qualem esse princeps mihi credit. Quae causa si studium meum non incitaret, adiutum tamen cuperem iuvenem probissimum, gravissimum, eruditissimum, omni denique laude dignissimum, et quidem cum tota domo. Nam pater ei Erucius Clarus, vir sanctus, antiquus, 4 disertus, atque in agendis causis exercitatus, quas summa fide, pari constantia, nec verecundia minore defendit. Habet avunculum C. Septicium, quo nihil verius, nihil simplicius, nihil candidius, nihil fidelius novi. Omnes me certatim et tamen aequo 5 qualiter amant, omnibus nunc ego in uno referre gratiam possum. Itaque presso amicos, supplico, ambio, domos stationesque circumeo, quantumque vel auctoritate vel gratia valeam 30 precibus experior. Te quoque obsecro ut aliquam oneris mei partem suscipere tanti putes. Reddam vicem, si reposces, reddam et si non reposces. Diligeris, coleris, frequentaris: ostende modo velle te, nec deerunt qui quod tu velis cupiant. Vale

35

X.

C. PLINIUS OCTAVIO SUO S.

Hominem te patientem vel potius durum ac paene crudelē, qui tam insignes libros tam diu teneas! Quousque et tibi 2

et nobis inuidebis, tibi maxima laude, nobis voluptate? Sine per ora hominum ferantur isdemque quibus lingua Romana spatiis pervagentur. Magna et iam longa expectatio est, quam 3 frustrari adhuc et differre non debes. Enotuerunt quidam tui versus et invito te claustra sua refregerunt. Hos nisi retrahis 5 in corpus, quandoque ut erroneos aliquem cuius dicantur invenient. Habe ante oculos mortalitatem, a qua adserere te hoc uno monumento potes: nam cetera fragilia et caduca non minus quam ipsi homines occidunt desinuntque. Dices, ut soles, 5 'amici mei viderint'. Opto equidem amicos tibi tam fideles, tam eruditos, tam laboriosos, ut tantum curae intentionisque suscipere et possint et velint, sed dispice ne sit parum providum 6 sperare ex aliis quod tibi ipse non praestes. Et de editione quidem interim ut voles: recita saltem, quo magis libeat emitte- 7 re, utque tandem percipias gaudium, quod ego olim pro te 15 non temere praesumo. Imaginor enim qui concursus, quae admiratio te, qui clamor, quod etiam silentium maneat; quo ego, cum dico vel recito, non minus quam clamore delector, sit modo silentium acre et intentum et cupidum ulteriora audiendi. 8 Hoc fructu tanto, tam parato desine studia tua infinita ista cunctatione fraudare; quae cum modum excedit, verendum est ne inertiae et desidia vel etiam timiditatis nomen accipiat. Vale.

XI.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

25

1 Solet esse gaudio tibi, si quid actum est in senatu dignum ordine illo. Quamvis enim quietis amore secesseris, insidet tamen animo tuo maiestatis publicae cura. Accipe ergo quod per hos dies actum est, personae claritate famosum, severitate 2 exempli salubre, rei magnitudine aeternum. Marius Priscus 30 accusantibus Afris, quibus pro consule praefuit, ommissa defensione iudices petiit. Ego et Cornelius Tacitus, adesse provincialibus iussi, existimavimus fidei nostrae convenire notum senatui facere exoessisse Priscum inmanitate et saevitia crimina quibus dari iudices possent, cum ob innocentes condemnandos, 35 interficiendos etiam, pecunias accepisset. Respondit Fronto Catus deprecatusque est ne quid ultra repetundarum legem quaereretur, omniaque actionis suae vela, vir moventiarum la-

crimarum peritissimus, quodam velut vento miserationis imple-
 vit. Magna contentio, magni utrimque clamores, aliis cognitio- 4
 nem senatus lege conclusam aliis liberam solutamque dicen-
 bus, quantumque admisisset reus tantum vindicandum. Novis- 5
 sime consul designatus Iulius Ferox, vir rectus et sanctus,
 Mario quidem iudices interim censuit dando, evocandos au-
 tem quibus diceretur innocentium poenas vendidisse. Quae sen- 6
 tentia non praevaluit modo, sed omnino post tantas dissensio-
 nes fuit sola frequens, adnotatumque experimentis quod favor
 10 et misericordia acres et vehementes primos impetus habent,
 paulatim consilio et ratione quasi restincta considunt. Unde 7
 evenit ut quod multi clamore permixto tumentur nemo tacenti-
 bus ceteris dicere velit: patescit enim, cum separaris a turba,
 contemplatio rerum quae turba teguntur. Venerunt qui adesse 8
 15 erant iussi, Vitellius Honoratus et Flavius Marcianus: ex qui-
 bus Honoratus trecentis milibus exilium equitis Romani septem-
 que amicorum eius ultimam poenam, Marcianus unius equitis
 Romani septingentis milibus plura supplicia arguebatur emis-
 se: erat enim fustibus caesus, damnatus in metallum, strangu-
 20 latus in carcere. Sed Honoratum cognitioni senatus mors op-9
 portuna subtraxit, Marcianus inductus est absente Prisco. Ita-
 que Tuccius Cerialis consularis iure senatorio postulavit ut
 Priscus certior fieret, sive quia miserabiliorem, sive quia invi-
 diosiores fore arbitrabatur, si praesens fuisset, sive, quod ma-
 25 xime credo, quia aequissimum erat commune crimen ab utro-
 que defendi, et si dilui non potuisset, in utroque puniri. Dilata 10
 res est in proximum senatum, cuius ipse conspectus augustis-
 simus fuit. Princeps praesidebat; erat enim consul: ad hoc la-
 nuarius mensis cum cetera tum praecipue senatorum frequen-
 30 tia celeberrimus: praeterea causae amplitudo auctaque dilatione
 expectatio et fama innotumque mortalibus studium magna et inu-
 sitata noscendi omnes undique exciverat. Imaginare quae sol- 11
 licitudo nobis, qui metus, quibus super tanta re in illo coetu
 praesente Caesare dicendum erat. Equidem in senatu non se-
 35 mel egi, quin immo nusquam audiri benignius soleo, tunc me
 tamen ut nova omnia novo metu permovebant. Observabatur 12
 praeter illa quae supra dixi causae difficultas: stabat modo con-
 sularis, modo septemvir epulorum, iam neutrum. Erat ergo 13

perquam onerosum accusare damnatum, quem ut premebat atrocitas criminis, ita quasi peractae damnationis miseratio tue-
14 batur. Utcumque tamen animum cogitationemque collegi, coepi dicere non minore audientium adsensu quam sollicitudine mea: dixi horis paene quinque. Nam duodecim clepsydris quas spa-
5 tiosissimas acceperam sunt additae quattuor. Adeo illa ipsa quae dura et adversa dicturo videbantur secunda dicenti fue-
15 runt. Caesar quidem tantum mihi studium, tantam etiam curam (nimium est enim dicere sollicitudinem) praestitit, ut libertum meum post me stantem saepius admoneret voci laterique con-
sulerem, cum me vehementius putaret intendi quam gracilitas mea perpeti posset. Respondit mihi pro Marciano Claudius
16 Marcellinus. Missus deinde sehatus et revocatus in posterum: neque enim iam inchoari poterat actio, nisi ut noctis interventu
17 scinderetur. Postero die dixit pro Mario Salvius Liberalis, vir 15 subtilis dispositus acer disertus; in illa vero causa omnes artes suas protulit. Respondit Cornelius Tacitus eloquentis-
18 sime et, quod eximium orationi eius inest, *συνως*. Dixit pro Mario rursus Fronto Catius insigniter, utque iam locus ille poscebat, plus in precibus temporis quam in defensione con-
20 sumpsit. Huius actionem vespera inclusit, non tamen sic ut abrumperet. Itaque in tertium diem probationes exierunt. Iam hoc ipsum pulchrum et antiquum, senatum nocte dirimi, triduo
19 vocari, triduo contineri. Cornutus Tertullus, consul designatus, vir egregius et pro veritate firmissimus, censuit septin-
25 genta milia quae acceperat Marius aerario inferenda, Mario urbe Italiaque interdicendum, Marciano hoc amplius Africa. In fine sententiae adiecit, quod ego et Tacitus iniuncta advoca-
tionem diligenter et fortiter functi essemus, arbitrari senatum
20 ita nos fecisse ut dignum mandatis partibus fuerit. Adsenserunt 30 consules designati, omnes etiam consulares usque ad Pompeium Collegam: ille et septingenta milia aerario inferenda et Marcianum in quinquennium relegandum, Marium repetundarum
21 poenae, quam iam passus esset, censuit relinquendum. Erant in utraque sententia multi, fortasse etiam plures in hac vel so-
35 lutiore vel molliore. Nam quidam ex illis quoque qui Cornuto videbantur adsensi hunc, qui post ipsos censuerat, sequeban-
22 tur. Sed cum fieret discessio, qui sellis consulum adstiterant in

Cornuti sententiam ire coeperunt. Tum illi qui se Collegae adnumerari patiebantur in diversum transierunt, Collega cum paucis relictus. Multum postea de impulsoribus suis, praecipue de Regulo, questus est, qui se in sententia quam ipse dictaverat deseruisset. Est alioqui Regulo tam mobile ingenium ut plurimum audeat, plurimum timeat. Hic finis cognitionis amplissimae. Superest tamen *λειτούργιον* non leve, Hostilius Firminus, legatus Mari Prisci, qui permixtus causae graviter vehementerque vexatus est. Nam et rationibus Marciani et sermone quem ille habuerat in ordine Leptitanorum operam suam Prisco ad turpissimum ministerium commodasse, stipulatusque de Marciano quinquaginta milia denariorum probabatur, ipse praeterea accepisse sestertia decem milia, foedissimo quidem titulo, nomine unguentarii, qui titulus a vita hominis compti semper et pumicati non abhorrebat. Placuit censente Cornuto referri de eo proximo senatu: tunc enim, casu an conscientia, auferat. Habes res urbanas; invicem rusticas scribe: quid arbusculae tuae, quid vineae, quid segetes agunt, quid oves delicatissimae? In summa, nisi aequae longam epistulam reddis, non est quod postea nisi brevissimam expectes. Vale.

XII.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Λειτούργιον illud quod superesse Mari Prisci causae proximae scripseram, nescio an satis, circumcisum tamen et adrasum est. Firminus inductus in senatum respondit crimini noto. Secutae sunt diversae sententiae consulum designatorum: Cornutus Tertullus censuit ordine movendum, Acutius Nerva in sortitione provinciae rationem eius non habendam. Quae sententia tamquam mitior vicit, cum sit alioqui durior tristiorque. Quid enim miserius quam exectum et exemptum honoribus senatoriis labore et molestia non carere? quid gravius quam tanta ignominia adfectum non in solitudine latere, sed in hac altissima specula conspiciendum se monstrandumque praebere? Praeterea quid publice minus aut congruens aut decorum, notatum a senatu in senatu sedere ipsisque illis a quibus sit notatus aequari et summotum a proconsulatu, quia se in legatione turpiter gesserat, de proconsulibus iudicare damna-

5 tumque sordium vel damnare alios vel absolvere? Sed hoc pluribus visum est. Numerantur enim sententiae, non ponderantur; nec aliud in publico consilio potest fieri, in quo nihil est tam inaequale quam aequalitas ipsa. Nam cum sit inpar
6 prudentia, par omnium ius est. Inplevi promissum priorisque epistulae fidem exsolvi, quam ex spatio temporis iam recepisse te colligo: nam et festinanti et diligenti tabellario dedi;
7 nisi quid impedimenti in via passus est. Tuae nunc partes ut primum illam, deinde hanc remunereris litteris, quales istinc redire uberrimae possunt. Vale.

16

XIII.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

1 Et tu occasiones obligandi me avidissime amplecteris, et
2 ego nemini libentius debeo. Duabus ergo de causis a te potius
3 simum petere constitui quod inpetratum maxime cupio. Regis
4 exercitum amplissimum: hinc tibi beneficiorum larga materia,
5 longum praeterea tempus quo amicos tuos exornare potuisti.
6 Convertere ad nostros, nec hos multos. Malles tu quidem multos,
7 sed meae verecundiae sufficit unus aut alter, ac potius
8 unus. Is erit Voconius Romanus. Pater ei in equestri gradu
9 clarus, clarior vitricus, immo pater alius; nam huic quoque
10 nomini pietate successit: Mater e primis, ceterioris Hispaniae
11 scis quod iudicium provinciae illius, quanta sit gravitas:
12 Flamen proxime fuit. Hunc ego, cum simul studeremus, arte
13 familiariterque dilexi: ille meus in urbe, ille in secessu con-
14 tubernalis, cum hoc seria, cum hoc iocos miscui. Quid enim
15 illo aut fidelius amico aut sodale iucundius? Mira in sermone,
16 mira etiam in ore ipso vultusque suavitas. Ad hoc ingenium
17 excelsum, subtile, dulce, eruditum in causis agendis: epi-
18 stulas quidem scribit, ut Musas ipsas Latine loqui credas. Ama-
19 tur a me plurimum nec tamen vincitur. Equidem iuvenis statim
20 iuveni quantum potui per aetatem avidissime contuli et nuper
21 ab optimo principe trium liberorum ius impetravi. Quod quam-
22 quam parce et cum delectu daret, mihi tamen, tamquam elige-
23 ret, indulisit. Haec beneficia mea tueri nullo modo melius quam
24 ut augeam possum, praesertim cum ipse illa tam grate inter-
25 10 pretetur ut, dum priora accipit, posteriora mereatur. Habes

qualis, quam probatus carusque sit nobis, quem rogo pro ingenio, pro fortuna tua exornes. In primis ama hominem: nam licet tribuas ei quantum amplissimum potes, nihil tamen amplius potes amicitia tua; cuius esse eum usque ad intimam familiaritatem capacem quo magis scires, breviter tibi studia, mores, omnem denique vitam eius expressi. Extenderem precibus, nisi et tu rogari diu nolles, et ego tota hoc epistula fecissem: rogat enim, et quidem efficacissime, qui reddit causas rogandi. Vale.

10

XIII.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Verum opinaris: destringor centumviralibus causis, quae 1
me exercent magis quam delectant. Sunt enim pleraeque par-
vae et exilis: raro incidit vel personarum claritate vel negotii
magnitudine insignis. Ad hoc pauci cum quibus iuvet dicere: 2
ceteri audaces atque etiam magna ex parte adolescentuli ob-
scuri ad declamandum huc transierunt, tam irreverenter et
temere ut mihi Atilius noster expresse dixisse videatur sic in
foro pueros a centumviralibus causis auspicari ut ab Homero
in scholis. Nam hic quoque ut illic primum coepit esse quod
maximum est. At Hercule ante memoriam meam (ita maiores
natu solent dicere) ne nobilissimis quidem adolescentibus lo-
cus erat nisi aliquo consulari producente: tanta veneratione
25 pulcherrimum opus colebatur. Nunc refractis pudoris et reve-
rentiae claustris omnia patent omnibus, nec inducuntur sed in-
rumpunt. Sequuntur auditores actoribus similes, conducti et
redempti: manceps convenitur: in media basilica tam palam
sportulae quam in triclinio dantur: ex iudicio in iudicium pari
30 mercede transitur. Inde iam non inurbane σοφοκλήεις vocantur 5
[ἀπὸ τοῦ σοφῶς καὶ καλεῖσθαι]: isdem Latinum nomen im-
positum est laudiceni. Et tamen crescit in dies foeditas utraque 6
lingua notata. Here duo nomenclatores mei (habent sane aeta-
tem eorum qui nuper togas sumpserint) ternis denariis ad
35 laudandum trahebantur. Tanti constat ut sis disertissimus. Hoc
pretio quamlibet numerosa subsellia implentur, hoc ingens
corona colligitur, hoc infiniti clamores commoventur, cum me- 7
sochorus dedit signum: opus est enim signo apud non intelle-

8 gentes, ne audientes quidem; nam plerique non audiunt, nec
 ulli magis laudant. Si quando transibis per basilicam et voles
 scire quo modo quisque dicat, nihil est quod tribunal ascendas,
 nihil quod praebeas aurem; facilis divinatio: scito eum pessime
 9 dicere qui laudabitur maxime. Primus hunc audiendi morem
 induxit Largius Licinus, hactenus tamen ut auditores corroga-
 10 ret: ita certe ex Quintiliano, praeceptore meo, audisse me-
 mini. Narrabat ille 'adsectabar Domitium Afrum: cum apud
 centumviros diceret graviter et lente (hoc enim illi actionis ge-
 nus erat), audit ex proximo inmodicum insolitumque clamo-
 11 rem. Admiratus reticuit. Ubi silentium factum est, repetiit
 quod abruperat. Iterum clamor, iterum reticuit, et post silen-
 tium coepit idem tertio. Novissime quis diceret quaesivit: re-
 sponsum est 'Licinus.' Tum intermissa causa 'centumviri' in-
 12 quit, 'hoc artificium periit'. Quod alioqui perire incipiebat,
 cum perisse Afro videretur, nunc vero prope funditus extinctum
 et eversum est. Pudet referre quae quam fracta pronuntiatione
 13 dicantur, quibus quam teneris clamoribus excipiantur. Plausus
 tantum ac potius sola cymbala et tympana illis canticis desunt:
 ululatus quidem (neque enim alio vocabulo potest exprimi thea-
 14 tris quoque indecora laudatio) large supersunt. Nos tamen
 adhuc et utilitas amicorum et ratio aetatis moratur ac retinet:
 veremur enim ne forte non has indignitates reliquisse sed labo-
 rem fugisse videamur. Sumus tamen solito rariores, quod ini-
 tium est gradatim desinendi. Vale.

25

XV.

C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

1 Quo modo te veteres Marsi tui? quo modo emptio nova?
 Placent agri, postquam tui facti sunt? Rarum id quidem: nihil
 2 enim aequè gratum est adeptis quam concupiscentibus. Me
 praedia materna parum commode tractant, delectant tamen ut
 materna, et alioqui longa patientia occallui. Habent hunc finem
 adsiduae querellae quod queri pudet. Vale.

XVI.

C. PLINIUS ANNIANO SUO S.

35

1 Tu quidem pro cetera tua diligentia admones me codicillos
 Acilianos, qui me ex parte instituit heredem, pro non scriptis

habendos, quia non sint confirmati testamento; quod ius ne
 mihi quidem ignotum est, cum sit his etiam notum qui nihil
 aliud sciunt. Sed ego propriam quandam legem mihi dixi, ut de-
 functorum voluntates, etiamsi iure deficerentur, quasi perfectas
 5 tuerer. Constat autem codicillos istos Aciliani manu scriptos.
 Licet ergo non sint confirmati testamento, a me tamen ut con- 3
 firmati observabuntur, praesertim cum delatori locus non sit.
 Nam si verendum esset ne quod ego dedissem populus eripe- 4
 ret, cunctantior fortasse et cautior esse deberem: cum vero
 10 liceat heredi donare quod in hereditate subsedit, nihil est quod
 obstat illi meae legi, cni publicae leges non repugnant. Vale.

XVII.

C. PLINIUS GALLO SUO S.

15 Miraris cur me Laurentinum vel, si ita mavis, Laurens 1
 meum tanto opere delectet: desines mirari, cum cognoveris
 gratiam villae, oportunitatem loci, litoris spatium. Decem et 2
 septem milibus passuum ab urbe recessit, ut peractis quae
 agenda fuerint salvo iam et composito die possis ibi manere.
 20 Aditur non una via; nam et Laurentina et Ostiensis eodem fe-
 runt, sed Laurentina a quarto decimo lapide, Ostiensis ab un-
 decimo relinquenda est. Utrunque excipit iter aliqua ex parte
 harenosum, junctis paulo gravius et longius, equo breve et
 molle. Varia hinc atque inde facies: nam modo occurrentibus 3
 25 silvis via coartatur, modo latissimis pratis diffunditur et pate-
 scit; multi greges ovium, multa ibi equorum boum armenta,
 quae montibus hieme depulsa herbis et tepore verno nitescent.
 Villa usibus capax, non sumptuosa tutela. Cuius in prima parte 4
 atrium frugi nec tamen sordidum, deinde porticus in D litte-
 30 rae similitudinem circumactae, quibus parvola sed festiva area
 includitur. Egregium hae adversus tempestates receptaculum:
 nam specularibus ac multo magis imminentibus tectis munian-
 tur. Est contra medias cavaedium hilare, mox triclinium satis 5
 pulchrum, quod in litus excurrit, ac si quando Africo mare in-
 35 pulsum est, fractis iam et novissimis fluctibus leviter adluitur.
 Undique valvas aut fenestras non minores valvis habet, atque
 ita a lateribus a fronte quasi tria maria prospectat; a tergo ca-
 vaedium, porticum, aream, porticum rursus, mox atrium, sil-

6 vas et longinquos respicit montes. Huius a laeva retractius paulo cubiculum est amplum, deinde aliud minus, quod altera fenestra admittit orientem, occidentem altera retinet, hac et 7 subiacens mare longius quidem sed securius intuetur. Huius cubiculi et triclini illius obiectu includitur angulus, qui puris- 5 simum solem continet et accendit. Hoc hibernaculum, hoc etiam gymnasium meorum est: ibi omnes silent venti exceptis qui nubilum inducunt et serenum ante quam usum loci eri- 8 piunt. Adnectitur angulo cubiculum in hapsida curvatum, quod ambitum solis fenestris omnibus sequitur. Parieti eius in bi- 10 bliothecae speciem armarium insertum est, quod non legendos 9 libros sed lectitandos capit. Adhaeret dormitorium membrum transitu interiacente, qui suspensus et tubulatus conceptum vaporem salubri temperamento huc illuc digerit et ministrat. Reliqua pars lateris huius servorum libertorumque usibus de- 15 tinetur, plerisque tam mundis ut accipere hospites possint. 10 Ex alio latere cubiculum est politissimum; deinde vel cubiculum grande vel modica cenatio, quae plurimo sole, plurimo mari lucet; post hanc cubiculum cum procoetone, altitudine aestivum, munimentis hibernum: est enim subductum omnibus 20 ventis. Huic cubiculo aliud et procoeton communi pariete iunguntur. Inde balnei cella frigidaria spatiosa et effusa, cuius in 11 contrariis parietibus duo baptisteria velut eiecta sinuantur, abunde capacia, si mare in proximo cogites. Adiacet unctorium, hypocauston, adiacet propnigeon balinei, mox duae cellae 25 lae magis elegantes quam sumptuosae: cohaeret calida piscina 12 mirifica, ex qua natantes mare aspiciunt, nec procul sphaeristerium, quod calidissimo soli inclinato iam die occurrit. Hic turris erigitur, sub qua diaetae duae, totidem in ipsa, praeterea cenatio, quae latissimum mare, longissimum litus, villas 30 13 amoenissimas prospicit. Est et alia turris: in hac cubiculum, in quo sol nascitur conditurque: lata post apotheca et horreum: sub hoc triclinium, quod turbati maris non nisi fragorem et sonum patitur, eumque iam languidum et desinentem; hortum et 14 gestationem videt, qua hortus includitur. Gestatio buxo aut 35 rore marino, ubi deficit buxus, ambitur: nam buxus, qua parte defenditur tectis, abunde viret; aperto caelo apertoque vento 15 et quamquam longinqua aspergine maris inarescit. Adiacet

gestationi interiore circumitu vinea tenera et umbrosa nudisque
 etiam pedibus mollis et cedens. Hortum morus et ficus fre-
 quens vestit, quarum arborum illa vel maxime ferax terra est,
 malignior ceteris. Hac non deteriore quam maris facie cena-
 tio remota a mari fruitur: cingitur diaetis duabus a tergo, qua-
 rum fenestris subiacet vestibulum villae et hortus alius pin-
 guis et rusticus. Hinc cryptoporticus prope publici operis 16
 extenditur. Utrunque fenestrae, a mari plures, ab horto pau-
 ciores, sed alternis singulae. Hae, cum serenus dies et inmo-
 10 tus, omnes, cum hinc vel inde ventus inquietus, qua venti quie-
 scunt, sine iniuria patent. Ante cryptoporticum xystus violis 17
 odoratus: teporem solis infusi re percussu cryptoporticus auget,
 quae ut tenet solem sic aquilonem inhibet summovetque, quan-
 tumque caloris ante tantum retro frigoris. Similiter Africum
 15 sistit, atque ita diversissimos ventos alium alio latere frangit
 et finit. Haec iucunditas eius hieme, maior aestate. Nam ante 18
 meridiem xystum, post meridiem gestationis hortique proxi-
 mam partem umbra sua temperat, quae, ut dies crevit decre-
 vit, modo brevior modo longior hac vel illa cadit. Ipsa 19
 20 vero cryptoporticus tum maxime caret sole, cum ardentissimus
 culmini eius insistit. Ad hoc patentibus fenestris favonios ac-
 cipit transmittitque nec umquam aëre pigro et manente ingra-
 vescit. In capite xysti deinceps ~~cryptoporticus~~ horti diaeta 20
 est, amores mei; re vera amores: ipse posui. In hac helioca-
 25 minus quidem alia xystum alia mare utraque solem, cubiculum
 autem valvis cryptoporticum, fenestra prospicit mare. Contra 21
 parietem medium zotheca perquam eleganter recedit, quae
 specularibus et velis obductis reductivse modo adicitur cubi-
 culo modo auferitur. Lectum et duas cathédras capit: a pedi-
 20 bus mare, a tergo villae, a capite silvae: tot facies locorum
 totidem fenestris et distinguit et miscet. Iunctum est cubicu- 22
 lum noctis et somni. Non illud voces servolorum, non maris
 murmur, non tempestatum motus, non fulgurum lumen ac ne
 diem quidem sentit, nisi fenestris apertis. Tam alti abditique
 25 secreti illa ratio, quod interiaccens andron parietem cubiculi
 hortique distinguit atque ita omnem sonum media inanitate con-
 sumit. Adplicitum est cubiculo hypocauston perexiguum, quod 23
 angusta fenestra suppositum calorem, ut ratio exigit, aut effun-

dit aut retinet. Procoeton inde et cubiculum porrigitur in solem, quem orientem statim exceptum ultra meridiem obli-
 24 cum quidem sed tamen servat. In hanc ego diaetam cum me recepi, abesse mihi etiam a villa mea videor, magnamque eius voluptatem praecipue Saturnalibus capio, cum reliqua 5 pars tecti licentia dierum festisque clamoribus personat: nam
 25 nec ipse meorum lusibus nec illi studiis meis obstrepunt. Haec utilitas, haec amoenitas deficitur aqua salienti, sed puteos ac potius fontes habet: sunt enim in summo. Et omnino litoris illius mira natura: quocumque loco moveris humum, obvius et 10 paratus umor occurrit, isque sincerus ac ne leviter quidem
 26 tanta maris vicinitate corruptus. Suggestunt adfatim ligna proximae silvae: ceteras copias Ostiensis colonia ministrat. Frugi quidem homini sufficit etiam vicus quem una villa discernit: in
 (hoc balnea meritoria tria, magna commoditas, si forte balneum 15 domi vel subitus adventus vel brevior mora calfacere dissua-
 27 deat. Litus ornant varietate gratissima nunc continua nunc intermissa tecta villarum, quae praestant multarum urbium faciem, sive mari sive ipso litore utare; quod non numquam longa tranquillitas mollit, saepius frequens et contrarius fluctus 20
 28 indurat. Mare non sane pretiosis piscibus abundat, soleas tamen et squillas optimas egerit. Villa vero nostra etiam mediterraneas copias praestat, lac in primis: nam illuc e pascuis
 29 pecora conveniunt, si quando aquam umbramve sectantur. Iustisne de causis iam tibi videor incolere, inhabitare, diligere 25 secessum, quem tu nimis urbanus es nisi concupiscis? Atque utinam concupiscas! ut tot tantisque dotibus villulae nostrae maxima commendatio ex tuo contubernio accedat. Vale.

XVIII.

30

C. PLINIUS MAURICO SUO S.

1 Quid a te mihi iucundius potuit iniungi, quam ut praeceptorum fratris tui liberis quaererem? Nam beneficio tuo in scholam redeo et illam dulcissimam aetatem quasi resumo: sedeo inter juvenes, ut solebam, atque etiam exterior quantum apud 35
 2 illos auctoritatis ex studiis habeam. Nam proxime frequenti auditorio inter se coram multis ordinis nostri clare iocabantur: intravi, conticuerunt; quod non referrem, nisi ad illorum ma-

gis laudem quam ad meam pertineret, ac nisi sperare te vellem posse fratris tui filios probe discere. Quod superest, cum 3 omnes qui profitentur audiero, quid de quoque sentiam scribam efficiamque, quantum tamen epistula consequi potero, ut ipse 5 omnes audisse videaris. Debeo enim tibi, debeo memoriae fratris tui hanc fidem, hoc studium, praesertim super tanta re. Nam quid magis interest vestra quam ut liberi (dicerem tui, nisi nunc illos magis amares) digni illo patre, te patruo reperiantur? quam curam mihi, etiam si non mandasses, vindicassem. 10 Nec ignoro suscipiendas offensas in eligendo praeceptore, sed oportet me non modo offensas verum etiam similitudines pro fratris tui filiis tam aequo animo subire quam parentes pro suis. Vale.

XVIII.

15

C. PLINIUS CERIALE SUO S.

Hortaris ut orationem amicis pluribus recitem. Faciam, 1 quia hortaris, quamvis vehementer addubitem. Neque enim me 2 praeterit actiones quae recitantur impetum omnem caloremque 20 ac prope nomen suum perdere, ut quas soleant commendare simul et accendere iudicium consessus, celebritas advocatorum, expectatio eventus, fama non unius actoris, diductumque in partes audientium studium, ad hoc dicentis gestus, incessus, discursus etiam, omnibusque motibus animi consentaneus vigor 25 corporis. Unde accedit ut ii qui sedentes agunt, quamvis illis 3 maxima ex parte supersint eadem illa quae stantibus, tamen hoc quod sedent quasi debilitentur et deprimantur. Recitantium vero praecipua pronuntiationis adiumenta, oculi manus, praepediuntur; quo minus mirum est, si auditorum intentio 30 languescit, nullis extrinsecus aut blandimentis capta aut aculeis excitata. Accedit his quod oratio de qua loquor pugna et contentiosa est. Porro ita natura comparatum est ut ea quae scripsimus cum labore etiam cum labore audiri putemus. Et 6 sane quotus quisque tam rectus auditor, quem non potius dulcia 35 haec et sonantia quam austera et pressa delectent? Est quidem omnino turpis ista discordia, est tamen quae plerumque evenit, ut aliud auditores aliud iudices exigant, cum aliqui his praecipue auditor adfici debeat quibus idem, si foret iudex, maxime

7 permoveretur. Potest tamen fieri ut quamquam in his difficul-
tibus libro isti novitas lenocinetur, novitas apud nostros;
apud Graecos enim est quiddam quamvis ex diverso non tamen
8 omnino dissimile. Nam ut illis erat moris leges quas ut contra-
rias prioribus legibus arguebant aliarum collatione convincere, 5
ita nobis inesse repetundarum legi quod postularem cum hac
ipsa lege tum aliis colligendum fuit; quod nequaquam blandum
auribus inperitorum tanto maiorem apud doctos habere gratiam
9 debet, quanto minorem apud indoctos habet. Nos autem, si
placuerit recitare, adhibitori sumus eruditissimum quemque. 10
Sed plane adhuc an sit recitandum examina tecum, omnisque
quos ego movi in utraque parte calculos pone, idque elige in
quo vicerit ratio. A te enim ratio exigitur, nos excusabit obse-
quium. Vale.

XX.

15

C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

1 Assem parā et accipe auream fabulam, fabulas immo: nam
me priorum nova admonuit, nec refert a qua potissimum inci-
2 piam. Verania Pisonis graviter iacebat, huius dico Pisonis quem 20
Galba adoptavit. Ad hanc Regulus venit. Primum inpuentiam
hominis qui venerit ad aegram, cuius marito inimicissimus, ipsi
3 invisissimus fuerat. Esto, si venit tantum: ad ille etiam proxi-
mus toro sedit, quo die, qua hora nata esset interrogavit. Ubi
audii, componit vultum, intendit oculos, movet labra, agit 25
digitos, computat; nihil: ut diu miseram expectatione suspendit,
4 'habes' inquit 'climactericum tempus, sed evades. Quod ut
tibi magis liqueat, haruspici consulam quem sum frequenter
5 expertus'. Nec mora; sacrificium facit, adfirmat exta cum side-
rum significatione congruere. Illa, ut in periculo credula, poscit 30
codicillos, legatum Regulo scribit: mox ingravescit: clamat
moriens hominem nequam, perfidum ac plus etiam quam per-
6 iurum, qui sibi per salutem filii peierasset. Facit hoc Regu-
lus non minus acelerate quam frequenter, quod iram deorum,
quos ipse cotidie fallit, in caput infelicitis pueri detestatur. 35
7 Velleius Blaesus, ille locuples consularis, novissima valitu-
dine conflictabatur: cupiebat mutare testamentum. Regulus,
qui speraret aliquid ex novis tabulis, quia nuper captare eum

coeperat, medicos hortari, rogare quoquo modo spiritum homini prorogarent. Postquam signatum est testamentum, mutat personam, vertit adlocutionem, isdemque medicis 'quousque miserum cruciatis? quid invidetis bona morte cui dare vitam non potestis?' Moritur Blaesus, et tamquam omnia audisset, Regulo ne tantulum quidem. Sufficiunt duae fabulae, an scho-
 5 lastica lege tertiam poscis? est unde fiat. Aurelia, ornata femina, signatura testamentum sumpserat pulcherrimas tunicas. Regulus cum venisset ad signandum, 'rogo' inquit 'has mihi
 10 lēges'. Aurelia ludere hominem putabat, ille serio instabat: ne multa, coëgit mulierem aperire tabulas ac sibi tunicas quas erat induta legare: observavit scribentem, inspexit an scripsisset. Et Aurelia quidem vivit, ille tamen istud tamquam morituram coëgit. Et hic hereditates, hic legata, quasi mereatur,
 15 accipit. *Ἀλλὰ τί διατείνουμαι* in ea civitate, in qua iam pridem non minora praemia, immo maiora, nequitia et improbitas quam pudor et virtus habent? Aspice Regulum, qui ex paupere
 20 et tenni ad tantas opes per flagitia processit ut ipse mihi dixerit, cum consuleret quam cito sestertium sescenties inpleturus esset, invenisse se exta duplicia, quibus portendi milies et ducenties habiturum. Et habebit, si modo, ut coepit, aliena testa-
 25 menta, quod est inprobissimum genus falsi, ipsis quorum sunt illa dictaverit. Vale.

25

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM

30

LIBER TERTIUS.

I.

C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

35

Nescio an ullum iucundius tempus exegerim quam quo nuper apud Spurinnam fui, adeo quidem ut neminem magis in senectute, si modo senescere datum est, acmulari velim: nihil

2 est enim illo vitae genere distinctius. Me autem ut certus si-
 derum cursus ita vita hominum disposita delectat, senum prae-
 sertim. Nam iuvenes confusa adhuc quaedam et quasi turbata
 non indecent; senibus placida omnia et ordinata conveniunt,
 3 quibus industria sera, turpis ambitio est. Hanc regulam Spu-
 rinna constantissime servat; quin etiam parva haec, parva, si
 non cotidie fiant, ordine quodam et velut orbe circumagit.
 4 Mane lectulo continetur, hora secunda calceos poscit, ambulat
 milia passuum tria nec minus animum quam corpus exercet.
 Si adsunt amici, honestissimi sermones explicantur: si non, 10
 liber legitur; interdum etiam praesentibus amicis, si tamen illi
 5 non gravantur. Deinde considit, et liber rursus aut sermo libro
 potior: mox vehiculum ascendit, adsumit uxorem singularis
 6 exempli vel aliquem amicorum, ut me proxime. Quam pul-
 chrum illud, quam dulce secretum! quantum ibi antiquitatis! 15
 quae facta, quos viros audias! quibus praeceptis imbuiare!
 quamvis ille hoc temperamentum modestiae suae indixerit, ne
 7 praecipere videatur. Peractis septem milibus passuum iterum
 ambulat mille, iterum residit vel se cubiculo ac stilo reddit.
 Scribit enim, et quidem utraque lingua, lyrica doctissima: mira 20
 illis dulcedo, mira suavitas, mira hilaritas, cuius gratiam cu-
 8 mulat sanctitas scribentis. Ubi hora balinei nuntiata est (est
 autem hieme nona, aestate octava), in sole, si caret vento, am-
 bulat nudus. Deinde movetur pila vehementer et diu: nam hoc
 quoque exercitationis genere pugnat cum senectute. Lotus ac- 25
 cubat et paulisper cibum differt: interim audit legentem remis-
 sius aliquid et dulcius. Per hoc omne tempus liberum est ami-
 9 cis vel eadem facere vel alia, si malint. Adponitur cena non
 minus nitida quam frugi in argento puro et antiquo: sunt in usu
 et Corinthia, quibus delectatur nec adficitur. Frequenter co- 30
 moedis cena distinguitur, ut voluptates quoque studiis con-
 diantur. Sumit aliquid de nocte et aestate: nemini hoc longum
 10 est; tanta comitate convivium trahitur. Inde illi post septimum
 et septuagensimum annum aurium oculorum vigor integer, inde
 11 agile et vividum corpus solaue ex senectute prudentia. Hanc 35
 ego vitam voto et cogitatione praesumo, ingressurus avidissi-
 me, ut primum ratio aetatis receptui canere permiserit. Interim
 mille laboribus conteror, quorum mihi et solacium et exem-

plum est idem Spurinna: nam ille quoque, quoad honestum fuit, oblit officia, gessit magistratus, provincias rexit, multoque labore hoc otium meruit. Igitur eundem mihi cursum, eundem terminum statuo, idque iam nunc apud te subsigno, ut, si 5 me longius evehi videris, in ius voces ad hanc epistolam meam et quiescere iubeas, cum inertiae crimen effugero. Vale.

II.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

10

Quod ipse amicis tuis obtulissem, si mihi eadem materia 1 suppeteret, id nunc iure videor a te meis petiturus. Arrianus 2 Maturus Altinatium est princeps: cum dico princeps, non de facultatibus loquor, quae illi large supersunt, sed de castitate, 15 iustitia, gravitate, prudentia. Huius ego consilio in negotiis, 3 iudicio in studiis utor: nam plurimum fide, plurimum veritate, plurimum intellegentia praestat. Amat me, nihil possum ardentius dicere, ut tu. Caret ambitu: ideo se in equestri gradu tenuit, cum facile posset ascendere altissimum. Mihi tamen 20 nandus excolendusque est. Itaque magni aestimo dignitati eius 5 aliquid adstruere inopinantis, nescientis, immo etiam fortasse nolentis, adstruere autem quod sit splendidum nec molestum. Cuius generis, quae prima occasio tibi, conferas in eum rogo; 6 habebis me, habebis ipsum gratissimum debitorem. Quamvis 25 enim ista non adpetat, tam grate tamen excipit quam si concupiscat. Vale.

III.

C. PLINIUS CORELLIAE HISPULLAE SUAE S.

30 Cum patrem tuum, gravissimum et sanctissimum virum, 1 suspexerim magis an amaverim dubitem teque et in memoriam eius et in honorem tuum unice diligam, cupiam necesse est atque etiam, quantum in me fuerit, enitar ut filius tuus avo similis existat, equidem malo materno: quamquam illi paternus 35 etiam clarus spectatusque contigerit, pater quoque et patruus industri laude conspicui. Quibus omnibus ita demum similis 2 adolescet, si imbutus honestis artibus fuerit, quas plurimum refert a quo potissimum accipiat. Adhuc illum pueritiae ratio 3

intra contubernium tuum tenuit, praeceptores domi habuit, ubi est erroribus modica vel etiam nulla materia. Iam studia eius extra limen proferenda sunt, iam circumspiciendus rhetor Latinus, cuius scholae severitas, pudor, in primis castitas constet. Adest enim adolescenti nostro cum ceteris naturae fortunaeque dotibus eximia corporis pulchritudo, cui in hoc lubrico aetatis non praeceptor modo sed custos etiam rectorque quaerendus est. Videor ergo demonstrare tibi posse Iulium Genitorem. Amatur a me; iudicio tamen meo non obstat caritas hominis, quae ex iudicio nata est. Vir est emendatus et gravis, paulo etiam horridior et durior, ut in hac licentia temporum. Quantum eloquentia valeat pluribus credere potes; nam dicendi facultas aperta et exposita statim cernitur: vita hominum altos recessus magnasque latebras habet; cuius pro Genitore me sponsorem accipe. Nihil ex hoc viro filius tuus audiet nisi profuturum, nihil discet quod nescisse rectius fuerit, nec minus saepe ab illo quam a te meque admonebitur quibus imaginibus oneretur, quae nomina et quanta sustineat. Proinde faventibus diis trade eum praeceptori, a quo mores primum, mox eloquentiam discat, quae male sine moribus discitur. Vale.

III.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Quamvis et amici quos praesentes habebam et sermones hominum factum meum conprobasse videantur, magni tamen aestimo scire quid sentias tu. Nam cuius integra re consilium exquirere optassem, huius etiam peracta iudicium nosse mire concupisco. Cum publicum opus mea pecunia inchoaturus in Tuscos excucurrissem accepto, ut praefectus aerari, commeatu, legati provinciae Baeticae questuri de proconsulatu Caecili Classici advocatum me a senatu petierunt. Collegae optimi meique amantissimi de communis officii necessitatibus praelocuti excusare me et eximere temptarunt. Factum est senatus consultum perquam honorificam, ut daretur provincialibus patronus, si ab ipso me impetrassent. Legati rursus inducti iterum me iam praesentem advocatum postulaverunt, implorantes fidem meam, quam essent contra Massam Baebium experti, adlegantes patrocini foedus. Secuta est senatus clarissima adsensio,

quae solet decreta praecurrere. Tum ego 'desino' inquam, 'patres conscripti, putare me iustas excusationis causas attulisse'. Placuit et modestia sermonis et ratio. Conpulit autem me ad hoc consilium non solum consensus senatus, quamquam hic maxime, verum et alii quidam minores sed tamen numeri. Veniebat in mentem priores nostros etiam singulorum hospitum iniurias voluntariis accusationibus exsecutos; quo deformius arbitrabar publici hospiti iura negligere. Praeterea cum recorderar quanta pro isdem Baeticis superiore advocacy 6 etiam pericula subissem, conservandum veteris officii meritum novo videbatur. Est enim ita comparatum ut antiquiora beneficia subvertas, nisi illa posterioribus cumules: nam quamlibet saepe obligati, si quid unum neget, hoc solum meminerunt quod negatum est. Ducebar etiam quod decesserat Classicus 7 amotumque erat, quod in eiusmodi causis solet esse tristissimum, periculum senatoris. Videbam ergo advocacy meae non minorem gratiam quam si viveret ille propositam, invidiam nullam. In summa, computabam, si munere hoc iam tertio fungerer, faciliorem mihi excusationem fore, si quis incidisset quem non deberem accusare. Nam cum est omnium officiorum finis aliquis, tum optime libertati venia obsequio praeparatur. Audisti consilii mei motus, superest alterutra ex parte iudicium 9 tuum, in quo mihi aequae iucunda erit simplicitas dissidentis quam conprobantis auctoritas. Vale.

25

V.

C. PLINIUS BAEBIO MACRO SUO S.

Pergratum est mihi quod tam diligenter libros avunculi mei 1 lectitas ut habere omnes velis quaerasque qui sint omnes. Fun- 2 gar indicis partibus atque etiam quo sint ordine scripti notum tibi faciam: est enim haec quoque studiosis non iniucunda cognitio. 'De iaculatione equestri unus': hunc, cum praefectus 3 alae militaret, pari ingenio curaue conposuit. 'De vita Pompei Secundi duo'; a quo singulariter amatus hoc memoriae 35 amici quasi debitum munus exsolvit. 'Bellorum Germaniae 4 viginti'; quibus omnia quae cum Germanis gessimus bella collegit. Inchoavit, cum in Germania militaret, somnio monitus: adstitit ei quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniae la-

tissime victor ibi periit, commendabat memoriam suam orabat-
 5 que ut se ab iniuria oblivionis adsereret. 'Studiosi tres', in sex
 volumina propter amplitudinem divisi, quibus oratorem ab in-
 cunabulis instituit et perficit. 'Dubii sermonis octo': scripsit
 sub Nerone novissimis annis, cum omne studiorum genus paulo 5
 6 liberius et erectius periculosum servitus fecisset. 'A fine Au-
 fidi Bassi triginta unus.' 'Naturae historiarum triginta sep-
 tem', opus diffusum, eruditum, nec minus varium quam ipsa na-
 7 tura. Miraris quod tot volumina multaue in his tam scrupu-
 lousa homo occupatus absolverit? magis miraberis, si scieris 10
 illum aliquandiu causas actitasse, decessisse anno sexto et
 quinquagensimo, medium tempus distentum impeditumque qua
 8 officiis maximis qua amicitia principum egisse. Sed erat acre
 ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare
 Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa sed studendi, 15
 statim a nocte multa, hieme vero ab hora septima, vel cum
 tardissime, octava, saepe sexta. Erat sane somni paratissimi,
 non numquam etiam inter ipsa studia instantis et deserentis.
 9 Ante lucem ibat ad Vespasianum imperatorem (nam ille quo-
 que noctibus utebatur), inde ad delegatum sibi officium. Re- 20
 10 versus domum, quod relicum temporis, studiis reddebat. Post
 cibum saepe, quem interdiu levem et facilem veterum more
 sumebat, aestate, si quid otii, iacebat in sole, liber legebatur,
 adnotabat excerpebatque. Nihil enim legit quod non excerpe-
 ret: dicere etiam solebat nullum esse librum tam malum ut non 25
 11 aliqua parte prodesset. Post solem plerumque frigida lavaba-
 tur: deinde gustabat dormiebatque minimum: mox quasi alio
 die studebat in cenae tempus. Super hanc liber legebatur, ad-
 12 notabatur, et quidem cursim. Memini quendam ex amicis, cum
 lector quaedam perperam pronuntiasset, revocasse et repeti 30
 coëgisse, huic avunculum meum dixisse 'intellexeras nempē?'
 cum ille adnuisset, 'cur ergo revocabas? decem amplius ver-
 13 sus hac tua interpellatione perdidimus.' Tanta erat parsimonia
 temporis. Surgebat aestate a cena luce, hieme intra primam
 noctis, et tamquam aliqua lege cogente. Haec inter medios la- 35
 14 bores urbisque fremitum. In secessu solum balinei tempus
 studiis eximebatur: cum dico balinei, de interioribus loquor;
 nam dum destringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat.

In itinere quasi solutus ceteris curis huic uni vacabat: ad latus 15
 notarius cum libro et pugillaribus, cuius manus hieme manicis
 muniebantur, ut ne caeli quidem asperitas ullum studiis tempus
 eriperet; qua ex causa Romae quoque sella vehebatur. Re- 16
 5 peto me correptum ab eo cur ambulare: 'poteras' inquit
 'has horas non perdere'; nam perire omne tempus arbitrabatur
 quod studiis non impenderetur. Hac intentione tot ista volu- 17
 mina peregit electorumque commentarios centum sexaginta
 mihi reliquit, opisthographos quidem et minutissime scriptos;
 10 qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse potuisse
 se, cum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios
 Largio Licino quadringentis milibus nummum, et tunc aliquanto
 pauciores erant. Nonne videtur tibi recordanti quantum legerit, 18
 quantum scripserit, nec in officiis ullis nec in amicitia princi-
 15 pis fuisse, rursus, cum audis quid studiis laboris impenderit,
 nec scripsisse satis nec legisse? Quid est enim quod non aut
 illae occupationes impedire aut haec instantia non possit effi-
 cere? Itaque soleo ridere, cum me quidam studiosum vocant, 19
 qui, si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantum,
 20 quem partim publica partim amicorum officia distringunt? quis
 ex istis qui tota vita litteris adsident collatus illi non quasi
 somno et inertiae deditus erubescat? Extendi epistolam, cum 20
 hoc solum quod requirebas scribere destinassem, quos libros
 reliquisset: confido tamen haec quoque tibi non minus grata
 25 quam ipsos libros futura, quae te non tantum ad legendos eos
 verum etiam ad simile aliquid elaborandum possunt aemulatio-
 nis stimulis excitare. Vale.

VI.

30 C. PLINIUS ANNIO SEVERO SUO S.

Ex hereditate quae mihi obvenit emi proxime Corinthium 1
 signum, modicum quidem sed festivum et expressum, quantum
 ego sapio, qui fortasse in omni re, in hac certe perquam exi-
 guum sapio: hoc tamen signum ego quoque intellego. Est 2
 35 enim nudum nec aut vitia, si qua sunt, celat aut laudes parum
 ostentat: effingit senem stantem; ossa, muscoli, nervi, venae,
 rugae etiam ut spirantis apparent, rari et cedentes capilli, lata
 frons, contracta facies, exile collum, pendent lacerti, papillae
 PLINI EP.

3 iacent, venter recessit. A tergo quoque eadem aetas ut a tergo.
 Aes ipsum, quantum verus color indicat, vetus et antiquum. Ta-
 lia denique omnia ut possint artificum oculos tenere, delectare
 4 imperitorum. Quod me quamquam tirunculum sollicitavit ad
 emendum. Emi autem, non ut haberem domi (neque enim ul- 5
 lum adhuc Corinthium domi habeo), verum ut in patria nostra
 5 celebri loco ponerem, ac potissimum in Iovis templo: videtur
 enim dignum templo, dignum deo donum. Tu ergo, ut soles
 omnia quae a me tibi iniunguntur, suscipe hanc curam et iam
 nunc iube basim fieri, ex quo voles marmore, quae nomen meum 10
 6 honoresque capiat, si hos quoque putabis addendos. Ego si-
 gnum ipsum, ut primum invenero aliquem qui non gravetur,
 mittam tibi, vel ipse, quod mavis, adferam mecum. Destino
 7 enim, si tamen officii ratio permiserit, excurrere isto. Gaudes
 quod me venturum esse polliceor, sed contrahes frontem, cum 15
 adiecero ad paucos dies: neque enim diutius abesse me eadem
 haec quae nondum exire patiuntur. Vale.

VII.

C. PLINIUS CANINIO RUFO SUO S.

20

1 Modo nuntiatum est Silius Italicus in Neapolitano suo inedia
 2 finisse vitam. Causa mortis valetudo. Erat illi natus insanabilis
 clavus, cuius taedio ad mortem inrevocabili constantia decu-
 currit, usque ad supremum diem beatus et felix, nisi quod mi-
 norem ex liberis duobus amisit, sed maiorem melioremque flo- 25
 3 rentem atque etiam consularem reliquit. Laeserat famam suam
 sub Nerone, credebatur sponte accusasse; sed in Vitelli amicitia
 sapienter se et comiter gesserat, ex proconsulatu Asiae gloriam
 reportaverat, maculam veteris industriae laudabili otio abluerat.
 4 Fuit inter principes civitatis sine potentia, sine invidia: saluta- 30
 batur, colebatur, multumque in lectulo iacens cubiculo semper
 non ex fortuna frequenti doctissimis sermonibus dies transigebat,
 5 cum a scribendo vacaret. Scribebat carmina maiore cura quam
 ingenio, non numquam iudicia hominum recitationibus experie-
 6 batur. Novissime ita suadentibus annis ab urbe secessit, seque 35
 in Campania tenuit, ac ne adventu quidem novi principis inde
 7 commotus est. Magna Caesaris laus, sub quo hoc liberum fuit,
 magna illius, qui hac libertate ausus est uti. Erat φιλόκαλος

usque ad emacitatis reprehensionem. Plures isdem in locis vil-
 las possidebat adamatisque novis priores neglegebat. Multum
 ubique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas
 non habebat modo verum etiam venerabatur, Vergilii ante om-
 nes, cuius natalem religiosius quam suum celebrabat, Neapoli
 maxime, ubi monimentum eius adire ut templum solebat. In 9
 hac tranquillitate annum quintum et septuagensimum excessit,
 delicato magis corpore quam infirmo; utque novissimus a Ne-
 rone factus est consul, ita postremus ex omnibus quos Nero
 consules fecerat decessit. Illud etiam notabile, ultimus ex Ne- 10
 ronians consularibus obiit quo consule Nero periit. Quod me
 recordantem fragilitatis humanae miseratio subit. Quid enim 11
 tam circumcisum, tam breve quam hominis vita longissima? An
 non videtur tibi Nero modo modo fuisse? cum interim ex iis
 qui sub illo gesserant consulatum nemo iam superest. Quam- 12
 quam quid hoc miror? nuper L. Piso, pater Pisonis illius qui
 a Valerio Festo per summum facinus in Africa occisus est, di-
 cere solebat neminem se videre in senatu quem consul ipse
 sententiam rogavisset. Tam angustis terminis tantae multitudi- 13
 nis vivacitas ipsa concluditur, ut mihi non venia solum dignae
 verum etiam laude videantur illae regiae lacrimae. Nam ferunt
 Xerxen, cum inmensum exercitum oculis obisset, inlacrimasse,
 quod tot milibus tam brevis immineret occasus. Sed tanto ma- 14
 gis hoc quidquid est temporis futilis et caduci, si non datur
 factis (nam horum materia in aliena manu), certe studiis profe-
 ramus, et quatenus nobis denegatur diu vivere, relinquamus ali-
 quid quo nos vixisse testemur. Scio te stimulis non egere; me 15
 tamen tui caritas evocat ut currentem quoque instigem, sicut
 tu soles me. *Ἀγαθὴ δ' ἐπὶς*, cum invicem se mutuis exhorta-
 tionibus amici ad amorem immortalitatis exacuunt. Vale.

VIII.

C. PLINIUS SUETONIO TRANQUILLO SUO S.

Facis pro cetera reverentia quam mihi praestas quod tam 1
 sollicite petis ut tribunatum, quem a Neratio Marcello, claris-
 simo viro, impetravi tibi, in Caesennium Silvanum, propinquum
 tuum, transferam. Mihi autem sicut iucundissimum ipsum te 2
 tribunum ita non minus gratum alium per te videre. Neque

enim esse congruens arbitror, quem augere honoribus cupias, huic pietatis titulis invidere, qui sunt omnibus honoribus pulchriores. Video etiam, cum sit egregium et mereri beneficia et dare, utramque te laudem simul adsecuturum, si quod ipse meruisti alii tribuas. Praeterea intellego mihi quoque gloriae fore, si ex hoc tuo facto non fuerit ignotum amicos meos non gerere tantum tribunatus posse verum etiam dare. Quare ego vero honestissimae voluntati tuae pareo. Neque enim adhuc nomen in numeros relatum est, ideoque liberum est nobis Silvanum in locum tuum subdere; cui cupio tam gratum esse munus tuum quam tibi meum est. Vale.

VIII.

C. PLINIUS CORNELIO MINICIANO SUO S.

1 Possum iam prescribere tibi quantum in publica provinciae
2 Baeticae causa laboris exhauserim. Nam fuit multiplex actaque
est saepius cum magna varietate. Unde varietas? unde plures
actiones? Caecilius Classicus, homo foedus et aperte malus,
proconsulatum in ea non minus violenter quam sordide gesse-
3 rat eodem anno quo in Africa Marius Priscus. Erat autem Pri- 20
scus ex Baetica, ex Africa Classicus. Inde dictum Baeticorum,
ut plerumque dolor etiam venustos facit, non inlepidum fere-
4 batur 'dedi malum et accepi.' Sed Marium una civitas publice
multique privati reum peregerunt, in Classicum tota provincia
5 incubuit. Ille accusationem vel fortuita vel voluntaria morte 25
praevertit. Nam fuit mors eius infamis, ambigua tamen: ut enim
credibile videbatur voluisse exire de vita, cum defendi non
posset, ita mirum pudorem damnationis morte fugisse quem
6 non puduisset damnanda committere. Nihilominus Baetica
etiam in defuncti accusatione perstabat. Provisum hoc legibus, 30
intermissum tamen et post longam intercapedinem tunc redu-
ctum. Addiderunt Baetici quod simul socios ministrosque Clas-
sici detulerunt nominatimque in eos inquisitionem postulave-
7 runt. Aderam Baeticis mecumque Luceius Albinus, vir in di-
cendo copiosus ornatus; quem ego cum olim mutuo diligerem, 35
8 ex hac officii societate amare ardentius coepi. Habet quidem
gloria, in studiis praesertim, quiddam ἀκοινωνητον, nobis ta-
men nullum certamen, nulla contentio, cum uterque pari iugo

non pro se sed pro causa niteretur; cuius et magnitudo et uti-
 litas visa est postulare ne tantum oneris singulis actionibus sub-
 iremus. Verebatur ne nos dies, ne vox, ne latera deficerent, 9
 si tot crimina, tot reos uno velut fasce complecteremur; deinde,
 5 ne iudicum intentio multis nominibus multisque causis non las-
 saretur modo verum etiam confunderetur; mox, ne gratia sin-
 gulorum conlata atque permixta pro singulis quoque vires om-
 nium acciperet; postremo, ne potentissimi vilissimo quoque
 quasi piaculari dato alienis poenis elaberentur. Etenim tum 10
 10 maxime favor et ambitio dominatur, cum sub aliqua specie se-
 veritatis delitescere potest. Erat in consilio Sertorianum illud 11
 exemplum, qui robustissimum et infirmissimum militem iussit
 caudam equi — reliqua nosti. Nam nos quoque tam numerosum
 agmen reorum ita demum videbamus posse superari, si per
 15 singulos carperetur. Placuit in primis ipsum Classicum osten- 12
 dere nocentem: hic aptissimus ad socios eius et ministros trans-
 itus erat, quia socii ministrique probari nisi illo nocente non
 poterant; ex quibus duos statim Classico iunximus, Baebium
 Probum et Fabium Hispanum, utrumque gratia, Hispanum etiam
 20 facundia validum. Et circa Classicum quidem brevis et expe- 13
 ditus labor. Sua manu reliquerat scriptum quid ex quaque re,
 quid ex quaque causa accepisset: miserat etiam epistulas Ro-
 mam ad amiculam quandam iactantes et gloriosas, his quidem
 verbis 'io io, liber ad te venio; iam sestertium quadragies re-
 25 degi parte vendita Baeticorum.' Circa Hispanum et Probum 14
 multum sudoris. Horum ante quam crimina ingrederer, neces-
 sarium credidi elaborare ut constaret ministerium crimen esse;
 quod nisi fecissem, frustra ministros probassem. Neque enim 15
 ita defendebantur ut negarent, sed ut necessitati veniam preca-
 30 rentur: esse enim se provinciales et ad omne proconsulum im-
 perium metu cogi. Solet dicere Claudius Restitutus, qui mihi 16
 respondit, vir exercitatus et vigilans et quamlibet subitis pa-
 ratus, numquam sibi tantum caliginis, tantum perturbationis
 offusum, quam cum praerepta et extorta defensionis suae cer-
 35 neret in quibus omnem fiduciam reponebat. Consilii nostri exi- 17
 tus fuit: bona Classici quae habuisset ante provinciam placuit
 senatui a reliquis separari, illa filiae, haec spoliatis relinqui.
 Additum est ut pecuniae quas creditoribus solverat revocaren-

tur. Hispanus et Probus in quinquennium relegati. Adeo grave
 18 visum est quod initio dubitabatur an omnino crimen esset. Post
 paucos dies Claudium Fuscum, Classici generum, et Stilonium
 Priscum, qui tribunus cohortis sub Classico fuerat, accusavi-
 mus, dispari eventu: Prisco in biennium Italia interdictum, ab- 5
 19 solutus est Fuscus. Actione tertia commodissimum putavimus
 plures congregare, ne, si longius esset extracta cognitio, sa-
 tietate et taedio quodam iustitia cognoscentium severitasque
 languesceret; et alioqui supererant minores rei data opera hunc
 in locum reservati, excepta tamen Classici uxore, quae sicut 10
 implicita suspicionibus ita non satis convinci probationibus visa
 20 est. Nam Classici filia, quae et ipsa inter reos erat, ne su-
 spitionibus quidem haerebat. Itaque cum ad nomen eius in
 extrema actione venissem, (neque enim ut initio sic etiam in
 fine verendum erat ne per hoc totius' accusationis auctoritas 15
 minueretur) honestissimum credidi non premere inmerentem,
 21 idque ipsum dixi et libere et varie. Nam modo legatos inter-
 rogabam docuissentne me aliquid quod re probari posse con-
 siderent, modo consilium a senatu petebam putaretne debere
 me, si quam haberem in dicendo facultatem, in iugulum inno- 20
 centis quasi telum aliquod intendere; postremo totum locum
 hoc fine conclusi 'dicet aliquis Iudicas ergo? ego vero non
 22 iudico, memini tamen me advocatum ex iudiciis datum.' Hic
 numerosissimae causae terminus fuit, quibusdam absolutis, plu-
 ribus damnatis atque etiam relegatis, aliis in tempus aliis in 23
 23 perpetuum. Eodem senatus consulto industria fides constan-
 tia nostra plenissimo testimonio comprobata est, dignum solum-
 24 que par pretium tanti laboris. Concipere animo potes quam si-
 mus fatigati, quibus totiens agendum, totiens altercandum, tam
 25 multi testes interrogandi sublevandi refutandi. Iam illa quam 30
 ardua, quam molesta, tot reorum amicis secreto rogantibus ne-
 gare, adversantibus palam obsistere! Referam unum aliquid ex
 iis quae dixi. Cum mihi quidam e iudiciis ipsis pro reo gratio-
 sissimo reclamarent, 'non minus' inquam 'hic innocens erit, si
 26 ego omnia dixerō.' Coniectabis ex hoc quantas contentiones, 35
 quantas etiam offensas subierimus, dumtaxat ad breve tempus:
 nam fides in praesentia eos quibus resistit offendit, deinde ab
 illis ipsis suspicitur laudaturque. Non potui magis te in rem

- praesentem perducere. Dices 'non fuit tanti: quid enim mihi 27 cum tam longa epistula?' Nolito ergo identidem quaerere quid Romae geratur. Et tamen memento non esse epistulam longam quae tot dies, tot cognitiones, tot denique reos cau-
 5 sasque complexa sit. Quae omnia videor mihi non minus bre-
 viter quam diligenter persecutus. Temere dixi 'diligenter': succurrit quod praeterieram, et quidem sero, sed quamquam praepostere, reddetur. Facit hoc Homerus multique illius exemplo, est alioqui perdecorum, a me tamen non ideo fiet.
- 10 E testibus quidam sive iratus, quod evocatus esset invitus, 29 sive subornatus ab aliquo reorum, ut accusationem examaret, Norbanum Licinianum, legatum et inquisitorem, reum postulavit, tamquam in causa Castae (uxor haec Classici) praevaricaretur. Est lege cautum ut reus ante peragatur, tunc de prae-
 15 varicatore quaeratur, videlicet quia optime ex accusatione ipsa accusatoris fides aestimatur. Norbano tamen non ordo le-
 31 gis, non legati nomen, non inquisitionis officium praesidio fuit: tanta conflavit invidia homo alioqui flagitiosus et Domitiani temporibus usus ut multi, electusque tunc a provincia ad in-
 20 quirendum, non tamquam bonus et fidelis, sed tamquam Classici inimicus. Erat ab illo relegatus. Dari sibi diem et edi cri-
 32 mina postulabat: neutrum impetravit, coactus est statim respondere; respondit, malum pravumque ingenium hominis facit ut dubitem confiderem an constanter, certe paratissime.
- 25 Obiecta sunt multa quae magis quam praevaricatio nocuerunt: 33 quin etiam duo consulares, Pomponius Rufus et Libo Frugi, laeserunt eum testimonio, tamquam apud iudicem sub Domitiano Salvi Liberalis accusatoribus adfuisset. Damnatus et in
 34 insulam relegatus est. Itaque cum Castam accusarem, nihil
 30 magis pressi quam quod accusator eius praevaricationis crimine corruisset. Pressi tamen frustra: accidit enim res contraria et nova, ut accusatore praevaricationis damnato rea absolveretur. Quaeris quid nos, dum haec aguntur? Indicavimus
 35 senatui ex Norbano didicisse nos publicam causam rursusque
 36 debere ex integro discere, si ille praevaricator probaretur, adque ita, dum ille peragitur reus, sedimus: postea Norbanus omnibus diebus cognitionis interfuit eandemque usque ad extremum vel constantiam vel audaciam pertulit. Interrogo ipse

me an aliquid omiserim rursus, et rursus paene omisi. Summo die Salvius Liberalis reliquos legatos graviter increpuit, tamquam non omnes quos mandasset provincia reos peregerissent, atque, ut est vehemens et disertus, in discrimen adduxit. Pro-
 37 te viros optimos eosdemque gratissimos: mihi certe debere se
 praedicant quod illum turbinem evaserint. Hic erit epistulae finis, re vera finis; litteram non addam, etiamsi adhuc aliquid praeterisse me sensero. Vale.

X.

10

C. PLINIUS VESTRICIO SPURINNAE SUO ET COTTIAE S.

1 Composuisse me quaedam de filio vestro non dixi vobis, cum proxime apud vos fui, primum, quia non ideo scripseram ut dicerem, sed ut meo amori, meo dolori satisfacerem, deinde, quia te, Spurinna, cum audisses recitasse me, ut mihi ipse dixisti, quid recitassem simul audisse credebam. Praeterea veritus sum ne vos festis diebus confunderem, si in memoriam gravissimi luctus reduxissem. Nunc quoque paulisper haesitavi id solum quod recitavi mitterem exigentibus vobis, an ad-
 3 cerem quae in aliud volumen cogito reservare. Neque enim 20 adfectibus meis uno libello carissimam mihi et sanctissimam memoriam prosequi satis est, cuius famae latius consuletur, si dispensata et digesta fuerit. Verum haesitanti mihi omnia quae iam composui vobis exhiberem, an adhuc aliqua differrem, simplicius et amicus visum est omnia, praecipue cum 25 adfirmetis intra vos futura, donec placeat emittere. Quod superest, rogo ut pari simplicitate, si qua existimabitis addenda 6 commutanda omittenda, indicetis mihi. Difficile est hucusque intendere animum in dolore; difficile, sed tamen ut scalptorem, ut pictorem, qui filii vestri imaginem faceret, admone-
 30 retis quid exprimere, quid emendare deberet, ita me quoque formate regite, qui non fragilem et caducam sed immortalem, ut vos putatis, effigiem conor efficere; quae hoc diuturnior erit, quo verior melior absolutior fuerit. Valet.

35

XI.

C. PLINIUS IULIO GENITORI SUO S.

1 Est omnino Artemidori nostri tam benigna natura ut officia

amicorum in maius extollat: inde etiam meum meritum ut vera
 ita supra meritum praedicatione circumfert. Equidem, cum 2
 essent philosophi ab urbe summoti, fui apud illum in subur-
 bano, et quo notabilius, hoc est periculosius esset, fui prae-
 5 tor. Pecuniam etiam, qua tunc illi ampliore opus erat, ut aes
 alienum exsolveret contractum ex pulcherrimis causis, mussan-
 tibus magnis quibusdam et locupletibus amicis mutuatus ipse
 gratuitam dedi. Adque haec feci, cum septem amicis meis aut 3
 occisis aut relegatis, occisis Senecione Rustico Helvidio, re-
 10 legatis Mauricio Gratilla Arria Fannia, tot circa me iactis ful-
 minibus quasi ambustus mihi quoque impendere idem exitium
 certis quibusdam notis augurarer. Non ideo tamen eximiam 4
 gloriam meruisse me, ut ille praedicat, credo sed tantum effu-
 gisse flagitium. Nam et C. Musonium, socerum eius, quantum 5
 15 licitum est per aetatem, cum admiratione dilexi et Artemido-
 rum ipsum iam tum, cum in Syria tribunus militarem, arta fa-
 miliaritate complexus sum, idque primum non nullius indolis
 dedi specimen, quod virum aut sapientem aut proximum simil-
 limumque sapienti intellegere sum visus. Nam ex omnibus qui 6
 20 nunc se philosophos vocant vix unum aut alterum invenies
 tanta sinceritate, tanta veritate. Mitto qua patientia corporis
 hiemes iuxta et aestates ferat, ut nullis laboribus cedat, ut ni-
 hil in cibo, in potu voluptatibus tribuat, ut oculos animumque
 contineat. Sunt haec magna, sed in alio; in hoc vero minima, 7
 25 si ceteris virtutibus comparentur, quibus meruit ut a C. Mu-
 sonio ex omnibus omnium ordinum adsectatoribus gener adsu-
 meretur. Quae mihi recordanti est quidem iucundum quod me 8
 cum apud alios tum apud te tantis laudibus cumulat, vereor
 tamen ne modum excedat, quem benignitas eius (illuc enim
 30 unde coepi revertor) non solet tenere. Nam in hoc uno inter-9
 dum vir alioqui prudentissimus honesto quidem sed tamen er-
 rore versatur, quod pluris amicos suos quam sunt arbitratur.
 Vale.

XII.

35

C. PLINIUS CATILIO SEVERO SUO S.

Veniam ad cenam, sed iam nunc paciscor sit expedita, sit 1
 parca, Socraticis tantum sermonibus abundet, in his quoque

2 teneat modum. Erunt officia antelucana, in quae incidere in-
pune ne Catoni quidem licuit, quem tamen C. Caesar ita repre-
3 hendit ut laudet. Describit enim eos quibus obvius fuerat cum
caput ebrii retexissent, erubuisse: deinde adicit 'putares non
ab illis Catonem, sed illos a Catone deprehensos.' Potuitne 5
plus auctoritatis tribui Catoni quam si ebrius quoque tam ve-
4 nerabilis erat? Nostrae tamen cenae ut apparatus et inpendii
sic temporis modus constet. Neque enim ii sumus quos vitu-
perare ne inimici quidem possint nisi ut simul laudent. Vale.

XIII.

10

C. PLINIUS VOCONIO ROMANO SUO S.

1 Librum quo nuper optimo principi consul gratias egi misi
2 exigenti tibi, missurus, etsi non exegisses. In hoc consideres
velim ut pulchritudinem materiae ita difficultatem. In ceteris 15
enim lectorem novitas ipsa intentum habet, in hac nota vul-
gata dicta sunt omnia; quo fit ut quasi otiosus securusque le-
ctor tantum elocutioni vacet, in qua satisfacere difficilius est,
3 cum sola aestimatur. Atque utinam ordo saltem et transitus et
figurae simul spectarentur! Nam invenire praeclare, enuntiare 20
magnifice interdum etiam barbari solent, disponere apte, figu-
4 rare varie nisi eruditis negatum est. Nec vero adfectanda sunt
semper elata et excelsa. Nam ut in pictura lumen non alia res
magis quam umbra commendat, ita orationem tam summittere
5 quam attollere decet. Sed quid ego haec doctissimo viro? quin 25
potius illud, adnota quae putaveris corrigenda. Ita enim ma-
gis credam cetera tibi placere, si quaedam displicuisse cogno-
vero. Vale.

XIII.

30

C. PLINIUS ACILIO SUO S.

1 Rem atrocem nec tantum epistula dignam Largius Macedo,
vir praetorius, a servis suis passus est, superbus alioqui do-
minus et saevus et qui servisse patrem suum parum, immo ni-
2 mium meminisset. Lavabatur in villa Formiana: repente eum 35
servi circumstant: alius fauces invadit, alius os verberat,
alius pectus et ventrem atque etiam, foedum dictu, verenda
contundit; et cum exanimem putarent, abiciunt in fervens pa-

vimentum, ut experirentur an viveret. Ille, sive quia non sentiebat, sive quia se non sentire simulabat, immobilis et extensus fidem peractae mortis implevit. Tum demum quasi aestu 3 solutus effertur, excipiunt servi fideiiores, concubinae cum ululatu et clamore concurrunt. Ita et vocibus excitatus et recreatus loci frigore sublati oculis agitatoque corpore vivere se, et iam tutum erat, confitetur. Diffugiunt servi; quorum 4 magna pars comprehensa est, ceteri requiruntur. Ipse paucis diebus aegre fociatus non sine ultionis solacio decessit, ita 10 vivus vindicatus ut occisi solent. Vides quot periculis, quot contumeliis, quot ludibriis simus obnoxii; nec est quod ququam possit esse securus, quia sit remissus et mitis: non enim iudicio domini sed scelere perimuntur. Verum haec hactenus. Quid praeterea novi? quid? nihil; alioqui subiungerem: nam 6 15 et charta adhuc superest et dies feriatus patitur plura contexi. Addam quod opportune de eodem Macedone succurrit. Cum in publico Romae lavaretur, notabilis atque etiam, ut exitus docuit, ominosa res accidit. Eques Romanus a servo eius ut 7 transitum daret manu leviter admonitus convertit se nec servum a quo erat tactus, sed ipsum Macedonem tam graviter 20 palma percussit ut paene concideret. Ita balineum illi quasi per gradus quosdam primum contumeliae locus, deinde exitii fuit. Vale.

XV.

25

C. PLINIUS SILIO PROCULO SUO S.

Petis ut libellos tuos in secessu legam, examinem an editione sint digni, adhibes preces, adlegas exemplum; rogas enim ut aliquid subsicivi temporis studiis meis subtraham, in- 30 pertiam tuis, adicis M. Tullium mira benignitate poetarum ingenia fovisse. Sed ego nec rogandus sum nec hortandus: nam et poetice ipsam religiosissime veneror et te validissime diligo. Faciam ergo quod desideras tam diligenter quam libenter. Videor autem iam nunc posse rescribere esse opus pul- 35 chrum nec suppressendum, quantum aestimare licuit ex his quae me praesente recitasti, si modo mihi non inposuit recitatio tua: legis enim suavissime et peritissime. Confido tamen me non sic auribus duci ut omnes aculei iudicii mei illarum

4 delinimentis refringantur: hebetentur fortasse et paulum re-
5 tundantur, evelli quidem extorquerique non possunt. Igitur
non temere iam nunc de universitate pronuntio, de partibus
experiar legendo. Vale.

XVI.

6

C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

1 Adnotasse videor facta dictaque virorum feminarumque alia
2 clariora esse alia maiora. Confirmata est opinio mea hesterno
Fanniae sermone. Neptis haec Arriae illius quae marito et so- 10
lacium mortis et exemplum fuit. Multa referebat aviae suae
non minora hoc sed obscuriora; quae tibi existimo tam mira-
3 bilia legenti fore, quam mihi audienti fuerunt. Aegrotabat Cae-
cina Paetus, maritus eius, aegrotabat et filius, uterque morti-
fere, ut videbatur: filius decessit eximia pulchritudine, pari 15
verecundia, et parentibus non minus ob alia carus, quam quod
4 filius erat. Huic illa ita funus paravit, ita duxit exequias ut
ignoraret maritus: quin immo, quotiens cubiculum eius intraret,
vivere filium atque etiam commodiorem esse simulabat, ac per-
saepe interroganti quid ageret puer respondebat 'bene quie- 20
5 vit, libenter cibum sumpsit.' Deinde, cum diu cohibitae lacri-
mae vincerent prorumperentque, egrediebatur: tunc se dolori
dabat: satiata siccis oculis composito vultu redibat, tamquam
6 orbitatem foris reliquisset. Praeclarum quidem illud eiusdem,
ferrum stringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, por- 25
rigere marito, addere vocem immortalem ac paene divinam
'Paete, non dolet.' Sed tamen ista facienti, ista dicenti gloria
et aeternitas ante oculos erant; quo maius est sine praemio
aeternitatis, sine praemio gloriae abdere lacrimas, operire lu-
7 ctum, amissoque filio matrem adhuc agere. Scribonianus arma 30
in Illyrico contra Claudium moverat: fuerat Paetus in partibus
8 et occiso Scriboniano Romam trahebatur. Erat ascensurus na-
vem: Arria milites orabat ut simul inponeretur. 'Nempe enim'
inquit 'daturi estis consulari viro servolos aliquos, quorum e
manu cibum capiat, a quibus vestiatur, a quibus calcietur: om- 35
9 nia sola praestabo.' Non impetravit: conduxit piscatoriam nau-
culam ingensque navigium minimo secuta est. Eadem apud
Claudium uxori Scriboniani, cum illa profiteretur indicium,

'ego' inquit 'te audiam, cuius in gremio Scribonianus occisus est, et vivis?' Ex quo manifestum est ei consilium pulcherrimae mortis non subitum fuisse. Quin etiam, cum Thrasea, gener eius, deprecaretur ne mori pergeret interque alia dixisset
 5 'vis ergo filiam tuam, si mihi pereundum fuerit, mori mecum?' respondit 'si tam diu tantaque concordia vixerit tecum quam ego cum Paeto, volo.' Auxerat hoc responso curam suorum, 11 attentius custodiebatur: sensit et 'nihil agitis' inquit: 'potestis enim efficere ut male moriar, ut non moriar non potestis.'
 10 Dum haec dicit, exiit cathedra adversoque parieti caput ingenti impetu impexit et corruit. Focilata 'dixeram' inquit 'vobis inventuram me quamlibet duram ad mortem viam, si vos facilem negassetis.' Videntur haec tibi maiora illo 'Paete, 13 non dolet', ad quod per haec perventum est? cum interim illud quidem ingens fama, haec nulla circumfert. Unde colligitur quod initio dixi, alia esse clariora alia maiora. Vale.

XVII.

C. PLINIUS IULIO SERVIANO SUO S.

20 Rectene omnia, quod iam pridem epistolae tuae cessant? 1 an omnia recte, sed occupatus es tu? an tu non occupatus, sed occasio scribendi vel rara vel nulla? Exime hunc mihi 2 scrupulum, cui par esse non possum, exime autem vel data opera tabellario misso: ego viaticum, ego etiam praemium
 25 dabo, nuntiet mihi modo quod opto. Ipse valeo, si valere est suspensum et anxium vivere, expectantem in horas timentemque pro capite amicissimo quidquid accidere homini potest. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS CURIO SEVERO SUO S.

30 Officium consulatus iniunxit mihi ut rei publicae nomine 1 principi gratias agerem. Quod ego in senatu cum ad rationem et loci et temporis ex more fecissem, bono civi convenientissimum credidi eadem illa spatiosius et uberius volumine am-
 35 plecti; primum, ut imperatori nostro virtutes suae veris laudibus commendarentur, deinde, ut futuri principes non quasi a magistro, sed tamen sub exemplo praemonerentur qua potissimum via possent ad eandem gloriam niti. Nam praecipere 3

qualis esse debeat princeps pulchrum quidem, sed onerosum ac prope superbum est, laudare vero optimum principem ac per hoc posteris velut e specula lumen quod sequantur ostendere idem utilitatis habet, adrogantiae nihil. Cepi autem non mediocrem voluptatem quod, hunc librum cum amicis recitare 5 voluissem, non per codicillos, non per libellos, sed 'si commodum' et 'si valde vacaret' admoniti (numquam porro aut valde vacat Romae aut commodum est audire recitantem), foedissimis insuper tempestatibus, per biduum convenerunt, cumque modestia mea finem recitationi facere voluisset, ut ad- 10 cerem tertium diem exegerunt. Mihi hunc honorem habitum putem an studiis? studiis malo, quae prope extincta refoventur. Ad cui materiae hanc sedulitatem praestiterunt? nempe quam in senatu quoque, ubi perpeti necesse erat, gravari tamen vel puncto temporis solebamus, eandem nunc et qui re- 15 citare et qui audire triduo velint inveniuntur, non quia eloquentius quam prius, sed quia liberius, ideoque etiam libentius scribitur. Accedet ergo hoc quoque laudibus principis nostri, quod res antea tam invisâ quam falsa nunc ut vera ita 8 amabilis facta est. Sed ego cum studium audientium tum iudicium mire probavi: animadverti enim severissima quaeque vel 9 maxime satisfacere. Memini quidem me non multis recitasse quod omnibus scripsi, nihilo minus tamen, tamquam sit eadem omnium futura sententia, hac severitate aurium laetor, ac sicut olim theatra male musicos canere docuerunt, ita nunc in spem 25 adducor posse fieri ut eadem theatra bene canere musicos doceant. Omnes enim qui placendi causa scribunt qualia placere viderint scribent. Ac mihi quidem confido in hoc genere materiae laetioris stili constare rationem, cum ea potius quae pressius et adstrictius quam illa quae hilarius et quasi exul- 30 tantius scripsi possint videri accersita et inducta: non ideo tamen segnius precor ut quandoque veniat dies (utinamque iam venerit!) quo austeris illis severisque dulcia haec blandaque vel iusta possessione decedant. Habes acta mea tridui; quibus cognitis volui tantum te voluptatis absentem et studio- 35 rum nomine et meo capere, quantum praesens percipere potuisses. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS CALVISIO RUFO SUO S

Adsumo te in consilium rei familiaris, ut soleo. Praedia 1
 5 agris meis vicina atque etiam inserta venalia sunt. In his me
 multa sollicitant, aliqua nec minora deterrent. Sollicitat pri- 2
 mum ipsa pulchritudo iungendi, deinde quod non minus utile
 quam voluptuosum posse utraque eadem opera, eodem viatico
 invisere, sub eodem procuratore ac paene isdem actoribus ha-
 10 bere, unam villam colere et ornare, alteram tantum tueri. In- 3
 est huic computationi sumptus supellectilis, sumptus atrien-
 sium, topiariorum, fabrorum atque etiam venatorii instrumenti;
 quae plurimum refert unum in locum conferas an in diversa
 dispergas. Contra vereor ne sit incautum rem tam magnam 4
 15 isdem tempestatibus, isdem casibus subdere: tutius videtur
 incerta fortunae possessionum varietatibus experiri. Habet
 etiam multum iucunditatis soli caelique mutatio ipsaque illa pe-
 regrinatio inter sua. Iam, quod deliberationis nostrae caput 5
 est, agri sunt fertiles pingues aquosi, constant campis vi-
 20 neis silvis, quae materiam et ex ea redditum sicut modicum ita
 statum praestant. Sed haec felicitas terrae inbecillis cultori- 6
 bus fatigatur. Nam possessor prior saepius vendidit pignora,
 et dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum
 exhausit, quarum defectione rursus reliqua creverunt. Sunt 7
 25 ergo instruendi eo pluris quod frugi mancipiis: nam nec ipse
 usquam vinctos habeo nec ibi quisquam. Superest ut scias quanti
 videantur posse emi; sestertio tricies, non quia non aliquando
 quinquagies fuerint, verum et hac paenuria colonorum et com-
 muni temporis iniquitate ut redditus agrorum sic etiam pretium
 30 retro abiit. Quaeris an hoc ipsum tricies facile colligere pos- 8
 simus? sum quidem prope totus in praediis, aliquid tamen fe-
 nero, nec molestum erit mutuari; accipiam a socru, cuius arca
 non secus ac mea utor. Proinde hoc te non moveat, si cetera 9
 non refragantur, quae velim quam diligentissime examines.
 35 Nam cum in omnibus rebus tum in disponendis facultatibus
 plurimum tibi et usus et providentiae superest. Vale.

XX.

C. PLINIUS MESSIO MAXIMO SUO S.

1 Meministine te saepe legisse quantas contentiones excita-
 rit lex tabellaria quantumque ipsi latori vel gloriae vel repre-
 2 hensionis attulerit? Ad nunc in senatu sine ulla dissensione
 hoc idem ut optimum placuit: omnes comitiorum die tabellas
 3 postulaverunt. Excesseramus sane manifestis illis apertisque
 suffragiis licentiam contionum. Non tempus loquendi, non ta-
 cendi modestia, non denique sedendi dignitas custodiebatur.¹⁰
 4 Magni undique dissonique clamores, procurrebant omnes cum
 suis candidatis, multa agmina in medio multique circuli et in-
 decora confusio: adeo desciveramus a consuetudine parentum,
 apud quos omnia disposita moderata tranquilla, maiestatem
 5 loci pudoremque retinebant. Supersunt senes, ex quibus au-¹⁵
 dire soleo hunc ordinem comitiorum: citato nomine candidati
 silentium summum; dicebat ipse pro se, explicabat vitam suam,
 testes et laudatores dabat, vel eum sub quo militaverat vel
 eum cui quaestor fuerat vel utrumque, si poterat, addebat
 quosdam ex suffragatoribus: illi graviter et paucis loqueban-²⁰
 6 tur. Plus hoc quam preces proderat. Non numquam candida-
 tus aut natales competitoris aut annos aut etiam mores argue-
 bat. Audiebat senatus gravitate censoria. Ita saepius digni
 7 quam gratiosi praevalebant. Quae nunc inmodico favore cor-
 rupta, ad tacita suffragia quasi ad remedium decucurrerunt;²⁵
 quod interim plane remedium fuit: erat enim novum et subi-
 8 tum. Sed vereor ne procedente tempore ex ipso remedio vitia
 nascantur. Est enim periculum ne tacitis suffragiis inpudentia
 inrepat. Nam quoto cuique eadem honestatis cura secreto quae
 9 palam? Multi famam, conscientiam pauci verentur. Sed nimis³⁰
 cito de futuris: interim beneficio tabellarum habebimus magi-
 stratus qui maxime fieri debuerunt. Nam ut in reciperatoriis iu-
 diciis sic nos in his comitiis quasi repente adprehensi sinceri
 10 iudices fuimus. Haec tibi scripsi, primum, ut aliquid novi scri-
 berem, deinde, ut non numquam de re publica loquerer, cuius³⁵
 materiae nobis quanto rarior quam veteribus occasio tanto mi-
 11 nus omittenda est. Et Hercule quousque illa vulgaria 'quid
 agis? ecquid commode vales?' Habeant nostrae quoque litterae

aliquid non humile nec sordidum nec privatis rebus inclusum. Sunt quidem cuncta sub unius arbitrio, qui pro utilitate com-
12 muni solus omnium curas laboresque susceperit; quidam tamen salubri temperamento ad nos quoque velut rivi ex illo benig-
5 nissimo fonte decurrunt, quos et haurire ipsi et absentibus amicis quasi ministrare epistulis possumus. Vale.

XXI.

C. PLINIUS CORNELIO PRISCO SUO S.

10 Audio Valerium Martialem decessisse et moleste fero. Erat 1
homo ingeniosus acutus acer, et qui plurimum in scribendo
et salis haberet et fellis nec candoris minus. Prosecutus eram 2
viatico secedentem: dederam hoc amicitiae, dederam etiam ver-
siculis quos de me composuit. Fuit moris antiqui eos qui vel 3
15 singulorum laudes vel urbium scripserant aut honoribus aut
pecunia ornare; nostris vero temporibus ut alia speciosa et
egregia ita hoc in primis exolevit. Nam postquam desimus fa-
cere laudanda, laudari quoque ineptum putamus. Quaeris qui 4
sint versiculi quibus gratiam rettuli? Remitterem te ad ipsum
20 volumen, nisi quosdam tenerem: tu, si placuerint hi, ceteros in
libro requires. Adloquitur Musam, mandat ut domum meam 5
Esquilis quaerat, adeat reverenter:

sed ne tempore non tuo disertam
pulses ebria ianuam videto:
25 totos dat tetricae dies Minervae,
dum centum studet auribus virorum
hoc quod saecula posterique possint
Arpinis quoque comparare chartis.
seras tutior ibis ad lucernas:
30 haec hora est tua, cum furit Lyaeus,
cum regnat rosa, cum madent capilli:
tunc me vel rigidi legant Catones.

Meritone eum qui haec de me scripsit et tunc dimisi amicissime 6
et nunc ut amicissimum defunctum esse doleo? Dedit enim
35 mihi quantum maximum potuit, daturus amplius, si potuisset.
Tamen quid homini potest dari maius quam gloria et laus et
aeternitas? Ad non erunt aeterna quae scripsit: non erunt for-
tasse, ille tamen scripsit tamquam essent futura. Vale.

PLINI EP.

C. PLINI CAECILI SECUNDI E P I S T U L A R U M

LIBER QUARTUS.

I.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

5

- 1 Cupis post longum tempus neptem tuam meque una videre.
 Gratum est utrique nostrum quod cupis; mutuo me Hercule.
 2 Nam invicem nos incredibili quodam desiderio vestri tenemur,
 quod non ultra differemus; atque adeo iam sarcinulas alliga-
 3 mus festinaturi, quantum itineris ratio permiserit. Erit una sed 10
 brevis mora: deflectemus in Tuscos, non ut agros remque fa-
 miliarem oculis subiciamus (id enim postponi potest), sed ut
 4 fungamur necessario officio. Oppidum est praediis nostris vi-
 cinum, nomen Tiferni Tiberini, quod me paene adhuc puerum
 patronum cooptavit, tanto maiore studio quanto minore iudicio. 15
 Adventus meos celebrat, protectionibus angitur, honoribus
 5 gaudet. In hoc ego, ut referrem gratiam (nam vinci in amore
 turpissimum est), templum pecunia mea exstruxi, cuius dedi-
 cationem, cum sit paratum, differre longius inreligiosum est.
 6 Erimus ergo ibi dedicationis die, quem epulo celebrare con- 20
 stitui. Subsistemus fortasse et sequenti, sed tanto magis viam
 7 ipsam corripiemus. Contingat modo te filiamque tuam fortes in-
 venire! nam continget hilares, si nos incolumes receperitis.
 Vale.

II.

25

C. PLINIUS ATTIO CLEMENTI SUO S.

- 1 Regulus filium amisit, hoc uno malo indignus, quod nescio
 an malum putet. Erat puer acris ingenii sed ambigui, qui ta-
 2 men posset recta sectari, si patrem non referret. Hunc Regu- 30
 lus emancipavit, ut heres matris existeret; mancipatum (ita
 vulgo ex moribus hominis loquebantur) foeda et insolita pa-
 rentibus indulgentiae simulatione captabat. Incredibile, sed
 3 Regulum cogita. Amisum tamen luget insane. Habebat puer

mannulos multos et iunctos et solutos, habebat canes maiores minoresque, habebat luscinias, psittacos, merulas: omnes Regulus circa rogam trucidavit. Nec dolor erat ille, sed ostentatio doloris. Convenitur ad eum mira celebritate. Cuncti detestantur 5 oderunt, et quasi probent, quasi diligant, cursant frequentant, utque breviter quod sentio enuntiem, in Regulo demerendo Regulum imitantur. Tenet se trans Tiberim in hortis, in quibus 5 latissimum solum porticibus immensis, ripam statuis suis occupavit, ut est in summa avaritia sumptuosus, in summa infamia 10 gloriosus. Vexat ergo civitatem insaluberrimo tempore, et 6 quod vexat solacium putat. Dicit se velle ducere uxorem: hoc quoque, sicut alia, perverse. Audies brevi nuptias lugentis, 7 nuptias senis; quorum alterum immaturum alterum serum est. Unde hoc augurer quaeris: non quia adfirmat ipse, quo menda- 8 15 cius nihil est, sed quia certum est Regulum esse facturum quidquid fieri non oportet. Vale.

III.

C. PLINIUS ANTONINO SUO S.

20 Quod semel atque iterum consul fuisti similis antiquis, quod 1 proconsul Asiae, qualis ante te, qualis post te vix unus aut alter (non sinit enim me verecundia tua dicere nemo), quod sanctitate, quod auctoritate, aetate quoque princeps civitatis, est quidem venerabile et pulchrum; ego tamen te vel magis in 25 remissionibus miror. Nam severitatem istam pari iucunditate 2 condire summaeque gravitati tantum comitatus adiungere non minus difficile quam magnum est. Id tu cum incredibili quadam suavitate sermonum tum vel praecipue stilo adsequeris. Nam 3 et loquenti tibi illa Homerici senis mella profluere, et quae 30 scribis complere apes floribus et innectere videntur. Ita certe sum adfectus ipse, cum Graeca epigrammata tua, cum iambos proxime legerem. Quantum ibi humanitatis venustatis, quam 4 dulcia illa, quam amantia, quam arguta, quam recta! Callimachus me vel Heroden vel si quid his melius tenere credebam; 35 quorum tamen neuter utrumque aut absolvit aut attingit. Homi- 5 nemne Romanum tam Graece loqui? Non medius fidius ipsas Athenas tam Atticas dixerim. Quid multa? invideo Graecis quod illorum lingua scribere maluisti. Neque enim coniectura

eget quid sermone patrio exprimere possis, cum hoc insiticio et inducto tam praeclara opera perfeceris. Vale.

III.

C. PLINIUS SOSIO SENECONI SUO S.

- 1 Varisidium Nepotem validissime diligo, virum industrium,
rectum, disertum, quod apud me vel potentissimum est. Idem
C. Calvisium, contubernalem meum, amicum tuum, arta pro-
2 pinquitate complectitur: est enim filius sororis. Hunc rogo se-
mestri tribunatu splendidiorem et sibi et avunculo suo facias. 10
Obligabis me, obligabis Calvisium nostrum, obligabis ipsum,
3 non minus idoneum debitorem quam nos putas. Multa benefi-
cia in multos contulisti: ausim contendere nullum te melius,
aeque bene unum aut alterum conlocasse. Vale.

V.

C. PLINIUS SPARSO SUO S.

- 1 Aeschinen aiunt petentibus Rhodiis legisse orationem suam,
2 deinde Demosthenis, summis utramque clamoribus. Quod tan-
torum virorum scriptis contigisse non miror, cum orationem 20
meam proxime doctissimi homines hoc studio, hoc adsensu,
hoc etiam labore per biduum audierint, quamvis intentionem
eorum nulla hinc et inde collatio, nullum quasi certamen ac-
3 cenderet. Nam Rhodii cum ipsis orationum virtutibus tum
etiam comparationis aculeis excitabantur, nostra oratio sine 25
aemulationis gratia probabatur. An merito, scies, cum legeris
librum, cuius amplitudo non sinit me longiore epistula praelo-
4 qui. Oportet enim nos in hac certe in qua possumus breves
esse, quo sit excusatus quod librum ipsum, non tamen ultra
causae amplitudinem extendimus. Vale. 30

VI.

C. PLINIUS IULIO NASONI SUO S.

- 1 Tusci grandine excussi, in regione Transpadana summa
abundantia sed par vilitas nuntiatur: solum mihi Laurentinum 35
2 meum in reditu. Nihil quidem ibi possideo praeter tectum et
hortum statimque harenas, solum tamen mihi in reditu. Ibi enim
plurimum scribo nec agrum, quem non habeo, sed ipsum me

studiis excolo; ac iam possum tibi ut aliis in locis horreum plenum sic ibi scrinium ostendere. Igitur tu quoque, si certa et fructuosa praedia concupiscis, aliquid in hoc litore para. Vale.

5

VII.

C. PLINIUS CATIO LEPIDO SUO S.

Saepe tibi dico inesse vim Regulo. Mirum est quam efficiat in quod incubuit. Placuit ei lugere filium; luget ut nemo. placuit status eius et imagines quam plurimas facere; hoc omnibus officinis agit, illum coloribus, illum cera, illum aere, illum argento, illum auro, ebore, marmore effingit. Ipse vero 2 nuper adhibito ingenti auditorio librum de vita eius recitavit, de vita pueri: recitavit tamen; eundem in exemplaria mille 15 transscriptum per totam Italiam provinciasque dimisit. Scripsit publice ut a decurionibus eligeretur vocalissimus aliquis ex ipsis qui legeret eum populo: factum est. Hanc ille vim, seu quo alio nomine vocanda est intentio quidquid velis optinendi, si ad potiora vertisset, quantum boni efficere potuisset! 20 Quamquam minor vis bonis quam malis inest, ac sicut ἀμαθία μὲν θράσος λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει, ita recta ingenia debilitat verecundia, perversa confirmat audacia. Exemplo est 4 Regulus. Inbecillum latus, os confusum, haesitans lingua, tardissima inventio, memoria nulla, nihil denique praeter ingenium insanum; et tamen eo inpudentia ipsoque illo furore per- venit ut orator habeatur. Itaque Herennius Senecio mirifice 5 Catonis illud de oratore in hunc e contrario vertit 'orator est vir malus dicendi imperitus.' Non me Hercule Cato ipse tam bene verum oratorem quam hic Regulum expressit. Habesne 6 30 quo tali epistulae parem gratiam referas? habes, si scripseris num aliquis in municipio vestro ex sodalibus meis, num etiam ipse tu hunc luctuosum Reguli librum ut circulator in foro legeris, ἐπώρας scilicet, ut ait Demosthenes, τὴν φωνὴν καὶ γεγηθῶς καὶ λαοσυγχεῖν. Est enim tam ineptus ut risum? 35 magis possit exprimere quam gemitum: credas non de puero scriptum sed a puero. Vale.

VIII.

C. PLINIUS MATURO ARRIANO SUO S.

1 Gratularis mihi quod acceperim auguratum. Iure gratula-
 ris, primum, quod gravissimi principis iudicium in minoribus
 etiam rebus consequi pulchrum est, deinde, quod sacerdotium 5
 ipsum cum priscum et religiosum tum hoc quoque sacrum
 2 plane et insigne est quod non adimitur viventi. Nam alia
 quamquam dignitate propemodum paria ut tribuuntur sic aufe-
 3 runtur, in hoc fortunae hactenus licet ut dari possit. Mihi
 vero illud etiam gratulatione dignum videtur quod successi 10
 Iulio Frontino, principi viro, qui me nominationis die per hos
 continuos annos inter sacerdotis nominabat, tamquam in lo-
 cum suum cooptaret; quod nunc eventus ita comprobavit ut
 4 non fortuitum videretur. Te quidem, ut scribis, ob hoc maxi-
 me delectat auguratus meus quod M. Tullius augur fuit. Lae- 15
 taris enim quod honoribus eius insistam quem aemulari stu-
 5 diis cupio. Sed utinam, ut sacerdotium idem, ut consulatum
 multo etiam iuvenior quam ille sum consecutus, ita senex sal-
 6 tem ingenium eius aliqua ex parte adsequi possem! Sed nimi-
 rum, quae sunt in manu hominum et mihi et multis contige- 20
 runt, illud vero ut apisci arduum sic etiam sperare nimium est
 quod dari non nisi a diis potest. Vale.

VIII.

C. PLINIUS CORNELIO URSO SUO S.

25

1 Causam per hos dies dixit Iulius Bassus, homo laboriosus
 et adversis suis clarus. Accusatus est sub Vespasiano a priva-
 tis duobus, ad senatum remissus diu pependit, tandem abso-
 2 lutus vindicatusque. Titum timuit ut Domitiani amicus, a Do-
 mitiano relegatus est: revocatus a Nerva sortitusque Bithy- 34
 niam rediit reus, accusatus non minus acriter quam fideliter
 defensus. Varias sententias habuit, plures tamen quasi mitio-
 3 res. Egit contra eum Pomponius Rufus, vir paratus et vehe-
 mens: Rufo successit Theophanes, unus ex legatis, fax accu- 4
 4 sationis et origo. Respondi ego. Nam mihi Bassus iniunxerat 35
 ut totius defensionis fundamenta iacerem, dicerem de orna-
 mentis suis, quae illi et ex generis claritate et ex periculis

ipsis magna erant, dicerem de conspiratione delatorum, quam
 in quaestu habebant, dicerem causas quibus factiosissimum
 quemque, ut illum ipsum Theophanen, offendisset. Eundem
 me voluerat occurrere crimini quo maxime premebatur. In
 5 aliis enim quamvis auditu gravioribus non absolutionem modo
 verum etiam laudem merebatur, hoc illum onerabat quod ho-
 6 mo simplex et incautus quaedam a provincialibus ut amicus
 acceperat. Nam fuerat in eadem provincia quaestor. Haec ac-
 cusatores furta et rapinas, ipse munera vocabat; sed lex mu-
 10 nera quoque accipi vetat. Hic ego quid agerem, quod iter de-
 fensionis ingrederer? Negarem? verebar ne plane furtum vide-
 retur quod confiteri timerem. Praeterea rem manifestam infi-
 tiari augmentis erat crimen, non diluentis, praesertim cum reus
 ipse nihil integrum advocatis reliquisset. Multis enim atque
 15 etiam principi dixerat sola se munuscula dumtaxat natali suo
 aut Saturnalibus accepisse et plerisque misisse. Veniam ergo
 peterem? iugulassem reum, quem ita deliquisse concederem
 ut servari nisi venia non posset. Tamquam recte factum tue-
 rer? non illi profuissem, sed ipse inpudens extitissem. In hac
 20 difficultate placuit medium quiddam tenere: videor tenuisse.
 Actionem meam, ut proelia solet, nox diremit. Egeram horis
 tribus et dimidia, supererat sesquihora. Nam cum e lege ac-
 cusator sex horas, novem reus accepisset, ita diviserat tem-
 25 pora reus inter me et eum qui dicturus post erat, ut ego quin-
 que horis, ille reliquis uteretur. Mihi successus actionis silen-
 30 tium finemque suadebat. Temerarium est enim secundis non
 esse contentum. Ad hoc verebar ne me corporis vires iterato
 labore desererent, quem difficilius est repetere quam iun-
 gere. Erat etiam periculum ne reliqua actio mea et frigus ut
 35 deposita et taedium ut resumpta pateretur. Ut enim faces ignem
 adsidua concussione custodiunt, dimissum aegerrime reparant,
 sic et dicentis calor et audientis intentio continuatione serva-
 tur, intercapedine et quasi remissione languescit. Sed Bassus
 12 multis precibus, paene etiam lacrimis obsecrabat implerem
 35 meum tempus. Parvi utilitatemque eius praetuli meae. Bene
 cessit: inveni ita erectos animos senatus, ita recentes ut
 priore actione incitati magis quam satiati viderentur. Succes-
 13 sit mihi Lucceius Albinus, tam apte ut orationes nostrae va-

14 rietatem duarum, contextum unius habuisse credantur. Re-
 spondit Herennius Polio instanter et graviter, deinde Theo-
 phanes rursus. Fecit enim hoc quoque ut cetera inpudentis-
 sime, quod post duos et consulares et desertos tempus sibi
 et quidem laxius vindicavit. Dixit in noctem atque etiam nocte 5
 15 inlatis lucernis. Postero die egerunt pro Basso Titius Homul-
 lus et Fronto mirifice: quartam diem probationes occuparunt.
 16 Censuit Baebius Macer, consul designatus, lege repetundarum
 Bassum teneri, Caepio Hispo, salva dignitate iudices dandos:
 17 uterque recte. Qui fieri potest? inquis: quia scilicet et Macro 10
 legem intuenti consentaneum fuit damnare eum qui contra le-
 gem munera acceperat, et Caepio, cum putaret licere senatui,
 sicut licet, et mitigare leges et intendere, non sine ratione ve-
 18 niam dedit facto, vetito quidem non tamen inausitato. Praeva-
 luit sententia Caepionis, quin immo consurgenti ei ad censum 15
 dum adclamatum est, quod solet residentibus. Ex quo potes
 aestimare quanto consensu sit exceptum, cum diceret, quod
 19 tam favorable fuit, cum dicturus videretur. Sunt tamen ut in
 senatu ita in civitate in duas partes hominum iudicia divisa.
 Nam quibus sententia Caepionis placuit, sententiam Macri ut 20
 rigidam duramque reprehendunt: quibus Macri, illam alteram
 dissolutam atque etiam incongruentem vocant; negant enim
 20 congruens esse retinere in senatu cui iudices dederis. Fuit
 et tertia sententia. Valerius Paulinus adsensus Caepioni hoc
 amplius censuit referendum de Theophane, cum legationem 25
 renuntiasset. Arguebatur enim multa in accusatione fecisse
 21 quae illa ipsa lege qua Bassum accusaverat tenerentur. Sed
 hanc sententiam consules, quamquam maximae parti senatus
 mire probatur, non sunt persecuti. Paulinus tamen et iusti-
 22 tiae famam et constantiae tulit. Misso senatu Bassus magna 30
 hominum frequentia, magno clamore, magno gaudio exceptus
 est. Fecerat eum favorabilem renovata discriminum vetus fama
 notumque periculis nomen et in procero corpore maesta et
 23 squalida senectus. Habebis hanc interim epistulam ut πρό-
 δρομον, exspectabis orationem plenam onustamque, exspe- 35
 ctabis diu: neque enim leviter et cursim, ut de re tanta, re-
 tractanda est. Vale.

X.

C. PLINIUS STATIO SABINO SUO S.

Scribis mihi Sabinam, quae nos reliquit heredes, Mode- 1
 5 stum servum suum nusquam liberum esse iussisse, eidem tamen sic adscripsisse legatum 'Modesto quem liberum esse iussi.' Quaeris quid sentiam. Contuli cum peritis iuris. Con- 2
 venit inter omnes nec libertatem deberi, quia non sit data, nec legatum, quia servo suo dederit. Sed mihi manifestus error
 10 videtur, ideoque puto nobis, quasi scripserit Sabina, faciendum quod ipsa scripsisse se credidit. Confido accessurum te 3
 sententiae meae, cum religiosissime soleas custodire defunctorum voluntatem, quam bonis heredibus intellexisse pro iure est. Neque enim minus apud nos honestas quam apud alios
 15 necessitas valet. Moretur ergo in libertate sinentibus nobis, 4
 fruatur legato, quasi omnia diligentissime caverit. Cavit enim quae heredes bene elegit. Vale.

XI.

C. PLINIUS CORNELIO MINICIANO SUO S.

20

Audistine Valerium Licinianum in Sicilia profiteri? nondum te puto audisse; est enim recens nuntius. Praetorius hic
 modo inter eloquentissimos causarum actores habebatur, nunc
 eo decidit ut exul de senatore, rhetor de oratore fieret. Ita- 2
 25 que ipse in praefatione dixit dolenter et graviter 'quos tibi, Fortuna, ludos facis? facis enim ex senatoribus professores, ex professoribus senatores.' Cui sententiae tantum bilis, tantum
 amaritudinis inest ut mihi videatur ideo professus ut hoc
 diceret. Idem, cum Graeco pallio amictus intrasset (carent 3
 30 enim togae iure quibus aqua et igni interdictum est), postquam se composuit circumspexitque habitum suum, 'Latine' inquit 'declamaturus sum.' Dices tristia et miseranda, dignum 4
 tamen illum, qui haec ipsa studia incesti scelere macularit. Confessus est quidem incestum, sed incertum utrum quia ve- 5
 35 rum erat an quia graviora metuebat, si negasset. Fremebat enim Domitianus aestuabatque ingenti invidia destitutus. Nam 6
 cum Corneliam, Vestalium maximam, defodere vivam concupisset, ut qui illustrari saeculum suum eiusmodi exemplis ar- —

bitraretur, pontificis maximi iure seu potius immanitate tyranni, licentia domini, reliquos pontifices non in Regiam sed in Albanam villam convocavit. Neque minore scelere quam quod ulcisci videbatur absentem inauditamque damnavit incesti, cum ipse fratris filiam incesto non polluisset solum verum etiam 5 occidisset: nam vidua abortu periit. Missi statim pontifices qui defodiendam necandamque curarent. Illa nunc ad Vestam nunc ad ceteros deos manus tendens, multa, sed hoc frequentissime clamitabat 'me Caesar incestam putat, qua sacra faciente vicit triumphavit.' Blandiens haec an inridens, ex fiducia sui an ex contemptu principis dixerit dubium est. Dixit, donec ad supplicium, nescio an innocens, certe tamquam innocentens, ducta est. Quin etiam cum in illud subterraneum demitteretur haesissetque descendenti stola, vertit se ac recollectit, cumque ei manum carnifex daret, aversata est et resistit foedumque contactum quasi plane a casto puroque corpore novissima sanctitate reiecit, omnibusque numeris pudoris 10 πολλήν πρόνοιαν ἔσχευ εὐσχήμων πεσεῖν. Praeterea Celer, eques Romanus, cui Cornelia obiciebatur, cum in comitio virgis caederetur, in hac voce persteterat 'quid feci? nihil feci.' 20 Ardebat ergo Domitianus et crudelitatis et iniquitatis infamia. Arripit Licinianum quod in agris suis occultasset Corneliae libertam. Ille ab iis quibus erat curae praemonetur, si comitium et virgas pati nollet, ad confessionem confugeret, quasi ad veniam: fecit. Locutus est pro absente Herennius Senecio 25 tale quiddam quale est illud κεῖται Πάτροκλος. Ait enim 'ex advocato nuntius factus sum: Licinianus recessit.' Gratum hoc Domitiano, adeo quidem ut gaudio proderetur diceretque 'absolvit nos Licinianus.' Adiecit etiam non esse verecundiae eius instandum: ipsi vero permisit, si qua posset, ex rebus 30 suis raperet, ante quam bona publicarentur, exiliumque molle velut praemium dedit. Ex quo tamen postea clementia divi Nervae translatus est in Siciliam, ubi nunc profitetur seque de 15 fortuna praefationibus vindicat. Vides quam obsequenter paream tibi, qui non solum res urbanas verum etiam peregrinas 35 tam sedulo scribo ut altius repetam. Et sane putabam te, quia tunc audivisti, nihil aliud de Liciniano audisse quam relegatum ob incestum. Summam enim rerum nuntiat fama, non ordinem.

Mereor ut vicissim quid in oppido tuo, quid in finitimis agatur 16
(solent enim quaedam notabilia incidere) perscribas: denique
quidquid voles, dum modo non minus longa epistula nuntia.
Ego non paginas tantum sed versus etiam syllabasque nume-
5 rabo. Vale.

XII.

C. PLINIUS MATURO ARRIANO SUO S.

Amas Egnatium Marcellinum atque etiam mihi saepe com- 1
10 mendas: amabis magis commendabisque, si cognoveris eius re-
cens factum. Cum in provinciam quaestor exisset scribamque 2
qui sorti obtigerat ante legitimum salarii tempus amisisset,
quod acceperat scribae daturus intellexit et statuit subsidere
apud se non oportere. Itaque reversus Caesarem, deinde Cae- 3
15 sare auctore senatum consuluit quid fieri de salario vellet.
Parva quaestio, sed tamen quaestio. Heredes scribae sibi,
praefecti aerari populo vindicabant. Acta causa est: dixit he- 4
redum advocatus, deinde populi, uterque percommode. Cae-
cilius Strabo aerario censuit inferendum, Baebius Macer here-
20 dibus dandum: obtinuit Strabo. Tu lauda Marcellinum, ut ego 5
statim feci. Quamvis enim abunde sufficiat illi quod est et a
principe et a senatu probatus, gaudebit tamen testimonio tuo.
Omnes enim qui gloria famaue ducuntur mirum in modum 6
adsensio et laus a minoribus etiam profecta delectat. Te vero
25 Marcellinus ita reveretur ut iudicio tuo plurimum tribuat. Ac- 7
cedit his quod, si cognoverit factum suum isto usque pene-
trasse, necesse est laudis suae spatio et cursu et peregrina-
tione laetetur. Etenim, nescio quo pacto, vel magis homines
iuvat gloria lata quam magna. Vale.

30

XIII.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Salvum te in urbem venisse gaudeo; venisti autem, si 1
quando alias, nunc maxime mihi desideratus. Ipse pauculis
35 adhuc diebus in Tusculano commorabor, ut opusculum quod
est in manibus absolvam. Vereor enim ne, si hanc intentionem 2
iam in fine laxavero, aegre resumam. Interim ne quid festina-
tioni meae pereat, quod sum praesens petiturus hac quasi prae-

3 cursoria epistula rogo. Sed prius accipe causas rogandi. Pro-
 xime cum in patria mea fui, venit ad me salutandum municipis
 mei filius praetextatus. Huic ego 'studes?' inquam. Respon-
 dit 'etiam.' 'Ubi?' 'Mediolani.' 'Cur non hic?' Et pater eius
 (erat enim una atque etiam ipse adduxerat puerum) 'quia nul- 5
 4 los hic praeceptores habemus.' 'Quare nullos? nam vehemen-
 ter intererat vestra, qui patres estis', et opportune complures
 patres audiebant, 'liberos vestros hic potissimum discere. Ubi
 enim aut iucundius morarentur quam in patria aut pudicius con-
 tinerentur quam sub oculis parentum aut minore sumptu quam 10
 5 domi? Quantulum est ergo collata pecunia conducere prae-
 ceptores, quodque nunc in habitationes, in viatica, in ea quae
 peregre emuntur inpenditis adicere mercedibus? Atque adeo
 ego, qui nondum liberos habeo, paratus sum pro re publica
 nostra, quasi pro filia vel parente, tertiam partem eius quod 15
 6 conferre vobis placebit dare. Totum etiam pollicerer, nisi ti-
 merem ne hoc munus meum quandoque ambitu corrumpere-
 tur, ut accidere multis in locis video, in quibus praeceptores
 7 publice conducuntur. Huic vitio occurri uno remedio potest,
 si parentibus solis ius conducendi relinquatur isdemque religio 20
 8 recte iudicandi necessitate collationis addatur. Nam qui for-
 tasse de alieno negligentes, certe de suo diligentes erunt da-
 buntque operam ne a me pecuniam non nisi dignus accipiat,
 9 si accepturus et ab ipsis erit. Proinde consentite, conspirete
 maioremque animum ex meo sumite, qui cupio esse quam plu- 25
 rimum quod debeam conferre. Nihil honestius praestare liber-
 ris vestris, nihil gratius patriae potestis. Educuntur hic qui
 hic nascuntur statimque ab infantia natale solum amare fre-
 quenter consuescant. Atque utinam tam claros praeceptores
 inducat ut finitimis, oppidis studia hinc petantur, utque nunc 30
 liberi vestri aliena in loca, ita mox alieni in hunc locum con-
 10 fluant!' Haec putavi altius et quasi a fonte repetenda, quo
 magis scires quam gratum mihi foret, si susciperes quod in-
 iungo. Iniungo autem et pro rei magnitudine rogo ut ex copia
 studiosorum, quae ad te ex admiratione ingenii tui convenit, 35
 circumspicias praeceptores quos sollicitare possimus, sub ea
 tamen conditione ne cui fidem meam obstringam. Omnia enim
 libera parentibus servo. Illi iudicent, illi eligant: ego mihi

curam tantum et inpendium vindico. Proinde si quis fuerit re-
pertus qui ingenio suo fidat, eat illuc ea lege ut hinc nihil
aliud certum quam fiduciam suam ferat. Vale.

XIII.

5

C. PLINIUS PATERNO SUO S.

Tu fortasse orationem, ut soles, et flagitas et expectas,
at ego quasi ex aliqua peregrina delicataque merce lusus meos
tibi prodo. Accipies cum hac epistula hendecasyllabos no-
10 stros, quibus nos in vehiculo, in balineo, inter cenam oblecta-
mus otium temporis. His iocamur, ludimus, amamus, dolemus, 3
querimur, irascimur, describimus aliquid modo pressius modo
elatus, atque ipsa varietate temptamus efficere ut alia aliis,
quaedam fortasse omnibus placeant. Ex quibus tamen si non 4
15 nulla tibi paulo petulantiora videbuntur, erit eruditionis tuae
cogitare summos illos et gravissimos viros qui talia scripse-
runt non modo lascivia rerum sed ne verbis quidem nudis ab-
stinuisse; quae nos refugimus, non quia severiores (unde
enim?), sed quia timidiores sumus. Scimus alioqui huius opu-
20 sculi illam esse verissimam legem quam Catullus expressit,
nam castum esse decet pium poetam
ipsum, versiculos nihil necesse est,
qui tunc denique habent salem et leporem,
si sunt molliculi et parum pudici.

25 Ego quanti faciam iudicium tuum vel ex hoc potes aestimare, 6
quod malui omnia a te pensitari quam electa laudari. Et sane
quae sunt commodissima desinunt videri, cum paria esse coe-
perunt. Praeterea sapiens subtilisque lector non debet diver-
7 sis conferre diversa sed singula expendere nec deterius alio
30 putare quod est in suo genere perfectum. Sed quid ego plu- 8
ra? nam longa praefatione vel excusare vel commendare ine-
ptias ineptissimum est. Unum illud praedicendum videtur co-
gitare me has nugas inscribere hendecasyllabos, qui titu-
lus sola metri lege constringitur. Proinde sive epigrammata 9
35 sive idyllia sive eclogas sive, ut multi, poematia seu quod
aliud vocare malueris licebit voces, ego tantum hendecasylla-
bos praesto. A simplicitate tua peto ut quod de libello meo 10
dicturus es alii mihi dicas; neque est difficile quod postulo.

Nam si hoc opusculum nostrum aut potissimum esset aut solum, fortasse posset durum videri dicere 'quaere quod agas': molle et humanum est 'habes quod agas.' Vale.

XV.

5

C. PLINIUS FUNDANO SUO S.

1 Si quid omnino, hoc certe iudicio facio quod Asinium
Rufum singulariter amo. Est homo eximius et bonorum aman-
tissimus. Cur enim non me quoque inter bonos numerem?
Idem Cornelium Tacitum (scis quem virum) arta familiaritate 10
2 complexus est. Proinde si utrumque nostrum probas, de Rufo
quoque necesse est idem sentias, cum sit ad conectendas ami-
3 citias vel tenacissimum vinculum morum similitudo. Sunt ei
liberi plures. Nam in hoc quoque functus est optimi civis of-
ficio, quod fecunditate uxoris large frui voluit eo saeculo quo 15
plerisque etiam singulos filios orbitatis praemia graves faciunt;
quibus ille despectis avi quoque nomen adsumpsit. Est enim
avus, et quidem ex Satorio Firmo, quem diliges ut ego, si ut
4 ego propius inspexeris. Haec eo pertinent ut scias quam co-
piosam, quam numerosam domum uno beneficio sis obligatu-
5 rus; ad quod petendum voto primum, deinde bono quodam
omine adducimur. Optamus enim tibi ominamurque in proxi-
mum annum consulatum. Ita nos virtutes tuae, ita iudicia prin-
6 cipis augurari volunt. Concurrit autem ut sit eodem anno quae-
stor maximus ex liberis Rufi, Asinius Bassus, iuvenis (nescio 25
an dicam quod me pater et sentire et dicere cupit, adolescen-
7 tis verecundia vetat) ipso patre melior. Difficile est ut mihi
de absente credas, quamquam credere soles omnia, tantum
in illo industriae, probitatis, eruditionis, ingenii, studii, memo-
8 riae denique esse, quantum expertus invenies. Vellem tam 30
ferax saeculum bonis artibus haberemus ut aliquos Basso prae-
ferre deberes: tum ego te primus hortarer moneremque cir-
cumferres oculos ac diu pensitares quem potissimum eligeres.
9 Nunc vero — sed nihil volo de amico meo adrogantius dicere,
hoc solum dico dignum esse iuvenem quem more maiorum in 35
10 filii locum adsumas. Debent autem sapientes viri, ut tu, tales
quasi liberos a re publica accipere quales a natura solemus
optare. Decorus erit tibi consuli quaestor patre praetorio,

propinquis consularibus, quibus iudicio ipsorum quamquam
 adolescentulus adhuc iam tamen invicem ornamento est. Pro- 11
 inde indulge precibus meis, obsequere consilio, et ante om-
 nia, si festinare videor, ignosce, primum, quod in ea civitate
 5 in qua omnia quasi ab occupantibus aguntur quae legitimum
 tempus expectant non matura sed sera sunt, deinde, quod re-
 rum quas adsequi cupias praesumptio ipsa iucunda est. Re- 12
 vereatur iam te Bassus ut consulem, tu dilige illum ut quae-
 storem, nos denique utriusque vestrum amantissimi laetitia du-
 10plici perfruamur. Etenim cum sic te, sic Bassum diligamus 13
 ut et illum cuiuscumque et tuum quemcumque quaestorem in
 petendis honoribus omni ope labore gratia simus iuvaturi,
 perquam iucundum nobis erit, si in eundem iuvenem studium
 nostrum et amicitiae meae et consulatus tui ratio contulerit,
 15 si denique precibus meis tu potissimum adiutor accesseris,
 cuius et suffragio senatus libentissime indulgeat et testimonio
 plurimum credat. Vale.

XVI.

C. PLINIUS VALERIO PAULINO SUO S.

20

Gaude meo, gaude tuo, gaude etiam publico nomine: ad- 1
 huc honor studiis durat. Proxime cum dicturus apud centum-
 viros essem, adeundi mihi locus nisi a tribunali, nisi per ipsos
 iudices non fuit: tanta stipatione cetera tenebantur. Ad hoc 2
 25 quidam ornatus adolescens scissis tunicis, ut in frequentia
 solet fieri, sola velatus toga perstitit, et quidem horis septem.
 Nam tam diu dixi magno cum labore, maiore cum fructu. Stu- 3
 deamus ergo nec desidiae nostrae praetendamus alienam. Sunt
 qui audiant, sunt qui legant, nos modo dignum aliquid auri-
 30bus, dignum chartis elaboremus. Vale.

XVII.

C. PLINIUS ASINIO GALLO SUO S.

Et admones et rogas ut suscipiam causam Corelliae ab- 1
 35sentis contra C. Caecilium, consulem designatum. Quod ad-
 mones gratias ago, quod rogas queror. Admoneri enim de-
 beo, ut sciam, rogari non debeo ut faciam quod mihi non fa-
 cere turpissimum est. An ego tueri Corelli filiam dubitem? 2

Est quidem mihi cum isto contra quem me advocas non plane
 3 familiaris sed tamen amicitia. Accedit huc dignitas hominis
 atque hic ipse cui destinatus est honor; cuius nobis hoc maior
 habenda reverentia est quod iam illo functi sumus. Naturale
 est enim ut ea quae quis adeptus est ipse quam amplissima 5
 4 existimari velit. Sed mihi cogitanti adfuturum me Corelli fi-
 liae omnia ista frigida et inania videntur. Obversatur oculis
 ille vir, quo neminem aetas nostra graviorem sanctiorem sub-
 tillorem tulit; quem ego cum ex admiratione diligere coepis-
 sem, quod evenire contra solet, magis admiratus sum, post-10
 5 quam penitus inspexi. Inspexi enim penitus: nihil a me ille
 secretum, non ioculare, non serium, non triste, non laetum.
 6 Adulescentulus eram, et iam mihi ab illo honor atque etiam,
 audebo dicere, reverentia ut aequali habebatur. Ille meus in
 petendis honoribus suffragator et testis, ille in inchoandis de-15
 ductor et comes, ille in gerendis consiliator et rector, ille de-
 nique in omnibus officiis nostris, quamquam et inbecillus et
 7 senior, quasi juvenis et validus conspiciebatur. Quantum ille
 famae meae domi, in publico, quantum etiam apud principem
 8 adstruxit! Nam cum forte de bonis juvenibus apud Nervam 20
 imperatorem sermo incidisset et plerique me laudibus ferrent,
 paulisper se intra silentium tenuit, quod illi plurimum aucto-
 ritatis addebat; deinde gravitate quam noras 'necesse est' in-
 quid 'parcius laudem Secundum, quia nihil nisi ex consilio
 9 meo facit.' Qua voce tribuit mihi quantum petere voto iumo-25
 dicum erat, nihil me facere non sapientissime, cum omnia ex
 consilio sapientissimi viri facerem. Quin etiam moriens filiae
 suae, ut ipsa solet praedicare, 'multos quidem amicos tibi ut
 longiore vita paravi, praecipuos tamen Secundum et Cornu-
 10 tum.' Quod cum recorder, intellego mihi laborandum ne qua 30
 parte videar hanc de me fiduciam providentissimi viri desti-
 11 tuisse. Quare ego vero Corelliae adero promptissime nec su-
 bire offensas recusabo: quamquam non solum veniam me ve-
 rum etiam laudem apud istum ipsum a quo, ut ais, nova lis
 fortasse ut feminae intenditur arbitror consecuturum, si haec 35
 eadem in actione, latius scilicet et uberius quam epistularum
 angustiae sinunt, vel in excusationem vel etiam commendatio-
 nem meam dixero. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS ARRIO ANTONINO SUO S.

Quemadmodum magis adprobare tibi possum quanto opere 1
5 mirer epigrammata tua Graeca quam quod quaedam Latine
aemulari et exprimere temptavi? in deterius tamen. Accidit
hoc primum inbecillitate ingenii mei, deinde inopia ac potius,
ut Lucretius ait, egestate patrii sermonis. Quod si haec quae 2
sunt et Latina et mea habere tibi aliquid venustatis videbun-
10 tur, quantum putas inesse iis gratiae quae et a te et Graece
proferuntur? Vale.

XVIII.

C. PLINIUS CALPURNIAE HISPULLAE SUAE S.

15 Cum sis pietatis exemplum fratremque optimum et aman-
tissimum tui pari caritate dilexeris filiamque eius ut tuam di-
ligas nec tantum amitae ei adfectum verum etiam patris amissi
repraesentes, non dubito maximo tibi gaudio fore, cum cogno-
veris dignam patre, dignam te, dignam avo evadere. Summum 2
20 est acumen, summa frugalitas: amat me, quod castitatis indi-
cium est. Accedit his studium litterarum, quod ex tui caritate
concepit. Meos libellos habet, lectitat, ediscit etiam. Qua illa 3
sollicitudine, cum videor acturus, quanto, cum egi, gaudio ad-
ficitur! Disponit qui nuntient sibi quem adsensum, quos cla-
25 mores excitari, quem eventum iudicii tulerim. Eadem, si
quando recito, in proximo discreta velo sedet laudesque no-
stras avidissimis auribus excipit. Versus quidem meos cantat 4
etiam formatque cithara, non artifice aliquo docente sed amore,
qui magister est optimus. His ex causis in spem certissimam 5
30 adducor perpetuam nobis maioremque in dies futuram esse con-
cordiam. Non enim aetatem meam aut corpus, quae paulatim
occidunt ac senescunt, sed gloriam diligit. Nec aliud decet 6
tuis manibus educatam, tuis praeceptis institutam, quae nihil
in contubernio tuo viderit nisi sanctum honestumque, quae
35 denique amare me ex tua praedicatione consueverit. Nam cum 7
matrem meam parentis loco vereris, me a pueritia statim
formare, laudare talemque qualis nunc uxori meae videor omi-
nari solebas. Certatim ergo tibi gratias agimus, ego quod 8

PLINI EP.

illam mihi, illa quod me sibi dederis, quasi invicem elegeris. Vale.

XX.

C. PLINIUS NONIO MAXIMO SUO S.

5

1 Quid senserim de singulis tuis libris notum tibi, ut quem-
que perlegeram, feci: accipe nunc quid de universis genera-
2 liter iudicem. Est opus pulchrum, validum, acre, sublime, va-
rium, elegans, purum, figuratum, spatiosum etiam et cum
magna tua laude diffusum, in quo tu ingenii simul dolorisque 10
velis latissime vectus es. Horum utrumque invicem adiumento
3 fuit. Nam dolori sublimitatem et magnificentiam ingenium, in-
genio vim et amaritudinem dolor addidit. Vale.

XXI.

C. PLINIUS VELIO CERIALI SUO S.

15

1 Tristem et acerbum casum Helvidiarum sororum! Utraque
2 a partu, utraque filiam enixa decessit. Adficior dolore nec
tamen supra modum doleo: ita mihi luctuosum videtur quod
puellas honestissimas in flore primo fecunditas abstulit. An-20
gor infantum sorte, quae sunt parentibus statim et dum na-
scuntur orbatae, angor optimorum maritorum, angor etiam meo
3 nomine. Nam patrem illarum defunctum quoque perseveran-
tissime diligo, ut actione mea librisque testatum est; cui nunc
unus ex tribus liberis superest domumque pluribus adminicu-25
4 lis paulo ante fundatam desolatus fulcit ac sustinet. Magno ta-
men fomento dolor meus adquiescet, si hunc saltem fortem et
incolumem paremque illi patri, illi avo fortuna servaverit.
Cuius ego pro salute, pro moribus hoc sum magis anxius
5 quod unicus factus est. Nosti in amore molliitiam animi mei, 30
nosti metus; quo minus te mirari oportebit quod plurimum ti-
meam de quo plurimum spero. Vale.

XXII.

C. PLINIUS SEMPRONIO RUFO SUO S.

35

1 Interfui principis optimi cognitioni, in consilium adsum-
ptus. Gymnicus agon apud Viennenses ex cuiusdam testamento
celebrabatur. Hunc Trebonius Rufinus, vir egregius nobisque

amicus, in duumviratu tollendum abolendumque curavit. Negabatur ex auctoritate publica fecisse. Egit ipse causam non minus feliciter quam diserte. Commendabat actionem quod tamquam homo Romanus et bonus civis in negotio suo mature et graviter loquebatur. Cum sententiae perrogarentur, dixit Iulius Mauricus, quo viro nihil firmitus, nihil verius, non esse restituendum Viennensibus agona: adiecit 'vellem etiam Romae tolli posset.' Constanter, inquis, et fortiter. Quidni? sed hoc a Maurico novum non est. Idem apud imperatorem Nervam non minus fortiter. Cenabat Nerva cum paucis: Veiento proximus atque etiam in sinu recumbebat: dixi omnia, cum hominem nominavi. Incidit sermo de Catullo Messalino, qui luminibus orbatus ingenio saevo mala caecitatis addiderat: non verebatur, non erubescibat, non miserebatur; quo saepius a Domitiano non secus ac tela, quae et ipsa caeca et improvida feruntur, in optimum quemque contorquebatur. De huius nequitia sanguinariisque sententiis in commune omnes super cenam loquebantur, cum ipse imperator 'quid putamus passurum fuisse, si viveret?' et Mauricus 'nobiscum cenaret.' Longius abii, libens tamen. Placuit agona tolli, qui mores Viennensium infecerat, ut noster hic omnium. Nam Viennensium vitia intra ipsos residunt, nostra late vagantur, utque in corporibus sic in imperio gravissimus est morbus qui a capite diffunditur. Vale.

25

XXIII.

C. PLINIUS POMPONIO BASSO SUO S.

Magnam cepi voluptatem, cum ex communibus amicis cognovi te ut sapientia tua dignum est et disponere otium et ferro, habitare amoenissime et nunc terra nunc mari corpus agitare, multum disputare, multum audire, multum lectitare, cumque plurimum scias, cotidie tamen aliquid addiscere. Ita senescere oportet virum qui magistratus amplissimos gesserit, exercitus rexerit, totumque se rei publicae, quam diu decebat, optulerit. Nam et prima vitae tempora et media patriae, extrema nobis impertire debemus, ut ipsae leges monent, quae maiorem annis otio reddunt. Quando mihi licebit, quando per aetatem honestum erit imitari istud pulcherrimae quietis exem-

plum? quando secessus mei non desidiaē nomen sed tranquillitatis accipiet? Vale.

XXIII.

C. PLINIUS FABIO VALENTI SUO S.

5

1 Proxime cum apud centumviros in quadruplici iudicio dixissem, subiit recordatio egisse me iuvenem aequae in quadruplīci. Processit animus, ut solet, longius: coepi reputare quos in hoc iudicio, quos in illo socios laboris habuissem. Solus eram quī in utroque dixissem: tantas conversiones aut fragilitas mortalitatis aut fortunae mobilitas facit. Quidam ex his qui tunc egerant decesserunt, exulant alii, huic aetas et valetudo silentium suasit, hic sponte beatissimo otio fruitur, alius exercitum regit, illum civilibus officiis principis amicitia exemit. 4 Circa nos ipsos quam multa mutata sunt! Studiis processimus, 15 studiis periclitati sumus, rursusque processimus. Profuerunt nobis bonorum amicitiae, bonorum obfuerunt iterumque prorsunt. Si computes annos, exiguum tempus, si vices rerum, aevum putes. Quod potest esse documento nihil desperare, nulli rei fidere, cum videamus tot varietates tam volubili orbe circumagi. Mihi autem familiare est omnes cogitationes meas tecum communicare isdemque te vel praeceptis vel exemplis monere quibus ipse me moneo; quae ratio huius epistolae fuit. Vale.

XXV.

25

C. PLINIUS MESSIO MAXIMO SUO S.

1 Scripseram tibi verendum esse ne ex tacitis suffragiis vitium aliquod existeret. Factum est. Proximis comitiis in quibusdam tabellis multa iocularia atque etiam foeda dicta, in una vero pro candidatorum nominibus suffragatorum nomina inventa 30 sunt. Excanduit senatus magnoque clamore ei qui scripsisset iratum principem est comprecatus. Ille tamen fefellit et latuit, fortasse etiam inter indignantes fuit. Quid hunc putamus domi facere, qui in tanta re tam serio tempore tam scurriliter ludat, qui denique omnino in senatu dicax et urbanus et bellus 4 est? Tantum licentiae pravis ingeniis adicit illa fiducia 'quis enim sciet?' Poposcit tabellam, stilum accepit, demisit caput,

neminem veretur, se contemnit. Inde ista ludibria scaena et pulpito digna. Quo te veritas? quae remedia conquiras? ubi-5
que vitia remediis fortiora. Ἀλλὰ ταῦτα τῷ ὑπὲρ ἡμᾶς με-
λήσει, cui multum cotidie vigiliarum, multum laboris adicit
5 haec nostra iners et tamen effrenata petulantia. Vale.

XXVI.

C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Petis ut libellos meos, quos studiosissime comparasti, re- 1
10 cognoscendos emendandosque curem. Faciam. Quid enim sus-
cipere libentius debeo, te praesertim exigente? Nam cum 2
vir gravissimus, doctissimus, disertissimus, super haec occu-
patissimus, maximae provinciae praefuturus, tanti putes scripta
nostra circumferre tecum, quanto opere mihi providendum
15 est ne te haec pars sarcinarum tamquam supervacua offendant?
Adnitar ergo, primum ut comites istos quam commodissimos 3
habeas, deinde ut reversus invenias quos istis addere velis.
Neque enim mediocriter me ad nova opera tu lecter hortaris.
Vale.

20

XXVII.

C. PLINIUS POMPEIO FALCONI SUO S.

Tertius dies est quod audiavi recitantem Sentium Auguri- 1
num cum summa mea voluptate, immo etiam admiratione. Poë-
25 matia appellat. Multa tenuiter, multa sublimiter, multa venu-
ste, multa tenere, multa dulciter, multa cum bile. Aliquot an- 2
nis puto nihil generis eiusdem absolutius scriptum, nisi forte
me fallit aut amor eius aut quod ipsa me laudibus vexit.
Nam lemma sibi sumpsit quod ego interdum versibus ludo. 3
30 Atque adeo iudicii mei te iudicem faciam, si mihi ex hoc ipso
lemmate secundus versus occurrerit: nam ceteros teneo, et
iam explui.

35

Canto carmina versibus minutis, 4
his olim quibus et meus Catallus
et Calvus veteresque. sed quid ad me?
unus Plinius est mihi priores.
mavult versiculos foro relicto
et quaerit quod amet putatque amari,

ille o Plinius, ille quot Catones!

i nunc, quisquis amas, amare noli.

- 5 Vides quam acuta omnia, quam apta, quam expressa. Ad hunc gustum totum librum repromitto, quem tibi, ut primum publicaverit, exhibebo. Interim ama iuvenem et temporibus nostris 5 gratulare pro ingenio tali, quod ille moribus adornat. Vivit cum Spurinna, vivit cum Antonino, quorum alteri adfinis, utri- 6 que contubernalis est. Possis ex hoc facere coniecturam quam sit emendatus adulescens qui a gravissimis senibus sic amatur. Est enim illud verissimum 10

γινώσκων ὅτι
τοιοῦτός ἐστιν, οἷς περ ἦδεται συνών.

Vale.

XXVIII.

C. PLINIUS VIBIO SEVERO SUO S.

15

- 1 Herennius Severus, vir doctissimus, magni aestimat in bibliotheca sua ponere imagines municipum tuorum, Cornelii Nepotis et Titi Cati, petitque, si sunt istic, ut esse credibile 2 est, exscribendas pingendasque delegem. Quam curam tibi 20 potissimum iniungo, primum, quia desideriis meis amicissime obsequeris, deinde, quia tibi studiorum summa reverentia, summus amor studiosorum, postremo, quod patriam tuam omnesque qui nomen eius auxerunt ut patriam ipsam veneraris et diligis. Peto autem ut pictorem quam diligentissimum adsumas. 25 Nam cum est arduum similitudinem effingere ex vero, tum longe difficillima est imitationis imitatio; a qua rogo ut artificem quem elegeris ne in melius quidem sinas aberrare. Vale.

XXVIII.

C. PLINIUS ROMATIO FIRMO SUO S.

30

- 1 Heia tu, cum proxime res agentur, quoquo modo ad iudicandum veni. Nihil est quod in dextram aurem fiducia mei dormias: non inopine cessatur. Ecce, Licinius Nepos, praetor acer et fortis, multam dixit etiam senatori. Egit ille in senatu causam suam, egit autem sic ut deprecaretur. Remissa est multa, 3 sed timuit, sed rogavit, sed opus venia fuit. Dices 'non omnes praetores tam severi.' Falleris. Nam vel instituere vel redu-

cere eiusmodi exemplum non nisi severi, institutum reductum-
ve exercere etiam lenissimi possunt. Vale.

XXX.

C. PLINIUS LICINIO SURAE SUO S.

5 Attuli tibi ex patria mea pro munusculo quaestionem altis-
sima ista eruditione dignissimam. Fons oritur in monte, per 2
saxa decurrit, excipitur cenatiuncula manu facta: ibi paulum
retentus in Larium lacum decidit. Huius mira natura: ter in die
10 statis auctibus ac diminutionibus crescit decrescitque. Cerni-
tur id palam et cum summa voluptate deprehenditur. Iuxta re-
cumbis et vesceris atque etiam ex ipso fonte (nam est frigi-
dissimus) potas: interim ille certis dimensisque momentis vel
subtrahitur vel adsurgit. Anulum seu quid aliud ponis in sicco, 4
15 adluitur sensim ac novissime operitur, detegitur rursus paula-
timque deseritur: si diutius observes, utrumque iterum ac ter-
tio videas. Spiritusne aliquis occultior os fontis et fauces modo 5
laxat modo includit, prout inlatus occurrit aut decessit expul-
sus? quod in ampullis ceterisque generis eiusdem videmus ac-6
20 cidere, quibus non hians nec statim patens exitus. Nam illa
quoque, quamquam prona atque vergentia, per quasdam oblu-
ctantis animae moras crebris quasi singultibus sistunt quod
effundunt. An quae oceano natura, fonti quoque, quaque ille 7
ratione aut inpellitur aut resorbetur, hac modicus hic umor vi-
25 cibus alternis supprimitur vel egeritur? An ut flumina quae in 8
mare deferuntur adversantibus ventis obvioque aestu retor-
quentur, ita est aliquid quod huius fontis excursum repercu-
tiat? An latentibus venis certa mensura, quae dum colligit 9
quod exhauserat, minor rivus et pigrior, cum collegit, agilior
30 maiorque profertur? An nescio quod libramentum additum et 10
caecum, quod cum exinanitum est, suscitatur et elicit fontem,
cum repletum, moratur et strangulat? Scrutare tu causas 11
(potes enim), quae tantum miraculum efficiunt: mihi abunde
est, si satis expressi quod efficitur. Vale.

C. PLINI CAECILI SECUNDI EPISTULARUM

LIBER QUINTUS.

I.

C. PLINIUS ANNIO SEVERO SUO S.

1 Legatum mihi obvenit modicum sed amplissimo gratius. 10
 Cur amplissimo gratius? Pomponia Galla exheredato filio Asa-
 dio Curiano heredem reliquerat me, dederat coheredes Ser-
 torium Severum, praetorium virum, aliosque splendides equi-
 2 tes Romanos. Curianus orabat ut sibi donarem portionem
 meam seque praeiudicio iuvarem; eandem tacita conventionem 15
 3 salvam mihi pollicebatur. Respondebam non convenire mori-
 bus meis aliud palam aliud agere secreto, praeterea non esse
 satis honestum donare et locupleti et orbo, in summa, non
 profuturum ei, si donassem, profuturum, si cessissem, esse
 autem me paratum cedere, si inique exheredatam mihi lique- 20
 4 ret. Ad hoc ille 'rogo cognoscas.' Cunctatus paulum 'faciam'
 inquam: 'neque enim video cur ipse me minorem putem quam
 tibi videor. Sed iam nunc memento non defuturam mihi con-
 stantiam, si ita fides duxerit, secundum matrem tuam pronun-
 5 tiandi.' 'Ut voles' ait: 'voles enim quod aequissimum.' Adhi- 25
 bui in consilium duos quos tunc civitas nostra spectatissimos
 habuit, Corellium et Frontinum. His circumdatus in cubiculo
 6 meo sedi. Dixit Curianus quae pro se putabat. Respondi pau-
 cis ego; neque enim aderat alius qui defunctae pudorem tuere-
 tur: deinde secessi et ex consilii sententia 'videtur' inquam, 30
 'Curiane, mater tua iustas habuisse causas irascendi tibi.'
 Post hoc ille cum ceteris subscripsit centumvirale iudicium,
 7 non subscripsit mecum. Adpetebat iudicii dies: coheredes mei
 componere et transigere cupiebant, non diffidentia causae sed
 metu temporum. Verebantur quod videbant multis accidisse, 35
 8 ne ex centumvirali iudicio capitis rei exirent. Et erant quidam
 in illis quibus obici et Gratillae amicitia et Rustici posset. Ro-
 9 gant me ut cum Curiano loquar. Convenimus in aedem Con-

cordiae. Ibi ego 'si mater' inquam 'te ex parte quarta scripsisset heredem, num queri posses? Quid si heredem quidem instituisset ex asse, sed legatis ita exhausisset ut non amplius apud te quam quarta remaneret? Igitur sufficere tibi debet, si
 5 exheredatus a matre quartam partem ab heredibus eius accipias, quam tamen ego augebo. Scis te non subscripsisse me-
 cum et iam biennium transisse omniaque me usu cepisse. Sed ut te coheredes mei tractabiliorem experiantur utque tibi nihil abstulerit reverentia mei, offero pro mea parte tantundem.'

10 Tuli fructum non conscientiae modo verum etiam famae. Ille 11 ergo Curianus legatum mihi reliquit et factum meum, nisi forte blandior mihi, antiquum notabili honore signavit. Haec tibi 12 scripsi, quia de omnibus quae me vel delectant vel angunt non aliter tecum quam mecum loqui soleo; deinde, quod durum
 15 existimabam te amantissimum mei fraudare voluptate quam ipse capiebam. Neque enim sum tam sapiens ut nihil mea intersit 13 an iis quae honeste fecisse me credo testificatio quaedam et quasi praemium accedat. Vale.

II.

20

C. PLINIUS CALPURNIO FLACCO SUO S.

Accepi pulcherrimos turdos, cum quibus parem calculum 1 ponere nec urbis copia ex Laurentino nec maris tam turbidis tempestatibus possum. Recipies ergo epistulas steriles et sim-
 25 pliciter ingratas ac ne illam quidem sollertiam Diomedis in permutando munere imitantes. Sed, quae facilitas tua, hoc magis dabis veniam quod se non mereri fatentur. Vale.

III.

30

C. PLINIUS TITIO ARISTONI SUO S.

Cum plurima officia tua mihi grata et iucunda sunt, tum 1 vel maxime quod me celandum non putasti fuisse apud te de versiculis meis multum copiosumque sermonem, eumque diversitate indiciorum longius processisse, exstitisse etiam quos-
 35 dam qui scripta quidem ipsa non improbant, me tamen amice simpliciterque reprehenderent quod haec scriberem recitaremque. Quibus ego, ut augeam meam culpam, ita respondeo: 2 facio non numquam versiculos severos parum, facio; etiam

comœdias audio et specto mimos et lyricos lego et Sotadicos intellego; aliquando praeterea rideo, iocor, ludo, utque omnia innoxiae remissionis genera breviter amplectar, homo sum.

3 Nec vero moleste fero hanc esse de moribus meis existimationem, ut qui nesciunt talia doctissimos gravissimos sanctis-
4 simos homines scriptitasse me scribere mirentur. Ab illis autem quibus notum est quos quantosque auctores sequar facile impetrari posse confido ut errare me, sed cum illis sinant quorum non seria modo verum etiam lusus exprimere laudabile
5 est. An ego verear (neminem viventium, ne quam in speciem adulationis incidam, nominabo) sed ego verear ne me non satis deceat quod decuit M. Tullium, C. Calvum, Asinium Polionem, M. Messallam, Q. Hortensium, M. Brutum, L. Sullam, Q. Catulum, Q. Scaevolam, Servium Sulpicium, Varronem, Torquatum, immo Torquatos, C. Memmium, Lentulum, Gaetulicum, Annaeum Senecam, Lucanum, et proxime Verginium Rufum, et si non sufficiunt exempla privata, divum Iulium, divum
6 Augustum, divum Nervam, Tiberium Caesarem? Neronem enim transeo, quamvis sciam non corrumpi in deterius quae aliquando etiam a malis, sed honesta manere quae saepius a
7 bonis fiunt. Inter quos vel praecipue numerandus est P. Vergilius, Cornelius Nepos, et prius Attius Enniusque. Non quidem hi senatores, sed sanctitas morum non distat ordinibus.

7 Recito tamen, quod illi an fecerint nescio. Etiam: sed illi iudicio suo poterant esse contenti, mihi modestior constantia
8 est quam ut satis absolutum putem quod a me probetur. Itaque has recitandi causas sequor, primum, quod ipse qui recitat aliquanto acrius scriptis suis auditorum reverentia intendit, deinde, quod de quibus dubitat quasi ex consilii sententia
9 stuit. Multa etiam a multis admonetur, et si non admoneatur, 30 quid quisque sentiat perspicit ex vultu oculis ab manu murmure silentio; quae satis apertis notis iudicium ab humanitate
10 discernunt. Atque adeo, si cui forte eorum qui interfuerunt curae fuerit eadem illa legere, intelleget me quaedam aut commutasse aut praeterisse, fortasse etiam ex suo iudicio, quamvis
11 ipse nihil dixerit mihi. Atque haec ita disputo, quasi populum in auditorium, non in cubiculum amicos advocarim, quos plures habere multis gloriosum, reprehensioni nemini fuit. Vale.

III.

C. PLINIUS IULIO VALERIANO SUO S.

Res parva, sed initium non parvae. Vir praetorius Sollers a 1
 senatu petiit ut sibi instituere nundinas in agris suis permitte-
 5 retur: contradixerunt legati Vicetinarum: adfuit Tuscilius No-
 minatus: dilata causa est. Alio senatu Vicetini sine advocato 2
 intraverunt, dixerunt se deceptos, lapsine verbo an quia ita
 sentiebant. Interrogati a Nepote praetore quem docuissent,
 responderunt quem prius. Interrogati an tunc gratis adfuisset,
 10 responderunt sex milibus nummum: an rursus aliquid dedis-
 sent, dixerunt mille denarios. Nepos postulavit ut Nominatus
 induceretur. Hactenus illo die. Sed quantum auguror, longius 3
 res procedit. Nam pleraque tacta tantum et omnino commota
 latissime serpunt. Erexi aures tuas. Quam diu nunc oportet, 4
 15 quam blande roges ut reliqua cognoscas! si tamen non ante ob
 haec ipsa veneris Romam spectatorque malueris esse quam
 lector. Vale.

V.

C. PLINIUS NONIO MAXIMO SUO S.

20 Nuntiatum mihi est C. Fannium decessisse, qui nuntius me 1
 gravi dolore confudit, primum, quod amavi hominem elegan-
 tem disertum, deinde, quod iudicio eius uti solebam. Erat enim
 acutus natura, usu exercitatus, veritate promptissimus. Angit 2
 me super ista casus ipsius: decessit veteri testamento, omisit
 25 quos maxime diligebat, prosecutus est quibus offensior erat.
 Sed hoc utcumque tolerabile, gravius illud, quod pulcherri-
 mum opus imperfectum reliquit. Quamvis enim agendis causis 3
 distringeretur, scribebat tamen exitus occisorum aut relega-
 torum a Nerone, et iam tres libros absolverat, subtiles et dili-
 30 gentes et Latinos adque inter sermonem historiamque medios,
 ac tanto magis reliquos perficere cupiebat quanto frequen-
 tius hi lectitabantur. Mihi autem videtur acerba semper et in-4
 matura mors eorum qui immortale aliquid parant. Nam qui vo-
 luptatibus dediti quasi in diem vivunt vivendi causas cotidie
 35 finiunt; qui vero posteros cogitant et memoriam sui operibus
 extendunt, his nulla mors non repentina est, ut quae semper
 inchoatum aliquid abrumpat. Caius quidem Fannius quod acci-5

dit multo ante praesensit. Visus est sibi per nocturnam quietem iacere in lectulo suo *compositus in habitu studentis*, habere ante se scrinium (ita solebat): mox imaginatus est venisse Neronem, in toro resedissee, prompsisse primum librum quem de sceleribus eius ediderat eumque ad extremum revol-
 6 visse, idem in secundo ac tertio fecisse, tunc abisse. Expavit et sic interpretatus est, tamquam idem sibi futurus esset scri-
 7 bendi finis qui fuisset illi legendi, et fuit idem. Quod me recordantem miseratio subit quantum vigiliarum, quantum laboris exhauserit frustra. Occursant animo mea mortalitas, mea
 10 scripta. Nec dubito te quoque eadem cogitatione terreri pro istis quae inter manus habes. Proinde, dum suppetit vita, enitatur ut mors quam paucissima quae abolere possit inveniat. Vale.

VI.

15

C. PLINIUS DOMITIO APOLLINARI SUO S.

1 Amavi curam et sollicitudinem tuam, quod, cum audisses me aestate Tuscos meos petiturum, ne facerem suasisti, dum
 2 putas insalubres. Est sane gravis et pestilens ora Tuscorum 20
 3 quae per litus extenditur: sed hi procul a mari recesserunt, quin etiam Appennino, saluberrimo montium, subiaceant. Ad-
 4 que adeo ut omnem pro me metum ponas, accipe temperiem caeli, regionis situm, villae amoenitatem; quae et tibi auditu
 4 et mihi relatu iucunda erunt. Caelum est hieme frigidum et ge- 25
 5 lidum; myrtos oleas, quasque alia adsiduo tepore laetantur, aspernatur ac respuit; laurum tamen patitur atque etiam niti-
 6 dissimam profert, interdum, sed non saepius quam sub urbe
 5 nostra necat. Aestatis mira clementia: semper aer spiritu ali-
 6 quo movetur; frequentius tamen auras quam ventos habet. 30
 7 Hinc senes multi: videas avos proavosque iam iuvenum, audias fabulas veteres sermonesque maiorum, cumque veneris illo,
 8 putes alio te saeculo natum. Regionis forma pulcherrima. Imaginare amphitheatrum aliquod immensum et quale sola rerum
 8 natura possit effingere: lata et diffusa planities montibus cira- 35
 9 gitur, montes summa sui parte procera nemora et antiqua habent. Frequens ibi et varia venatio. Inde caeduae silvae cum
 ipso monte descendunt: has inter pingues terrenique colles

(neque enim facile usquam saxum, etiam si quaeratur, occurrat) planissimis campis fertilitate non cedunt opimamque messem serius tantum sed non minus percoquunt. Sub his per latum omne vineae porriguntur unamque faciem longe lateque
5 contexunt; quarum a fine imoque quasi margine arbusta nascuntur. Prata inde campique: campi, quos non nisi ingentes
boves et fortissima aratra perfringunt. Tantis glaebris tenacissimum solum, cum primum prosecatur, adsurgit ut nono demum sulco perdometur. Prata florida et gemmea trifolium alias
11 que herbas teneras semper et molles et quasi novas alunt. Cuncta enim perennibus rivis nutriuntur: sed ubi aquae plurimum, palus nulla, quia devexa terra, quidquid liquoris accepit nec absorbit, effundit in Tiberim. Medios ille agros secat,
12 navium patiens, omnisque fruges devehit in urbem, hieme dumtaxat et vere; aestate summittitur, immensique fluminis nomen arenti alveo deserit, autumno resumit. Magnam capies voluntatem, si hunc regionis situm ex monte prospexeris. Neque enim terras tibi sed formam aliquam ad eximiam pulchritudinem pictam videberis cernere: ea varietate, ea descriptione,
20 quocumque inciderint oculi, reficientur. Villa in colle imo sita prospicit quasi ex summo: ita leniter et sensim clivo fallente consurgit ut, cum ascendere te non putes, sentias ascendisse. A tergo Appenninum, sed longius habet: accipit ab hoc auribus quamlibet sereno et placido die, non tamen acres et immo-
25 dicas, sed spatio ipso lassas et infractas. Magna sui parte meridiem spectat aestivumque solem ab hora sexta, hibernum aliquanto maturius, quasi invitat in porticum latam et pro modo longam. Multa in hac membra, atrium etiam ex more veterum. Ante porticum xystrum in plurimas species distinctus concisus-
30 que buxo; demissus inde pronusque pulvinus, cui bestiarum effigies invicem adversas buxus inscripsit: acanthus in plano mollis et paene dixerim liquidus. Ambit hunc ambulatio pressis varieque tonsis viridibus inclusa: ab his gestatio in modum circi, quae buxum multiformem humilesque et retentas manu
35 arbusculas circumit. Omnia maceria muniuntur: hanc gradata buxus operit et subtrahit. Pratum inde non minus natura quam superiora illa arte visendum: campi deinde porro multa alia prata et arbusta. A capite porticus triclinium excurrit: 19

valvis xystum desinentem et protinus pratum multumque ru-
 ris videt, fenestris hac latus xysti et quod prosilit villae hac
 20 adiacentis hippodromi nemus comasque prospectat. Contra
 mediam fere porticum diaeta paulum recedit, cingit areolam,
 quae quattuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo labro 5
 aqua exundat circumiectasque platanos et subiecta platanis leni
 21 aspergine fovet. Est in hac diaeta dormitorium cubiculum,
 quod diem clamorem sonum excludit, iunctaque ei cotidiana
 amicorum cenatio; ~~quae~~^{que} areolam illam, porticum ~~etiam~~ eadem-
 22 que omnia quae porticus aspicit. Est et aliud cubiculum a 10
 proxuma platano viride et umbrosum, marmore excultum po-
 dio tenuis, nec cedit gratiae marmoris ramos insidentesque ra-
 23 mis aves imitata pictura: fonticulus in hoc, in fonte crater;
 circa sipunculi plures miscent iucundissimum murmur. In cor-
 nu porticus amplissimum cubiculum a triclinio occurrit; aliis 15
 fenestris xystum aliis ~~aspicit~~^{aspicit} pratum, sed ante piscinam, quae
 24 fenestris servit ac subiacet, strepitu visuque iucundam. Nam ex
 edito desiliens aqua suscepta marmore albescit. Idem cubicu-
 25 lum hieme tepidissimum, quia plurimo sole perfunditur. Co-
 haeret hypocauston, et si dies nubilus, inmisso vapore solis 20
 vicem supplet. Inde apodyterium balinei laxum et hilare exci-
 pit cella frigidaria, in qua baptisterium amplum adque opacum.
 Si natate latius aut tepidius velis, in area piscina est, in pro-
 xumo puteus, ex quo possis rursus adstringi, si paeniteat tepo-
 26 ris. Frigidariae cellae conectitur media, cui sol benignissime 25
 praesto est; caldariae magis: prominet enim. In hac tres de-
 scensiones, duae in sole, tertia a sole longius, a luce non lon-
 27 gius. Apodyterio superpositum est sphaeristerium, quod plura
 genera exercitationis pluresque circulos capit. Non procul a
 balineo scalae, quae in cryptoporticum ferunt, prius ad diaetas 30
 tres. Harum alia areolae illi in qua platani quattuor alia prato
 alia vineis imminet diversasque caeli partes ut prospectus ha-
 28 bet. In summa cryptoporticu cubiculum ex ipsa cryptoporticu
 excisum, quod hippodromum vineas montes intuetur. Iungitur
 cubiculum obvium soli, maxime hiberno. Hinc oritur diaeta, 35
 quae villae hippodromum adnectit. Haec facies, hic usus a
 29 fronte. A latere aestiva cryptoporticus in edito posita, quae
 non aspicere vineas, sed tangere videtur: in media triclinium

saluberrimum adflatum ex Appenninis vallibus recipit: post latissimis fenestris vineas, valvis aequae vineas, sed per cryptoporticum, quasi admittit. A latere triclinii, quod fenestris 30 caret, scalae convivio utilia secretiore ambitu suggerunt. In fine cubiculum, cui non minus iucundum prospectum cryptoporticus ipsa quam vineae praebent. Subest cryptoporticus subterraneae similis; aestate incluso frigore riget contentaque aëre suo nec desiderat auras nec admittit. Post utram- 31 que cryptoporticum unde triclinium desinit incipit porticus, ante medium diem hiberna, inclinato die aestiva. Hac ad- 10 euntur diaetae duae, quarum in altera cubacula quattuor altera tria, ut circumit sol, aut sole utuntur aut umbra. Hanc dispositio- 32 nem amoenitatemque tectorum longe longeque praecedat hippodromus. Medius patescit statimque intrantium oculis totus 15 offertur, platanis circumitur. Illae hedera vestiuntur utque summae suis ita imae alienis frondibus virent: hedera truncum et ramos pererrat vicinasque platanos transitu suo copulat: has buxus interiaret: exteriores buxos circumvenit laurus umbraeque platanorum suam confert. Rectus hippodromi limes in ex- 33 trema parte hemicyclio frangitur mutatque faciem: cupressis ambitur et tegitur, densiore umbra opacior nigriorque; interioribus circulis (sunt enim plures) purissimum diem recipit. Inde etiam rosas effert umbrarumque frigus non ingrato sole 34 distinguit. Finito vario illo multiplicique curvamine recto limiti 25 redditur, nec huic uni. Nam viae plures intercedentibus buxis dividuntur. Alibi pratulum alibi ipsa buxus intervenit in for- 35 mas mille descripta, litteras interdum, quae modo nomen domini dicunt modo artificis: alternis metulae surgunt alternis inserta sunt poma, et in opere urbanissimo subita velut inlati ruris imitatio. Medium spatium brevioribus utrimque platanis adornatur: post has acanthus hinc inde lubricus et flexuosus, 36 deinde plures figurae pluraque nomina. In capite stibadium candido marmore vite protegitur: vitem quattuor columellae Carystiae subeunt. Ex stibadio aqua, velut expressa cubantium 35 pondere, sipunculis effluit, cavato lapide suscipitur, gracili marmore continetur, adque ita occulte temperatur ut impleat nec redundet. Gustatorium graviorque cena margini inponitur, 37 levior naucularum et avium figuris innatans circumit. Contra

fons egerit aquam et recipit: nam expulsa in altum in se cadit iunctisque hiatibus, et absorbetur et tollitur. E regione stibadi adversum cubiculum tantum stibadio reddit ornatus quantum
 38 accipit ab illo. Marmore splendet, valvis in viridia prominet et exit, alia viridia superioribus inferioribusque fenestris sus-
 39 pigit dēspicitque. Mox zothecula refugit quasi in cubiculum idem atque aliud. Lectus hic et undiquē fenestrae, et tamen
 40 lumen obscurum umbra premente. Nam laetissima vitis per omne tectum in culmen nititur et ascendit. Non secus ibi quam
 41 in nemore iaceas, imbrem tantum tamquam in nemore non sen-
 42 tias. Hic quoque fons nascitur simulque subducitur. Sunt locis pluribus disposita sedilia e marmore, quae ambulatione fessos ut cubiculum ipsum iuvant. Fonticuli sedilibus adiacent; per totum hippodromum inducti fistulis strepunt rivi et qua manus duxit secuntur. His nunc illa viridia nunc haec, interdum simul
 43 omnia lavantur. Vitassem iam dudum ne viderer argutior, nisi
 44 propōsissem omnes angulos tecum epistula circumire. Neque enim verebar ne laboriosum esset legenti tibi quod visenti non fuisset, praesertim cum interquiescere, si liberet, depositaque epistula quāsi residere saepius posses. Praeterea indulsi amorī
 45 meo: amo enim quae maxima ex parte ipse inchoavi aut in-
 46 choata percolui. In summa, (cur enim non aperiam tibi vel iudicium meum vel errorem?) primum ego officium scriptoris existimo ut titulum suum legat adque identidem interroget se quid coeperit scribere sciatque, si materiae immoratur, non
 47 esse longum, longissimum, si aliquid arcessit adque attrahit.
 48 Vides quot versibus Homerus, quot Vergilius arma, hic Aeneae, Achillis ille, describat: brevis tamen uterque est, quia facit quod instituit. Vides ut Aratus minutissima etiam sidera consecretur et colligat: modum tamen servat. Non enim ex-
 49 cursus hic eius, sed opus ipsum est. Similiter nos, ut parva magnis, cum totam villam oculis tuis subicere conamur, si nihil inductum et quasi devium loquimur, non epistula quae describit sed villa quae describitur magna est. Verum illuc unde coepi, ne secundum legem meam iure reprehendar, si longior
 50 fuero in hoc in quod excessi. Habes causas cur ego Tuscos meos Tusculanis, Tiburtinis, Praenestinisque praeponam. Nam super illa quae rettuli altius ibi otium et pinguius eoque secu-

rius; nulla necessitas togae, nemo accersitor ex proximo: placida omnia et quiescentia; quod ipsum salubritati regionis ut purius caelum, ut aër liquidior accedit. Ibi animo, ibi corpore maxime valeo. Nam studiis animum, venatu corpus exerceo.
 5 Mei quoque nusquam salubrius degunt: usque adhuc certe neminem ex iis quos eduxeram mecum (venia sit dicto) ibi amisi. 46
 Di modo in posterum hoc mihi gaudium, hanc gloriam loco servent. Vale.

VII.

C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

10

Nec heredem institui nec praecipere posse rem publicam 1
 constat: Saturninus autem, qui nos reliquit heredes, quadrante rei publicae nostrae, deinde pro quadrante praeceptionem quadringentorum milium dedit. Hoc, si ius aspicias, inritum,
 15 si defuncti voluntatem, ratum et firmum est. Mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem iuris consulti quod sum dicturus accipiant) antiquior iure est, utique in eo quod ad communem patriam voluit pervenire. An, cui de meo sestertium [se]decies contuli, huic quadringentorum milium paulo
 20 amplius tertiam partem ex adventicio denegem? Scio te quoque a iudicio meo non abhorreere, cum eandem rem publicam ut civis optimus diligas. Velim ergo, cum proxime decuriones 4
 contrahentur, quid sit iuris indices, parce tamen et modeste; deinde subiungas nos quadringenta milia offerre, sicut prae-
 25 ceperit Saturninus. Illius hoc munus, illius liberalitas; nostrum tantum obsequium vocetur. Haec ego scribere publice 5
 supersedi, primum, quod memineram pro necessitudine amicitiae nostrae, pro facultate prudentiae tuae et debere te et posse perinde meis ac tuis partibus fungi; deinde, quia vere-
 30 bar ne modum, quem tibi in sermonem custodire facile est, tenuisse in epistula non viderer. Nam sermonem vultus, gestus, 6
 vox ipsa moderatur, epistula omnibus commendationibus destituta malignitati interpretantium exponitur. Vale.

VIII.

35

C. PLINIUS TITINIO CAPITONI SUO S.

Suades ut historiam scribam, et suades non solus: multi 1
 hoc me saepe monuerunt, et ego volo, non quia commodè
 PLINI EP. 7

facturum esse confidam (id enim temere credas nisi expertus), sed quia mihi pulchrum in primis videtur non pati occidere quibus aeternitas debeatur aliorumque famam cum sua
 2 extendere. Me autem nihil aeque ac diuturnitatis amor et cupiditas sollicitat, res homine dignissima, eo praesertim qui nullius sibi conscius culpa posteritatis memoriam non reformidet.
 3 Itaque diebus ac noctibus cogito si qua me quoque possim tollere humo; id enim voto meo sufficit, illud supra votum victorque virum volitare per ora. Quamquam o!' sed hoc satis
 4 est, quod prope sola historia polliceri videtur. Orationi enim et carmini parva gratia, nisi eloquentia est summa: historia quoquo modo scripta delectat. Sunt enim homines natura curiosi et quamlibet nuda rerum cognitione capiuntur, ut qui sermunculis etiam fabellisque ducantur. Me vero ad hoc studium
 5 impellit domesticum quoque exemplum. Avunculus meus idemque per adoptionem pater historias et quidem religiosissime scripsit. Invenio autem apud sapientis honestissimum esse maiorum vestigia sequi, si modo recto itinere praecesserint.
 6 Cur ergo cunctor? Egi magnas et graves causas. Has, etiamsi mihi tenuis ex his spes, destino retractare, ne tantus ille labor
 7 meus, nisi hoc quod reliquum est studii addidero, mecum pariter intercidat. Nam si rationem posteritatis habeas, quidquid non est peractum, pro non inchoato est. Dices 'potes simul et rescribere actiones et componere historiam.' Utinam! sed
 8 utrumque tam magnum est ut abunde sit alterum efficere. Uno devicensimo aetatis anno dicere in foro coepi, et nunc demum
 9 quid praestare debeat orator, adhuc tamen per caliginem video. Quid, si huic oneri novum accesserit? Habet quidem oratio et historia multa communia, sed plura diversa in his ipsis
 10 quae communia videntur. Narrat illa, narrat haec, sed aliter huic pleraque humilia et sordida et ex medio petita, illi omnia
 11 recondita splendida excelsa conveniunt: hanc saepius ossa musculi nervi, illam tori quidam et quasi iubae decent: haec vel maxime vi amaritudine instantia, illa tractu et suavitate adque etiam dulcedine placet. Postremo alia verba, alius
 12 nus, alia constructio. Nam plurimum refert, ut Thucydides ait, *κτῆμα* sit an *ἀγώνισμα*; quorum alteram oratio, alterum historia est. Ex his causis non adducor ut duo dissimilia et hoc

ipso diversa quod maxima confundam misceamque, ne tanta quasi colluvione turbatus ibi faciam quod hic debeo; ideoque interim veniam, ne a meis verbis recedam, advocandi peto. Tu tamen iam nunc cogita quae potissimum tempora aggre-
 5 diar. Vetera et scripta aliis? parata inquisitio, sed onerosa collatio: intacta et nova? gravis offensae, levis gratia. Nam
 13 praeter id quod in tantis vitiis hominum plura culpanda sunt quam laudanda, tum, si laudaveris, parcus, si culpaveris, nimis fuisse dicaris; quamvis illud plenissime, hoc restrictis-
 10 sime feceris. Sed haec me non retardant: est enim mihi pro 14 fide satis animi. Illud peto, praesternas ad quod hortaris eligasque materiam, ne mihi iam scribere parato alia rursus cunctationis et morae iusta ratio nascatur. Vale.

VIII. [XXI.]

15

C. PLINIUS RUFO SUO S.

Descenderam in basilicam Iuliam, auditorus quibus proxi-
 1 ma comperendinatione respondere debebam. Sedebant iudi-
 ces, decemviri venerant, obversabantur advocati, silentium
 20 longum, tandem a praetore nuntius. Dimittuntur centumviri,
 eximitur dies, me gaudente, qui numquam ita paratus sum ut
 non mora laeter. Causa dilationis Nepos praetor, qui legibus 3
 quaerit. Proposuerat breve edictum, admonebat accusatores,
 admonebat reos executurum se quae senatus consulto con-
 25 tinerentur. Suberat edicto senatus consultum: hoc omnes, 4
 qui ~~negotium~~ ^{negotia} haberet, iurare prius quam agerent iube-
 bantur nihil se ob advocacyem cuiquam dedisse promisisse
 cavisse. His enim verbis ac mille praeterea et venire advoca-
 tiones et emi vetabantur. Peractis tamen negotiis permitteba-
 30 tur pecuniam dumtaxat decem milium dare. Hoc facto Nepo- 5
 tis commotus praetor qui centumviralibus praesidebat, delibe-
 raturus an sequeretur exemplum, inopinatum nobis otium dedit.
 Interim tota civitate Nepotis edictum carpitur laudatur. 6
 Multi 'invenimus qui curva corrigeret. Quid? ante hunc prae-
 35 tores non fuerunt? quis autem hic est qui emendet publicos
 mores?' Alii contra 'rectissime fecit: initurus magistratum
 iura cognovit, senatus consulta legit, reprimit foedissimas pa-
 ctiones, rem pulcherrimam turpissime venire non patitur.'

7 Tales ubique sermones; qui tamen alterutram in partem ex eventu praevalerunt. Est omnino iniquum sed usu receptum quod honesta consilia vel turpia, prout male aut prospere cedunt, ita vel probantur vel reprehenduntur. Inde plerumque eadem facta modo diligentiae modo vanitatis, modo libertatis modo furoris nomen accipiunt. Vale.

X. [XI.]

C. PLINIUS SÜETONIO TRANQUILLO SÜO S.

1 Libera tandem hendecasyllaborum meorum fidem, qui scri- 10
pta tua communibus amicis spoponderunt. Appellantur coti-
die et flagitantur, ac iam periculum est ne cogantur ad exhi-
2 bendum formulam accipere. Sum et ipse in edendo haesitator,
tu tamen meam quoque cunctationem tarditatemque vicisti.
Proinde aut rumpe iam moras aut cave ne eosdem istos libel- 15
los, quos tibi hendecasyllabi nostri blanditiis elicere non pos-
3 sunt, convicio scazonates extorqueant. Perfectum opus abso-
lutumque est, nec iam splendescit lima sed atteritur. Patere
me videre titulum tuum, patere audire describi legi venire
volumina Tranquilli mei. Aequum est nos in amore tam mu- 20
tuo eandem percipere ex te voluptatem, qua tu perfrueris ex
nobis. Vale.

XI. [XII.]

C. PLINIUS CALPURNIO FABATO PROSOCERO SÜO S.

25

1 Recepi litteras tuas, ex quibus cognovi te speciosissimam
porticum sub tuo filii tui nomine dedicasse, sequenti die in
portarum ornatum pecuniam promisisse, ut initium novae libe-
2 ralitatis esset consummatio prioris. Gaudeo primum tua gloria,
cuius ad me pars aliqua pro necessitudine nostra redundat; 30
deinde quod memoriam soceri mei pulcherrimis operibus vi-
deo proferri; postremo quod patria nostra florescit, quam
mihi a quocumque excoli iucundum, a te vero laetissimum est.
3 Quod superest, deos precor ut animum istum tibi, animo isti
tempus quam longissimum tribuant. Nam liquet mihi futurum 35
ut peracto quod proxime promisisti inchoes aliud. Nescit enim
semel incitata liberalitas stare, cuius pulchritudinem usus ipse
commendat. Vale.

XII. [XIII.]

C. PLINIUS TERENTIO SCAURO SUO S.

Recitaturus oratiunculam quam publicare cogito advocavi aliquos, ut revererer, paucos, ut verum audirem. Nam mihi duplex ratio recitandi, una, ut sollicitudine intendar, altera, ut admonear, si quid forte me ut meum fallit. Tuli quod petebam, inveni qui mihi copiam consilii sui facerent. Ipse prae-
 5 terea quaedam emendanda adnotavi. Emendavi librum quem misi tibi. Materiam ex titulo cognoscas, cetera liber explica-
 10 bit, quem iam nunc oportet ita consuescere ut sine praefatione intellegatur. Tu velim quid de universo, quid de partibus sen-
 15 tias scribas mihi. Ero enim vel cautior in continendo vel constantior in edendo, si huc vel illuc auctoritas tua accesserit. Vale.

15

XIII. [XIII.]

C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

Et tu rogas et ego promisi, si rogasses, scripturum me tibi quem habuisset eventum postulatio Nepotis circa Tusculium Nominatum. Inductus est Nominatus, egit ipse pro se
 20 nullo accusante. Nam legati Vicetinorum non modo non presserunt eum verum etiam sublevarunt. Summa defensionis, non fidem sibi in advocacy sed constantiam defuisse; descendisse ut acturam adque etiam in curia visum, deinde sermonibus amicorum perterritum recessisse: monitum enim ne
 25 desiderio senatoris non iam quasi de nundinis, sed quasi de gratia fama dignitate certantis tam pertinaciter, praesertim in senatu, repugnaret, alioqui maiorem invidiam quam proxime passurum. Erat sane prius, a paucis tamen adclamatum ex-
 30 unt. Subiunxit preces multumque lacrimarum: quin etiam tota actione homo in dicendo exercitatus operam dedit ut deprecari magis (id enim et favorabilius et tutius) quam defendi videretur. Absolutus est sententia designati consulis Afrani Dex-
 35 tulisset: quia tamen in hoc genus culpa non fraude incidisset nihilque dignum animadversione admisisset convinceretur, liberandum, ita ut Vicetinis quod acceperat redderet. Adsense 5

runt omnes praeter Fabium Aprum. Is interdicendum ei advoca-
 tionibus in quinquennium censuit, et quamvis neminem aucto-
 ritate traxisset, constanter in sententia mansit: quin etiam Dex-
 trum, qui primus diversum censuerat, prolata lege de senatu
 6 habendo iurare coëgit e re publica esse quod censuisset. Cui
 quamquam legitimae postulationi a quibusdam reclamatum est.
 Exprobrare enim censenti ambitionem videbatur. Sed prius
 quam sententiae dicerentur, Nigrinus, tribunus plebis, recita-
 vit libellum disertum et gravem, quo questus est venire advoca-
 tiones, venire etiam praevaricationes, in lites coiri, et glo-
 7 riae loco poni ex spoliis civium magnos et statos redditus. Re-
 citavit capita legum, admonuit senatus consultorum: in fine
 dixit petendum ab optimo principe ut, quia leges, quia senatus-
 8 consulta contemnerentur, ipse tantis vitiis mederetur. Pauci
 dies, et liber principis severus et tamen moderatus: leges 15
 ipsum; est in publicis actis. Quam me iuvat quod in causis agen-
 dis non modo pactione dono munere verum etiam xeniis sem-
 9 per abstinui! Oportet quidem quae sunt inhonesta non quasi
 illicita sed quasi pudenda vitare: iucundum tamen, si prohi-
 10 beri publice videas quod numquam tibi ipse permiseris. Erit 20
 fortasse, immo non dubie huius propositi mei et minor laus
 et obscurior fama, cum omnes ex necessitate facient quod ego
 sponte faciebam. Interim fruor voluptate, cum alii divinum me,
 alii meis rapinis, meae avaritiae occursum per ludum ac iocum
 dictitant. Vale.

25

XIII. [XV.]

C. PLINIUS PONTIO SUO S.

1 Secesseram in municipium, cum mihi nuntiatum est Cor-
 2 nutum Tertullum accepisse Aemiliae viae curam. Exprimere 30
 non possum quanto sim gaudio adfectus et ipsius et meo no-
 mine; ipsius, quod, sit licet, sicut est, ab omni ambitione longe
 remotus, debet tamen ei iucundus honor esse ultro datus; meo,
 quod aliquanto magis me delectat mandatam mihi officium,
 3 postquam par Cornuto datum video. Neque enim augeri digni- 35
 tate quam aequari bonis gratius. Cornuto autem quid melius?
 quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplum anti-
 quitatis expressius? quod mihi cognitum est non fama, qua

alioqui optima et meritissima fruitur, sed longis magnisque experimentis. Una diligimus, una dileximus omnes fere quos aetas nostra in utroque sexu aemulandos tulit; quae societas amicitiarum artissima nos familiaritate coniunxit. Accessit vinctulum necessitudinis publicae. Idem enim mihi, ut scis, collega quasi voto petitus in praefectura aerarii fuit, fuit et in consulatu. Tum ego qui vir et quantus esset altissime inspexi, cum sequeretur ut magistrum, ut parentem vererer, quod non tam aetatis maturitate quam vitae merebatur. His ex causis ut illi sic mihi gratulor, nec privatim magis quam publice, quod tandem homines non ad pericula, ut prius, verum ad honores virtute perveniunt. In infinitum epistolam extendam, si gaudio meo indulgeam. Praevertor ad ea quae me agentem hic nuntius deprehendit. Eram cum prosocero meo, eram cum amita uxoris, eram cum amicis diu desideratis, circumibam agellos, audiebam multum rusticarum querellarum, rationes legebam invitae et cursim (aliis enim chartis, aliis sum litteris initatus), coeperam etiam itineri me praeparare. Nam includor angustis commeatus, eoque ipso quod delegatum Cornuto addidit officium mei admoneor. Cupio te quoque sub ius tempus Campania tua remittat, ne quis, cum in urbem rediero, contubernio nostro dies pereat. Vale.

XV. [X.]

25 C. PLINIUS ARRIO ANTONINO SUO S.

Cum versus tuos aemulor, tum maxime quam sint boni experior. Ut enim pictores pulchram absolutamque faciem raro nisi in peius effingunt, ita ego ab hoc archetypo labor et decido. Quo magis hortor ut quam plurima proferas quae imitari omnes concupiscant, nemo aut paucissimi possint. Vale.

XVI.

C. PLINIUS MARCELLINO SUO S.

35 Tristissimus haec tibi scribo, Fundani nostri filia minore defuncta, qua puella nihil umquam festivius, amabilius, nec modo longiore vita sed prope immortalitate dignius vidi. Non dum annos quattuordecim impleverat, et iam illi anilis prudentia, matronalis gravitas erat, et tamen suavitas puellaris cum

3 virginali verecundia. Ut illa patris cervicibus inhaerebat! ut
 nos amicos paternos et amanter et modeste complectebatur!
 ut nutrices, ut paedagogos, ut praeceptores pro suo quemque
 officio diligebat! quam studiose, quam intellegenter lectitabat.
 ut parce custoditeque ludebat! Qua illa temperantia, qua pa-
 4 tientia, qua etiam constantia novissimam valetudinem tulit!
 4 Medicis obsequabatur, sororem, patrem adhortabatur, ipsam-
 que se destitutam corporis viribus vigore animi sustinebat.
 5 Duravit hic illi usque ad extremam nec aut spatio valetudinis
 aut metu mortis infractus est, quo plures graviioresque nobis 10
 6 causas relinqueret et desiderii et doloris. O triste plane acer-
 bumque funus! o morte ipsa mortis tempus indignius! iam des-
 tinata erat egregio iuveni, iam electus nuptiarum dies, iam
 7 nos vocati. Quod gaudium quo maerore mutatum est! Non
 possum exprimere verbis quantum animo vulnus acceperim, 15
 cum audiui Fundanum ipsum, ut multa luctuosa dolor invenit,
 praecipientem, quod in vestes margarita gemmas fuerat ero-
 8 gaturus, hoc in tus et unguenta et odores impenderetur. Est
 quidem ille eruditus et sapiens, ut qui se ab ineunte aetate
 altioribus studiis artibusque dediderit, sed nunc omnia quae 20
 audiit saepe, quae dixit aspernatur expulsisque virtutibus aliis
 9 pietatis est totus. Ignosces, laudabis etiam, si cogitaveris quid
 amiserit. Amisit enim filiam quae non minus mores eius quam
 os vultumque referebat totumque patrem mira similitudine ex-
 10 scripserat. Proinde si quas ad eum de dolore tam iusto litte-
 ras mittes, memento adhibere solacium, non quasi castigato-
 rium et nimis forte, sed molle et humanum. Quod ut facilius
 11 admittat multum faciet medii temporis spatium. Ut enim cru-
 dum adhuc vulnus medentium manus reformidat, deinde pati-
 tur adque ultro requirit, sic recens animi dolor consolationes 30
 reicit ac refugit, mox desiderat et clementer admotis adqui-
 scit. Vale.

XVII.

C. PLINIUS SPURINNAE SUO S.

35

1 Scio quanto opere bonis artibus faveas, quantum gaudium
 capias, si nobiles iuvenes dignum aliquid maioribus suis fa-
 ciant: quo festinantius nuntio tibi fuisse me hodie in auditorio

Calpurni Pisonis. Recitabat *καταστερισμῶν* eruditam sane 2
 luculentamque materiam. Scripta elegis erat fluentibus et te-
 neris et enodibus, sublimibus etiam, ut poposcit locus. Apte
 enim et varie nunc attollebatur nunc residebat: excelsa de-
 5 pressis, exilia plenius, severis iucunda mutabat, omnia ingenio
 pari. Commendabat haec voce suavissima, vocem verecun- 3
 dia: multum sanguinis, multum sollicitudinis in ore, magna
 ornamenta recitantis. Etenim nescio quo pacto magis in stu-
 diis homines timor quam fiducia decet. Ne plura, quamquam 4
 10 libet plura, quo sunt pulchriora de iuvene, rariora de nobili,
 recitatione finita multum ac diu exosculatus adolescentem, qui
 est acerrimus stimulus monendi, laudibus incitavi, pergeret
 qua coepisset lumenque quod sibi maiores sui praetulissent
 posteris ipse praeferret. Gratulatus sum optimae matri, gra- 5
 15 tulatus et fratri, qui ex auditorio illo non minorem pietatis glo-
 riam quam ille alter eloquentiae tulit: tam notabiliter pro fra-
 tre recitante primum metus eius, mox gaudium eminit. Dii 6
 faciant ut talia tibi saepius nuntiem! Faveo enim saeculo, ne
 sit sterile et effectum, mireque cupio ne nobiles nostri nihil in
 20 domibus suis pulchrum nisi imagines habeant: quae nunc mihi
 hos adolescentes tacite laudare adhortari, et quod amborum
 gloriae satis magnum est, agnoscere videntur. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS CALPURNIO MACRO SUO S.

25 Bene est mihi, quia tibi bene est. Habes uxorem tecum, 1
 habes filium; frueris mari, fontibus, viridibus, agro, villa amoe-
 nissima. Neque enim dubito esse amoenissimam, in qua se
 composuerat homo felicior ante quam felicissimus fieret. Ego 2
 30 in Tuscis et venor et studeo, quae interdum alternis interdum
 simul facio, nec tamen adhuc possum pronuntiare utrum sit
 difficilius capere aliquid an scribere. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS PAULINO SUO S.

35 Video quam molliter tuos habeas: quo simplicius tibi con- 1
 fitebor qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in ani- 2
 mo et Homericum illud *πατὴρ δ' ὥς ἥμιος ἦεν* et hoc no-

strum 'pater familiae'. Quod si essem natura asperior et durior, frangeret me tamen infirmitas liberti mei Zosimi, cui tanto maior humanitas exhibenda est, quanto nunc illa magis eget.

3 Homo probus officiosus litteratus; et ars quidem eius et quasi inscriptio comoedus, in qua plurimum facit. Nam pronuntiat 5 acriter, sapienter, apte, decenter etiam; utitur et cithara perite, ultra quam comoedo necesse est. Idem tam commode orationes et historias et carmina legit ut hoc solum didicisse 4 videatur. Haec tibi sedulo exposui, quo magis scires quam multa unus mihi et quam iucunda ministeria praestaret. Accedit 10 longa iam caritas hominis, quam ipsa pericula auxerunt.

5 Est enim ita natura comparatum ut nihil aequae amorem incitet et accendat quam carendi metus, quem ego pro hoc non semel patior. Nam ante aliquot annos, dum intente instanterque pronuntiat, sanguinem reiecit, adque ob hoc in Aegyptum missus a me, post longam peregrinationem confirmatus rediit nuper: deinde dum per continuos dies nimis imperat voci, veteris infirmitatis tussicula admonitus, rursus sanguinem reddidit.

7 Qua ex causa destinavi eum mittere in praedia tua quae Foro Iuli possides. Audivi enim te saepe referentem esse ibi et aëra 20 salubrem et lac eiusmodi curationibus accommodatissimum.

8 Rogo ergo scribas tuis ut illi villa, ut domus pateat, offerant etiam sumptibus eius, si quid opus erit; erit autem opus modico. Est enim tam parvus et continens ut non solum delicias verum etiam necessitates valetudinis frugalitate restringat. 25 Ego proficiscenti tantum viatici dabo quantum sufficiat eunti in tua. Vale.

XX.

C. PLINIUS URSO SUO S.

30

1 Iterum Bithyni breve tempus a Iulio Basso etiam Rufum Varenum proconsulem detulerunt, Varenum, quem nuper adversus Bassum advocatum et postularant et acceperant. Inducti in senatum inquisitionem postulaverunt. Varenus petit ut sibi quoque defensionis causa evocare testes liceret: recusantibus Bithynis cognitio suscepta est. Egi pro Varenio, non 35 sine eventu: nam bene an male, liber indicabit. In actionibus enim utramque in partem fortuna dominatur: multum commen-

dationis et detrahit et adfert memoria, vox, gestus, tempus ipsum, postremo vel amor vel odium rei: liber offensis, liber gratia, liber et secundis casibus et adversis caret. Respondit 4 mihi Fonteius Magnus, unus ex Bithynis, plurimis verbis, paucissimis rebus. Est plerisque Graecorum, ut illi, pro copia volubilitas: tam longas tamque frigidas perihodos uno spiritu quasi-torrente contorquent. Itaque Iulius Candidus non in-5 nuste solet dicere aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam. Nam eloquentia vix uni aut alteri, immo, si M. Antonio credimus, 10 nemini, haec vero quam Candidus loquentiam appellat multis adque etiam inpudentissimo cuique maxime contigit. Postero die dixit pro Vareno Homullus callide acriter culte, 6 contra Nigrinus presse graviter ornatè. Censuit Acilius Rufus, consul designatus, inquisitionem Bithynis dandam: postulatio- 15 nem Varenii silentio praeteriit. Haec forma negandi fuit. Cornelius Priscus consularis et accusatoribus quae petebant et reo tribuit, vicitque numero. Impetravimus rem nec lege comprehensam nec satis usitatam, iustam tamen. Quare iustam, 8 non sum epistula exsecuturus, ut desideres actionem. Nam si 20 verum est Homericum illud

τὴν γὰρ αἰοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι,

ἢ τις ἀκούοντεςσι νεωτάτῃ ἀμφιπέληται,

providendum est mihi ne gratiam novitatis et florem, quae orationunculam illam vel maxime commendat, epistolae loquacitate 25 praecerpam. Vale.

XXI. [VIII.]

C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Varie me adfecerunt litterae tuae: nam partim laeta partim 30 tristia continebant: laeta, quod te in urbe teneri nuntiabant; 'nollem' inquis, sed ego volo: praeterea, quod recitaturum statim ut venissem pollicebantur; ago gratias quod expector. Triste illud quod Iulius Valens graviter iacet; quam-2 quam ne hoc quidem triste, si illius utilitatibus aestimetur, 35 cuius interest quam maturissime inexplicabili morbo liberari. Illud plane non triste solum verum etiam luctuosum quod Iulius Avitus decessit, dum ex quaestura redit, decessit in navi, procul a fratre amantissimo, procul a matre, a sororibus. Nihil 4

ista ad mortuum pertinent, sed pertinuerunt, cum moreretur, pertinent ad hos qui supersunt. Iam quod in flore primo tantae indolis iuvenis extinctus est, summa consecuturus, si virtutes eius maturuissent. Quo ille studiorum amore flagrabat! quantum legit, quantum etiam scripsit! quae nunc omnia cum ipso sine fructu posteritatis abierunt. Sed quid ego indulgeo dolori? cui si frenos remittas, nulla materia non maxima est. Finem epistolae faciam, ut facere possim etiam lacrimis quas epistula expressit. Vale.

10

C. PLINI CAECILI SECUNDI

E P I S T U L A R U M

15

LIBER SEXTUS.

I.

C. PLINIUS TIRONI SUO S.

20

1 Quam diu ego trans Padum, tu in Piceno, minus te requirebam: postquam ego in urbe, tu adhuc in Piceno, multo magis; seu quod ipsa loca in quibus esse una solemus acrius me tui commonent, seu quod desiderium absentium nihil perinde ac 25 vicinitas acuit, quoque propius accesseris ad spem fruendi, 2 hoc impatientius careas. Quidquid in causa, eripe me huic tormento: veni, aut ego illuc unde inconsulte properavi revertar, vel ob hoc solum ut experiar an mihi, cum sine me Romae coeperis esse, similes his epistulas mittas. Vale.

30

II.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

1 Soleo non numquam in iudiciis quaerere M. Regulum, volo 2 enim dicere, desiderare. Cur ergo quaero? Habebat studiis 35 honorem, timebat, pallebat, scribebat, quamvis non posset ediscere. Illud ipsum, quod oculum modo dextrum modo sinistram circumlinebat, dextrum, si a petitore, alterum, si a

possessore esset acturus, quod candidum splenium in hoc aut in illud supercilium transferebat, quod semper haruspices consulebat de actionis eventu, a nimia superstitione, sed tamen et a magno studiorum honore veniebat. Iam illa perquam iu-
5 cunda una dicentibus, quod libera tempora petebat, quod audituros corrogabat. Quid enim iucundius quam sub alterius invidia quam diu velis et in alieno auditorio quasi deprehensum commode dicere? Sed utcūque se habent ista, bene 4 fecit Regulus quod est mortuus; melius, si ante. Nunc enim
10 sane poterat sine malo publico vivere sub eo principe sub quo nocere non poterat. Ideo fas est non numquam eum quaerere. Nam postquam obiit ille, increbruit passim et invaluit 5 consuetudo binas vel singulas clepsydras, interdum etiam dimidias et dandi et petendi. Nam et qui dicunt egisse malunt
15 quam agere et qui audiunt finire quam iudicare. Tanta negligentia, tanta desidia, tanta denique inreverentia studiorum periculorumque est. An nos sapientiores maioribus nostris, 6 nos legibus ipsis iustiores, quae tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur? hebetes illi et supra modum tardi,
20 nos apertius dicimus, celerius intellegimus, religiosius iudicamus, quia paucioribus clepsydris praecipitamus causas quam diebus explicari solebant? O Regule, qui ambitione ab omnibus 7 optinebas quod fidei paucissimi praestant! Equidem quotiens iudico, quod vel saepius facio quam dico, quantum quis
25 plurimum postulat aquae do. Etenim temerarium existimo divinare quam spatiosa sit causa inaudita tempusque negotio finire cuius modum ignores, praesertim cum primam religioni suae iudex patientiam debeat, quae pars magna iustitiae est. At quaedam supervacua dicuntur. Etiam: sed satius est et haec
30 dici quam non dici necessaria. Praeterea an sint supervacua, 9 nisi cum audieris, scire non possis. Sed de his melius coram, ut de pluribus vitiis civitatis. Nam tu quoque amore communium soles emendari cupere quae iam corrigere difficile est. Nunc respiciamus domos nostras. Ecquid omnia in tua recte? 10
35 in mea novi nihil. Mihi autem et gratiora sunt bona, quod perseverant, et leviora incommoda, quod adsuevi. Vale.

III.

C. PLINIUS VERO SUO

- 1 Gratias ago quod agellum quem nutrici meae donaveram
colendum suscepisti. Erat, cum donarem, centum milium num-
mum: postea descescente reditu etiam pretium minuit, quod
2 nunc te curante reparabit. Tu modo memineris commendari
tibi a me non arbores et terram, quamquam haec quoque, sed
munusculum meum; quod esse quam fructuosissimum non il-
lius magis interest quae accepit quam mea qui dedi. Vale.

10

III.

C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S.

- 1 Numquam sum magis de occupationibus meis questus,
quae me non sunt passae aut proficiscentem te validitudinis
causa in Campaniam prosequi aut profectam e vestigio subse-
2 qui. Nunc enim praecipue simul esse cupiebam, ut oculis meis
crederem quid viribus, quid corpusculo adparares, ecquid de-
nique secessus voluptatis regionisque abundantiam inoffensa
3 transmitteres. Equidem etiam fortem te non sine cura deside-
rarem; est enim suspensum et anxium de eo quem ardentis-
4 sime diligas interdum nihil scire: nunc vero me cum absen-
tiae tum infirmitatis tuae ratio incerta et varia sollicitudine ex-
terret. Vereor omnia, imaginor omnia, quaeque natura metuen-
5 tum est, ea maxime mihi quae maxime abominor fingo. Quo
inpensius rogo ut timori meo cotidie singulis vel etiam binis 25
epistulis consulas. Ero enim securior, dum lego, statimque
timebo, cum legero. Vale.

V.

C. PLINIUS URSO SUO S.

30

- 1 Scripseram tenuisse Varenum ut sibi evocare testes lice-
ret; quod pluribus aequom, quibusdam iniquom et quidem
pertinaciter visum, maxime Licinio Nepoti, qui sequenti se-
nato, cum de rebus aliis referretur, de proximo senatus con-
2 sulto disseruit finitamque causam retractavit. Addidit etiam 35
petendum a consulibus ut referrent sub exemplo legis ambi-
tus de lege repetundarum, an placeret in futurum ad eam le-

gem adici ut, sicut accusatoribus inquirendi testibusque denuntiandi potestas ex ea lege esset, ita reis quoque fieret. Fuerunt quibus haec eius oratio ut sera et intempestiva et 3 praepostera displiceret, quae omissa contra dicendi tempore 5 castigaret peractum cui potuisset occurrere. Inventius quidem 4 Celsus praetor tamquam emendatorem senatus et multis et vehementer increpuit. Respondit Nepos, rursusque Celsus: neuter contumeliis temperavit. Nolo referre quae dici ab ipsis 5 moleste tuli: quo magis quosdam e numero nostro inprobavi, 10 qui modo ad Celsum modo ad Nepotem, prout hic vel ille diceret, cupiditate audiendi cursitabant, et nunc quasi stimulant et accenderent, nunc quasi reconciliarent ac recomponerent, frequentius singulis, ambobus interdum propitium Caesarem, ut in ludicro aliquo, precabantur. Mihi quidem illud 6 15 etiam peracerbum fuit quod sunt alter alteri quid pararent indicati. Nam et Celsus Nepoti ex libello respondit et Celso Nepos ex pugillaribus. Tanta loquacitas amicorum ut homines iurgaturi id ipsum invicem scierint, tamquam convenisset. Vale.

20

VI.

C. PLINIUS FUNDANO SUO S.

Si quando, nunc praecipue cuperem esse te Romae, et sis 1 rogo. Opus est mihi voti laboris sollicitudinis socio. Petit 25 nores Iulius Naso, petit cum multis, cum bonis, quos ut gloriosum sic est difficile superare. Pendeo ergo et exerceor 2 spe, adficio metu, et me consularem esse non sentio: nam rursus mihi videor omnium quae decucurri candidatus. Mere- 3 tur hanc curam longa mei caritate. Est mihi cum illo non sane 30 paterna amicitia; neque enim esse potuit per meam aetatem: solebat tamen vixdum adolescentulo mihi pater eius cum magna laude monstrari. Erat non studiorum tantum verum etiam studiosorum amantissimus, ac prope cotidie ad audiendos, quos tunc ego frequentabam, Quintilianum, Niceten Sacerdotem 35 ventitabat, vir alioqui clarus et gravis et qui prodesse filio memoria sui debeat. Sed multi nunc in senatu quibus ignotus ille, 4 multi quibus notus, sed non nisi viventes reverentur: quo magis huic omissa gloria patris, in qua magnum ornamentum,

5 gratia infirma, ipsi enitendum, ipsi elaborandum est. Quod
quidem semper, quasi provideret hoc tempus, sedulo fecit:
paravit amicos, quos paraverat coluit, me certe, ut primum
6 sibi iudicare permisit, ad amorem imitationemque delegit. Di-
centi mihi sollicitus adsistit, adsidet recitanti: primis etiam et 5
cum maxime nascentibus opusculis meis interest, nunc solus,
ante cum fratre, cuius nuper amissi ego suscipere partes, ego
7 vicem debeo implere. Doleo enim et illum inmatura morte in-
dignissime raptum et hunc optimi fratris adiumento destitutum
8 solisque amicis relictum. Quibus ex causis exigo ut venias et 10
suffragio meo tuum iungas. Permultum interest mea te osten-
tare, tecum circumire. Ea est auctoritas tua ut putem me effi-
9 cius tecum etiam meos amicos rogaturum. Abrumpe, si qua
te retinent: hoc tempus meum, hoc fides, hoc etiam dignitas
postulat. Suscepi candidatum, et suscepisse me notum est: 15
ego ambio, ego periclitor: in summa, si datur Nasoni quod
petit, illius honor; si negatur, mea repulsa est. Vale.

VII.

C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S.

20

1 Scribis te absentia mea non mediocriter addici unumque ha-
bere solacium, quod pro me libellos meos teneas, saepe etiam
2 in vestigio meo conloques. Gratum est quod nos requiris, gra-
tum quod his fomentis adquiescis: invicem ego epistulas tuas
lectito adque identidem in manus quasi novas sumo; sed eo 25
3 magis ad desiderium tui accendor. Nam cuius litterae tantum
habent suavitatis, huius sermonibus quantum dulcedinis inest!
Tu tamen quam frequentissime scribe, licet hoc ita me dele-
ctet ut torqueat. Vale.

VIII.

30

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

1 Atilium Crescentem et nosti et amas. Quis enim illum spe-
ctatior paulo aut non novit aut non amat? Hunc ego non ut
2 multi sed artissime diligo. Oppida nostra unius diei itinere di- 35
rimuntur: ipsi amare invicem, qui est flagrantissimus amor,
adulescentuli coepimus. Mansit hic postea, nec refrixit iudi-
cio sed invaluit. Sciunt qui alterutrum nostrum familiaris

intuentur. Nam et ille amicitiam meam latissima praedicatione circumfert et ego prae me fero quanta sit mihi curae modestia quies securitas eius. Quin etiam cum insolentiam cuius-
 3 dam tribunatum plebis inituri vereretur idque indicasset mihi,
 5 respondi οὐτως ἐπεὶ ζῶντος. Quorsus haec? ut scias non posse Atilium me incolami iniuriam accipere. Iterum dices 4
 'quorsus haec?' Debuisset ei pecuniam Valerius Varus: huius est heres Maximus noster, quem et ipse amo, sed coniunctus tu. Rogo ergo, exigo etiam pro iure amicitiae, cures ut Atilio meo 5
 10 salva sit non sors modo verum etiam usura plurimum annorum. Homo est alieni abstinentissimus, sui diligens, nullis quaestibus sustinetur, nullus illi nisi ex frugalitate redditus. Nam studia, quibus plurimum praestat, ad voluptatem tantum et gloriam exercet. Gravis est ei vel minima factura, quia reparare
 15 quod amiseris gravius est. Exime hunc illi, exime hunc mihi 7
 scrupulum: sine me suavitate eius, sine leporibus perfrui. Neque enim possum tristem videre, cuius hilaritas me tristem esse non patitur. In summa, nosti facetias hominis; quas vel
 8 lim admodum ne in bilem et amaritudinem vertat iniuria. Quam
 20 vim habeat offensum crede ei quam in amore habet. Non feret magnum et liberam ingenium cum contumelia damnum. Vel
 9 rum ut ferat ille, ego meum damnum, meam contumeliam iudicabo, sed non tamquam pro mea, hoc est gravius irascar. Quamquam quid denuntiationibus et quasi minis ago? Quin
 25 potius, ut coeperam, rogo, oro des operam ne ille se, quod validissime vereor, a me, ego me neglectum a te putem. Dabis autem, si hoc perinde curae est tibi quam illud mihi. Vale.

VIII.

30

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Commendas mihi Iulium Nasonem candidatum. Nasonem 1
 mihi? quid si me ipsum? Fero tamen et ignosco. Eundem enim commendassem tibi, si te Romae morante ipse afuissem.
 35 Habet hoc sollicitudo, quod omnia necessaria putat. Tu tamen, 2
 censeo, alios roges; ego precum tuarum minister adiutor particeps ero. Vale.

PLINII EP.

8

X.

C. PLINIUS ALBINO SUO S.

- 1 Cum venissem in socrus meae villam Alsiensem, quae aliquando Rufi Vergini fuit, ipse mihi locus optimi illius et maximi viri desiderium non sine dolore renovavit. Hunc enim
5 colere secessum atque etiam senectutis suae nidulum vocare
2 consueverat. Quocumque me contulissem, illum animus, illum oculi requirebant. Libuit etiam monumentum eius videre, et
3 vidisse paenituit. Est enim adhuc imperfectum, nec difficultas operis in causa, modici ac potius exigui, sed inertia eius cui
10 cura mandata est. Subit indignatio cum miseratione, post decimum mortis annum reliquias neglectumque cinerem sine titulo, sine nomine iacere, cuius memoria orbem terrarum gloria
4 pervagetur. Ad ille mandaverat caveratque ut divinum illud et immortale factum versibus inscriberetur: 15

hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam
imperium adseruit non sibi sed patriae.

- 5 Tam rara in amicitia fides, tam parata oblivio mortuorum ut ipsi nobis debeamus etiam conditoria extruere omniaque
6 dum officia praesumere. Nam cui non est verendum quod videmus accidisse Verginio? cuius iniuriam ut indigniorem sic
etiam notiozem ipsius claritas facit. Vale.

XI.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

25

- 1 O diem laetum! adhibitus in consilium a praefecto urbis, audiavi ex diverso agentes summae spei, summae indolis iuvenes, Fuscum Salinatorem et Ummidium Quadratum, egregium
2 par nec modo temporibus nostris sed litteris ipsis ornamento futurum. Mira utrique probitas, constantia salva, decorus habitus, os Latinum, vox virilis, tenax memoria, magnum ingenium, iudicium aequale; quae singula mihi voluptati fuerunt, adque inter haec illud, quod et ipsi me ut rectorem, ut magistrum intuebantur et iis qui audiebant me aemulari, meis
3 stare vestigiis videbantur. O diem (repetam enim) laetum notandumque mihi candidissimo calculo! Quid enim aut publice
laetius quam clarissimos iuvenes nomen et famam ex studiis

petere, aut mihi optatius quam me ad recta tendentibus quasi exemplar esse propositum? Quod gaudium ut perpetuo capiam 4 deos oro: ab isdem teste te peto ut omnis qui me imitari tanti putabunt meliores esse quam me velint. Vale.

5

XII.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Tu vero non debes suspensa manu commendare mihi quos 1 tuendos putas. Nam et te decet multis prodesse et me susci- 10 pere quidquid ad curam tuam pertinet. Itaque Vettio Prisco 2 quantum plurimum potuero praestabo, praesertim in harena mea, hoc est apud centumviros. Epistularum quas mihi, ut 3 ais, aperto pectore scripsisti oblivisci me iubes: ad ego nullarum libentius memini. Ex illis enim vel praecipue sentio 15 quanto opere me diligas, cum sic exegeris mecum ut solebas cum tuo filio. Nec dissimulo hoc mihi iucundiores eas fuisse 4 quod habebam bonam causam, cum summo studio curassem quod tu curari volebas. Proinde etiam adque etiam rogo ut 5 mihi semper eadem simplicitate, quotiens cessare videbor (vi- 20 debor dico, numquam enim cessabo), convicium facias; quod et ego intellegam a summo amore proficisci et tu non me- ruisse me gaudeas. Vale.

XIII.

C. PLINIUS URSO SUO S.

25

Umquamne vidisti quemquam tam laboriosum et exercitum 1 quam Varenum meum? cui quod summa contentione impetra- verat defendendum et quasi rursus petendum fuit. Bithyni se- 2 natus consultum apud consules carpere ac labefactare sunt ausi 30 atque etiam absenti principi criminari: ab illo ad senatum re- missi, non destiterunt. Egit Claudius Capito inreverenter ma- gis quam constanter, ut qui senatus consultum apud senatum accusaret. Respondit Catius Fronto graviter et firme. Senatus 3 ipse mirificus: nam illi quoque qui prius negarant Varenus quae 35 petebat eadem danda, postquam erant data, censuerunt: singu- 4 los enim integra re dissentire fas esse, peracta quod pluribus placuisset cunctis tuendum. Acilius tantum Rufus et cum eo 5 septem an octo, septem immo, in prior sententia persevera-

runt. Erant in hac paucitate nonnulli quorum temporaria gravitas vel potius gravitatis imitatio ridebatur. Tu tamen aestima quantum nos in ipsa pugna certaminis maneat, cuius quasi praelusio adque praecursio has contentiones excitavit. Vale.

XIII.

5

C. PLINIUS MAURICO SUO S.

- 1 Sollicitas me in Formianum. Veniam ea conditione ne quid contra commodum tuum facias; qua pactione invicem mihi caveo. Neque enim mare et litus sed te, otium, libertatem se- 10
- 2 quor: alioqui satius est in urbe remanere. Oportet enim omnia aut ad alienum arbitrium aut ad suum facere: mei certe stomachi haec natura est ut nihil nisi totum et merum velit. Vale.

XV.

15

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

- 1 Mirificae rei non interfuisti: ne ego quidem; sed me recens fabula excepit. Passennus Paullus, splendidus eques Romanus et in primis eruditus, scribit elegos. Gentilicium hoc illi: est enim *municipis* Properti adque etiam inter maiores suos 20
- 2 Propertium numerat. Is cum recitaret, ita coepit dicere 'Prisce, iubes'. Ad hoc Iavolenus Priscus (aderat enim, ut Paulo amicissimus) 'ego vero non iubeo'. Cogita qui risus hominum,
- 3 qui ioci. Est omnino Priscus dubiae sanitatis, interest tamen officiis, adhibetur consiliis adque etiam ius civile publice re- 25
- 4 spondet: quo magis quod tunc fecit et ridiculum et notabile fuit. Interim Paulo aliena deliratio aliquantum frigoris attulit. Tam sollicite recitaturis providendum est non solum ut sint ipsi sani verum etiam ut sanos adhibeant. Vale.

30

XVI.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

- 1 Petis ut tibi avunculi mei exitum scribam, quo verius tradere posteris possis. Gratias ago: nam video morti eius, si ce- 35
- 2 lebretur a te, inmortalem gloriam esse propositam. Quamvis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes, memorabili casu quasi semper victurus occiderit, quamvis ipse plurima opera et mansura condiderit; multum tamen perpetuitati

eius scriptorum tuorum aeternitas addet. Equidem beatos puto 3
 quibus deorum munere datum est aut facere scribenda aut scri-
 bere legenda, beatissimos vero quibus utrumque. Horum in
 numero avunculus meus et suis libris et tuis erit. Quo liben-
 5 tius suscipio, depono etiam quod iniungis. Erat Miseni clas- 4
 semque imperio praesens regebat. Nonum Kal. Septembres,
 hora fere septima, mater mea indicat ei apparere nubem inusi-
 tata et magnitudine et specie. Usus ille sole, mox frigida, gu- 5
 staverat iacens studebatque: poscit soleas, ascendit locum ex
 10 quo maxime miraculum illud conspici poterat. Nubes, incertum
 procal intuitibus ex quo monte (Vesuvium fuisse postea co-
 gnitum est), oriebatur, cuius similitudinem et formam non alia
 magis arbor quam pinus expresserit. Nam longissimo velut 6
 trunco elata in altum quibusdam ramis diffundebatur, credo,
 15 quia recenti spiritu evecta, dein senescente eo destituta aut
 etiam pondere suo victa in latitudinem vanescebat: candida
 interdum, interdum sordida et maculosa, prout terram cine-
 remve sustulerat. Magnum propiusque noscendum, ut erudi- 7
 tissimo viro, visum. Iabet Liburnicam aptari: mihi, si venire
 20 una vellem, facit copiam: respondi studere me malle, et forte
 ipse quod scriberem dederat. Egrediebatur domo: accipit co- 8
 dicillos Rectinae Tasci imminenti periculo exterritae (nam villa
 eius subiacebat, nec ulla nisi navibus fuga): ut se tanto discrimi-
 mini eriperet orabat. Vertit ille consilium et quod studioso 9
 25 animo inchoaverat obit maximo. Deducit quadriremes, ascen-
 dit ipse, non Rectinae modo sed multis (erat enim frequens
 amoenitas orae) laturus auxilium. Properat illuc unde alii fu- 10
 giunt, rectumque cursum, recta gubernacula in periculum ten-
 net, adeo solutus metu ut omnis illius mali motus, omnis figu-
 30 ras, ut deprenderat oculis, dictaret enotaretque. Iam navibus 11
 cinis incidebat, quo propius accederent, calidior et densior,
 iam pumices etiam nigrique et ambusti et fracti igne lapides,
 iam vadum subitum ruinaque montis litora obstantia. Cuncta-
 tus paulum an retro flecteret, mox gubernatori ut ita faceret
 35 monenti 'fortes' inquit 'fortuna iuvat: Pomponianum pete.'
 Stablis erat, diremptus sinu medio; nam sensim circumactis 12
 curvatisque litoribus mare infunditur. Ibi, quamquam nondum
 periculo adpropinquante, conspicuo tamen, et cum cresceret,

- proximo, sarcinas contulerat in naves, certus fugae, si contrarius ventus resedisset; quo tunc avunculus meus secundissimo invectus complectitur trepidantem, consolatur, hortatur, utque timorem eius sua securitate leniret, deferri in balineum iubet: lotus accubat, cenat aut hilaris aut, quod est aequè magnum, 5
- 13 similis hilari. Interim e Vesuvio monte pluribus in locis latissimae flammae altaeque incendia relucebant, quorum fulgor et claritas tenebris noctis excitabatur. Ille agrestium trepidatione ignes relictos desertasque villas per solitudinem ardere in remedium formidinis dictitabat. Tum se quieti dedit, et quievit verissimo 10 quidem somno. Nam meatus animae, qui illi propter amplitudinem corporis gravior et sonantior erat, ab iis qui limini obver-
- 14 sabantur audiebatur. Sed area ex qua diæta adibatur ita iam cinere mixtisque pumicibus oppleta surrexerat ut, si longior in cubiculo mora, exitus negaretur. Excitatus procedit seque 15
- 15 Pomponiano ceterisque qui pervigilaverant reddit. In commune consultant, intra tecta subsistant an in aperto vagentur. Nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant et quasi emota sedibus suis nunc huc nunc illuc abire aut referri videbantur.
- 16 Sub dio rursus quamquam levium exesorumque pumicum ca-20 sus metuebatur; quod tamen periculorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus inposita linteis constringunt: id munimentum adversus incidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque; quam tamen faces multae 25 variaeque lumina solabantur. Placuit egredi in litus et ex proximo aspicere ecquid iam mare admitteret; quod adhuc vastum
- 18 et adversum permanebat. Ibi super abiectum linteum recubans semel adque iterum frigidam aquam poposcit hausitque. Deinde flammae flammarumque praenuntius odor sulphuris alios in fu-30
- 19 gam vertunt, excitant illum. Innitens servolis duobus adsurrexit, et statim concidit, ut ego colligo, crassiore caligine spiritu obstruco clausoque stomacho, qui illi natura invalidus et
- 20 angustus et frequenter aestuans erat. Ubi dies redditus (is ab eo quem novissime viderat tertius), corpus inventum integrum, 35 inlaesum opertumque ut fuerat indutus: habitus corporis quieti 21 scentis quam defuncto similior. Interim Miseni ego et mater. Sed nihil ad historiam, nec tu aliud quam de exitu eius scire

voluisti. Finem ergo faciam. Unum adiciam omnia me quibus ²² interfueram quaeque statim, cum maxime vera memorantur, audieram persecutum. Tu potissima excerpas. Aliud est enim epistolam aliud historiam, aliud amico aliud omnibus scribere.

5 Vale.

XVII.

C. PLINIUS RESTITUTO SUO S.

Indignatiunculam quam in cuiusdam amici auditorio cepi non 1
 10 possum mihi temperare quo minus apud te, quia non contingit coram, per epistolam effundam. Recitabatur liber absolutissimus: hunc duo aut tres, ut sibi et paucis videntur, deserti
 15 surdis mutisque similes audiebant. Non labra diduxerunt, non moverunt manum, non denique adsurrexerunt, saltem lassitudine sedendi. Quae tanta gravitas? quae tanta sapientia? quae 3
 immo pigritia, adrogantia, sinisteritas ac potius amentia, in hoc totum diem inpendere ut offendas, ut inimicum relinquo ad quem tamquam amicissimum veneris? Desertior ipse es? tanto 4
 magis, ne invideris: nam qui invidet minor est. Denique, sive
 20 plus sive minus sive idem praestas, lauda vel inferiorem vel superiorem vel parem: superiorem, quia, nisi laudandus ille, non potes ipse laudari; inferiorem aut parem, quia pertinet ad
 tuam gloriam quam maximum videri quem praecedis vel exaequas. Equidem omnes qui aliquid in studiis faciunt venerari 5
 25 etiam mirarique soleo. Est enim res difficilis ardua fastidiosa, et quae eos a quibus contemnitur invicem contemnat. Nisi forte aliud iudicas tu: quamquam quis uno te reverentior huius operis, quis benignior aestimator? Qua ratione ductus, tibi potissimum indignationem meam prodidi, quem habere socium
 30 maxime poteram. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS SABINO SUO S.

Rogas ut agam Firmanorum publicam causam; quod ego, 1
 35 quamquam plurimis occupationibus distentus, adnitar. Cupio enim et ornatissimam coloniam advocationis officio et te gratisimo tibi munere obstringere. Nam cum familiaritatem nostram, 2
 ut soles praedicare, ad praesidium ornamentumque tibi sumpse-

ris, nihil est quod negare debeam, praesertim pro patria potenti. Quid enim precibus aut honestius piis aut efficacius
 3 amantis? Proinde Firmanis tuis ac iam potius nostris obiga
 fidem meam; quos labore et studio meo dignos cum splendor
 ipsorum tum hoc maxime pollicetur, quod credibile est optimos 5
 esse inter quos tu talis moreris. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

1 Scis tu accessisse pretium agris, praecipue suburbaniis. 10
 Causa subitae caritatis res multis agitata sermonibus: proximis
 comitiis honestissimas voces senatus expressit 'candidati ne
 2 conviventur, ne mittant munera, ne pecunias deponant'. Ex
 quibus duo priora tam aperte quam immodice fiebant, hoc ter-
 3 tium, quamquam occultaretur, pro comperto habebatur. Ho- 15
 nullus deinde noster, vigilanter usus hoc consensu senatus, sen-
 tentiae loco postulavit ut consules desiderium universorum no-
 tum principi facerent peterentque, sicut aliis vitiis huic quoque
 4 providentia sua occurreret. Occurrit: nam sumptus candidat-
 rum, foedus illos et infames, ambitus lege restrinxit: eosdem 20
 patrimonii tertiam partem conferre iussit in ea quae solo con-
 tinerentur, deforme arbitratus, ut erat, honorem petituos ur-
 bem Italiamque non pro patria sed pro hospitio aut stabulo
 5 quasi peregrinantes habere. Concursant ergo candidati: certa-
 tim quidquid venale audiunt emptitant quoque sint plura vena- 25
 6 lia efficiunt. Proinde si paenitet te Italicorum praediorum, hoc
 vendendi tempus tam Hercule quam in provinciis comparandi,
 dum idem candidati illic vendunt, ut hic emant. Vale.

XX.

30

C. PLINIUS TACITO SUO S.

1 Ais te adductum litteris quas exigenti tibi de morte avun-
 culi mei scripsi cupere cognoscere quos ego Miseni relictus
 (id enim ingressus abruperam) non solum metus verum etiam
 casus pertulerim. Quamquam animus meminisse horret, inci- 35
 2 piam. Profecto avunculo ipse reliquum tempus studiis (ideo
 enim remanseram) inpendi: mox balineum, cena, somnus in-
 3 quietus et brevis. Praecesserat per multos dies tremor terrae

minus formidolosus quia Campaniae solitus. Illa vero nocte ita invaluit ut non moveri omnia sed verti crederentur. Inrum- 4
 pit cubiculum meum mater: surgebam, invicem, si quiesceret, excitatus. Residimus in area domus, quae mare a tectis mo- 5
 dico spatio dividebat. Dubito constantiam vocare an impruden- 5
 tiam debeam; agebam enim duodevicesimum annum: posco librum Titi Livi et quasi per otium lego adque etiam, ut coeperam, excerpo. Ecce, amicus avunculi, qui nuper ad eum ex Hispania venerat, ut me et matrem sedentes, me vero etiam 10
 legentem videt, illius patientiam, securitatem meam corripit: nihilo segnius ego intentus in librum. Iam hora diei prima, et 6
 adhuc dubius et quasi languidus dies. Iam quassatis circum- iacentibus tectis, quamquam in aperto loco, angusto tamen, magnus et certus ruinae metus. Tum demum excedere oppido 7
 visum: sequitur vulgus attonitum, quodque in pavore simile prudentiae, alienum consilium suo praefert ingentique agmine abeantis premit et inpellit. Egressi tecta consistimus. Multa 8
 ibi miranda, multas formidines patimur. Nam vehicula quae produci iusseramus, quamquam in planissimo campo, in con- 20
 trarias partes agebantur ac ne lapidibus quidem fulta in eodem vestigio quiescebant. Praeterea mare in se resorberi et tre- 9
 more terrae quasi repelli videbamus. Certe processerat litus multaque animalia maris siccis harenis detinebat. Ab altero latere nubes atra et horrenda ignei spiritus tortis vibratisque 25
 discursibus rupta in longas flammarum figuras dehiscebat: fulguribus illae et similes et maiores erant. Tum vero idem 10
 ille ex Hispania amicus acrius et instantius 'si frater' inquit 'tuus, tuus avunculus vivit, vult esse vos salvos: si perit, superstitis voluit: promde quid cessatis evadere?' Respondi- 30
 mus non commissuros nos ut de salute illius incerti nostrae consuleremus. Non moratus ultra proripit se effusoque cursu 11
 periculo auferitur. Nec multo post illa nubes descendere in terras, operire maria: cinxerat Capreas et absconderat: Miseni quod procurrit abstulerat. Tum mater orare, hortari, iubere 12
 35 quoquo modo fugerem; posse enim juvenem, se et annis et corpore gravem bene morituram, si mihi causa mortis non fuisset. Ego contra, salvum me nisi una non futurum: dein manum eius amplexus, addere gradum cogo. Paret aegre incu-

13 satque se quod me moretur. Iam cinis, adhuc tamen rarus: respicio; densa caligo tergis imminebat, quae nos torrentis modo infusa terrae sequebatur. 'Deflectamus' inquam, 'dum videmus ne in via strati comitantium turba in tenebris optera-
 14 mur'. Vix consideramus, et nox, non qualis inlunis aut nubila, 5 sed qualis in locis clausis lumine extincto. Audires ululatus feminarum, infantum quiritatus, clamores virorum: alii parentes, alii liberos, alii coniuges vocibus requirebant, vocibus noscitabant: hi suum casum, illi suorum miserabantur: erant
 15 qui metu mortis mortem precarentur: multi ad deos manus 10 tollere, plures nusquam iam deos ullos, aeternamque illam et novissimam noctem mundo interpretabantur. Nec defuerunt qui fictis mentitisque terroribus vera pericula augerent. Aderant qui Miseni illud ruisse, illud ardere falso, sed credenti-
 16 bus nuntiabant. Paulum reluxit; quod non dies nobis sed ad- 15 ventantis ignis indicium videbatur. Et ignis quidem longius substitit, tenebrae rursus, cinis rursus multus et gravis. Hunc identidem adsurgentes excutiebamus: operati alioqui adque
 17 etiam oblisi pondere essemus. Possem gloriari non gemitum mihi, non vocem parum fortem in tantis periculis excidissem, 20 nisi me cum omnibus, omnia mecum perire misero, magno tamen mortalitatis solacio credidissem. Tandem illa caligo tenuata quasi in fumum nebulamve discessit: mox dies verus, sol etiam effulsit, luridus tamen, qualis esse, cum deficit, solet. Occursabant trepidantibus adhuc oculis mutata omnia alto- 25
 19 que cinere, tamquam nive, obducta. Regressi Misenum, curatis utcumque corporibus suspensam dubiamque noctem spe ac metu exegimus. Metus praevalebat: nam et tremor terrae perseverabat et plerique lymphati terrificis vaticinationibus et sua
 20 et aliena mala ludificabantur. Nobis tamen ne tunc quidem, 30 quamquam et expertis periculum et exspectantibus, abundi consilium, donec de avunculo nuntius. Haec nequaquam historia digna non scripturus leges et tibi, scilicet qui requisisti, inputabis, si digna ne epistula quidem videbuntur. Vale.

XXI.

34

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

1 Sum ex iis qui mirantur antiquos, non tamen, ut quidam,

temporum nostrorum ingenia despicio. Neque enim quasi lassa et effeta natura nihil iam laudabile parit. Adque adeo nuper 2
 audii Vergilium Romanum paucis legentem comoediam, ad
 exemplar veteris comoediae scriptam tam bene ut esse quan-
 5 doque possit exemplar. Nescio an noris hominem. Quamquam 3
 nosse debes: est enim probitate morum, ingenii elegantia, ope-
 rum varietate monstrabilis. Scripsit mimiambos tenuiter ar- 4
 gute venuste, adque in hoc genere eloquentissime; nullum
 est enim genus quod absolutum non possit eloquentissimum
 10 dici: scripsit comoedias, Menandrum aliosque aetatis eiusdem
 aemulatus: licet has inter Plautinas Terentianasque numeres.
 Nunc primum se in vetere comoedia, sed non tamquam inci- 5
 peret, ostendit. Non illi vis, non granditas, non subtilitas, non
 amaritudo, non dulcedo, non lepos deficit: ornavit virtutes,
 15 insectatus est vitia, fictis nominibus decenter, veris usus est
 apte. Circa me tantum benignitate nimia modum excessit, nisi 6
 quod tamen poëtis mentiri licet. In summa, extorquebo ei 7
 librum legendumque, immo ediscendum mittam tibi; neque
 enim dubito futurum ut non deponas, si semel sumpseris. Vale.

20

XXII.

C. PLINIUS TIRONI SUO S.

Magna res acta est omnium qui sunt provinciis praefuturi, 1
 magna omnium qui se simpliciter credunt amicis. Lustricius 2
 25 Bruttianus cum Montanum Atticinum, comitem suum, in multis
 flagitiis deprehendisset, Caesari scripsit. Atticinus flagitiis addi-
 dit ut quem deceperat accusaret. Recepta cognitio est: fui in
 consilio: egit uterque pro se, egit autem carptim et κατὰ κε-
 30 φάλαρον, quo genere veritas statim ostenditur. Protulit Brut-
 tianus testamentum suum, quod Atticini manu scriptum esse
 dicebat; hoc enim et arcana familiaritas et querendi de eo
 quem sic amasset necessitas indicabatur. Enumeravit crimi- 4
 na foeda manifesta; quae ille, cum diluere non posset, ita
 regressit ut, dum defenditur, turpis, dum accusat, scelera-
 35 tus probaretur. Corrupto enim scribae servo interceperat
 commentarios intercideratque, ac per summum nefas uteba-
 tur adversus amicum crimine suo. Fecit pulcherrime Cae- 5
 sar. Non enim de Bruttiano sed statim de Atticino perroga-

vit. Damnatus et in insulam relegatus: Bruttiano iustissimum integritatis testimonium redditum, quem quidem etiam constantiae gloria secuta est. Nam defensu expeditissime, accusavit vehementer nec minus acer quam bonus et sincerus apparuit. Quod tibi scripsi, ut te sortitum provinciam praemonerem, plurimum tibi credas nec cuiquam satis fidas, deinde scias, si quis forte te, quod abominor, fallat, paratam ultionem; qua tamen ne sit opus etiam adque etiam attende. Neque enim tam iucundum est vindicari quam decipi miserum. Vale.

14

XXIII.

C. PLINIUS TRIARIO SUO S.

1 Inpense petis ut agam causam pertinentem ad curam tuam, pulchram alioqui et famosam. Faciam, sed non gratis. 'Qui fieri potest' inquis 'ut non gratis tu?' Potest: exigam enim 15
2 mercedem honestiorem gratuito patrocinio. Peto adque etiam paciscor ut simul agat Crematius Ruso. Solitum hoc mihi etiam in pluribus claris adulescentibus factitatum. Nam mire concupisco bonos iuvenes ostendere foro, adsignare famae.
3 Quod si cui, praestare Rusoni meo debeo, vel propter natalis ipsius vel propter eximiam mei caritatem; quem magni aestimo in isdem iudiciis, ex isdem etiam partibus conspici
4 audiri. Obliga me, obliga ante quam dicat; nam cum dixerit, gratias ages. Spondeo sollicitudini tuae, spei meae, magnitudini causae suffecturum. Est indolis optima, brevi productu- 25
5 rus alios, si interim provectus fuerit a nobis. Neque enim cuiquam tam clarum statim ingenium ut possit emergere, nisi illi materia, occasio, fautor etiam commendatorque contingat. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS MACRO SUO S.

30

1 Quam multum interest a quo quidque fiat! Eadem enim facta claritate vel obscuritate facientium aut tolluntur altissime
2 aut humillime deprimuntur. Navigabam per Larium postrum, cum senior amicus ostendit mihi villam adque etiam cubiculam 35
quod in lacum prominet: 'ex hoc' inquit 'aliquando municeps
3 nostra cum marito se praecipitavit.' Causam requisivi. Maritus

ex diutino morbo circa velanda corporis ulceribus putrescebat: uxor ut inspiceret exegit; neque enim quemquam fidelius indicurum possetne sanari. Vidit, desperavit: hortata est ut moreretur comesque ipsa mortis, dux immo et exemplum et necessitas fuit. Nam se cum marito ligavit abiectique in lacum. Quod factum ne mihi quidem, qui municeps, nisi proxime additum est, non quia minus illo clarissimo Arriae facto, sed quia minor ipsa. Vale.

XXV.

10

C. PLINIUS HISPANO SUO S.

Scribis Robustum, splendidum equitem Romanum, cum Atilio Scauro, amico meo, Ocriculum usque commune iter per-
egisse, deinde nusquam comparuisse: petis ut Scaurus veniat
15 nosque, si potest, in aliqua inquisitionis vestigia inducat. Veniet; vereor ne frustra. Suspicio enim tale nescio quid Robusto accidisse quale aliquando Metilio Crispo, municipi meo. Huic ego ordinem inpetraueram adque etiam proficiscenti quadraginta milia nummum ad instruendum se ornandumque do-
20 naueram, nec postea aut epistulas eius aut aliquem de exitu nuntium accepi. Interceptusne sit a suis an cum suis dubium: certe non ipse, non quisquam ex servis eius apparuit. Ut ne in Robusto quoque idem experiamur! Tamen accersamus Scaurum. Demus hoc tuis, demus optimi adolescentis honestissimis pre-
25 cibus, qui pietate mira, mira etiam sagacitate, patrem quaerit. Di faveant, ut sic inueniat ipsum, quemadmodum iam cum quo fuisset inuenit! Vale.

XXVI.

30

C. PLINIUS SERVIANO SUO S.

Gaudeo et gratulor quod Fusco Salinatori filiam tuam destinasti. Domus patricia, pater honestissimus, mater pari laude; ipse studiosus, litteratus, etiam disertus, puer simplicitate, comitate iuuenis, senex gravitate: neque enim amore decipior.
35 Amo quidem effuse (ita officiis, ita reverentia meruit), iudico tamen, et quidem tanto acrius quanto magis amo, tibi quoque, ut qui exploraverim, spondeo habiturum te generum quo melior fingi ne voto quidem potuit. Superest ut avum te quam matu-3

riissime similibus sui faciat. Quam felix tempus illud quo mihi liberos illius, nepotes tuos, ut meos vel liberos vel nepotes, ex vestro sinu sumere et quasi pari iure tenere continget! Vale.

XXVII.

5

C. PLINIUS SEVERO SUO S.

- 1 Rogas ut cogitem quid designatus consul in honorem prin-
cipis censeas. Facilis inventio, non facilis electio; est enim
ex virtutibus eius larga materia: scribam tamen vel, quod malo, 10
coram indicabo, si prius haesitationem meam ostendero. Du-
2 bito num idem tibi suadere quod mihi debeam. Designatus ego
consul omni hac, etsi non adulatione, specie tamen adulatio-
nis abstinui; non tamquam liber et constans, sed tamquam in-
tellegens principis nostri, cuius videbam hanc esse praeci- 15
3 puam laudem, si nihil quasi ex necessitate decernerem. Re-
cordabar etiam plurimos honores pessimo cuique delatos, a
quibus hic optimus separari non alio magis poterat quam di-
versitate censendi; quod ipsum non dissimulatione et silentio
praeterii, ne forte non iudicium illud meum sed oblitio vide- 20
4 retur. Hoc tunc ego: sed non omnibus eadem placent nec
conveniunt quidem. Praeterea faciendi aliquid vel non faciendi
vera ratio cum hominum ipsorum tum rerum etiam ac tempo-
5 rum conditione mutatur. Nam recentia opera maximi principis
praebent facultatem nova magna vera censendi. Quibus ex 25
causis, ut supra scripsi, dubito an idem nunc tibi quod tunc
mihi suadeam. Illud non dubito debuisse me in parte consilii
tui ponere quid ipse fecissem. Vale.

XXVIII.

30

C. PLINIUS PONTIO SUO S.

- 1 Scio quae tibi causa fuerit impedimento quo minus praecurrere adventum meum in Campaniam posses: sed quamquam
absens, totus huc migrasti: tantum mihi copiarum qua urbana-
rum qua rusticarum nomine tuo oblatum est, quas omnis in- 35
2 probe accepi tamen. Nam et tui ut ita facerem rogabant et
verebar ne et mihi et illis irascereris, si non fecissem. In po-
sterum, nisi adhibueris modum, ego adhibebo. Etiam tuis de-

nuntiavi, si rursus tam multa attulissent, omnia relatu-
 ces oportere me tuis rebus ut meis uti: etiam; sed perire
 illis ac meis parco. Vale.

XXVIII.

5

C. PLINIUS QUADRATO SUO S.

Avidius Quietus, qui me unice dilexit, et quo non minus
 gaudeo, probavit, ut multa alia Thraseae (fuit enim familiaris)
 ita hoc saepe referebat, praecipere solitum suscipiendas esse
 10 causas aut amicorum aut destitutas aut ad exemplum pertinen-
 tes. Cur amicorum, non eget interpretatione: cur destitutas? 2
 quod in illis maxime et constantia agentis et humanitas cerne-
 retur: cur pertinentis ad exemplum? quia plurimum referret
 bonum an malum induceretur. Ad haec ego genera causarum, 3
 15 ambitiose fortasse, addam tamen claras et illustres. Aequum
 est enim agere non numquam gloriae et famae, id est suam
 causam. Hos terminos, quia me consulisti, dignitati ac vere-
 cundiae tuae statuo. Nec me praeterit usum et esse et haberi 4
 optimum dicendi magistrum: video etiam multos parvo ingenio,
 20 litteris nullis, ut bene agerent agendo consecutos. Sed et illud 5
 quod vel Polionis vel tamquam Polionis accepi verissimum ex-
 perior, 'commode agendo factum est ut saepe agerem, saepe
 agendo ut minus commode': quia scilicet adsiduitate nimia fa-
 cilitas magis quam facultas, nec fiducia sed temeritas paratur.
 25 Nec vero Isocrati quo minus haberetur summus orator offecit 6
 quod infirmitate vocis, mollitia frontis, ne in publico diceret
 impediabatur. Proinde multum lege scribe meditare, ut pos-
 sis, cum voles, dicere; dices, cum velle debebis. Hoc fere
 temperamentum ipse servavi. Non numquam necessitati, quae 7
 30 pars rationis est, parui. Egi enim quasdam a senatu iussus,
 quo tamen in numero fuerunt ex illa Thraseae divisione, hoc
 est ad exemplum pertinentes. Adfui Baeticis contra Baebium 8
 Massam: quaesitum est an danda esset inquisitio: data est.
 Adfui rursus idem querentibus de Caecilio Classico: quaesi-
 35 tum est an provinciales ut socios ministrosque proconsulis
 plecti oporteret; poenas luerunt. Accusavi Marium Priscum, 9
 qui, lege repetundarum damnatus, utebatur clementia legis,
 cuius severitatem inmanitate criminum excesserat; relegatus

- 10 est. Tuitus sum Iulium Bassum, ut incustoditum nimis et incautum ita minime malum; iudicibus acceptis in senatu reman-
 11 sit. Dixi proxime pro Vareno, postulante ut sibi invicem evocare testes liceret; impetratum est. In posterum opto ut ea potissimum iubeam quae me deceat vel sponte fecisse. Vale. 5

XXX.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

- 1 Debemus me Hercule natales tuos perinde ac nostros celebrare, cum laetitia nostrorum ex tuis pendeat, cuius diligentia 10
 2 et cura hic hilares, istic securi sumus. Villa Camilliana, quam in Campania possides, est quidem vetustate vexata; tamen quae sunt pretiosiora aut integra manent aut levissime laesa
 3 sunt. Attendimus ergo ut quam saluberrime reficiantur. Ego videor habere multos amicos, sed huius generis cuius et tu 15
 4 quaeris et res exigit prope neminem. Sunt enim omnes togati et urbani: rusticorum autem praediorum administratio poscit durum aliquem et agrestem, cui nec labor ille gravis nec cura
 5 sordida nec tristis solitudo videatur. Tu de Rufo honestissime cogitas: fuit enim filio tuo familiaris. Quid tamen nobis ibi 20
 praestare possit ignoro, velle plurimum credo. Vale.

XXXI.

C. PLINIUS CORNELIANO SUO S.

- 1 Evocatus in consilium a Caesare nostro ad Centum Cellas 25
 2 (hoc loco nomen) magnam cepi voluptatem. Quid enim iucundius quam principis iustitiam gravitatem comitatem in secessu quoque, ubi maxime recluduntur, inspicere? Fuerunt variae cognitiones et quae virtutes iudicis per plures species experi-
 3 rentur. Dixit causam Claudius Ariston, princeps Ephesiorum, 30
 homo munificus et innoxie popularis: inde invidia et a dissimulatis delator inmissus: itaque absolutus vindicatusque est.
 4 Sequenti die audita est Galitta adulterii rea. Nupta haec tribuno militum honores petituto et suam et mariti dignitatem centurionis amore maculaverat: maritus legato consulari, ille 35
 5 Caesari scripserat. Caesar excussis probationibus centurionem exactoravit adque etiam relegavit. Supererat crimini, quod nisi duorum esse non poterat, reliqua pars ultionis: sed mari-

tum non sine aliqua reprehensione patientiae amor uxoris retardabat, quam quidem etiam post delatum adulterium domi habuerat, quasi contentus aemulum removisse. Admonitus ut 6 perageret accusationem, peregit invitus. Sed illam damnari etiam invito accusatore necesse erat: damnata et Iuliae legis poenis relicta est. Caesar et nomen centurionis et commemorationem disciplinae militaris sententiae adiecit, ne omnis eiusmodi causas revocare ad se videretur. Tercio die inducta cognitio est multis sermonibus et vario rumore iactata, Iuli Tironis codicilli, quos ex parte veros esse constabat, ex parte falsi dicebantur. Substituebantur crimini Sempronius Senecio, 8 eques Romanus, et Eurythmus, Caesaris libertus et procurator. Heredes, cum Caesar esset in Dacia, communiter epistula scripta petierant ut susciperet cognitionem. Susceperat. 15 Reversus diem dederat, et cum ex heredibus quidam, quasi reverentia Eurythmi, omitterent accusationem, pulcherrime dixerat 'nec ille Polyclitus est nec ego Nero.' Indulserat tamen petentibus dilationem, cuius tempore exacto consederat auditurus. A parte heredum intraverunt duo; omnino post- 20 laverunt omnes heredes agere cogerentur, cum detulissent omnes, aut sibi quoque desistere permetteretur. Locutus est 11 Caesar summa gravitate, summa moderatione, cumque advocatus Senecionis et Eurythmi dixisset suspitionibus relinqui reos, nisi audirentur, 'non curo' inquit 'an isti suspitionibus relinquantur, ego relinquo'. Dein conversus ad nos, 'ἐπι- 25 στήσατε quid facere debeamus: isti enim queri volunt quod sibi non licuerit accusare'. Tum ex consilii sententia iussit denuntiari heredibus omnibus aut agerent aut singuli adprobarent causas non agendi; alioqui se vel de calumnia pronuntiatum. Vides quam honesti, quam severi dies, quos iucundissimae remissiones sequebantur. Adhibebamur cotidie cenae: erat modica, si principem cogitares. Interdum acroamata audiebamus, interdum iucundissimis sermonibus nox ducebatur. Summo die abeuntibus nobis (tam diligens in Caesaris humanitas) 30 xenia sunt missa. Sed mihi ut gravitas cognitionum, consilii honor, suavitas simplicitasque convictus, ita locus ipse periucundus fuit. Villa pulcherrima cingitur viridissimis agris, 15 imminet litori, cuius in sinu sit cum maxime portus. Huius

sinistrum brachium firmissimo opere munitum est, dextrum
 16 elaboratur. In ore portus insula adsurgit, quae inlatum vento
 mare obiacens frangat tutumque ab utroque latere decursum
 navibus praestet, adsurgit autem arte visenda: ingentia saxa
 latissima navis provehit: contra haec alia super alia delecta
 ipso pondere manent ac sensim quodam velut aggere constru-
 17 untur. Eminent iam et apparet saxeum dorsum inpatosque
 fluctus in inensum elidit et tollit. Vastus illic fragor canum-
 que circa mare. Saxi deinde pilae adicientur, quae proce-
 dente tempore enatam insulam imitentur. Habebit hic portus 10
 et iam habet nomen auctoris eritque vel maxime salutaris.
 Nam per longissimum spatium litus inportuosum hoc recepta-
 culo utetur. Vale.

XXXII.

15

C. PLINIUS QUINTILIANO SUO S.

1 Quamvis et ipse sis continentissimus et filiam tuam ita in-
 stitueris ut decebat tuam filiam, Tutili neptem, cum tamen sit
 nuptura honestissimo viro, Nonio Celeri, cui ratio civilium of-
 ficiorum necessitatem quandam nitoris inponit, debet secun- 20
 dum conditionem mariti veste comitatu augeri; quibus non
 2 quidem augetur dignitas, ornatur tamen et instruitur. Te porro
 animo beatissimum, modicum facultatibus scio. Itaque partem
 oneris tui mihi vindico, et tamquam parens alter puellae no-
 strae confero quinquaginta milia nummum, plus collaturus, 25
 nisi a verecundia tua sola mediocritate munusculi impetrari
 posse confiderem ne recusares. Vale.

XXXIII.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

30

1 'Tollite cuncta' inquit 'coeptosque auferte labores.'
 Seu scribis aliquid seu legis, tolli auferri iube et accipe ora-
 tionem meam, ut illa arma, divinam (num superbius potui?),
 re vera, ut inter meas, pulchram; nam mihi satis est certare
 2 mecum. Est haec pro Attia Viriola, et dignitate personae et 35
 exempli raritate et iudicii magnitudine insignis. Nam femina
 splendide nata, nupta praetorio viro, exheredata ab octogena-
 rio patre intra undecim dies quam illi novercam amore captus

induxerat, quadruplici iudicio bona paterna repetebat. Sede-3
bant centum et octoginta iudices; tot enim quattuor consiliis
colliguntur: ingens utrimque advocatio et numerosa subsellia,
praeterea densa circumstantium corona latissimum iudicium
5 multiplici circulo ambibat. Ad hoc stipatum tribunal, adque 4
etiam ex superiore basilicae parte qua feminae qua viri et au-
diendi, quod difficile, et quod facile, visendi studio immine-
bant. Magna expectatio patrum, magna filiarum, magna etiam
novercarum. Secutus est varius eventus. Nam duobus consi-5
10 liis vicimus, totidem victi sumus. Notabilis prorsus et mira ea-
dem in causa, isdem iudicibus, isdem advocatis, eodem tempore
tanta diversitas accidit, casu, non quod casus videretur. Victa 6
est noverca, ipsa heres ex parte sexta, victus Suberinus, qui
exheredatus a patre singulari inpudentia alieni patris bona vin-
15 dicabat, non ausus sui petere. Haec tibi exposui, primum, ut 7
ex epistula scires quae ex oratione non poteras: deinde (nam
detegam artes), ut orationem libentius legeres, si non legere
tibi sed interesse iudicio videreris; quam, sit licet magna, non
despero gratiam brevissimae impetraturam. Nam et copia re-8
20 rum et arguta divisione et narratiunculis pluribus et eloquendi
varietate renovatur. Sunt multa (non auderem nisi tibi dicere)
elata, multa pugnacia, multa subtilia. Intervenit enim acribus 9
illis et erectis frequens necessitas computandi ac paene calcu-
los tabulamque poscendi, ut repente in privati iudicii formam
25 centumvirale vertatur. Dedimus vela indignationi, dedimus 10
irae, dedimus dolori, et in amplissima causa, quasi magno mari,
pluribus ventis sumus vecti. In summa, solent quidam ex con-11
tubernalibus nostris existimare hanc orationem, iterum dicam,
ut inter meas, ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος esse: an vere, tu facil-
30 lime iudicabis, qui tam memoriter tenes omnes ut conferre cum
hac, dum hanc solam legis, possis. Vale.

XXXIII.

C. PLINTUS MAXIMO SUO S.

35 Recte fecisti quod gladiatorium munus Veronensibus no-1
stris promisisti, a quibus olim amaris, suspiceris, ornaris. Inde
etiam uxorem carissimam tibi et probatissimam habuisti, cuius
memoriae aut opus aliquod aut spectaculum, adque hoc potis-

2 *simum quod maxime funeri, debebatur. Praeterea tanto con-*
sensu rogabar ut negare non constans sed durum videretur.
 3 *Illud quoque egregie quod tam facilis, tam liberalis in eden-*
do fuisti. Nam per haec etiam magnus animus ostenditur. Vel-
lem Africanæ quas cōmeras plurimas ad praefinitum diem
occurrissent: sed licet cessaverint illae tempestate detentae,
tu tamen meruisti ut acceptum tibi fieret quod quo minus ex-
hiberes non per te stetit. Vale.

10

C. PLINI CAECILI SECUNDI E P I S T U L A R U M

15

LIBER SEPTIMUS.

I.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

20

1 *Terret me haec tua tam pertinax valetudo, et quamquam*
te temperantissimum noverim, vereor tamen ne quid illi etiam
 2 *in mores tuos liceat. Proinde moneo patienter resistas: hoc*
laudabile, hoc salutare. Admittit humana natura quod suadeo.
 3 *Ipse certe sic agere sanus cum meis soleo: 'spero quidem, 25*
si forte in adversam valetudinem incidero, nihil me desidera-
tum vel pudore vel paenitentia dignum: si tamen superaverit
morbus, denuntio ne quid mihi detis nisi permittentibus medicis,
sciatisque, si dederitis, ita vindicaturum ut solent alii quae ne-
 4 *gantur.' Quin etiam cum perustus ardentissima febre, tandem 30*
remissus unctusque acciperem a medico potionem, porrex
manum utque tangeret dixi, admotumque iam labris poculum
 5 *reddidi. Postea cum vicensimo valetudinis die balineo prae-*
pararer mussantesque medicos repente vidissem, causam re-
 6 *quisivi. Responderunt posse me tuto lavari, non tamen omnino 35*
sine aliqua suspitione. 'Quid' inquam 'necesse est?' atque
ita spe balinei, cui iam videbar inferri, placide leniterque di-
missa ad abstinentiam rursus, non secus ac modo ad balineum

animum vultumque composui. Quae tibi scripsi, primum, ut te 7
non sine exemplo monerem, deinde, ut in posterum ipse ad
eandem temperantiam adstringerer, cum me hac epistula quasi
pignore obligassem. Vale.

5

II.

C. PLINIUS IUSTO SUO S.

Quemadmodum congruit ut simul et adfirmes te adsiduis 1
occupationibus impediri et scripta nostra desideres, quae vix
10 ab otiosis impetrare aliquid perituri temporis possunt? Patiar 2
ergo aetatem inquietam vobis exercitamque transcurrere et
hieme demum, cum credibile erit noctibus saltem vacare te
posse, quaeram quid potissimum ex nugis meis tibi exhibeam.
Interim abunde est, si epistolae non sunt molestae; sunt autem, 3
15 et ideo breviores erunt. Vale.

III.

C. PLINIUS PRAESENTI SUO S.

Tantane perseverantia tu modo in Lucania modo in Cam- 1
20 pania? 'Ipse enim' inquis 'Lucanus, uxor Campana'. Iusta
causa longioris absentiae, non perpetuae tamen. Quin ergo 2
aliquando in urbem redis? ubi dignitas honor amicitiae tam
superiores quam minores. Quousque regnabis? quousque vi-
gilabis cum voles, dormies quam diu voles? quousque calcei
25 nusquam, toga feriata, liber totus dies? Tempus est te revi- 3
sere molestias nostras, vel ob hoc solum, ne voluptates istae
satietae languescant. Saluta paulisper, quo sit tibi iucundius
salutari, terere in hac turba, ut te solitudo delectet. Sed quid 4
inprudens quem evocare conor retardo? Fortasse enim his ipsis
30 admoneris ut te magis ac magis otio involvas; quod ego non
abrumpi sed intermittere volo. Ut enim, si cenam tibi facerem, 5
dulcibus cibus acros acutosque miscerem, ut obtusus illis et
oblitus stomachus his excitaretur, ita nunc hortor ut iucundis-
simum genus vitae nonnullis interdum quasi acoribus condias.
35 Vale.

III.

C. PLINIUS PONTIO SUO S.

Ais legisse te hendecasyllabos meos; requiris etiam quem- 1

- admodum coeperim scribere, homo, ut tibi videor, severus, ut
 2 ipse fateor, non ineptus. Numquam a poetice (altius enim re-
 petam) alienus fui; quin etiam quatuordecim natus annos
 Graecam tragoediam scripsi. Qualem? inquis. Nescio: tragoe-
 3 dia vocabatur. Mox, cum e militia rediens in Icaria insula ven-
 tis detinerer, Latinos elegos in illud ipsum mare ipsamque in-
 sulam feci. Expertus sum me aliquando et heroo, hendecasyllabi-
 4 labis nunc primum, quorum hic natalis, haec causa est. Lege-
 bantur in Laurentino mihi libri Asini Galli de comparatione pa-
 tris et Ciceronis: incidit epigramma Ciceronis in Tironem suum. 10
- 4 Dein, cum meridie (erat enim aestas) dormiturus me recepis-
 sem nec obreperet somnus, coepi reputare maximos oratores
 hoc studii genus et in oblectationibus habuisse et in laude po-
 5 suisse. Intendi animum contraque opinionem meam post long-
 am desuetudinem perquam exiguo temporis momento id ipsum 15
 quod me ad scribendum sollicitaverat his versibus exaravi:
- 6 Cum libros Galli legerem, quibus ille parenti
 ausus de Cicerone dare est palmamque decusque,
 lascivum inveni lusum Ciceronis et illo
 spectandum ingenio, quo seria condidit et quo 20
 humanis salibus multo varioque lepore
 magnorum ostendit mentes gaudere virorum.
 nam queritur quod fraude mala frustratus amantem
 paucula cenato sibi debita savia Tiro
 tempore nocturno subtraxerit. his ego lectis, 25
 cur post haec, inquam, nostros celamus amores,
 nullumque in medium timidi damus, adque fatemur
 Tironisque dolos, Tironis nosse fugaces
 blanditias et furta novas addentia flammis?
- 7 Transii ad elegos; hos quoque non minus celeriter explicui: 30
 addidi alios, facilitate corruptus. Deinde in urbem reversus,
 8 sodalibus legi. Probaverunt. Inde plura metra, si quid otii, ma-
 xime in itinere temptavi. Postremo placuit exemplo multorum
 unum separatim hendecasyllaborum volumen absolvere, nec
 9 paenitet. Legitur, describitur, cantatur etiam, et a Graecis quo- 35
 que, quos Latine huius libelli amor docuit, nunc cithara nunc
 10 lyra personatur. Sed quid ego tam gloriose? Quamquam poe-
 tis furere concessum est: et tamen non de meo sed de aliorum

iudicio loquor; qui, sive iudicant sive errant, me delectant. Unum precor, ut posteri quoque aut errent similiter aut iudicent. Vale.

V.

5

C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S.

Incredibile est quanto desiderio tui tenear. In causa amor 1
primum, deinde quod non consuevimus abesse. Inde est
quod magnam noctium partem in imagine tua vigil exigo, inde
10 quod interdū quibus horis te visere solebam ad diaetam tuam
ipsi me, ut verissime dicitur, pedes ducunt, quod denique aeger
et maestus ac similis excluso a vacuo limine recedo. Unum
tempus his tormentis caret, quo in foro amicorum litibus con-
teror. Aestima tu quae vita mea sit, cui requies in labore, in 2
15 miseria curisque solacium. Vale.

VI.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Rara et notabilis res Varenō contigit, sit licet adhuc dubia. 1
20 Bithyni accusationem eius ut temere inchoatam omisisse nar-
rantur. Narrantur dico? adest provinciae legatus, attulit de-
cretum concilii ad Caesarem, attulit ad multos principes viros,
attulit etiam ad nos, Varenī advocatos. Perstat tamen idem ille 2
Magnus; quin etiam Nigrinum, optimum virum, pertinacissime
25 exercet. Per hunc a consulibus postulabat ut Varenus exhibere
rationes cogeretur. Adsistebam Varenō iam tantum ut amicus 3
et tacere decreveram. Nihil enim tam contrarium quam si ad-
vocatus a senatu datus defenderem ut reum cui opus esset ne
reus videretur. Cum tamen finita postulatione Nigrini consules 4
30 ad me oculos retulissent, 'scietis' inquam 'constare nobis si-
lentii nostri rationem, cum veros legatos provinciae audieritis.'
Contra Nigrinus 'ad quem missi sunt?' Ego 'ad me quoque;
habeo decretum provinciae.' Rursus ille 'potest tibi liquere.' 5
Ad hoc ego 'si tibi ex diverso liquet, potest et mihi quod est
35 melius liquere.' Tum legatus Polyaenus causas abolitae accu- 6
sationis exposuit postulavitque ne cognitioni Caesaris prae-
iudicium fieret. Respondit Magnus iterumque Polyaenus. Ipse
raro et breviter interlocutus, multum me intra silentium tenui.

7 Accepi enim non minus interdum oratorium esse tacere quam
dicere, adque adeo repeto me quibusdam capitis reis vel magis
8 silentio quam oratione accuratissima profuisse. Mater amisso
filio (quid enim prohibet, quamquam alia ratio scribendae epi-
stulae fuerit, de studiis disputare?) liberos eius eosdemque 5
coheredes suos falsi et beneficii reos detulerat ad principem
9 iudicemque inpetraverat Iulium Servianum. Defenderam reos
ingenti quidem coetu; erat enim causa notissima, praeterea
utrimque ingenia clarissima. Finem cognitioni quaestio inpo-
10 suit; quae secundum reos dedit. Postea mater adiit princi-
pem: adfirmavit se novas probationes invenisse. Praeceptum
est Suburano ut vacaret finitam causam retractanti, si quid
11 novi adferret. Aderat matri Iulius Africanus, nepos illius ora-
toris quo audito Passienus Crispus dixit 'bene, me Hercule,
bene: sed quo tam bene?' Huius nepos, iuvenis ingeniosus 15
sed parum callidus, cum multa dixisset adsignatumque tempus
inplesset, 'rogo' inquit 'Suburane, permittas mihi unum ver-
12 bum adicere.' Tum ego, cum omnes me, ut diu responsurum,
intuerentur, 'respondissem' inquam 'si unum illud verbum
Africanus adiecisset, in quo non dubito omnia nova fuisse.' 20
13 Non facile me repeto tantum adsensum agendo consecutum
quantum tunc non agendo. Similiter nunc et probatum et ex-
14 ceptum est quod pro Vareno hactenus non tacui. Consules,
ut Polyaeus postulabat, omnia integra principi servaverunt;
cuius cognitionem suspensus exspecto. Nam dies ille nobis 25
pro Vareno aut securitatem et otium dabit aut intermissum
laborem renovata sollicitudine iniunget. Vale.

VII.

C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

30

1 Et proxime Prisco nostro et rursus, quia ita iussisti, gra-
tias egi, libentissime quidem. Est enim mihi pericundum
quod viri optimi mihi que amicissimi adeo cohaesistis ut invi-
2 cem vos obligari putetis. Nam ille quoque praecipuam se vo-
luptatem ex amicitia tua capere profitetur certatque tecum ho- 35
nestissimo certamine mutuae caritatis, quam ipsum tempus
augebit. Te negotiis distineri ob hoc moleste fero, quod de-
servire studiis non potes. Si tamen alteram litem per iudicem,

alteram, ut ais, ipse finieris, incipies primum istic otio frui, deinde satiatus ad nos reverti. Vale.

VIII.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

5

Exprimere non possum quam iucundum sit mihi quod Sa-1
turninus noster summas tibi apud me gratias aliis super alias
epistulis agit. Perge ut coepisti virumque optimum quam fa-2
miliarissime dilige, magnam voluptatem ex amicitia eius per-
10 cepturus, nec ad breve tempus. Nam cum omnibus virtutibus 3
abundat, tum hac praecipue quod habet maximam in amore
constantiam. Vale.

VIII.

C. PLINIUS FUSCO SUO S.

15

Quaeris quemadmodum in secessu, quo iam diu frueris, 1
putem te studere oportere. Utile in primis, et multi praeci-2
piunt, vel ex Graeco in Latinum vel ex Latino vertere in
Graecum: quo genere exercitationis proprietas splendorque
20 verborum, copia figurarum, vis explicandi, praeterea imitatione
optimorum similia inveniendi facultas paratur: simul quae le-
gentem fefellissent transferentem fugere non possunt. Intelle-
gentia ex hoc et iudicium acquiritur. Nihil offuerit quae lege-3
ris hactenus ut rem argumentumque teneas quasi aemulum scri-
25 bere lectisque conferre, ac sedulo pensitare quid tu, quid ille
commodius. Magna gratulatio, si non nulla tu, magnus pudor,
si cuncta ille melius. Licebit interdum et notissima eligere et
certare cum electis. Audax haec, non tamen improba, quia se-4
creta contentio: quamquam multos videmus eiusmodi certa-
30 mina sibi cum multa laude sumpsisse, quosque subsequi satis
habebant, dum non desperant, antecessisse. Poteris et quae 5
dixeris post oblivionem retractare, multa retinere, plura trans-
ire, alia interscribere, alia rescribere. Laboriosum istud et 6
taedio plenum sed difficultate ipsa fructuosum, recalescere ex
35 integro et resumere impetum fractum omissumque, postremo
nova velut membra peracto corpori intexere nec tamen priora
turbare. Scio nunc tibi esse praecipuum studium orandi; sed 7
non ideo semper pugnacem hunc et quasi bellatorium stilum

suaserim. Ut enim terrae variis mutatisque seminibus, ita in-
 8 genia nostra nunc hac nunc illa meditatione recoluntur. Volo
 interdum aliquem ex historia locum adprehendas, volo epistu-
 lam diligentius scribes. Nam saepe in orationes quoque non
 historica modo sed prope poetica descriptionum necessitas in-
 9 cidit, et pressus sermo purusque ex epistulis petitur. Fas est
 et carmine remitti, non dico continuo et longo (ic enim perfici
 nisi in otio non potest), sed hoc arguto et brevi, quod apte
 10 quantas libet occupationes curasque distinguit. Lusus vocantur;
 sed hi lusus non minorem interdum gloriam quam seria con-
 sequuntur; atque adeo (cur enim te ad versus non versibus
 adhorter?)

11 ut laus est cerae, mollis cedensque sequatur
 si doctos digitos iussa que fiat opus,
 et nunc informat Martem castamve Minervam, 15
 nunc Venerem effingat nunc Veneris puerum;
 utque sacri fontes non sola incendia sistunt,
 saepe etiam flores verna que prata iuvant:
 sic hominum ingenium flecti ducique per artes
 non rigidas docta mobilitate decet. 20

12 Itaque summi oratores, summi etiam viri sic se aut exercebant
 13 aut delectabant, immo delectabant exercebantque. Nam mirum
 est ut his opusculis animus intendatur remittatur. Recipiunt
 enim amores, odia, iras, misericordiam, urbanitatem, omnia
 denique quae in vita atque etiam in foro causisque versantur. 25
 14 Inest his quoque eadem quae aliis carminibus utilitas, quod,
 metri necessitate deiuncti, soluta oratione laetamur et quod
 15 facilius esse comparatio ostendit libentius scribimus. Habes
 plura etiam fortasse quam requirebas, unum tamen omisi; non
 enim dixi quae legenda arbitrarer: quamquam dixi, cum dice-
 30 rem quae scribenda. Tu memineris sui cuiusque generis aucto-
 res diligenter eligere. Aiuat enim multum legendum esse, non
 16 multa. Qui sint hi adeo notum probatumque est ut demonstra-
 tione non egeat; et alioqui tam immodice epistulam extendi ut,
 dum tibi quemadmodum studere debeas suadeo, studendi tem-
 pus abstulerim. Quin ergo pugillares resumis et aliquid ex his
 vel istud ipsum quod coeperas scribis? Vale.

X.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Quia ipse, cum prima cognovi, iungere extrema quasi
 avulsa cupio, te quoque existimo velle de Varenis et Bithynis
 5 reliqua cognoscere. Acta causa hinc a Polyaeno, inde a Magno.
 Finitis actionibus Caesar 'neutra' inquit 'pars de mora que-
 retur: erit mihi curae explorare provinciae voluntatem.' Mul-
 3 tum interim Varenus tulit. Etenim quam dubium est an merito
 accusetur qui an omnino accusetur incertum est? Superest ne
 10 rursus provinciae quod damnasce dicitur placeat agatque pae-
 nitentiam paenitentiae suae. Vale.

XI.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

15 Miraris quod Hermes, libertus meus, hereditarios agros 1
 quos ego iusseram proscribi non expectata auctione pro meo
 quincunce ex septingentis milibus Corelliae addiderit. Adicis
 hos nongentis milibus posse venire ac tanto magis quaeris an
 quod gessit ratum servem. Ego vero servo: quibus ex causis, 2
 20 accipe. Cupio enim et tibi probatum et coheredibus meis ex-
 cusatum esse quod me ab illis maiore officio iubente secerno.
 Corelliam cum summa reverentia diligo, primum ut sororem 2
 Corelli Rufi, cuius mihi memoria sacrosancta est, deinde ut
 matri meae familiarissimam. Sunt mihi et cum marito eius, 4
 25 Minicio Iusto, optimo viro, vetera iura; fuerunt et cum filio
 maxima, adeo quidem ut praetore me ludis meis praesederit.
 Haec, cum proxime istic fui, indicavit mihi cupere se aliquid 5
 circa Larium nostrum possidere. Ego illi ex praediis meis
 quod vellet et quanti vellet obtuli, exceptis maternis paternis-
 30 que: his enim cedere ne Corelliae quidem possum. Igitur 6
 cum obvenisset mihi hereditas in qua praedia ista, scripsi ei
 venalia futura. Has epistulas Hermes tulit exigentique ut sta-
 tim portionem meam sibi addiceret paruit. Vides quam ratum
 habere debeam quod libertus meus meis moribus gessit? Su-
 35 perest ut coheredes aequo animo ferant separatim me vendi-
 disse quod mihi licuit omnino non vendere. Nec vero cogun-
 tur imitari meum exemplum. Non enim illis eadem cum Co-

rellia iura. Possunt ergo intueri utilitatem suam, pro qua mihi fuit amicitia. Vale.

XII.

C. PLINIUS MINICIO SUO S.

5

1 Libellum formatum a me, sicut exegeras, quo amicus tuus,
immo noster (quid enim non commune nobis?), si res posce-
ret, uteretur, misi tibi ideo tardius, ne tempus emendandi eum,
2 id est disperdendi haberes. Habebis tamen, an emendandi ne-
scio, utique disperdendi. *Τμεῖς γὰρ οἱ εὖζηλοῖ* optima quae- 10
3 que detrahitis. Quod si feceris, boni consulam. Postea enim
illis ex aliqua occasione ut meis utar et beneficio fastidi tui
ipse laudabor, ut in eo quod adnotatum invenies et supra-
4 scripto aliter explicitum. Nam cum suspicarer futurum ut tibi
tumidius videretur, quoniam est sonantius et elatius, non alie- 15
num existimavi, ne te torqueres, addere statim pressius quid-
dam et exilius vel potius humilior et peius, vestro tamen iu-
5 dicio rectius. Cur enim non usquequaque tenuitatem vestram
insequar et exagitem? Haec, ut inter istas occupationes ali-
6 quid aliquando rideres; illud serio, vide ut mihi viaticum red- 20
das quod inpendi data opera cursore dimisso. Ne tu, cum hoc
legeris, non partes libelli sed totum libellum inprobabis nega-
bisque ullius pretii esse cuius pretium reposceris. Vale.

XIII.

C. PLINIUS FEROCI SUO S.

25

1 Eadem epistula et non studere te et studere significat.
Aenigmata loquor. Ita plane, donec distinctius quod sentio
2 enuntiem. Negat enim te studere, sed est tam polita quam
nisi a studente non potest scribi: aut es tu super omnes bea- 30
tus, si talia per desidiam et otium perficis. Vale.

XIII.

C. PLINIUS CORELLIAE SUAE S.

1 Tu quidem honestissime, quod tam impense et rogas et 35
exigis ut accipi iubeam a te pretium agrorum non ex septin-
gentis milibus, quanti illos a liberto meo, sed ex nongentis,
2 quanti a publicanis partem vicesimam emisti. Invicem ego et

rogo et exigo ut non solum quid te, verum etiam quid me deceat aspicias patiarisque me in hoc uno tibi eodem animo repugnare quo in omnibus obsequi soleo. Vale.

5

XV.

C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Requiris quid agam. Quae nosti: destringor officio, amicis deservio, studeo interdum, quod non interdum sed solum semperque facere, non audeo dicere rectius, certe beatius erat. Te omnia alia quam quae velis agere moleste ferrem, 2 nisi ea quae agis essent honestissima. Nam et rei publicae suae negotia curare et disceptare inter amicos laude dignissimum est. Prisci nostri contubernium iucundum tibi futurum 3 sciebam. Noveram simplicitatem eius, noveram comitatem: 15 eundem esse, quod minus noram, gratissimum experior, cum tam iucunde officiorum nostrorum meminisse eum scribas. Vale.

XVI.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

20 Caestrium Tironem familiarissime diligo, et privatis mihi 1 et publicis necessitudinibus implicitum. Simul militavimus, si- 2 mul quaestores Caesaris fuimus. Ille me in tribunatu liberorum iure praecessit, ego illum in praetura sum consecutus, cum mihi Caesar annum remisisset. Ego in villas eius saepe 25 secessi, ille in domo mea saepe convaleuit. Hic nunc pro consule provinciam Baeticam per Ticinum est petiturus. Spero, immo confido facile me inpetraturum ut ex itinere deflectat ad te, si voles vindicta liberare quos proxime inter amicos 4 manumisisti. Nihil est quod verearis ne sit hoc illi molestum, 30 cui orbem terrarum circumire non erit longum mea causa. Proinde nimiam istam verecundiam pone teque quid velis consule. Illi tam iucundum quod ego quam mihi quod tu iubes. Vale.

35

XVII.

C. PLINIUS CELERI SUO S.

Sua cuique ratio recitandi; mihi, quod saepe iam dixi, ut, 1 si quid me fugit, ut certe fugit, admonear. Quo magis miror 2

quod scribis fuisse quosdam qui reprehenderent quod orationes omnino recitarem; nisi vero has solas non putant emendandas. A quibus libenter requisierim cur concedant, si concedunt tamen, historiam debere recitari, quae non ostentationi sed fidei veritatisque componitur, cur tragoediam, quae non auditorium sed scaenam et actores, cur lyrica, quae non lectorem sed chorum et lyram poscunt. Ad horum recitatio usu iam recepta est. Num ergo culpandus est ille qui coepit? Quamquam orationes quoque et nostri quidam et Graeci lectaverunt. Supervacuum tamen est recitare quae dixeris. Etiam, si eadem omnia, si isdem omnibus, si statim recites: si vero multa inseras, multa commutes, si quosdam novos, quosdam eosdem, sed post tempus adsumas, cur minus probabilis sit causa recitandi quae dixeris quam edendi? Sed difficile est ut oratio, dum recitatur, satisfaciat. Iam hoc ad laborem recitantis pertinet, non ad rationem non recitandi. Nec vero ego, dum recito, laudari, sed dum legor, cupio. Itaque nullum emendandi genus omitto. Ac primum quae scripsi mecum ipse pertracto; deinde duobus aut tribus lego; mox aliis trado adnotanda notasque eorum, si dubito, cum uno rursus aut altero pensito; novissime pluribus recito, ac si quid mihi credis, tunc acerrime emendo. Nam tanto diligentius quanto sollicitius intendo. Optime autem reverentia pudor metus iudicant; idque adeo sic habe. Nonne, si locuturus es cum aliquo quamlibet docto, uno tamen, minus commoveris, quam si cum multis vel indoctis? Nonne, cum surgis ad agendum, tunc maxime tibi ipse diffidis, tunc commutata, non dico plurima, sed omnia cupis? utique si latior scaena et corona diffusor; nam illos quoque sordidos pullatosque reveremur. Nonne, si prima quaeque improbari putas, debilitaris et concidis? Opinor, quia in numero ipso est quoddam magnum conlatumque consilium, quibusque singulis iudicii parum, omnibus plurimum. Itaque Pomponius Secundus (hic scriptor tragoediarum), si quid forte familiarior amicus tollendum, ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat 'ad populum provoco', atque ita ex populi vel silentio vel adsensu aut suam aut amici sententiam sequebatur. Tantum ille populo dabat. Recte an secus, nihil ad me. Ego enim non populum advocare sed certos electosque soleo, quos

intuear, quibus credam, quos denique et tamquam singulos observem et tamquam non singulos timeam. Nam quod M. Cicerō de stilo, ego de metu sentio. Timor est emendator asperimus. Hoc ipsum, quod nos recitatu-
 5 quod auditorium ingredimur, emendat: quod pallemus, horrescimus, circumspicimus, emendat. Proinde non paenitet me
 14 consuetudinis meae, quam utilissimam experior, adeoque non deterreo sermunculis istorum, ut ultro te rogem monstres aliquid quod hīs addam. Nihil enim curae meae satis est. Co-
 10 gito quam sit magnum dare aliquid in manus hominum, nec persuadere mihi possum non et cum multis et saepe tractandum quod placere et semper et omnibus cupias. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

15 Deliberas mecum quemadmodum pecunia quam municipi-
 bus nostris in epulum optulisti post te quoque salva sit. Honestata consultatio, non expedita sententia. Numeres rei publicae summam? verendum est ne dilabatur. Des agros? ut pu-
 20 blici neglegentur. Equidem nihil commodius invenio quam 2 quod ipse feci. Nam pro quingentis milibus nummum, quae in alimenta ingenuorum ingenuarumque promiseram, agrum ex
 meis longe pluris actori publico mancipavi: eundem vectigali inposito recepi, tricena milia annua daturus. Per hoc enim et 3
 25 rei publicae sors in tuto nec reditus incertus, et ager ipse propter id quod vectigal large supercurrit semper dominum, a quo exerceatur, inveniet. Nec ignoro me plus aliquanto 4
 quam donasse videor erogavisse, cum pulcherrimi agri pretium necessitas vectigalis infregerit. Sed oportet privatis uti-
 30 litatibus publicas, mortalibus aeternas anteferre, multoque diligentius muneri suo consulere quam facultatibus. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

35 Angit me Fanniae valetudo. Contraxit hanc, dum adsidet 1
 Iuliae virgini, sponte primum (est enim affinis), deinde etiam ex auctoritate pontificum. Nam virgines, cum vi morbi atrio 2
 Vestae coguntur excedere, matronarum curae custodiaeque

mandantur. Quo munere Fannia dum sedulo fungitur, hoc dis-
3 crimine implicata est. Insident febres, tussis increscit, summa
macies, summa defectio: animus tantum et spiritus viget Hel-
vidio marito, Thrasea patre dignissimus; reliqua labuntur me-
4 que non metu tantum verum etiam dolore conficiunt. Doleo
enim feminam maximam eripi oculis civitatis, nescio an aliquid
simile visuris. Quae castitas illi! quae sanctitas! quanta gra-
vitas! quanta constantia! Bis maritum secuta in exilium est,
5 tertio ipsa propter maritum relegata. Nam cum Senecio reus
esset, quod de vita Helvidi libros composuisset, rogatumque
10 se a Fannia in defensione dixisset, quaerente minaciter Metio
Caro an rogasset respondit 'rogavi', an commentarios scri-
pturo dedisset, 'dedi', an sciente matre, 'nesciente'; postremo
6 nullam vocem cedentem periculo emisit. Quin etiam illos ipsos
libros, quamquam ex necessitate et metu temporum abditos
senatus consulto, publicatis bonis servavit habuit, tulitque in
7 exilium exilii causam. Eadem quam iucunda, quam comis,
quam denique, quod paucis datum est, non minus amabilis
quam veneranda! Eritne quam postea uxoribus nostris osten-
tare possimus? erit a qua viri quoque fortitudinis exempla su-
20 mamus? quam sic cernentes audientesque miremur ut illas
8 quae leguntur? Ac mihi domus ipsa nutare convulsaque sedi-
bus suis ruitura supra videtur, licet adhuc posteros habeat.
Quantis enim virtutibus quantisque factis adsequentur ut haec
9 non novissima occiderit? Me quidem illud etiam affligit et
25 torquet quod matrem eius, illam (nihil possum inlustrius di-
cere) tantae feminae matrem, rursus videor amittere, quam
haec, ut reddit ac refert nobis, sic auferet secum meque et
10 novo pariter et rescisso vulnere adficiet. Utramque colui,
utramque dilexi; utram magis nescio, nec discerni volebant.
30 Habuerunt officia mea in secundis, habuerunt in adversis. Ego
solacium relegatarum, ego ultor reversarum; non feci tamen
paria, atque eo magis hanc cupio servari, ut mihi solvendi
11 tempora supersint. In his eram curis, cum scriberem ad te;
quas si deus aliquis in gaudium verterit, de metu non querar.
35 Vale.

XX.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Librum tuum legi et quam diligentissime potui adnotavi 1
 quae commutanda, quae eximenda arbitrarer. Nam et ego ve-
 5 rum dicere adsuevi et tu libenter audire. Neque enim ulli pa-
 tientius reprehenduntur quam qui maxime laudari merentur.
 Nunc a te librum meum cum adnotationibus tuis exspecto. O 2
 iucundas, o pulchras vices! Quam me delectat quod, si qua
 posteris cura nostri, usquequaque narrabitur qua concordia
 10 simplicitate fide vixerimus! Erit rarum et insigne duos homi- 3
 nes aetate dignitate propemodum aequales, non nullius in lit-
 teris nominis (cogor enim de te quoque parcius dicere, quia
 de me simul dico), alterum alterius studia fovisse. Equidem 4
 adulescentulus, cum iam tu fama gloriaque floreris, te sequi,
 15 tibi longo sed proximus intervallo et esse et haberi concupi-
 scebam. Et erant multa clarissima ingenia; sed tu mihi (ita
 similitudo naturae ferebat) maxime imitabilis, maxime imitan-
 dus videbaris. Quo magis gaudeo quod, si quis de studiis ser- 5
 mo, una nominamur, quod de te loquentibus statim occurro.
 20 Nec desunt qui utrique nostrum praeferantur. Sed nos, nihil
 interest mea quo loco, iungimur: nam mihi primus qui a te
 proximus. Quin etiam in testamentis debes adnotasse: nisi
 quis forte alterutri nostrum amicissimus, eadem legata et qui-
 dem pariter accipimus. Quae omnia huc spectant ut invicem 7
 25 ardentius diligamus, cum tot vinculis nos studia, mores, fama,
 suprema denique hominum iudicia constringant. Vale.

XXI.

C. PLINIUS CORNUTO SUO S.

30 Pareo, collega carissime, et infirmitati oculorum, ut iubes, 1
 consulo. Nam et huc tecto vehiculo undique inclusus, quasi
 in cubiculo, perveni et hic non stilo modo verum etiam lectioni-
 bus difficulter, sed abstineo solisque auribus studeo. Cubi- 2
 cula obductis velis opaca nec tamen obscura facio. Crypto-
 35 porticus quoque adopertis inferioribus fenestris tantum umbrae
 quantum luminis habet. Sic paulatim lucem ferre condisco.
 Balineum adsumo, quia prodest, vinum, quia non nocet, par- 3

4 cissime tamen. Ita adsuevi, et nunc custos adest. Gallinam, ut a te missam, libenter accepi; quam satis acribus oculis, quamquam adhuc lippus, pinguissimam vidi. Vale.

XXII.

5

C. PLINIUS FALCONI SUO S.

1 Minus miraberis me tam instanter petisse ut in amicum meum conferres tribunatum, cum scieris quis ille qualisque. Possum autem iam tibi et nomen indicare et describere ipsum, 2 postquam polliceris. Est Cornelius Minicianus, ornamentum 10 regionis meae seu dignitate seu moribus. Natus splendide abundat facultatibus, amat studia ut solent pauperes. Idem rectissimus iudex, fortissimus advocatus, amicus fidelissimus. 3 Accepisse te beneficium credes, cum propius inspexeris hominem, omnibus honoribus, omnibus titulis (nihil volo elatius 15 de modestissimo viro dicere) parem. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

1 Gaudeo quidem esse te tam fortem ut Mediolani occurrere 20 Tironi possis, sed ut perseveres esse tam fortis, rogo ne tibi contra rationem aetatis tantum laboris iniungas. Quin immo denuntio ut illum et domi et intra domum adque etiam intra 2 cubiculi limen expectes. Etenim cum a me ut frater diligitur, non debet ab eo quem ego parentis loco observo exigere 25 officium quod parenti suo remisisset. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

1 Ummidia Quadratilla paulo minus octogensimo aetatis anno 30 decessit, usque ad novissimam valitudinem viridis, adque etiam 2 ultra matronalem modum compacto corpore et robusto. Dececessit honestissimo testamento: reliquit heredes, ex beasse nepotem, ex tertia parte neptem. Neptem parum novi, nepotem familiarissime diligo, adolescentem singularem nec iis tantum 35 3 quos sanguine attingit inter propinquos amandum. Ac primum conspicuus forma omnes sermones malignorum et puer et iuvenis evasit: intra quartum et vicensimum annum maritus, et

si deus adnuisset, pater. Vixit in contubernio aviae delicatae
 severissime et tamen obsequentissime. Habebat illa pantomi- 4
 mos forebatque effusus quam principi feminae convenit. Hos
 Quadratus non in theatro, non domi spectabat; nec illa exige-
 5 bat. Audivi ipsam, cum mihi commendaret nepotis sui studia, 5
 solere se, ut feminam in illo otio sexus, laxare animum lusu
 calcarum, solere spectare pantomimos suos; sed cum factura
 esset alterutrum, semper se nepoti suo praecepisse, abiret
 studeretque; quod mihi non amore eius magis facere quam re-
 10 verentia videbatur. Miraberis, et ego miratus sum. Proximis 6
 sacerdotalibus ludis productis in commissione pantomimis, cum
 simul theatro ego et Quadratus egredieremur, ait mihi 'scis me
 hodie primum vidisse saltantem aviae meae libertum?' Hoc
 nepos. At Hercule alienissimi homines in honorem Quadra- 7
 15 tillae (pudet me dixisse honorem) per adulationis officium in
 theatrum cursitabant, exultabant, plaudebant, mirabantur, ac
 deinde singulos gestus dominae cum canticis reddebant; qui
 nunc exiguissima legata, theatralis operae corollarium, acci-
 pient ab herede, qui non spectabat. Haec, quia soles, si quid 8
 20 incidit novi, non invitus audire; deinde, quia iucundum est mi-
 hi quod ceperam gaudium scribendo retractare. Gaudeo enim
 pietate defunctae, honore optimi iuvenis, laetor etiam quod
 domus aliquando C. Cassi, huius qui Cassianae scholae prin-
 cept et parens fuit, serviet domino non minori. Inplebit enim 9
 25 illam Quadratus meus et decebit rursusque ei pristinam digni-
 tatem celebritatem gloriam reddet, cum tantus orator inde pro-
 cedet, quantus iuris ille consultus. Vale.

XXV.

30

C. PLINIUS RUFO SUO S.

O quantum eruditorum aut modestia ipsorum aut quies ope- 1
 rit ac subtrahit famae! At nos eos tantum dicturi aliquid aut
 lecturi timemus qui studia sua proferunt, cum illi qui tacent
 hoc amplius praestent quod maximum opus silentio reveren-
 35 tur. Expertus scribo quod scribo. Terentius Iunior, equestri- 2
 bus militiis adque etiam procuratione Narbonensis provinciae
 integerrime functus, recepit se in agros suos paratisque hono-
 ribus tranquillissimum otium praetulit. Hunc ego, invitatus 3
 10*

hospitio, ut bonum patrem familiae, ut diligentem agricolam iatuebar, de his locuturus in quibus illum versari putabam; et coeperam, cum ille me doctissimo sermone revocavit ad studia. Quam tersa omnia! quam Latina! quam Graeca! Nam tantum utraque lingua valet ut ea magis videatur excellere quam cum maxime loquitur. Quantum ille legit! quantum tenet! Athenis vivere hominem, non in villa putes. Quid multa? auxit sollicitudinem meam effecitque ut illis quos doctissimos novi non minus hos seductos et quasi rusticos verear. Idem suadeo tibi. Sunt enim ut in castris sic etiam in litteris nostris plures cultu pagano, quos cinctos et armatos, et quidem ardentissimo ingenio, diligenter scrutatus invenies. Vale.

XXVI.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

15

1 Nuper me cuiusdam amici languor admonuit optimos esse nos, dum infirmi sumus. Quem enim infirmum aut avaritia aut libido sollicitat? Non amoribus servit, non adpetit honores, opes negligit et quantulumcumque ut relicturus sat̄s habet. Tunc deos, tunc hominem esse se meminit, invidet nemini, neminem miratur, neminem despicit ac ne sermonibus quidem malignis aut attendit aut alitur: balinea imaginatur et fontes. 3 Haec summa curarum, summa vōtorum, mollemque in posterum et pinguem, si contingat evadere, hoc est innoxiam beatamque destinat vitam. Possum ergo quod plurimis verbis, plurimis etiam voluminibus philosophi docere conantur ipse breviter tibi mihiq̄ue praecipere, ut tales esse sani perseveremus quales nos futuros profitemur infirmi. Vale.

XXVII.

C. PLINIUS SURAE SUO S.

30

1 Et mihi discendi et tibi docendi facultatem otium praebet. Igitur perquam velim scire, esse phantasmata et habere propriam figuram numenque aliquod putes an inania et vana ex metu nostro imaginem accipere. Ego ut esse credam in prioribus eo ducor quod audio accidisse Curtio Rufo. Tennis adhuc et obscurus obtinenti Africam comes haeserat: inclinato die spatiabatur in porticu: offertur ei mulieris figura humana gran-

dior pulchriorque: perterrito Africam se, futurorum prae-
 tiam, dixit; iturum enim Romam honoresque gesturum adque
 etiam cum summo imperio in eandem provinciam reversurum
 ibique moriturum. Facta sunt omnia. Praeterea accedenti Car- 3
 5 thaginem egredientique nave eadem figura in litore occurrisset
 narratur. Ipse certe implicitus morbo, futura praeteritis, ad-
 versa secundis auguratus, spem salutis nullo suorum despe-
 rante proiecit. Iam illud nonne et magis terribile et non mi- 4
 nus mirum est, quod exponam ut accepi? Erat Athenis spa- 5
 10 tiosa et capax domus, sed infamis et pestilens. Per silentium
 noctis sonus ferri, et si attenderes acrius, strepitus vinculorum
 longius primo, deinde e proximo reddebatur: mox apparebat
 idolon, senex macie et squalore confectus, promissa barba,
 horrenti capillo: cruribus compedes, manibus catenas gere-
 15 bat quatiebatque. Inde inhabitantibus tristes diraeque noctes 6
 per metum vigilabantur: vigiliam morbus et crescente formi-
 dine mors sequebatur. Nam interdiu quoque, quamquam abs-
 cesserat imago, memoria imaginis oculis inerrabat, longior-
 que causis timoris timor erat. Deserta inde et damnata solitu-
 20 dine domus totaque illi monstro relicta; proscribatur tamen,
 seu quis emere, seu quis conducere ignarus tanti mali vellet.
 Venit Athenas philosophus Athenodorus, legit titulum, audi- 7
 toque pretio, quia suspecta vilitas, percunctatus, omnia doce-
 tur ac nihilo minus, immo tanto magis conducit. Ubi coepit
 25 advesperascere, iubet sterni sibi prima domus parte, poscit
 pugillares stilum lumen: suos omnes in interiora dimittit,
 ipse ad scribendum animum oculos manum intendit, ne va-
 cua mens audita simulacra et inanes sibi metus fingeret. Initio, 8
 quale ubique, silentium noctis, dein concuti ferrum, vincula
 30 moveri: ille non tollere oculos, non remittere stilum, sed affir-
 mare animum auribusque praetendere: tum crebrescere fra-
 gor, adventare, et iam ut in limine, iam ut intra limen audiri:
 respicit, videt agnoscitque narratam sibi effigiem. Stabat in- 9
 nuebatque digito, similis vocanti: hic contra ut paulum ex-
 35 spectaret manu significat rursusque ceris et stilo incumbit: illa
 scribentis capiti catenis insonabat: respicit rursus idem quod
 prius innuentem, nec moratus tollit lumen et sequitur. Ibat illa 10
 lento gradu, quasi gravis vinculis: postquam deflexit in aream

domus, repente dilapsa deserit comitem: desertus herbas et
 11 folia concepta signum loco ponit. Postero die adit magistratus, monet ut illum locum effodi iubeant. Invenitur ossa inserta catenis et implicata, quae corpus aëro terraeque putrefactum nuda et exosa reliquerat vinculis: collecta publice sepe-
 12 liuntur. Domus postea rite conditis manibus caruit. Et haec quidem adfirmantibus credo: illud adfirmare aliis possum. Est libertus mihi, non inlitteratus. Cum hoc minor frater eodem lecto quiescebat. Is visus est sibi cernere quandam in tōro residentem admoventemque capiti suo cultros adque etiam ex-
 13 ipso vertice amputantem capillos. Ubi inluxit, ipse circa ver-
 14 ticem tonsus, capilli iacentes reperiuntur. Exiguū temporis medium, et rursus simile aliud priori fidem fecit. Puer in paedagogio mixtus pluribus dormiebat: venerunt per fenestras (ita narrat) in tunicis albis duo cubantemque detonderunt, et 15
 16 quā venerant recesserunt. Hunc quoque tōsum aparsesque
 17 circa capillos dies ostendit. Nihil notabile secutum, nisi forte quod non fui reus, futurus, si Domitianus, sub quo haec acciderunt, diutius vixisset. Nam in scrinio eius datus a Caro de me libellus inventus est; ex quo coniectari potest, quia reis 20
 21 moris est summittere capillum, recisos meorum capillos depulsi quod imminabat periculi signum fuisse. Proinde rogo
 22 eruditionem tuam intendas. Digna res est quam diu multumque consideres: ne ego quidem indignus cui copiam scientiae tuae
 23 facias. Licet etiam utramque in partem, ut soles, disputes, ex 25
 26 altera tamen fortius, ne me suspensum incertumque dimittas, cum mihi consulendi causa fuerit ut dubitare desinerem. Vale.

XXVIII.

C. PLINIUS SEPTICIO SUO S.

30

1 Ais quosdam apud te reprehendisse, tamquam amicos meos
 2 ex omni occasione ultra modum laudem. Agnosco crimina, amplector etiam. Quid enim honestius culpa benignitatis? Qui
 3 sunt tamen isti qui amicos meos melius norint? Sed ut norint, quid invidet mihi felicissimo errore? Ut enim non sint tales 35
 4 quales a me praedicantur, ego tamen beatus, quod mihi videntur.
 5 Igitur ad alios hanc sinistram diligentiam conferant, nec sunt parum multi, qui carpere amicos suos iudicium vocant:

mihi numquam persuadebunt ut meos amari a me nimium putem. Vale.

XXVIII.

C. PLINIUS MONTANO SUO S.

5

Ridebis, deinde indignaberis, deinde ridebis, si legeris 1
quod, nisi legeris, non potes credere. Est via Tiburtina intra 2
primum lapidem (proxime adnotavi) monimentum Pallantis ita
inscriptum 'huic senatus ob fidem pietatemque erga patronos
10 ornamenta praetoria decrevit et sestertium centies quinquagies,
cuius honore contentus fuit.' Equidem numquam sum 3
miratus quas saepius a fortuna quam a iudicio profiscerentur:
maxime tamen hic me titulus admonuit quam essent mimica et
inepta quae interdum in hoc caenum, has sordes abicerentur,
5 quae denique ille furcifer et recipere ausus est et recusare
atque etiam ut moderationis exemplum posteris proderet. Sed 4
quid indignor? Ridere satius, ne se magnum aliquid adeptos
puteant qui huc felicitate perveniunt ut rideantur. Vale.

XXX.

C. PLINIUS GENITORI SUO S.

20

Torqueor quod discipulum, ut scribis, optimae spei ami- 1
sisti, cuius et valitudine et morte impedita studia tua quidni-
sciam? cum sis omnium officiorum observantissimus, cumque
25 omnes quos probas effusissime diligas. Me huc quoque urbana 2
negotia persecuntur. Non desunt enim qui me iudicem aut
arbitrum faciant. Accedunt querellae rusticorum, qui auribus 3
meis post longum tempus suo iure abutuntur. Instat et necessitas
agrorum locandorum perquam molesta: adeo rarum est in-
30 venire idoneos conductores. Quibus ex causis precario studeo, 4
studeo tamen: nam et scribo aliquid et lego: sed cum lego, ex
comparatione sentio quam male scribam, licet tu mihi bonum
animum facias, qui libellos meos de ultione Helvidi orationi
Demosthenis κατὰ Μειδιον confers, quam sane, cum compo- 5
35 nerem illos, habui in manibus, non ut aemularer (inprobum
enim ac paene furiosum); sed tamen imitarer et sequerer,
quantum aut diversitas ingeniorum, maximi et minimi, aut cau-
sae dissimilitudo pateretur. Vale.

XXXI.

C. PLINIUS CORNUTO SUO S.

1 Claudius Polio amari a te cupit, dignus hoc ipso, quod cupit, deinde, quod ipse te diligit. Neque enim fere quisquam
 exigit istud, nisi qui facit. Vir alioqui rectus, integer, quietus 5
 ac paene ultra modum, si quis tamen ultra modum, verecun-
 2 dus. Hunc, cum simul militaremus, non solum ut commilito in-
 spexi. Praeerat alae militari: ego iussus a legato consulari ra-
 tiones alarum et cohortium excutere, ut magnam quorundam 10
 3 integritatem, sollicitam diligentiam inveni. Postea promotus
 ad amplissimas procurationes, nulla occasione corruptus ab
 insito abstinenciae amore deflexit: numquam secundis rebus in-
 tumuit, numquam officiorum varietate continuam laudem hu-
 manitatis infregit, eademque firmitate animi laboribus suffecit, 15
 4 qua nunc otium patitur. Quod quidem paulisper cum magna
 sua laude intermisit et posuit, a Corellio nostro ex liberalitate
 imperatoris Nervae emendis dividendisque agris adiutor ad-
 sumptus. Etenim qua gloria dignum est summo viro in tanta
 5 eligendi facultate praecipue placuisse? Idem quam reveren- 20
 ter, quam fideliter amicos colat multorum supremis iudiciis, in
 his Anni Bassi, gravissimi civis, credere potes, cuius memo-
 riam tam grata praedicatione prorogat et extendit ut librum de
 vita eius (nam studia quoque sicut alias bonas artes veneratur)
 6 ediderit. Pulchrum istud et raritate ipsa probandum, cum ple- 25
 7 rique hactenus defunctorum meminerint ut querantur. Hunc
 hominem, adpetentissimum tui, mihi crede, complectere, ad-
 prehendere, immo et invita ac sic ama, tamquam gratiam referas.
 Neque enim obligandus sed remunerandus est in amoris officio
 qui prior coepit. Vale. 30

XXXII.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

1 Delector iucundum tibi fuisse Tironis mei adventum: quod
 vero scribis oblata occasione proconsulis plurimos manumis- 35
 sos, unice laetor. Cupio enim patriam nostram omnibus qui-
 dem rebus augeri, maxime tamen civium numero: id enim

oppidis firmissimum ornamentum. Illud etiam me, non ut ambitiosum, sed tamen iuvat, quod adicis te meque et gratiarum actione et laude celebratos. Est enim, ut Xenophon ait, ἡδίστον ἀκούσθαι ἐπαινος, utique si te mereri putes. Vale.

5

XXXIII.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Auguror, nec me fallit augurium, historias tuas immortales 1
futuras; quo magis illis, ingenue fatebor, inseri cupio. Nam 2
10 si esse nobis curae solet ut facies nostra ab optimo quoque
artifice exprimatur, nonne debemus optare ut operibus nostris
similis tui scriptor praedicatorque contingat? Demonstrō ergo, 3
quamquam diligentiam tuam fugere non possit, cum sit in pu-
blicis actis, demonstrō tamen, quo magis credas iucundum
15 mihi futurum, si factum meum, cuius gratia periculo crevit,
tuo ingenio, tuo testimonio ornaveris. Dederat me senatus cum 4
Herennio Senecione advocatum provinciae Baeticae contra Bae-
bium Massam, damnatoque Massa censuerat ut bona eius pu-
blice custodirentur. Senecio, cum explorasset consules postu-
20 lationibus vacaturos, convenit me et 'qua concordia' inquit
'iniunctam nobis accusationem exsecuti sumus, hac adeamus
consules petamusque ne bona dissipare sinant quorum esse in
custodia debent.' Respondi 'cum simus advocati a senatu dati, 5
dispice num peractas putes partes nostras senatus cognitione
25 finita.' Et ille 'tu quem voles tibi terminum statues, cui nulla
cum provincia necessitudo nisi ex beneficio tuo, et hoc re-
centi: ipse et natus ibi et quaestor in ea fui.' Tum ego 'si 6
fixum tibi istud ac deliberatum, sequar te, ut, si qua ex hoc
invidia, non tantum tua.' Venimus ad consules, dicit Senecio 7
30 quae res ferebat: aliqua subiungo. Vixdum conticueramus, et
Massa questus Senecionem non advocati fidem sed inimici
amaritudinem inplesse, impietatis reum postulat. Horror om- 8
nium: ego autem 'vereor' inquam, 'clarissimi consules, ne mihi
Massa silentio suo praevaricationem obiecerit, quod non et
35 me reum postulavit.' Quae vox et statim excepta et postea
multo sermone celebrata est. Divus quidem Nerva (nam pri- 9
vatus quoque attendebat his quae recte in publico fierent)
missis ad me gravissimis litteris non mihi solum verum etiam

saeculo est gratulatus, cui exemplum (sic enim scripsit) simile
 10 antiquis contigisset. Haec, utcumque se habent, notiora clari-
 riora maiora tu facies: quamquam non exigo ut excedas actae
 rei modum. Nam nec historia debet egredi veritatem et ho-
 neste factis veritas sufficit. Vale. 5

C. PLINI CAECILI SECUNDI

E P I S T U L A R U M 10

LIBER OCTAVUS.

I.

C. PLINIUS SEPTICIO SUO S. 15

1 Iter commodè explicui, excepto quod quidam ex meis ad-
 2 versam valitudinem ferventissimis aestibus contraxerunt. En-
 colpius quidem lector, ille seria nostra, ille deliciae, exaspe-
 ratas faucibus pulvere sanguinem reiecit. Quam triste hoc ipsi, 20
 quam acerbum mihi, si is cui omnis ex studiis gratia inhabilis
 studiis fuerit! Quis deinde libellos meos sic leget, sic ama-
 3 bit? quem aures meae sic sequentur? Sed dii laetiora promit-
 tunt. Stetit sanguis, resedit dolor. Praeterea contimens ipse,
 nos solliciti, medici diligentes. Ad hoc salubritas caeli, seces- 25
 sus, quies tantum salutis quantum otii pollicentur. Vale.

II.

C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

1 Alii in praedia sua proficiscuntur, ut locupletiores rever- 30
 tantur, ego, ut pauperior. Vendideram vindemias certatim ne-
 gotiatoribus ementibus. Invitabat pretium, et quod tunc et
 2 quod fore videbatur. Spes fefellit. Erat expeditum omnibus
 remittere aequaliter, sed non satis aequum. Mihi autem egre-
 gium in primis videtur, ut foris ita domi, ut in magnis ita in 35
 parvis, ut in alienis ita in suis, agitare iustitiam. Nam si pa-
 3 ria peccata, pares etiam laudes. Itaque omnibus quidem, ne
 quis mihi non donatus abiret, partem octavam pretii quo quis

emerat concessi: deinde his qui amplissimas summas emptio-
nibus occupaverant separatim consului. Nam et me magis iu-
verant et maius ipsi fecerant damnum. Igitur his qui pluris 4
quam decem milibus emerant ad illam communem et quasi
5 publicam octavam addidi decumam eius summas qua decem
milia excesserant. Vereor ne parum expresserim; apertius cal- 5
culos ostendam. Si qui forte quindecim milibus emerant, hi et
quindecim milium octavam et quinque milium decimam tulerant.
Praeterea, cum reputarem quosdam ex debito aliquan- 6
10 tum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse, nequaquam
verum arbitrabar, quos non aequasset fides solutionis, hos be-
nignitate remissionis aequare. Rursus ergo his qui solverant 7
eius quod solverant decimam remisit. Per hoc enim aptissime
et in praeteritum singulis pro cuiusque merito gratia referri,
15 et in futurum omnes cum ad emendum tum etiam ad solven-
dum altius videbantur. Magno mihi seu ratio haec seu facilitas 8
stetit, sed fuit tanti. Nam regione tota et novitas remissionis
et forma laudatur. Ex ipsis etiam, quos non una, ut dicitur,
pertica sed distincte gradatimque tractavi, quanto quis melior
20 et probior tanto mihi obligatior abiit, expertus non esse apud
me *ἐν δὲ τῇ τιμῇ ἡμὲν κακὸς ἦδὲ καὶ ἐσθλός*. Vale.

III.

C. PLINIUS SPARSO SUO S.

25 Librum quem novissime tibi misi ex omnibus meis vel ma- 1
xime placere significas. Est eadem opinio cuiusdam eruditis-
simi. Quo magis adducor ut neutrum falli putem, quia non est 2
credibile utrumque falli et quia tamen blandior mihi. Volo
enim proxima quaeque absolutissima videri, et ideo iam nunc
30 contra istum librum faveo orationi quam nuper in publicum
dedi, communicaturus tecum, ut primum diligentem tabella-
rium invenero. Erexī expectationem tuam, quam vereor ne 3
destituat oratio in manus sumpta. Interim tamen tamquam pla-
cituram, et fortasse placebit, exspecta. Vale.

35

IIII.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Optime facis quod bellum Dacicum scribere paras. Nam 1

quae tam recens, tam copiosa, tam lata, denique tam poetica,
 2 et quamquam in verissimis rebus, tam fabulosa materia? Di-
 ces inmissa terris nova flumina, novos pontes fluminibus in-
 iectos, innessa castris montium abrupta, pulsum regia, pulsum
 etiam vita regem nihil desperantem; super haec, actos his 5
 triumphos, quorum alter ex invicta gente primus, alter novis-
 3 simus fuit. Una sed maxima difficultas, quod haec aequare di-
 cendo arduum inmensum, etiam tuo ingenio, quamquam al-
 tissime adsurgat et amplissimis operibus increscat. Non nul-
 lus et in illo labor ut barbara et fera nomina, in primis regis 10
 4 ipsius, Graecis versibus non resultent. Sed nihil est quod non
 arte curaue, si non potest vinci, mitigetur. Praeterea, si da-
 tur Homero et mollia vocabula et Graeca ad levitatem versus
 contrahere, extendere, inflectere, cur tibi similis audentia,
 5 praesertim non delicata sed necessaria, non detur? Proinde 15
 iure vatum invocatis dis, et inter eos ipso cuius res opera con-
 silia dicturus es, immitte rudentes, pande vela, ac si quando
 alias, toto ingenio vehere. Cur enim non ego quoque poetice
 6 cum poeta? Illud iam nunc paciscor: prima quaeque ut absol-
 veris, mittito, immo etiam ante quam absolvas, sicut erunt 20
 7 recentia et rudia et adhuc similia nascentibus. Respondebis
 non posse perinde carptim ut contexta, perinde inchoata pla-
 cere ut effecta. Scio. Itaque et a me aestimabuntur ut coepta,
 spectabuntur ut membra extremamque limam tuam opperien-
 tur in scrinio nostro. Patere hoc me super cetera habere amo- 25
 ris tui pignus ut ea quoque norim quae nosse neminem velles.
 8 In summa, potero fortasse scripta tua magis probare laudare,
 quanto illa tardius cautiusque, sed ipsum te magis amabo ma-
 gisque laudabo, quanto celerius et incautius miseris. Vale.

30

V.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

1 Grave vulnus Macrinus noster accepit. Amisit uxorem sin-
 gularis exempli, etiam si olim fuisset. Vixit cum hac triginta
 novem annis sine iurgio, sine offensa. Quam illa reverentiam 35
 marito suo praestitit, cum ipsa summam mereretur! quot quan-
 tasque virtutes ex diversis aetatibus sumptas collegit et mi-
 2 scuit! Habet quidem Macrinus grande solacium quod tantum

bonum tam diu tenuit: sed hinc magis exacerbatur quod amiserit. Nam fruendis voluptatibus crescit carenti dolor. Ero ergo 3
suspensus pro homine amicissimo, dum admittere avocamenta
et cicatricem pati possit, quam nihil aequae ac necessitas ipsa
5 et dies longa et satietas doloris inducit. Vale.

VI.

C. PLINIUS MONTANO SUO S.

Cognovisse iam ex epistula mea debes adnotasse me nuper 1
monumentum Pallantis sub hac inscriptione 'huic senatus ob
fidem pietatemque erga patronos ornamenta praetoria decre-
vit et sestertium centies quinquagies, cuius honore contentus
fuit.' Postea mihi visum est pretium operae ipsum senatus 2
consultum quaerere. Inveni tam copiosum et effusum ut ille
15 superbissimus titulus modicus adque etiam demissus videretur:
conferantque se, non dico illi veteres, Africani, Achaici, Numantini, sed hi proximi, Marii, Sullae, Pompeii, nolo progredi
longius; infra Pallantis laudes iacebunt. Urbanos qui illa cen- 3
suerunt putem an miseros? Dicerem urbanos, si senatum de-
20 ceret urbanitas; miseros, sed nemo tam miser est ut illa cogatur. Ambitio ergo et procedendi libido: sed quis adeo demens ut per suum, per publicum dedecus procedere velit in
ea civitate in qua hic esset usus florentissimae dignitatis ut
primus in senatu laudare Pallantem posset? Mitto quod Pal- 4
lanti servo praetoria ornamenta offeruntur; quippe offeruntur
a servis: mitto quod censent non exhortandum modo verum
etiam compellendum ad usum aureorum anulorum; erat enim
contra maiestatem senatus, si ferreis praetorius uteretur. Le- 5
via haec et transeunda; illa memoranda, quod nomine Pallan-
30 tis senatus, nec expiata postea curia est, Pallantis nomine senatus gratias agit Caesari quod et ipse cum summo honore
mentionem eius prosecutus esset et senatui facultatem fecisset
testandi erga eum benivolentiam. Quid enim senatui pulchrius 6
quam ut erga Pallantem satis gratus videretur? Additur 'ut
35 Pallas, cui se omnes pro virili parte obligatos fatentur, singularis fidei, singularis industriae fructum meritissimo ferat.'
Prolatos imperii fines, redditos exercitus rei publicae credas.
Adstruitur his 'cum senatui populoque Romano liberalitatis gra-

tior repraesentari nulla materia possit quam si abstinentissimi fidelissimique custodis principum opum facultates adiuuare contigisset? Hoc tunc votum senatus, hoc praecipuum gaudium populi, haec liberalitatis materia gratissima, si Pallantis facultates adiuuare publicarum opum egestionem contingeret. 5

8 Iam quae sequuntur, voluisse quidem senatum censere dandum ex aerario sestertium centies quinquagies, et quanto ab eiusmodi cupiditatibus remotior eius animus esset, tanto in-
pensius petere a publico parente ut eum compelleret ad ce-
9 dendum senatui. Id vero deerat ut cum Pallante auctoritate 10
publica ageretur, Pallas rogaretur ut senatui cederet, ut illi superbissimae abstinentiae Caesar ipse advocatus esset, ne se-
stertium centies quinquagies sperneret. Sprevit, quod solum
potuit tantis opibus publice oblati adrogantius facere quam
10 si accepisset. Senatus tamen id quoque similis querenti laudi- 15
bus tulit, his quidem verbis: sed cum princeps optimus parens-
que publicus, rogatus a Pallante, eam partem sententiae quae
pertinebat ad dandum ei ex aerario sestertium centies quin-
quagies remitti voluisset, testari senatum [et] se libenter ac me-
rito hanc summam inter reliquos honores ob fidem diligentiam 20
que Pallanti decernere coepisse; voluntati tamen principis
sui, cui in nulla re fas putaret repugnare, in hac quoque re
11 obsequi. Imaginare Pallantem velut intercedentem senatus con-
sulto moderantemque honores suos et sestertium centies quin-
quagies ut nimium recusantem, cum praetoria ornamenta tam- 25
12 quam minus recepisset: imaginare Caesarem liberti precibus
vel potius imperio coram senatu obtemperantem; imperat enim
libertus patrono quem in senatu rogat: imaginare senatum us-
quequaque testantem merito libenterque se hanc summam in-
ter reliquos honores Pallanti coepisse decernere et perseve- 30
raturum fuisse, nisi obsequeretur principis voluntati, cui non
esset fas in ulla re repugnare. Ita, ne sestertium centies
quinquagies Pallas ex aerario ferret, verecundia ipsius, obse-
quio senatus opus fuit, in hoc praecipue non obsecuturi, si in
13 ulla re putasset fas esse non obsequi. Finem existimas? Mane 35
dum et maiora accipe: utique, cum sit utile principis benigni-
tatem promptissimam ad laudem praemiaque merentium inlu-
strari ubique, et maxime his locis quibus incitari ad imitatio-

nem praepositi rerum eius curae possent, et Pallantis spectatissima fides adque innocentia exemplo provocare studium tam honestae aemulationis posset, ea quae X. Kal. Februarias, quae proximae fuissent, in amplissimo ordine optimus princeps recitasset senatusque consulta de iis rebus facta in aere incidere-
 5 rentur, idque aes figeretur ad statuam loricatam divi Iulii? Pa-
 14 rum visum tantorum dedecorum esse curiam testem: delectus est celeberrimus locus, in quo legenda praesentibus, legenda futuris proderentur. Placuit aere signari omnes honores fasti-
 10 diosissimi mancipii, quosque repudiasset quosque, quantum ad decernentis pertinet, gessisset. Incisa et insculpta sunt publicis aeternisque monumentis praetoria ornamenta Pallantis, sic quasi foedera antiqua, sic quasi sacrae leges. Tanta principis,
 15 tanta senatus, tanta Pallantis ipsius — quid dicam nescio,
 15 quasi vellent in oculis omnium figi, Pallas insolentiam suam, patientiam Caesar, humilitatem senatus. Nec puduit rationem turpitudini obtendere, egregiam quidem pulchramque rationem, ut exemplo Pallantis praemiorum ad studium aemulationis ceteri provocarentur. Ea honorum vilitas erat, illorum
 16 etiam quos Pallas non dedignabatur. Inveniebantur tamen honesto loco nati qui peterent cuperentque quod dari liberto, promitti servis videbant. Quam iuvat quod in tempora illa non
 17 incidi, quorum sic me tamquam illis vixerim pudet! Non dubito similiter adfici te. Scio quam sit tibi vivus et ingenuus
 25 animus; ideo facilius est ut me, quamquam indignationem quibusdam in locis fortasse ultra epistolae modum extulerim, parum doluisse quam nimis credas. Vale.

VII.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

30

Neque ut magistro magister neque ut discipulo discipulus 1
 (sic enim scribis), sed ut discipulo magister (nam tu magister, ego contra; adque adeo tu in scholam revocas, ego adhuc Sa-
 2: journalia extendo) librum misisti. Num potui longius hyperba-
 2
 35 ton facere adque hoc ipso probare eum esse me qui non modo magister tuus sed ne discipulus quidem debeam dici? Sumam tamen personam magistri exseramque in librum tuum ius quod

dedisti, eo liberius quod nihil ex meis interim missurus sum tibi in quo te ulciscaris. Vale.

VIII.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

5

1 Vidistine aliquando Clitumnum fontem? Si nondum (et puto
nondum; alioqui narrasses mihi), vide, quem ego (paenitet tar-
2 ditatis) proxime vidi. Modicus collis adsurgit, antiqua cu-
presso nemorosus et opacus. Hunc subter exit fons et expri-
mitur pluribus venis sed inparibus, eluctatusque ~~quum~~-facit 10
gurgitent¹ lato gremio patescit purus et vitreus, ut numerare
3 iactas stipes et relucentis calculos possis. Inde non loci deve-
xitate sed ipsa sui copia et quasi pondere inpellitur. Fons ad-
huc et iam amplissimum flumen adque etiam navium patiens,
quas obvias quoque et contrario nisu in diversa tendentes 15
transmittit et perfert, adeo validus ut illa qua properat ipse,
quamquam per solum planum, remis non adiuvetur, idem aeger-
4 rime remis contisque superetur adversus. Lucundum utrumque
per iocum ludumque fluitantibus, ut flexerint cursum, laborem
otio, otium labore variare. Ripae fraxino multa, multa populo 20
vestiuntur, quas perspicuus annis ut mersas viridi imagine ad-
numerat. Rigor aquae certaverit nivibus, nec color cedit.
5 Adiacet templum priscum et religiosum: stat Clitumnus ipse
amictus ornatusque praetexta: praesens numen adque etiam
fatidicum indicant sortes. Sparsa sunt circa sacella complura 25
totidemque dii. Sua cuique veneratio, suum nomen, quibus-
dam vero etiam fontes. Nam praeter illum quasi parentem ce-
terorum sunt minores capite discreti; sed flumini miscentur,
6 quod ponte transmittitur. Is terminus sacri profanique. In su-
periore parte navigare tantum, infra etiam natare concessum. 30
Balineum Hispellates, quibus illum locum divus Augustus dono
dedit, publice praebent, praebent hospitium. Nec desunt vil-
7 lae, quae secutae fluminis amoenitatem margini insistent. In
summa, nihil erit ex quo non capias voluptatem. Nam stude-
bis quoque; leges multa multorum omnibus columnis, omnibus 35
parietibus inscripta, quibus fons ille deusque celebratur. Plura
laudabis, nonnulla ridebis; quamquam tu vero, quae tua huma-
nitas, nulla ridebis. Vale.

VIII.

C. PLINIUS URSO SUO S.

Olim non librum in manus, non stilum sumpsi; olim nescio 1
quid sit otium, quid quies, quid denique illud iners quidem,
5 iucundum tamen nihil agere, nihil esse: adeo multa me ne-
gotia amicorum nec secedere nec studere patiuntur. Nulla enim 2
studia tanti ut amicitiae officium deseratur, quod religiosissime
custodiendum studia ipsa praecipiant. Vale.

X.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Quo magis cupis ex nobis pronepotes videre, hoc tristior 1
audies neptem tuam abortum fecisse, dum se praegnantem esse
puellariter nescit ac per hoc quaedam custodienda praegnan-
15 tibus omittit, facit omittenda. Quem errorem magnis documen-
tis expiavit in summum periculum adducta. Igitur ut necesse 2
est graviter accipias senectutem tuam quasi paratis posteris
destitutam, sic debes agere diis gratias quod ita tibi in prae-
sentia pronepotes negaverunt ut servarent neptem, illos reddi-
20 turi, quorum nobis spem certiore haec ipsa quamquam parum
prospere explorata fecunditas facit. Isdem nunc ego te quibus 3
ipsum me hortor moneo confirmo. Neque enim ardentius tu
pronepotes quam ego liberos cupio, quibus videor meo tuoque
latere primum ad honores iter et audita latius nomina et non
25 subitas imagines relicturus. Nascantur modo et hunc nostrum
dolorem gaudio mutant. Vale.

XI.

C. PLINIUS HISPULLAE SUAE S.

Cum adfectum tuum erga fratris filiam cogito, etiam ma- 1
terna indulgentia molliorem, intellego prius tibi quod est po-
sterius nuntiandum, ut praesumpta laetitia sollicitudini locum
non relinquat. Quamquam vereor ne post gratulationem quo-
que in metum redeas atque ita gaudeas periculo liberatam ut
35 simul quod periclitata sit perhorrescas. Hilaris, iam sibi, iam 2
mihi reddita, incipit refici transmissumque discrimen conva-
lescendo metiri. Fuit alioqui in summo discrimine, inipune di-

xisse liceat, fuit nulla sua culpa, aetatis aliqua. Inde abortus
3 et ignorati uteri triste experimentum. Proinde, etsi non contigit tibi desiderium fratris amissi aut nepote eius aut nepte solari, memento tamen dilatum magis istud quam negatum, cum salva sit ex qua sperari potest. Simul excusa patri tuo casum, 5 cui paratior apud feminas venia. Vale.

XII.

C. PLINIUS MINICIANO SUO S.

1 Hunc solum diem excuso. Recitaturus est Titinius Capito, 10 quem ego audire nescio magis debeam an cupiam. Vir est optimus et inter praecipua saeculi ornamenta numerandus: colit studia, studiosos amat, fovet, provehit, multorumque qui aliqua componunt portus sinus praemium, omnium exemplum, ipsarum denique litterarum iam senescentium reductor ac refor- 15 mator. Domum suam recitantibus praebet, auditoria non apud se tantum benignitate mira frequentat; mihi certe, si modo in urbe, defuit numquam. Porro tanto turpius gratiam non referre, 3 quanto honestior causa referendae. An, si litibus tererer, obstrictum esse me crederem obeunti vadimonia mea, nunc, quia 20 mihi omne negotium, omnis in studiis cura, minus obligor tanta sedulitate celebranti in quo obligari ego, ne dicam solo, 4 certe maxime possum? Quod si illi nullam vicem, nulla quasi mutua officia deberem, sellicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo et maximo et in summa severitate dulcissimo vel 25 honestate materiae. Scribit exitus illustrium virorum, in his 5 quorundam mihi carissimorum. Videor ergo fungi pio munere, quorumque exsequias celebrare non licuit, horum quasi funebribus laudationibus, seris quidem sed tanto magis veris interesse. Vale.

30

XIII.

C. PLINIUS GENIALI SUO S.

1 Probo quod libellos meos cum patre legisti. Pertinet ad profectum tuum a disertissimo viro discere quid laudandum, 35 quid reprehendendum, simul ita institui ut verum dicere ad- 2 suescas. Vides quem sequi, cuius debeas implere vestigia. O te beatum! cui contigit vivum adque idem optimum et con-

infectissimum exemplar, qui denique eum potissimum imitandum habes cui matura esse te simillimum voluit. Vale.

XIII.

C. PLINIUS ARISTONI SUO S.

5 Cum sis peritissimus et privati iuris et publici, cuius pars 1
senatorium est, cupio ex te potissimum audire, erraverim in
senatu proxime necne, non ut in praeteritum (serum enim)
verum ut in futurum, si quid simile inciderit, erudiar. Dices 2
10 'cur quaeris quod nosse debebas?' Priorum temporum servi-
tus ut aliarum optimarum artium sic etiam iuris senatorii obli-
vionem quandam et ignorantiam induxit. Quotus enim quis-3
que tam patiens ut velit discere quod in usu non sit habitu-
rus? Adde quod difficile est tenere quae acceperis, nisi exer-
15 ceas. Itaque redacta libertas rudes nos et inperitos deprehen-
dit; cuius dulcedine accensi cogimur quaedam facere ante
quam nosse. Erat autem antiquitus institutum ut a maioribus 4
nati non auribus modo verum etiam oculis disceremus quae
facienda mox ipsi ac per vices quasdam tradenda minoribus
20 haberemus. Inde adolescentuli statim castrensibus stipendiis 5
imbebantur, ut imperare parendo, duces agere, dum secun-
tur, adulescerent: inde honores petitori adsistebant curiae fo-
ribus et consilii publici spectatores ante quam consortes erant.
Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, 6
25 maximus quisque et vetustissimus pro parente. Quae potestas
referentibus, quod consentibus ius, quae vis magistratibus,
quae ceteris libertas, ubi cedendum, ubi resistendum, quod
silendi tempus, quis dicendi modus, quae distinctio pugnan-
tium sententiarum, quae executio prioribus aliquid addentium;
30 omnem denique senatorium morem, quod fidelissimum praeci-
piendi genus, exemplis docebantur. Ad nos iuvenes fuimus 7
quidem in castris; sed cum suspecta virtus, inertia in pretio,
cum duobus auctoritas nulla, nulla militibus verecundia, nus-
quam imperium, nusquam obsequium, omnia soluta, turbata ad-
35 que etiam in contrarium versa, postremo obliviscenda magis
quam tenenda. Idem prospeximus curiam, sed curiam trepi-8
dam et elinguem, cum dicere quod velles periculosum, quod
nolles miserum esset. Quid tunc disci potuit, quid didicisse

iuuit, cum senatus aut ad otium summum aut ad summum nefas
 vocaretur et modo ludibrio modo dolori retentus numquam
 9 seria, tristia saepe censeret? Eadem mala iam senatores, iam
 participes malorum multos per annos vidimus tulimusque;
 quibus ingenia nostra in posterum quoque hebetata fracta con-
 10 tusa sunt. Breve tempus (nam tanto brevius omne quanto felicius
 tempus), quo libet scire quid simus, libet exercere quod
 sumus. Quo iustius peto, primum ut errori, si quis est error,
 tribuas veniam, deinde medearis scientia tua, cui semper
 fuit curae sic iura publica ut privata, sic antiqua ut recentia,
 11 sic rara ut assidua tractare. Adque ego arbitror illis etiam
 quibus plurimarum rerum agitatio frequens nihil esse ignotum
 patiebatur genus quaestionis quod adfero ad te aut non satis
 tritum aut etiam inexpertum fuisse. Hoc et ego excusator, si
 forte sum lapsus, et tu dignior laude, si potes id quoque do-
 12 cere quod in obscuro est an didiceris. Referebatur de libertis
 Afrani Dextri consulis, incertum sua an suorum manu, scelere
 an obsequio perempti. Hos alius ('quis?' inquis: ego: sed
 nihil refert) post quaestionem supplicio liberandos, alius in in-
 sulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum
 13 sententiarum tanta diversitas erat ut non possent esse nisi sin-
 gulae. Quid enim commune habet occidere et relegare? non
 Hercule magis quam relegare et absolvere: quamquam pro-
 prior aliquanto est sententiae relegantis quae absoluit quam
 quae occidit; utraque enim ex illis vitam relinquit, haec adi-
 14 mit: cum interim et qui morte puniebant et qui relegabant una
 sedebant et temporaria simulatione concordiae discordiam dif-
 ferebant. Ego postulabam ut tribus sententiis constaret suus
 numerus, nec se brevibus indutiis duae iungerent. Exigebam
 ergo ut qui capitali supplicio adficiendos putabant discederent
 a relegante, nec interim contra absolventis mox dissensuri con-
 gregarentur, quia parvolum referret an idem displiceret quibus
 15 non idem placuisset. Illud etiam mihi permirum videbatur eum
 quidem qui libertos relegandos, servos supplicio adficiendos
 censuisset coactum esse dividere sententiam, hunc autem qui
 libertos morte multaret cum relegante numerari. Nam si oportuisset
 dividi sententiam unius, quia res duas comprehendebat,
 non reperiebam quemadmodum posset iungi sententia duorum

tam diversa censentium. Adque adeo permitte mihi sic apud te
 tamquam ibi, sic peracta re tamquam adhuc integra, rationem
 iudicii mei reddere, quaeque tunc carptim multis obstrepenti-
 bus dixi nunc per otium iungere. Fingamus tres omnino iudi-
 ces in hanc causam datos esse, horum uni placuisse perire li-
 bertos, alteri relegari, tertio absolvi: utrumne sententiae duae
 collatis viribus novissimam periment? an separatim una quae-
 que tantundem quantum altera valebit, nec magis poterit cum
 secunda prima conecti quam secunda cum tertia? Igitur in se-
 natu quoque numerari tamquam contrariae debent quae tam-
 quam diversae dicuntur. Quod si unus adque idem et perden-
 dos censeret et relegandos, num ex sententia unius et perire
 possent et relegari? num denique omnino una sententia puta-
 retur quae tam diversa coniungeret? Quemadmodum igitur,
 cum alter puniendos, alter censeat relegandos, videri potest
 una sententia, quia dicitur a duobus, quae non videretur una,
 si ab uno diceretur? Quid? lex non aperte docet dirimi de-
 bere sententias occidentis et relegantis, cum ita discessionem
 fieri iubet, 'qui haec sentitis, in hanc partem, qui alia omnia,
 in illam partem ite qua sentitis'? Examina singula verba et ex-
 pende: 'qui haec sentitis', hoc est qui relegandos putatis:
 'in hanc partem', id est in eam in qua sedet qui censuit rele-
 gandos. Ex quo manifestum est non posse in eadem parte re-
 manere eos qui interficiendos arbitrantur. 'Qui alia omnia':
 animadvertis ut non contenta lex dicere 'alia' addiderit 'omnia'.
 Num ergo dubium est alia omnia sentire eos qui occidunt
 quam qui relegant? 'In illam partem ite qua sentitis': nonne
 videtur ipsa lex eos qui dissentiant in contrariam partem vo-
 care, cogere, impellere? non consul etiam ubi quisque rema-
 nere, quo transgredi debeat, non tantum sollemnibus verbis
 sed manu gestuque demonstrat? Ad enim futurum est ut, si 21
 dividantur sententiae interficientis et relegantis, praevaleat illa
 quae absolvit. Quid istud ad censentes? quos certe non decet
 omnibus artibus, omni ratione pugnare ne fiat quod est mitius.
 Oportet tamen eos qui puniunt et qui relegant absolventibus
 primum, mox inter se comparari. Scilicet ut in spectaculis qui-
 busdam sors aliquem seponit ac servat qui cum victore con-
 tendat, sic in senatu sunt aliqua prima, sunt secunda certami-

na, et ex duabus sententiis eam quae superior extiterit tertia
 22 expectat. Quid, quod prima sententia conprobata ceterae per-
 emuntur? Qua ergo ratione potest esse non unus adque idem
 23 locus sententiarum, quarum nullus est postea? Planius repe-
 tam. Nisi dicente sententiam eo qui relegat illi qui puniunt;
 capite initio statim in alia discedant, frustra postea dissentient
 24 ab eo cui paulo ante consenserint. Sed quid ego similis do-
 centi? cum discere velim an sententias dividi, an iri in singu-
 las oportuerit. Optimi quidem quod postulabam; nihilo mi-
 nus tamen quaero an postulare debuerim. Quemadmodum opti-
 10 nui? Qui ultimum supplicium sumendum esse censebat, ne-
 scio an iure, certe aequitate postulationis meae victus, omissa
 sententia sua accessit releganti; veritus scilicet ne, si divide-
 rentur sententiae, quod alioqui fore videbatur, ea quae absol-
 vendos esse censebat numero praevaleret. Etenim longe plu-
 15 res in hac una quam in duabus singulis erant. Tum illi quoque
 qui auctoritate eius trahebantur transeunte illo destituti reli-
 querunt sententiam ab ipso auctore desertam secutique sunt
 26 quasi transfugam quem ducem sequebantur. Sic ex tribus sen-
 tentiis duae factae, tenuitque ex duabus altera tertia expulsa,
 20 quae, cum ambas superare non posset, elegit ab utra vince-
 retur. Vale.

XV.

C. PLINIUS IUNIORI SUO S.

25

1 Oneravi te tot pariter missis voluminibus: sed oneravi pri-
 mum, quia exegeras, deinde, quia scripseras tam graciles istic
 vindemias esse ut plane scirem tibi vacaturum, quod vulgo
 2 dicitur, librum legere. Eadem ex meis agellis nuntiantur. Igi-
 tur mihi quoque licebit scribere quae legas, sit modo unde
 chartae emi possint; quae si scabrae bibulaeve sint, aut non
 scribendum aut necessario quidquid scripserimus boni mali
 delebimus. Vale.

XVI.

C. PLINIUS PATERNO SUO S.

35

1 Confecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam, et qui-
 dem iuvenum. Solacia duo nequaquam paria tanto dolori, sola-

cia tamen: unum facilitas manumittendi; videor enim non omnino inmaturos perdidisse quos iam liberos perdididi; alterum, quod permitto servis quoque quasi testamenta facere eaque ut legitima custodio. Mandant roganque quod visum; pareo ut 2
 5 iussus. Dividunt, donant, relinquunt, dumtaxat intra domum. Nam servis res publica quaedam et quasi civitas domus est. Sed quamquam his solaciis adquiescam, debilitor et frangor 3
 eadem illa humanitate quae me ut hoc ipsum permitterem induxit. Non ideo tamen velim durior fieri. Nec ignoro alios
 10 eiusmodi casus nihil amplius vocare quam damnum eoque sibi magnos homines et sapientes videri. Qui an magni sapientesque sint nescio, homines non sunt. Hominis est enim afflicti 4
 dolore, sentire, resistere tamen et solacia admittere, non solaciis non egere. Verum de his plura fortasse quam debui, sed 5
 15 pauciora quam volui. Est enim quaedam etiam dolendi voluntas, praesertim si in amici sinu defleas, apud quem lacrimis tuis vel laus sit parata vel venia. Vale.

XVII.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

20

Num istic quoque inmite et turbidum caelum? Hic adsi- 1
 duae tempestates et crebra diluvia. Tiberis alveum excessit et demissioribus ripis alte superfunditur. Quamquam fossa 2
 quam providentissimus imperator fecit exhaustus, premit val-
 5 les, innatat campis, quaque planum solum, pro solo cernitur. Inde quae solet flumina accipere et permixta devehere velut obvius sistere cogit, atque ita alienis aquis operit agros quos ipse non tangit. Anio, delicatissimus amnium ideoque adiacen- 3
 tibus villis velut invitatus retentusque, magna ex parte nemora
 30 quibus inumbratur fregit et rapuit: subruit montes et decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quaerit, impulit tecta ac se super ruinas eiecit atque extulit. Viderunt 4
 quos excelsioribus terris illa tempestas apprehendit alibi divitum apparatus et gravem supellectilem, alibi instrumenta ru-
 35 ris, ibi boves aratra rectores, hic soluta et libera armenta, adque inter haec arborum truncos aut villarum trabes, varie lateque fluitantia. Ac ne illa quidem malo vacaverunt quae non 5
 ascendit annis. Nam pro amne imber adsiduus et defecti nu-

bibus turbines, proruta opera quibus pretiosa rura ciunguntur, quassata adque etiam decussa monumenta. Multi eiusmodi casibus debilitati, obruti, obtriti, et aucta luctibus damna. Ne quid simile istis pro mensura periculi vereor teque rogo, si nihil tale, quam maturissime sollicitudini meae consulas, sed et si tale, id quoque nunties. Nam paulum differt patiaris adversa an expectes; nisi quod tamen est dolendi modus, non est timendi. Doleas enim quantum scias accidisse, timeas quantum possit accidere. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS RUFINO SUO S.

1 Falsum est nimirum quod creditur vulgo, testamenta hominum speculum esse morum, cum Domitius Tullus longe melior
2 apparuerit morte quam vita. Nam cum se captandum praebuis-
set, reliquit filiam heredem, quae illi cum fratre communis,
quia genitam fratre adoptaverat. Prosecutus est nepotes plu-
rimis iucundissimisque legatis, prosecutus etiam proneptem.
3 In summa, omnia pietate plenissima, ac tanto magis inexpectata sunt. Ergo varii tota civitate sermones: alii fictum in-
gratum inmemorem loquuntur seque ipsos, dum insectantur
illum, turpissimis confessionibus produnt, ut qui de patre avo
proavo quasi de orbo querantur: alii contra hoc ipsum lau-
dibus ferunt quod sit frustratus improbas spes hominum, quos
sic decipere pro moribus temporum prudentia est. Addunt
etiam non fuisse ei liberum alio testamento mori; neque enim
reliquisse opes filiae, sed reddidisse quibus auctus per filiam
4 fuerat. Nam Curtilius Mancius, perosus generum suum Domitium
Lucanum (frater is Tulli), sub ea conditione filiam eius,
neptem suam, instituerat heredem, si esset manu patris emissus.
5 Emiserat pater, adoptaverat patruus, atque ita circumscripto
testamento consors frater in patris potestatem emancipatam
filiam adoptionis fraude revocaverat, et quidem cum opibus
amplissimis. Fuit alioqui fratribus illis quasi fato datum ut di-
vites fierent invitissimis a quibus facti sunt. Quin etiam Domi-
tius Afer, qui illos in nomen adsumpsit, reliquit testamentum
ante decem et octo annos nuncupatum adeoque postea impro-
batum sibi ut patris eorum bona proscribenda curaverit. Mira

illius asperitas, mira felicitas horum: illius asperitas, qui numero civium excidit quem socium etiam in liberis habuit; felicitas horum, quibus successit in locum patris qui patrem abstulerat. Sed haec quoque hereditas Afri ut reliqua cum fratre 7
 5 quaesita transmittenda erant filiae fratris, a quo Tullus ex asse heres institutus praelatusque filiae fuerat, ut conciliaretur. Quo laudabilius testamentum est, quod pietas fides pudor scripsit, in quo denique omnibus adfinitatibus pro cuiusque officio gratia relata est, relata et uxori. Accepit amoenissimas villas, 8
 10 accepit magnam pecuniam uxor optima et patientissima ac tanto melius de viro merita, quanto magis est reprehensa quod nupsit. Nam mulier natalibus clara, moribus proba, aetate declivis, diu vidua, mater olim, parum decore secuta matrimonium videbatur divitis senis, ita perdit morbo ut esse taedio posset
 15 uxori quam iuvenis sanusque duxisset. Quippe omnibus membris extortus et fractus tantas opes solis oculis obibat ac ne in lectulo quidem nisi ab aliis movebatur. Quin etiam (foedum miserandumque dictu) dentes lavandos fricandosque praebebat. Auditum frequenter ex ipso, cum quereretur de contumeliis debilitatis suae, digitos se servorum suorum cotidie lingere. Vivebat tamen et vivere volebat, sustentante maxime uxore, 10
 quae culpam inchoati matrimonii in gloriam perseverantia verterat. Habes omnes fabulas urbis: nam sunt omnes fabulae 11
 Tullus. Exspectatur auctio. Fuit enim tam copiosus ut amplissimos 25
 20 mos hortos eodem quo emerat die instruxerit plurimis et antiquissimis statuis. Tantum illi pulcherrimorum operum in horreis, quae neglegebat. Invicem tu, si quid istic epistula dignum, ne gravare. Nam cum aures hominum novitate laetantur, 12
 tum ad rationem vitae exemplis erudimur. Vale.

30

XVIII.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Et gaudium mihi et solacium in litteris, nihilque tam laetum quod his laetius, tam triste quod non per has sit minus 1
 35 triste. Itaque et infirmitate uxoris et meorum periculo, quorundam vero etiam morte turbatus, ad unicum doloris levamentum studia confugi, quae praestant ut adversa magis intellegam, sed patientius feram. Est autem mihi moris quod sum 2

daturus in manus hominum ante amicorum iudicio examinare, in primis tuo. Proinde, si quando, nunc intende libro quem cum hac epistula accipies, quia vereor ne ipse ut tristis parum intenderim. Imperare enim dolori ut scriberem potui, ut vacuo animo laetoque non potui. Porro ut ex studiis gaudium, sic studia hilaritate proveniunt. Vale.

XX.

C. PLINIUS GALLO SUO S.

1 Ad quae noscenda iter ingredi, transmittere mare solemus, 10
 ea sub oculis posita neglegimus, seu quia ita natura comparatum ut proximorum incuriosi longinqua sectemur, seu quod omnium rerum cupido languescit, cum facilis occasio, seu quod differimus tamquam saepe visuri quod datur videre, quotiens
 2 velis cernere. Quacumque de causa, permulta in urbe nostra 15
 iuxtaque urbem non oculis modo sed ne auribus quidem novimus, quae si tulisset Achaia, Aegyptos, Asia aliave quaelibet miraculorum ferax commendatrixque terra, audita perfecta
 3 lustrata haberemus. Ipse certe nuper quod nec audieram ante nec videram audiui pariter et vidi. Exegerat prosocer meus ut 20
 Amerina praedia sua inspicerem. Haec perambulanti mihi ostenditur subiacens lacus nomine Vadimonis: simul quaedam
 4 incredibilia narrantur. Pervenit ad ipsum. Lacus est in similitudinem iacentis rotae circumscriptus et undique aequalis: nullus sinus, obliquitas nulla, omnia dimensa, paria et quasi artifi- 25
 cis manu cavata et excisa. Color caerulo albidior, viridior et pressior, sulphuris odor saporque medicatus, vis, qua fracta solidantur. Spatium modicum, quod tamen sentiat ventos et
 5 fluctibus intumescat. Nulla in hoc navis (sacer enim), sed innatant insulae, herbidae omnes harundine et iunco, quaeque 30
 alia fecundior palus ipsaque illa extremitas lacus effert. Sua cuique figura ut modus: cunctis margo derasus, quia frequenter vel litori vel sibi inlissae terunt terunturque. Par omnibus altitudo, par levitas; quippe in speciem carinae humili radice
 6 descendunt. Haec ab omni latere perspicitur eademque sua 35
 spensa pariter et mersa. Interdum iunctae copulataeque et continenti similes sunt, interdum discordantibus ventis digeruntur, non numquam destitutae tranquillitate singulae fluitant.

Saepe minores maioribus velut cumbulae onerariis adhaerescunt, saepe inter se maiores minoresque quasi cursum certamenque desumunt; rursus omnes in eundem locum adpulsae, qua steterunt promovent terram, et modo hac modo illa lacum reddunt auferuntque; ac tum demum, cum medium tenere, non contrahunt. Constat pecora herbas secuta sic in insulas illas ut in extremam ripam procedere solere nec prius intellegere mobile solum, quam litori abrepta quasi inlata et inposita circumfusum undique lacum paveant; mox quo tulerit ventus egressa, non magis se descendisse sentire, quam senserint ascendisse. Idem lacus in flumen egeritur, quod, ubi se pauperis oculis dedit, specu mergitur alteque conditum meat, ac si quid, antequam subduceretur, accepit, servat et profert. Haec tibi scripsi, quia nec minus ignota quam mihi nec minus grata credebam. Nam te quoque, ut me, nihil aequae ac naturae opera delectant. Vale.

XXI.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Ut in vita sic in studiis pulcherrimum et humanissimum existimo severitatem comitatemque miscere, ne illa in tristitiam, haec in petulantiam excedat. Qua ratione ductus, graviora opera lusibus iocisque distinguo. Ad hos proferendos et tempus et locum opportunissimum elegi; utque iam nunc adulescerent et ab otiosis et in triclinio audiri, Iulio mense, quo maxime lites interquiescunt, positis ante lectos cathedris amicos collocavi. Forte accidit ut eodem die mane in avocationem subitam rogarer, quod mihi causam prae loquendi dedit. Sum enim deprecatus ne quis ut irreverentem operis ardueretur, quod recitaturus, quamquam et amicis et paucis, id est iterum amicis, foro et negotiis non abstinuissem. Addidi hunc ordinem me in scribendo sequi ut necessitates voluptatibus, seria iucundis anteferrem, ac primum amicis, tum mihi scriberem. Liber fuit et opusculis varius et metris. Ita solemus, qui ingenio parum fidimus, satietatis periculum fugere. Recitavi hoc adsensus audientium exegit: et tamen ut alii transcurrunt quaedam inputantque quod transeant, sic ego nihil praetereo adque etiam non praeterire me dico. Lego enim omnia.

ut omnia emendem, quod contingere non potest electa recipientibus. Ad illud modestius et fortasse reverentius. Sed hoc simplicius et amantius. Amat enim qui se sic amari putat ut taedium non pertimescat: et alioqui quid praestant sodalis, si conveniunt voluptatis suae causa? Delicatus ac similis ignoto 5
6 est qui amici librum bonum mavult audire quam facere. Non dubito cupere te pro cetera mei caritate quam maturissime legere hunc adhuc musteum librum. Leges, sed retractatum; quae causa rectandi fuit; et tamen non nulla iam ex eo nosti. Haec emendata postea vel, quod interdum longiore mora solet, 10
deteriora facta quasi nova rursus et rescripta cognoscas. Nam plerisque mutatis ea quoque mutata videntur quae manent. Vale.

XXII.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

15

1 Nostine hos qui omnium libidinum servi sic aliorum vitiis irascuntur quasi invideant et gravissime puniunt quos maxime imitantur? cum eos etiam qui non indigent clementia ullius nihil magis quam lenitas deceat. Atque ego optimum et emendatissimum existimo qui ceteris ita ignoscit tamquam ipse cotidie peccet, ita peccatis abstinet tamquam nemini ignoscant. 2
3 Proinde hoc domi, hoc foris, hoc in omni vitae genere teneamus, ut nobis implacabiles simus, exorabiles istis etiam qui dare veniam nisi sibi nesciunt, mandemusque memoriae quod vir mitissimus et ob hoc quoque maximus, Thrasea, crebro dicere solebat, 'qui vitia odit, homines odit.' Quaeris fortasse 25
4 quo commotus haec scribam. Nuper quidam — sed melius coram; quamquam ne tunc quidem. Vereor enim ne id quod improbo insectari carpere fere huic quod cum maxime praecipimus repugnet. Quisquis ille, qualiscumque, sileatur, quem 30
insignire exempli nihil, non insignire humanitatis plurimum refert. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS MARCELLINO SUO S.

35

1 Omnia mihi studia, omnes curas, omnia avocamenta exemit, excussit, eripuit dolor, quem ex morte Iuni Aviti gravissimum
2 cepi. Latum clavum in domo mea induerat: suffragio meo adiu-

tus in petendis honoribus fuerat: ad hoc ita me diligebat, ita verebatur ut me formatore morum, me quasi magistro uteretur. Rarum hoc in adulescentibus nostris. Nam quotus quis-3 que vel aetati alterius vel auctoritati ut minor cedit? Statim 5 sapiunt, statim sciunt omnia, neminem verentur, imitantur neminem atque ipsi sibi exempla sunt. Sed non Avitus, cuius haec praecipua prudentia, quod alios prudentiores arbitrabatur, haec praecipua eruditio, quod discere volebat. Semper 4 ille aut de studiis aliquid aut de officiis vitae consulebat, semper 10 per ita recedebat ut melior factus, et erat factus vel eo quod audierat vel quod omnino quaesierat. Quod ille obsequium 5 Serviano, exactissimo viro, praestitit! quem legatum tribunus ita et intellexit et cepit ut ex Germania in Pannoniam transeuntem non ut commilito sed ut comes adsectorque sequeretur. 15 Qua industria, qua modestia quaestor consulibus suis (et plures habuit) non minus iucundus et gratus quam utilis fuit! Quo discursu, qua vigilantia, hanc ipsam aedilitatem, cui praereptus est, petiit! quod vel maxime dolorem meum exulcerat. Obversantur oculis cassi labores et infructuosae preces et hoc 6 20 nor quem meruit tantum. Redit animo ille latus clavus in penatibus meis sumptus, redeunt illa prima, illa postrema suffragia mea, illi sermones, illae consultationes. Adficior adulescentia ipsius, adficior necessitudinum casu. Erat illi grandis natu parens, erat uxor, quam ante annum virginem acceperat, 25 erat filia, quam paulo ante sustulerat. Tot spes, tot gaudia dies unus in adversa convertit. Modo designatus aedilis, recens 8 maritus, recens pater, intactum honorem, orbam matrem, viduam uxorem, filiam pupillam ignaram avi, patris reliquit. Accedit lacrimis meis quod absens et independentis mali nescius. 30 pariter aegrum, pariter decessisse cognovi, ne gravissimo dolori tempore consuescerem. In tantis tormentis eram, cum scriberem haec, scriberem sola; neque enim nunc aliud aut cogitare aut loqui possum. Vale.

35

XXIII.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Amor in te meus cogit, non ut praecipiam (neque enim 1
praeceptore egesset), admoneam tamen, ut quae scis teneas et

2 observes aut scias melius. Cogita te missum in provinciam
Achaïam, illam veram et meram Graeciam, in qua primum huma-
nitas, litterae, etiam fruges inventae esse creduntur; missum ad
ordinandum statum liberarum civitatum, id est, ad homines ma-
xime homines, ad liberos maxime liberos, quod ius a natura da- 5
tum virtute, meritis, amicitia, foedere denique et religione te-
3 nuerunt. Reverere conditores deos et nomina deorum, reverere
gloriam veterem et hanc ipsam senectutem, quae in homine
venerabilis, in urbibus sacra. Sit apud te honor antiquitati, sit
ingentibus factis, sit fabulis quoque. Nihil ex cuiusquam di- 10
gnitate, nihil ex libertate, nihil etiam ex iactatione decerpse-
4 ris. Habe ante oculos hanc esse terram quae nobis miserit
iura, quas leges non victis sed petentibus dederit, Athenas
esse quas adeas, Lacedaemonem esse quam regas; quibus reli-
quam umbram et residuum libertatis nomen eripere durum fe- 15
5 rum barbarum est. Vides a medicis, quamquam in adversa va-
litudine nihil servi ac liberi differant, mollius tamen liberos
clementiusque tractari. Recordare quid quaecque civitas fuerit,
non ut despicias quod esse desierit: absit superbia asperi- 20
6 tas. Nec timueris contemptum. An contemnitur qui imperium, 20
qui fascēs habet, nisi humilis et sordidus et qui se primus ipse
contemnit? Male vim suam potestas aliorum contumeliis expe-
ritur, male terrore veneratio acquiritur, longeque valentior
amor ad optinendum quod velis quam timor. Nam timor abit,
si recedas, manet amor, ac sicut ille in odium hic in reveren- 25
7 tiam vertitur. Te vero etiam atque etiam (repetam enim) me-
minisse oportet officii tui titulum ac tibi ipsum interpretari,
quale quantumque sit ordinare statum liberarum civitatum. Nam
8 quid ordinatione civilis? quid libertate pretiosius? Porro
quam turpe, si ordinatio eversione, libertas servitute mutetur? 30
Accedit quod tibi certamen est tecum: onerat te quaeesturae
tuae fama, quam ex Bithynia optimam revexisti, onerat testi-
monium principis, onerat tribunatus, praetura, atque haec ipsa
9 legatio quasi praemium data. Quo magis nitendum est ne in
longinqua provincia quam suburbana, ne inter servientes quam 35
liberos, ne sorte quam iudicio missus, ne rudis et incognitus
quam exploratus probatusque humanior melior peritior fuisse
videaris; cum sit alioqui, ut saepe audisti, saepe legisti, multo

deformius amittere quam non adsequi laudem. Haec velim 10 credas, quod initio dixi, scripasisse me admonentem, non praecipientem; quamquam praecipientem quoque. Quippe non vereor in amore ne modum excesserim. Neque enim periculum 5 est ne sit nimium quod esse maximum debet. Vale.

C. PLINI CAECILI SECUNDI

10

E P I S T U L A R U M

LIBER NONUS.

15

I.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Saepe te monui ut libros quos vel pro te vel in Plantam, 1 immo et pro te et in illum (ita enim materia cogebat) composuisti quam maturissime emitteres; quod nunc praecipue morte 20 eas audita et hortor et moneo. Quamvis enim legeris multis legendosque dederis, nolo tamen quemquam opinari defuncto demum inchoatos, quos incolomi eo peregisti. Salva sit tibi 3 constantiae fama. Erit autem, si notum aequis iniquisque fuerit non post inimici mortem scribendi tibi natam esse fiduciam, 25 sed iam paratam editionem morte praeventam; et simul vitabis illud *ὄχι ὅσῳ φθιμένοισιν*. Nam quod de vivente scriptum 4 est, in defunctum quoque, tamquam viventem adhuc, editur, si editur statim. Igitur, si quid aliud in manibus, interim differ: 30 hoc perforce, quod nobis, qui legimus, olim absolutum videtur. Sed iam videatur et tibi, cuius cunctationem nec res ipsa desiderat et temporis ratio praecidit. Vale.

II.

35

C. PLINIUS SABINO SUO S.

Facis iucunde quod non solum plurimas epistulas meas 1 verum etiam longissimas flagitas; in quibus parcior fui, partim quia tuas occupationes verebar, partim quia ipse multum di-

stringebar plerumque frigidis negotiis, quae simul et avo-
 2 cant animum et comminuunt. Praeterea nec materia plura scri-
 bendi dabatur. Neque enim eadem nostra conditio quae M.
 Tulli, ad cuius exemplum nos vocas. Illi enim et copiosissi-
 mum ingenium et ingenio qua varietas rerum qua magnitudo
 3 largissime suppetebat. Nos quam angustis terminis claudamur
 etiam tacente me perspicis, nisi forte volumus scholasticas
 4 tibi adque, ut ita dicam, umbraticas litteras mittere. Sed nihil
 minus aptum arbitramur, cum arma vestra, cum castra, cum
 5 denique cornua tubas sudorem pulverem soles cogitamus. Ha-10
 bes, ut puto, iustam excusationem, quam tamen dubito an tibi
 probari velim. Est enim summi amoris negare veniam brevi-
 bus epistulis amicorum, quamvis scias illis constare rationem.
 Vale.

III.

15

C. PLINIUS PAULINO SUO S.

1 Alius aliud, ego beatissimum existimo qui bonae mansu-
 raeque famae praesumptione perfruitur certusque posteritatis
 cum futura gloria vivit. Ac mihi nisi praemium aeternitatis ante
 2 oculos, pingue illud altumque otium placeat. Etenim omnes 20
 homines arbitror oportere aut immortalitatem suam aut mortali-
 tatem cogitare, et illos quidem contendere eniti, hos quiescere
 remitti nec brevem vitam caducis laboribus fatigare, ut video
 multos misera simul et ingrata imagine industriae ad vilitatem
 3 sui pervenire. Haec ego tecum, quae cotidie tecum, ut desi-25
 nam tecum, si dissenties tu; quamquam non dissenties, ut qui
 semper clarum aliquid et immortale meditare. Vale.

IIII.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

30

1 Vererer ne inmodicam orationem putares quam cum hac
 epistula accipies, nisi esset generis eius ut saepe incipere,
 saepe desinere videatur. Nam singulis criminibus singulae vel-
 2 ut causae continentur. Poteris ergo, undecumque coeperis,
 ubicumque desieris, quae deinceps sequentur et quasi inci-35
 pientia legere et quasi cohaerentia meque in universitate lon-
 gissimum, brevissimum in partibus iudicare. Vale.

V.

C. PLINIUS TIRONI SUO S.

Egregie facis (inquiro enim), et persevera, quod iustitiam
 tuam provincialibus multa humanitate commendas; cuius prae-
 5 cipua pars est honestissimum quemque complecti adque ita a
 minoribus amari ut simul a principibus diligere. Plerique au- 2
 tem, dum verentur ne gratiae potentium nimium impertire vi-
 deantur, sinisteritatis adque etiam malignitatis famam conse-
 quuntur. A quo vitio tu longe recessisti: scio; sed temperare 3
 10 mihi non possum quo minus laudem similis monenti quod eum
 modum tenes ut discrimina ordinum dignitatumque custodias;
 quae si confusa turbata permixta sunt, nihil est ipsa aequali-
 tate inaequalius. Vale.

VI.

15

C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Omne hoc tempus inter pugillares ac libellos iucundissima 1
 quiete transmissi. 'Quemadmodum' inquis 'in urbe potuisti?'
 Circenses erant, quo genere spectaculi ne levissime quidem
 teneor. Nihil novum, nihil varium, nihil quod non semel spe-
 20 classe sufficiat. Quo magis miror tot milia virorum tam pue- 2
 riliter identidem cupere currentes equos, insistentes curribus
 homines videre. Si tamen aut velocitate equorum aut hominum
 arte traherentur, esset ratio non nulla: nunc favent panno,
 pannum amant, et si in ipso cursu medioque certamine hic co-
 25 lor illuc, ille huc transferatur, studium favorque transibit, et
 repente agitadores illos, equos illos, quos procul noscitant,
 quorum clamitant nomina, relinquunt. Tanta gratia, tanta au-
 ctoritas in una vilissima tunica, mitto apud vulgus, quod vilius 3
 tunica, sed apud quosdam graves homines; quos ego cum re-
 30 corder in re inani frigida adsidua tam insatiabiliter desiderare,
 capio aliquam voluptatem, quod hac voluptate non capior. Ac 4
 per hos dies libentissime otium meum in litteris conloco, quos
 alii otiosissimis occupationibus perdunt. Vale.

VII.

35

C. PLINIUS ROMANO SUO S

Aedificare te scribis. Bene est: inveni patrocinium; aedi- 1
 PLINI EP.

fico enim iam ratione, quia tecum. Nam hoc quoque non dissi-
 2 mile, quod ad mare tu, ego ad Larium lacum. Huius in litore
 plures villae meae, sed duae maxime ut delectant ita exercent.
 Altera inposita saxi more Baiano lacum prospicit, altera aequae
 3 more Baiano lacum tangit. Itaque illam tragoediam, hanc ap-
 pellare comoediam soleo; illam, quod quasi cothurnis, hanc,
 quod quasi socculis sustinetur. Sua utrique amoenitas et ultra-
 4 que possidenti ipsa diversitate iucundior. Haec lacu propius,
 illa latius utitur: haec unum sinum molli curvamine amplecti-
 tur, illa editissimo dorso duos dirimit: illic recta gestatio longo
 limite super litus extenditur, hic spatiosissimo xysto leviter
 inflectitur: illa fluctus non sentit, haec frangit: ex illa possis
 dispicere piscantes, ex hac ipse piscari hamumque de cubiculo
 ac paene etiam de lectulo ut e naucula iacere. Hae mihi causae
 5 utrique quae desunt adstruendi ob ea quae supersunt. Sed
 quid ego rationem tibi? apud quem pro ratione erit idem fa-
 cere. Vale.

VIII.

C. PLINIUS AUGURINO SUO S.

20

1 Si laudatus a te laudare te coepero, vereor ne non tam pro-
 ferre iudicium meum quam referre gratiam videar. Sed licet
 videar, omnia scripta tua pulcherrima existimo, maxime tamen
 illa de nobis. Accidit hoc una eademque de causa. Nam et tu,
 quae de amicis, optime scribis et ego, quae de me, ut optima
 2 lego. Vale.

VIII.

C. PLINIUS COLONO SUO S.

1 Unice probo quod Pompei Quintiani morte tam dolenter
 adficeris ut amissi caritatem desiderio extendas; non ut pleri-
 que, qui tantum viventes amant seu potius amare se simulant,
 ac ne simulant quidem, nisi quos florentes vident. Nam mise-
 rorum non secus ac defunctorum obliviscuntur. Sed tibi peren-
 nis fides tantaque in amore constantia ut finiri nisi tua morte
 2 non possit. Et Hercule is fuit Quintianus quem diligi deceat
 ipsius exemplo. Felices amabat, miseros tuebatur, desiderabat
 amissos. Iam illa quanta probitas in ore! quanta in sermone

cunctatio! quam pari libra gravitas comitasque! quod studium litterarum! quod iudicium! qua pietate cum dissimillimo patre vivebat! quam non obstabat illi quo minus vir optimus videretur quod erat optimus filius! Sed quid dolorem tuum exul-
 5 cero? Quamquam sic amasti iuvenem ut hoc potius quam de illo sileri velis; a me praesertim, cuius praedicatione putas vitam eius ornari, memoriam prorogari, ipsamque illam qua est raptus aetatem posse restitui. Vale.

X.

10

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Cupio praeceptis tuis parere; sed aprorum tanta penuria 1
 est ut Minervae et Dianae, quas ais pariter colendas, convenire non possit. Itaque Minervae tantum serviendum est, de- 2
 15 licate tamen, ut in secessu et aestate. In via plane non nulla leviora statimque delenda ea garrulitate qua sermones in vehiculo seruntur extendi. His quaedam addidi in villa, cum aliud non liberet. Itaque poemata quiescunt, quae tu inter nemora et lucos commodissime perfici putas. Oratiunculam unam 3
 20 alteram retractavi; quamquam id genus operis inamabile, inamoenum magisque laboribus ruris quam voluptatibus simile. Vale.

XI.

25

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

Epistolam tuam iucundissimam accepi, eo maxime, quod 1
 aliquid ad te scribi volebas quod libris inseri posset. Obveniet materia, vel haec ipsa quam monstras vel potior alia. Sunt enim in hac offendicula nonnulla: circumfer oculos, et occurr-
 30 rent. Bibliopolas Lugduni esse non putabam, ac tanto libentius ex litteris tuis cognovi venditari libellos meos, quibus peregre manere gratiam quam in urbe collegerint delector. Incipio enim satis absolutum existimare, de quo tanta diversitate regionum discreta hominum iudicia consentiunt. Vale.

35

XII.

C. PLINIUS IUNIORI SUO S.

Castigabat quidam filium suum, quod paulo sumptuosius 1

equos et canes emeret. Huic ego iuvene digresso 'heus tu, numquamne fecisti quod a patre corripui posset? fecisti, dico? non interdum facis quod filius tuus, si repente pater ille, tu filius, pari gravitate reprehendat? Non omnes homines aliquo errore ducuntur? non hic in illo sibi, in hoc alius indulget?'⁵
 2 Haec tibi admonitus inmodicae severitatis exemplo pro amore mutuo scripsi, ne quando tu quoque filium tuum acerbius duriusque tractares. Cogita et illum puerum esse et te fuisse, adque ita hoc quod es pater utere ut memineris et hominem esse te et hominis patrem. Vale.

10

XIII.

C. PLINIUS QUADRATO SUO S.

1 Quanto studiosius intentiusque legisti libros quos de Helvidio ultione composui, tanto impensius postulas ut perscribam¹⁵
 2 tibi quae extra libros quaeque circa libros, totum denique ordinem rei, cui per aetatem non interfuisti. Occiso Domitiano statui mecum ac deliberavi esse magnam pulchramque materiam insectandi nocentes, miseros vindicandi, se proferendi. Porro inter multa scelera multorum nullum atrocius vi-
 3 debatur quam quod in senatu senator senatori, praetorius consulari, reo iudex manus intulisset. Fuerat alioqui mihi cum Helvidio amicitia, quanta potuerat esse cum eo qui metu tem-
 4 porum nomen ingens paresque virtutes secessu tegebat, fuerat cum Arria et Fannia, quarum altera Helvidi noverca, altera²⁵ mater novercae. Sed non ita me iura privata ut publicum fas et indignitas facti et exempli ratio incitabat. Ac primis quidem diebus redditae libertatis pro se quisque inimicos suos, dumtaxat minores, incondito turbidoque clamore postulaverant simul et oppresserant. Ego et modestius et constantius arbitra-
 5 tus immanissimum reum non communi temporum invidia, sed proprio crimine urgere, cum iam satis primus ille impetus defremisset et languidior in dies ira ad iustitiam redisset, quamquam tum maxime tristis amissa nuper uxore, mitto ad Anteiam (nupta haec Helvidio fuerat), rogo ut veniat, quia me³⁵ recens adhuc luctus limine contineret. Ut venit, 'destinatum est' inquam 'mihi maritum tuum non inultum pati. Nuntia Arriae et Fanniae' (ab exilio redierant): 'consule te, consule

illas an velitis adscribi facto, in quo ego comite non egeo; sed
 non ita gloriae meae faverim ut vobis societate eius invidean.⁷
 Perfert Anteia mandata, nec illae morantur. Opportune sena-
 tus intra diem tertium. Omnia ego semper ad Corellium ret-
 5 tuli, quem providentissimum aetatis nostrae sapientissimumque
 cognovi: in hoc tamen contentus consilio meo fui, veritus ne
 vetaret; erat enim cunctantior cautiorque. Sed non sustinui
 inducere in animum quo minus illi eodem die facturum me in-
 dicarem quod an facerem non deliberabam, expertus usu de
 10 eo quod destinaveris non esse consulendos quibus consultis
 obsequi debeas. Venio in senatum, ius dicendi peto, dico pau-
 lisper maximo adsensu. Ubi coepi crimen attingere, reum de-
 stinare, adhuc tamen sine nomine, undique mihi reclamant.
 Alius 'sciamus quis sit de quo extra ordinem referas;' alius
 15 'quis est ante relationem reus?' alius 'salvi simus, qui super-
 sumus.' Audio inperturbatus interritus: tantum susceptae rei
 honestas valet tantumque ad fiduciam vel metum differt nolint
 homines quod facias an non probent. Longum est omnia quae
 tunc hinc inde iacta sunt recensere. Novissime consul 'Se-
 20 cunde, sententiae loco dices, si quid volueris.' 'Permiseris'
 inquam 'quod usque adhuc omnibus permisisti.' Resido: agun-
 tur alia. Interim me quidam ex consularibus amicis secreto
 curatoque sermone, quasi nimis fortiter incauteque progres-
 sum, corripit, revocat, monet ut desistam, adicit etiam nota-
 25 bilem me futuris principibus. 'Esto' inquam, 'dum malis.' Vix
 11 ille discesserat, rursus alter 'quid audes? quo ruis? quibus te
 periculis obicis? quid praesentibus confidis, incertus futuro-
 rum? lacessis hominem iam praefectum aerarii et brevi consu-
 lelem, praeterea qua gratia, quibus amicitiiis fultum!' Nomi-
 30 nat quandam, qui tunc ad orientem amplissimum exercitum non
 sine magnis dubiisque rumoribus obtinebat. Ad haec ego 'om-
 nia praecepi adque animo mecum ante peregi, nec recuso, si
 ita casus attulerit, luere poenas ob honestissimum factum,
 dum flagitiosissimum ulciscor.' Iam censendi tempus. Dicit
 35 Domitius Apollinaris, consul designatus, dicit Fabricius Ve-
 iento, Fabius Maximinus, Vettius Proculus, collega Publici
 Certi, de quo agebatur, uxoris meae quam amiseram vitricus,
 post hos Ammius Flaccus. Omnes Certum nondum a me nomi-

natum ut nominatum defendunt crimenque quasi in medio re-
 14 lictum defensione suscipiunt. Quae praeterea dixerint non est
 necesse narrare; in libris habes. Sum enim cuncta ipsorum
 15 verbis persecutus. Dicunt contra Avidius Quietus, Cornutus
 Tertullus. Quietus, iniquissimum esse querellas dolentium ex-
 cludi, ideoque Arriae et Fanniae ius querendi non auferen-
 dum, nec interesse cuius ordinis quis sit, sed quam causam
 16 habeat. Cornutus, datum se a consulibus tutorem Helvidi filiae
 petentibus matre eius et vitrico: nunc quoque non sustinere
 deserere officii sui partes, in quo tamen et suo dolori modum
 17 inponere et optimarum feminarum perferre modestissimum ad-
 fectum; quas contentas esse admonere senatum Publici Certi
 cruentae adulationis et petere, si poena flagitii manifestissimi
 18 remittatur, nota certe quasi censoria inuratur. Tum Satrius Ru-
 fus medio ambiguoque sermone 'puto' inquit 'iniuriam factam
 Publicio Certo, si non absolvitur: nominatus est ab amicis Ar-
 riae et Fanniae, nominatus ab amicis suis. Nec debemus solliciti
 esse; idem enim nos, qui bene sentimus de homine, et iudica-
 turi sumus: si innocens est, sicut spero et malo, et donec ali-
 19 quid probetur, credo, poteritis absolvere.' Haec illi, quo quis-
 20 que ordine citabantur. Venitur ad me: consurgo, utor initio
 quod in libro est, respondeo singulis. Mirum qua intentione,
 quibus clamoribus omnia exceperint qui modo reclamabant.
 Tanta conversio vel negotii dignitatem vel proventum oratio-
 21 nis vel actoris constantiam subsecuta est. Finio: incipit re-
 spondere Veiento: nemo patitur: obturbatur, obstrepitur, adeo
 quidem ut diceret 'rogo, patres conscripti, ne me cogatis in-
 plorare auxilium tribunorum.' Et statim Murena tribunus 'per-
 mitto tibi, vir clarissime Veiento, dicere.' Tunc quoque recla-
 22 matur. Inter moras consul citatis nominibus et peracta disces-
 sione mittit senatum ac paene adhuc stantem temptantemque
 dicere Veientonem reliquit. Multum ille de hac (ita vocabat)
 contumelia questus est Homericō versu

ὃ γέρον, ἢ μάλα δὴ σε νέοι τείρουσι μαχηταί.

21 Non fere quisquam in senatu fuit qui non me complecteretur, 35
 exoscularetur certatimque laude cumlaret, quod intermissum
 iam diu morem in publicum consulendi susceptis propriis si-
 multatibus reduxissem, quod denique senatum invidia liberas-

sem, qua flagrabat apud ordines alios, quod severus in ceteros senatoribus solis dissimulatione quasi mutua parceret. Haec acta 22 sunt absente Certo; fuit enim seu tale aliquid suspicatus sive, ut excusabatur, infirmus. Et relationem quidem de eo Caesar 5 ad senatum non remisit; optinui tamen quod intenderam. Nam 23 collega Certi consulatum, successorem Certus accepit, planeque factum est quod dixeram in fine, 'reddat praemium sub optimo principe, quod a pessimo accepit.' Postea actionem meam, utcumque potui, recollegi, addidi multa. Accidit for- 24 tuitum, sed non tamquam fortuitum, quod editis libris Certus intra paucissimos dies implicitus morbo decessit. Audivi refe- 25 rentes hanc imaginem menti eius, hanc oculis oberrasse, tamquam videret me sibi cum ferro imminere. Verane haec adfirmare non ausim; interest tamen exempli ut vera videantur. 15 Habes epistulam, si modum epistolae cogites, libris quos legi- 26 sti non minorem; sed inputabis tibi, qui contentus libris non fuisti. Vale.

XIII.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

20 Nec ipse tibi plaudis et ego nihil magis ex fide quam de 1 te scribo. Posteris an aliqua cura nostri nescio, nos certe memur ut sit aliqua, non dico ingenio (id enim superbum), sed studio et labore et reverentia posterorum. Pergamus modo itinere instituto, quod ut paucos in lucem famamque provexit, 25 ita multos e tenebris et silentio protulit. Vale.

XV.

C. PLINIUS FALCONI SUO S.

Refugeram in Tuscis, ut omnia ad arbitrium meum facerem; ad hoc ne in Tuscis quidem: tam multis undique rusticorum 30 libellis et tam querulis inquietor, quos aliquanto magis invitus quam meos lego; nam et meos invitus. Retracto enim 2 actiunculas quasdam, quod post intercapedinem temporis et frigidum et acerbum est. Rationes quasi absente me negleguntur. Interdum tamen equum conscendo et patrem familiae 3 35 hactenus ago, quod aliquam partem praediorum, sed pro gestatione percurro. Tu consuetudinem serva nobisque sic rusticis urbana acta perscribe. Vale.

XVI.

C. PLINIUS MAMILIANO SUO S.

- 1 Summam te voluptatem percepisse ex isto copiosissimo
genere venandi non miror, cum historicorum more scribas 5
numerus iniri non potuisse. Nobis venari nec vacat nec libet:
non vacat, quia vindemiae in manibus, non libet, quia exiguae.
2 Devehimus tamen pro novo musto novos versiculos tibi
iucundissime exigenti, ut primum videbuntur defervisse, mit-
temus. Vale.

10

XVII.

C. PLINIUS GENITORI SUO S.

- 1 Recepti litteras tuas, quibus quereris taedio tibi fuisse
quamvis lautissimam cenam, quia scurrae cinaedi moriones 15
2 mensis inerrabant. Vis tu remittere aliquid ex rugis? equidem
nihil tale habeo, habentes tamen fero. Cur ergo non habeo?
quia nequaquam me ut inexpectatum festivumve delectat, si
quid molle a cinaedo, petulans a scurra, stultum a morione
3 profertur. Non rationem sed stomachum tibi narro. Adque 20
adeo quam multos putas esse, quos ea quibus ego et tu capi-
mur et ducimur partim ut inepta partim ut molestissima offen-
dant? Quam multi, cum lector aut lyristes aut comoedus in-
ductus est, calceos poscunt, aut non minore cum taedio re-
cubant, quam tu ista (sic enim appellas) prodigia perpessus 25
4 es? Demus igitur alienis oblectationibus veniam, ut nostris
inpetremus. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS SABINO SUO S.

30

- 1 Qua intentione, quo studio, qua denique memoria legeris
libellos meos epistula tua ostendit. Ipse igitur exhibes nego-
tium tibi, qui elicis et invitas ut quam plurima communicare
2 tecum velim. Faciam; per partes tamen et quasi digesta, ne
istam ipsam memoriam cui gratias ago adsiduitate et copia tur- 35
bem oneratamque et quasi oppressam cogam pluribus singula,
posterioribus priora dimittere. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS RUSONI SUO S.

Significas legisse te in quadam epistula mea iussisse Ver-
ginium Rufum inscribi sepulcro suo,

Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam
imperium adseruit non sibi sed patriae.

Reprehendis quod iusserit, addis etiam melius rectiusque
Frontinum, quod vetuerit omnino monumentum sibi fieri, me-
que ad extremum quid de utroque sentiam consulis. Utrumque 2
dilexi, miratus sum magis quem tu reprehendis, adque ita mi-
ratus ut non putarem satis umquam posse laudari cuius nunc
mihi subeunda defensio est. Omnes ego qui magnum aliquid 3
memorandumque fecerunt non modo venia verum etiam laude
15 dignissimos iudico, si immortalitatem quam meruere sectan-
tur victurique nominis famam supremis etiam titulis prorogare
nitiuntur. Nec facile quemquam nisi Verginium invenio cuius 4
tanta in praedicando verecundia quanta gloria ex facto. Ipse 5
sum testis, familiariter ab eo dilectus probatusque, semel om-
20 nino me audiente provectum ut de rebus suis hoc unum refer-
ret, ita secum aliquando Cluvium locutum 'scis, Vergini, quae
historiae fides debeat: proinde si quid in historiis meis legis
aliter ac velis, rogo ignoscas'. Ad hoc ille 'tunc ignoras,
Cluvi, ideo me fecisse quod feci, ut esset liberum vobis scri-
25 bere quae libuisset' ? Age dum, hunc ipsum Frontinum in hoc 6
ipso in quo tibi parciore videtur et pressiore comparemus. Ve-
tuit exstrui monumentum: sed quibus verbis? 'impensa monu-
menti supervacua est: memoria nostri durabit, si vita merui-
mus.' An restrictius arbitraris per orbem terrarum legendum
30 dare duraturam memoriam suam quam uno in loco duobus ver-
sicalis signare quod feceris? Quamquam non habeo proposi-
tum illum reprehendendi, sed hunc tuendi: cuius quae potest
apud te iustior esse defensio, quam ex conlatione eius quem
praetulisti? Meo quidem iudicio neuter culpandus, quorum 8
35 uterque ad gloriam pari cupiditate, diverso itinere contendit,
alter, dum expetit debitos titulos, alter, dum mavult videri
contempsisse. Vale.

XX.

C. PLINIUS VENATORI SUO S.

- 1 Tua vero epistula tanto mihi iucundior fuit quanto longior erat, praesertim cum de libellis meis tota loqueretur; quos tibi voluptati esse non miror, cum omnia nostra perinde⁵
 2 ac nos ames. Ipse cum maxime vindemias, graciles quidem, ubiores tamen quam expectaveram, colligo; si colligere est non numquam decerpere uvam, torculum invisere, degustare de lacu mustum, obrepere urbanis, qui nunc rusticis praesunt meque notariis et lectoribus reliquerunt. Vale. 10

XXI.

C. PLINIUS SABINIANO SUO S.

- 1 Libertus tuus, cui suscensere te dixeras, venit ad me ad-
 volutusque pedibus meis tamquam tuis haesit. Flevit multum,¹⁵
 multum rogavit, multum etiam tacuit, in summa, fecit mihi fidem paenitentiae. Vere credo emendatum, quia deliquisse se
 2 sentit. Irasceris, scio, et irasceris merito, id quoque scio: sed tunc praecipua mansuetudinis laus, cum irae causa iustissima
 3 est. Amasti hominem et, spero, amabis: interim sufficit ut exo-²⁰
 rari te sinas. Licebit rursus irasci, si meruerit, quod exoratus excusatus facies. Remitte aliquid adulescentiae ipsius, remitte lacrimis, remitte indulgentiae tuae: ne torseris illum, ne tor-
 4 seris etiam te. Torqueris enim, cum tam lenis irasceris. Vereor ne videar non rogare sed cogere, si precibus eius meas²⁵
 iunxero. Iungam tamen tanto plenius et effusius, quanto ipsum acrius severiusque corripui, destricto minatus numquam me postea rogaturum. Hoc illi, quem terrori oportebat, tibi non idem. Nam fortasse iterum rogabo, impetrabo iterum: sit modo tale ut rogare me, ut praestare te deceat. Vale. 30

XXII.

C. PLINIUS SEVERO SUO S.

- 1 Magna me sollicitudine adfecit Passenni Pauli validudo, et quidem plurimis iustissimisque de causis. Vir est optimus, honestissimus, nostri amantissimus; praeterea in litteris veteres aemulatur, exprimit, reddit, Propertium in primis, a quo genus

ducit, vera soboles, eoque simillima illi in quo ille praecipuus. Si elegos eius in manum sumpseris, leges opus tersum, molle, iucundum, et plane in Propertii domo scriptum. Nuper ad lyrica deflexit, in quibus ita Horatium ut in illis illum alterum effingit. Putes, si quid in studiis cognatio valet, et huius propinquum. Magna varietas, magna mobilitas. Amat ut qui verissime, dolet ut qui impatientissime, laudat ut qui benignissime, ludit ut qui facetissime, omnia denique tamquam singula absolvit. Pro hoc ego amico, pro hoc ego ingenio non minus 3
10 aeger animo quam corpore ille, tandem illum, tandem me recepi. Gratulare mihi, gratulare etiam litteris-ipsis, quae ex periculo eius tantum discrimen adierunt quantum ex salute gloriae consequentur. Vale.

XXIII.

15

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Frequenter agenti mihi evenit ut centumviri, cum diu se 1
intra iudicium auctoritatem gravitatemque tenuissent, omnes
repente quasi victi coactique consurgerent laudarentque; fre- 2
20 quenter e senatu famam, qualem maxime optaveram, rettuli:
numquam tamen maiorem cepi voluptatem, quam nuper ex
sermone Corneli Taciti. Narrabat sedisse se cum quodam
Circensibus proximis: hunc post varios eruditosque sermo-
nes requisisse 'Italicus es an provincialis?' se respondisse
25 'nosti me, et quidem ex studiis.' Ad hoc illum 'Tacitus es an 3
Plinius?' Expressere non possum quam sit iucundum mihi quod
nomina nostra, quasi litterarum propria, non hominum, litteris
redduntur, quod uterque nostrum his etiam ex studiis notus
quibus aliter ignotus est. Accidit aliud ante pauculos dies si- 4
30 mile. Recumbebat mecum vir egregius, Fadius Rufinus, super
eum municeps ipsius, qui illo die primum venerat in urbem;
cui Rufinus, demonstrans me, 'vides hunc?' Multa deinde de
studiis nostris. Et ille 'Plinius est' inquit. Verum fatebor, ca- 5
pio magnum laboris mei fructum. An, si Demosthenes iure lae-
35 tatus est quod illum anus Attica ita noscitavit, οὐτός ἐστι Δη-
μοσθένης, ego celebritate nominis mei gaudere non debeo?
Ego vero et gaudeo et gaudere me dico. Neque enim vereor 6
ne iactantior videar, cum de me aliorum iudicium, non meum

profero, praesertim apud te, qui nec ullius invides laudibus et faves nostris. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS SABINIANO SUO S.

5

- 1 Bene fecisti quod libertum aliquando tibi carum reducentibus epistulis meis in domum, in animum recepisti. Iuvabit hoc te: me certe iuvat; primum, quod te tam tractabilem video ut in ira regi possis, deinde, quod tantum mihi tribuis ut vel auctoritati meae pareas vel precibus indulgeas. Igitur laudo et gratias ago. Simul in posterum moneo ut te erroribus tuorum, etsi non fuerit qui deprecetur, placabilem praestes. Vale.

XXV.

C. PLINIUS MAMILIANO SUO S.

15

- 1 Quereris de turba castrensi negotiorum, et tamquam summo otio perfruire, lusus et ineptias nostras legis, amas, flagitas, meque ad similia condenda non mediocriter incitas.
- 2 Incipio enim ex hoc genere studiorum non solum oblectationem verum etiam gloriam petere post iudicium tuum, viri gratissimi, eruditissimi, ac super ista verissimi. Nunc me rerum actus modice sed tamen destringit; quo finito aliquid earundem Camenarum in istum benignissimum sinum mittam. Tu passerculis et columbulis nostris inter aquilas vestras dabis pennas, si tamen et sibi et tibi placebunt: si tantum sibi, continentendos cavea nidove curabis. Vale.

XXVI.

C. PLINIUS LUPERCO SUO S.

- 1 Dixi de quodam oratore saeculi nostri, recto quidem et sano, sed parum grandi et ornato, ut opinor, apte 'nihil peccat, nisi quod nihil peccat.' Debet enim orator erigi, attolli, interdum etiam effervescere, efferri, ac saepe accedere ad praecipua. Nam plerumque altis et excelsis adiacent abrupta: tutius per plana sed humiliter et depressius iter: frequentior cunctantibus quam reptantibus lapsus, sed his non labentibus nulla, illis non nulla laus, etiamsi labantur. Nam ut quasdam artes ita eloquentiam nihil magis quam ancipitia commendant. Vides

qui per funem in summa nituntur quantos soleant excitare clamores, cum iam iamque casuri videntur. Sunt enim maxime 4 mirabilia quae maxime insperata, maxime periculosa, utque Graeci magis exprimunt, *παράβολα*. Ideo nequaquam par gubernatoris est virtus, cum placido et cum turbato mari vehitur: tunc admirante nullo inlaudatus ingloriosus subit portum; ad cum stridunt funes, curvatur arbor, gubernacula gemunt, tunc ille clarus et dis maris proximus. Haec, quia visus es mihi in 5 scriptis meis adnotasse quaedam ut tumida quae ego sublimia, 10 ut improba quae ego audentia, ut nimia quae ego plena arbitrabar. Plurimum autem refert reprehendenda adnotes an insignia. Omnis enim advertit quod eminet et extat; sed acri intentione diiudicandum est inmodicum sit an grande, altum an enorme. Adque ut Homerum potissimum attingam, quem tan- 15 dem alterutram in partem potest fugere *ἀμφὶ δὲ σάλπινγξεν μέγας οὐρανός· ἥ ἐρι δ' ἔγχος ἐνέκλιτο* et totum illud *οὔτε θαλάσσης κύμα τόσον βοᾶ?* Sed opus est examine et libra, inquit, incredibilia sint haec et inania an magnifica et caelestia. Nec nunc ego me his similia aut dixisse aut posse 20 dicere puto. Non ita insanio; sed hoc intellegi volo, laxandos esse eloquentiae frenos nec angustissimo gyro ingeniorum impetus refringendos. Ad enim alia conditio oratorum, alia poetarum. Quasi vero M. Tullius minus audeat. Quamquam hunc omitto: neque enim ambigi puto. Sed Demosthenes ipse, ille 25 norma oratoris et regula, num se cohibet et comprimit, cum dicit notissima illa *ἄνθρωποι μικροὶ καὶ κόλακες καὶ ἀλάστορες*, et rursus *οὐ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν οὐδὲ πλίνθοις ἐγώ*, et statim *οὐκ ἐκ μὲν θαλάττης τὴν Εὐβοίαν προβαλέσθαι πρὸ τῆς Ἀττικῆς*; et alibi *ἐγὼ δὲ οἶμαι μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νῆ τοὺς θεοὺς ἐκείνων μεθύειν τῷ με- 30 γέθει τῶν πεπραγμένων*? Iam quid audentius illo pulcherrimo excessu *νόσημα γάρ?* Quid haec, breviora superioribus sed audacia paria? *τότε ἐγὼ μὲν τῷ Πύθωνι θρασυνομήνῃ καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ' ὕμῳν*. Ex eadem nota *ὅταν δὲ 35 ἐκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τις ὥσπερ οὗτος ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μικρὸν πταίσμα πάντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσε*. Simile his *ἀπεσχοινισμένος ἅπασι τοῖς ἐν τῇ πόλει δίκαιοις* et ibidem *σὺ τὸν εἰς ταῦτα ἔλεον προδίδω-*

- κας, Ἀριστογέιτον, μᾶλλον δ' ἀνήρηκας ὄλως. μὴ δὲ
 πρὸς οὐδὲ αὐτὸς ἐχώσας λιμένας καὶ προβόλων ἐνέπλη-
 σας, πρὸς τούτους ὀρμίζου, et dixerat τούτῳ δ' οὐδὲνα
 ὁρῶ τῶν τόπων τούτων βασιμον ὄντα, ἀλλὰ πάντα ἀπό-
 κρημνα, φάραγγας, βάραθρα. Et deinceps δέδοικα μὴ δό-
 ξητέ τισι τὸν αἰὲ βουλόμενον εἶναι πονηρὸν τῶν ἐν τῇ
 πόλει παιδοτριβεῖν, nec satis οὐδὲ γὰρ τοὺς προγόνους
 ὑπολαμβάνω τὰ δικαστήρια ταῦτα ὑμῖν οἰκοδομῆσαι,
 ἵνα τοὺς τοιούτους ἐν αὐτοῖς μοσχεύητε, ad hoc εἰ δὲ κά-
 πηλός ἐστι πονηρίας καὶ παλιγκάπηλος καὶ μεταβολεύς¹⁰
 et mille talia, ut praeteream quae ab Aeschine θαύματα, non
 10 ῥήματα vocantur. In contrarium incidi: dices hunc quoque
 ob ista culpā. Sed vide quanto maior sit qui reprehenditur
 ipso reprehendente, et maior ob haec. In aliis enim vis, in
 11 his granditas eius elucet. Num autem Aeschines ipse his quae¹⁵
 in Demosthene carpebat abstinuit? δεῖ γὰρ ταῦτ' οὐ φθέργε-
 σθαι τὸν ῥήτορα καὶ τὸν νόμον· ὅταν δὲ ἑτέραν μὲν φω-
 νὴν ἀφῆν ὁ νόμος ἑτέραν δὲ ὁ ῥήτωρ. Alio loco ἐπειτα
 ἀναφαίνεται περὶ πάντων ἐν τῷ φωτί. Iterum alio ἄλλ'
 ἐγκαθήμενοι καὶ ἐνεδρεύοντες ἐν τῇ ἀκροάσει εἰσελεύ-²⁰
 νετε αὐτὸν εἰς τοὺς παρανόμους λόγους. Quod adeo pro-
 12 bavit ut repetat ἄλλ' ὥσπερ ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις εἰς τὸν
 τοῦ πράγματος αὐτὸν δρόμον εἰσελεύετε. Iam illa com-
 modius pressiusque σὺ δὲ ἐλκοποιεῖς, ἢ συλλαβόντες ὡς
 ληστὴν τῶν πραγμάτων διὰ τῆς πολιτείας πλέοντα, et²⁵
 13 alia? Expecto ut quaedam ex hac epistula, ut illud 'gubernacula
 gemunt' et 'dis maris proximus', isdem notis quibus ea de
 quibus scribo confodias. Intellego enim me, dum veniam prio-
 ribus peto, in illa ipsa quae adnotaveras incidisse. Sed confo-
 dias licet, dum modo iam nunc destines diem quo et de illis³⁰
 et de his coram exigere possimus. Aut enim tu me timidum
 aut ego te temerarium faciam. Vale.

XXVII.

C. PLINIUS PATERNO SUO S.

35

- 1 Quanta potestas, quanta dignitas, quanta maiestas, quan-
 tum denique numen sit historiae cum frequenter alias tum pro-
 xime sensi. Recitaverat quidam verissimum librum partemque

eius in alium diem reservaverat. Ecce amici cuiusdam orantes 2
obsecrantesque ne reliqua recitaret. Tantus audiendi quae fer-
cerint pudor quibus nullus faciendi quae audire erubescunt. Et
ille quidem praestitit quod rogabatur: sinebat fides. Liber ta-
5 men ut factum ipsum manet, manebit legeturque semper, tanto
magis, quia non statim. Incitantur enim homines ad cogno-
scenda quae differuntur. Vale.

XXVIII.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

10

Post longum tempus epistulas tuas, sed tres pariter recepi,
omnes elegantissimas amantissimas, et quales a te venire, prae-
sertim desideratas, oportebat; quarum una iniungis mihi iucun-
dissimum ministerium ut ad Plotinam, sanctissimam feminam,
15 litterae tuae perferantur: perferentur. Eadem commendas Po-
pilium Artemisium: statim praestiti quod petebat. Indicas etiam
modicas te vindemias collegisse: communis haec mihi tecum,
quamquam in diversissima parte terrarum, querella est. Altera 3
epistula nuntias multa te nunc dictare nunc scribere quibus
20 nos tibi repraesentantes: gratias ago; agerem magis; si me illa
ipsa quae scribis aut dictas legere voluisses. Et erat aequum
ut te mea ita me tua scripta cognoscere, etiamsi ad alium
quam ad me pertinerent. Polliceris in fine, cum certius de vi- 4
tae nostrae ordinatione aliquid audieris, futurum te fugitivum
25 rei familiaris statimque ad nos advolaturum, qui iam tibi com-
pedes nectimus, quas perfringere nullo modo possis. Tertia 5
epistula continebat esse tibi redditam orationem pro Clario
eamque visam uberiolem quam dicente me, audiente te, fue-
rit. Est uberior: multa enim postea inserui. Adicis alias te
30 litteras curiosius scriptas misisse: an acceperim quaeris: non
accepi et accipere gestio. Proinde prima quaque occasione
mitte, adpositis quidem usuris, quas ego (num parcius pos-
sum?) centesimas computabo. Vale.

35

XXVIII.

C. PLINIUS RUSTICO SUO S.

Ut satius unum aliquid insigniter facere quam plurima me- 1
diocriter, ita plurima mediocriter, si non possis unum aliquid in-

signiter. Quod intuens ego variis me studiorum generibus, nulli
 2 satis confusus, experior. Proinde cum hoc vel illud leges, ita
 singulis veniam ut non singulis dabis. An ceteris artibus ex-
 cusatio in numero, litteris durior lex, in quibus difficilior effe-
 ctus est? Quid autem ego de venia quasi ingratus? Nam si
 ea facilitate proxima acceperis qua priora, laus potius spe-
 randa quam venia obsecranda est. Mihi tamen venia sufficit.
 Vale.

XXX.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

10

1 Laudas mihi et frequenter praesens et nunc per epistulas
 Nonium tuum, quod sit liberalis in quosdam: et ipse laudo,
 si tamen non in hos solos. Volo enim eum qui sit vere libera-
 lis tribuere patriae, propinquis, adfinibus, amicis, sed amicis 15
 dico pauperibus, non ut isti qui iis potissimum donant qui do-
 2 nare maxime possunt. Hos ego viscatis hamatisque muneribus
 non sua promere puto sed aliena corripere. Sunt ingenio si-
 mili qui quod huic donant auferunt illi famamque liberalitatis
 3 avaritia petunt. Primum est autem suo esse contentum, dein 20
 de, quos praecipue scias indigere sustentantem foventemque
 orbe quodam societatis ambire. Quae cuncta si facit iste, us-
 quequaque laudandus est; si unum aliquid, minus quidem, lau-
 4 dandus tamen. Tam rarum est etiam imperfectae liberalitatis
 exemplar. Ea invasit homines habendi cupido ut possideri ma- 25
 gis quam possidere videantur. Vale.

XXXI.

C. PLINIUS SARDO SUO S.

1 Postquam a te recessi, non minus tecum quam cum ad 30
 te fui. Legi enim librum tuum, identidem repetens ea maxime
 (non enim mentiar) quae de me scripsisti. In quibus quidem
 percopiosus fuisti. Quam multa, quam varia, quam non eadem
 2 de eodem nec tamen diversa dixisti! Laudem pariter et gratias
 agam? Neutrum satis possum, et si possem, timerem ne arro- 35
 gans esset ob ea laudare ob quae gratias agerem. Unum illud
 addam, omnia mihi tanto laudabiliora visa quanto iucundiora,
 et tanto iucundiora quanto laudabiliora erant. Vale.

XXXII.

C. PLINIUS TITIANO SUO S.

Quid agis? quid acturus es? Ipse vitam iucundissimam, id est otiosissimam, vivo. Quo sit ut scribere longiores epistulas nolim, velim legere, illud tamquam delicatus, hoc tamquam otiosus. Nihil est enim aut pigrius delicatis aut curiosius otiosis. Vale.

XXXIII.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

10 Incidi in materiam veram, sed simillimam fictae dignamque 1
isto laetissimo, altissimo, planeque poetico ingenio, incidi autem, dum super cenam varia miracula hinc inde referuntur. Magna auctori fides: tametsi quid poetae cum fide? Is tamen auctor cui bene vel historiam scripturus credidisses. Est in 2
15 Africa Hipponensis colonia, mari proxima: adiacet navigabile stagnum: ex hoc in modum fluminis aestuarium emergit, quod vice alterna, prout aestus aut repressit aut inpulit, nunc infer-
tur mari nunc redditur stagno. Omnis hic aetas piscandi, navi- 3
gandi, atque etiam natandi studio tenetur, maxime pueri, quos
20 otium lususque sollicitat. His gloria et virtus altissime pro-
vehi: victor ille qui longissime ut litus ita simul natantes reli-
quit. Hoc certamine puer quidam audentior ceteris in ulteriora 4
tendebat. Delphinus occurrit, et nunc praecedere puerum, nunc sequi, nunc circumire, postremo subire, deponere, ite-
rum subire, trepidantemque perferre primum in altum, mox
25 flectit ad litus redditque terrae et aequalibus. Serpit per colo-
niam fama: concurrere omnes, ipsum puerum tamquam mira-
culum aspicere, interrogare, audire, narrare. Postero die ob-
sident litus, prospectant mare et si quid est mari simile. Na-
30 tant pueri: inter hos ille, sed cautius. Delphinus rursus ad
tempus, rursus ad puerum venit. Fugit ille cum ceteris. Del-
phinus, quasi invitet ~~et~~ revocet, exilit, mergitur variosque or-
bes implicitat expeditque. Hoc altero die, hoc tertio, hoc plu- 6
ribus, donec homines innutritos mari subiret timendi pudor.
35 Accedunt et adludunt et appellant, tangunt etiam pertrectant-
que praebentem. Crescit audacia experimento. Maxime puer
qui primus expertus est adnatantis insilit tergo, fertur refertur-

que, agnōsci se, amari putat, amat ipse: neuter timet, neuter
 7 timetur: huius fiducia, mānsuetudo illius augetur. Nec non
 alii pueri dextra laevaque simul eunt hortantes monentesque.
 Ibat una (id quoque mirum) delphinus alius, tantum spectator
 et comes. Nihil enim simile aut faciebat aut patiebatur, sed
 8 alterum illum ducebat reducebatque, ut puerum ceteri pueri.
 Incredible, tam verum tamen quam priora, delphinum gestato-
 rem conlusoremque puerorum in terram quoque extrahi so-
 litum harenisque siccatum, ubi incaluisset, in mare revolvi.
 9 Constat Octavium Avitum, legatum pro consule, in litus educto
 religione prava superfudisse unguentum, cuius illum novitatem
 odoremque in altum refugisse nec nisi post multos dies visum
 languidum et maestum, mox redditus viribus priorem lasciviam
 10 et solita ministeria repetisse. Confluebant omnes ad spectacu-
 lum magistratus, quorum adventu et mora modica res publica
 15 novis sumptibus atterebatur. Postremo locus ipse quietem
 suam secretumque perdebat. Placuit occulte interfici ad quod
 11 coibatur. Haec tu qua miseratione, qua copia deflebis, ornabis,
 attolles! Quamquam non est opus adfingas aliquid aut adstruas:
 sufficit ne ea quae sunt vera minuantur. Vale. 20

XXXIII.

C. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

1 Explica aestum meum. Audio me male legere, dumtaxat
 versus; orationes enim commodius, sed tanto minus versus. 25
 Cogito ergo, recitaturus familiaribus amicis, experiri libertum
 meum. Hoc quoque familiare quod elegi non bene sed melius
 2 lecturum, si tamen non fuerit perturbatus. Est enim tam no-
 vus lector quam ego poëta. Ipse nescio quid illo legente in-
 terim faciam, sedeam defixus mutus et similis otioso an, ut qui- 30
 dam, quae pronuntiabit murmure oculis manu prosequar. Sed
 puto me non minus male saltare quam legere. Iterum dicam,
 explica aestum meum vereque rescribe num sit melius pessime
 legere quam ista vel non facere vel facere. Vale.

35

XXXV.

C. PLINIUS ATRIO SUO S.

1 Librum quem misisti recepi et gratias ago. Sum tamen hoc

tempore occupatissimus. Ideo nondum eum legi, cum alioqui validissime cupiam: sed eam reverentiam cum litteris ipsis tum scriptis tuis debeo ut sumere illa nisi vacuo animo inre-
ligiosum putem. Diligentiam tuam in retractandis operibus 2
5 valde probo. Est tamen aliquis modus, primum, quod nimia cura deterit magis quam emendat; deinde, quod nos a recentioribus revocat simulque nec absolvit priora et inchoare posteriora non patitur. Vale.

XXXVI.

10

C. PLINIUS FUSCO SUO S.

Quaeris quemadmodum in Tuscis diem aestate disponam. 1
Evigilo cum libuit, plerumque circa horam primam, saepe
ante, tardius raro: clausae fenestrae manent. Mire enim silen- 2
15 tio et tenebris ab iis quae avocant abductus, et fiber et mihi relictus, non oculos animo sed animum oculis sequor, qui eadem quae mens vident, quotiens non vident alia. Cōgito, si
quid in manibus, cogito ad verbum scribenti emendantque si-
milis, nunc pauciora nunc plura, ut vel difficile vel facile com-
20 poni tenerive potuerunt. Notarium voco et die admisso quae formaveram dicto: abit rursusque revocatur rursusque dimitti-
tur. Ubi hora quarta vel quinta (neque enim certum dimen- 3
sumque tempus), ut dies suāsīt, in xystum me vel cryptopor-
ticum confero, reliqua meditor et dicto. Vehiculum ascendo.
25 Ibi quoque idem quod ambulans aut iacens. Durat intentio mu-
tatione ipsa refecta: paulum redormio, dein ambulo, mox ora-
tionem Graecam Latinamve clare et intente, non tam vocis
causa quam stomachi lego: pariter tamen et illa firmatur. Ite-
rum ambulo, ungor, exerceo, labor. Cenanti mihi, si cum 4
30 uxore vel paucis, liber legitur: post cenam comoedus aut lyri-
ces: mox cum meis ambulo, quorum in numero sunt eruditi.
Ita variis sermonibus vespera extenditur, et quamquam longis-
simus dies cito conditur. Non numquam ex hoc ordine aliqua 5
mutantur. Nam si diu iacui vel ambulavi, post somnum demum
35 lectionemque non vehiculo sed, quod brevius, quia velocius,
equo gestor. Interveniunt amici ex proximis oppidis partem-
que dei ad se trahunt interdumque lasso mihi opportuna inter-
pellatione subveniunt. Venor aliquando, sed non sine pugilla- 6

ribus, ut, quamvis nihil ceperim, non nihil referam. Datur et colonis, ut videtur ipsis, non satis temporis, quorum mihi agrestes querellae litteras nostras et haec urbana opera commendant. Vale.

XXXVII.

5

C. PLINIUS PAULINO SUO S.

- 1 Nec tuae naturae est translaticia haec et quasi publica officia a familiaribus amicis contra ipsorum commodum exigere, et ego te constantius amo quam ut verear ne aliter ac velim accipias, nisi te Kalendis statim consulem videro; praesertim cum me necessitas locandorum praediorum plures annos ordinata detineat, in qua mihi nova consilia sumenda sunt. Nam priore lustro, quamquam post magnas remissiones, reliqua creverunt: inde plerisque nulla iam cura minuendi aeris alieni, quod desperant posse persolvi; rapiunt etiam consumuntque 15
- 3 quod natum est, ut qui iam putent se non sibi parcere. Occurrendum ergo augescentibus vitis et medendum est. Medendi una ratio, si non nummo sed partibus locem ac deinde ex meis aliquos operis exactores custodes fructibus ponam; et alioqui nullum iustius genus redditus quam quod terra caelum annus 20
- 4 refert. Ad hoc magnam fidem, acres oculos, numerosas manus poscit: experiendum tamen et quasi in veteri morbo quaelibet mutationis auxilia temptanda sunt. Vides quam non delicata me causa obire primum consulatus tui diem non sinat; quem tamen hic quoque ut praesens votis gaudio gratulatione 25 celebrabo. Vale.

XXXVIII.

C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Ego vero Rufum nostrum laudo, non quia tu ut ita facere petisti, sed quia est ille dignissimus. Legi enim librum omnibus numeris absolutum, cui multum apud me gratiae amor ipsius adiecit. Iudicavi tamen. Neque enim soli iudicant qui maligne legunt. Vale.

XXXVIII.

35

C. PLINIUS MUSTIO SUO S.

- 1 Haruspicum monitu reficienda est mihi aedes Cereris in

praediis in melius et in maius, vetus sane et angusta, cum sit
 alioqui stato die frequentissima. Nam Idibus Septembribus 2
 magnus e regione tota coit populus, multae res aguntur, multa
 vota suscipiuntur, multa redduntur, sed nullum in proximo suf-
 5 fugium aut imbris aut solis. Videor ergo munifice simul reli-
 gioseque facturus, si aedem quam pulcherrimam extruxero,
 addidero porticus aedi, illam ad usum deae, has ad hominum.
 Velim ergo emas quattuor marmoreas columnas, cuius tibi vi-
 debitur generis, emas marmora, quibus solum, quibus parietes
 10 excolantur. Erit etiam vel faciendum vel emendum ipsius deae 4
 signum, quia antiquum illud e ligno quibusdam sui partibus
 vetustate truncatum est. Quantum ad porticus, nihil interim 5
 occurrit quod videatur istinc esse repetendum; nisi tamen ut
 formam secundum rationem loci scribas. Neque enim possunt
 15 circumdari templo; nam solum templi hinc fluminae et abruptis-
 simis ripis hinc via cingitur. Est ultra viam latissimum pra-6
 tum, in quo satis apte contra templum ipsum porticus expli-
 cabuntur; nisi quid tu melius inveneris, qui soles locorum dif-
 ficultates arte superare. Vale.

20

XXXX.

C. PLINIUS FUSCO SUO S.

Scribis pergratas tibi fuisse litteras meas, quibus cogno-1
 visti quemadmodum in Tuscis otium aestatis exigerem: requi-
 25 ris quid ex hoc in Laurentino hieme permutem. Nihil, nisi 2
 quod meridianus somnus eximitur multumque de nocte vel
 ante vel post diem sumitur, et si agendi necessitas instat, quae
 frequens hieme, non iam comoedo vel lyristae post cenam lo-
 cus, sed illa quae dictavi identidem retractantur, ac simul me-
 30 moriae frequenti emendatione proficitur. Habes aestate hieme 3
 consuetudinem: nunc addas huc licet ver et autumnum, quae
 inter hiemem aestatemque media, ut nihil de die perdunt, ita
 de nocte parvolum adquirunt. Vale.

C. PLINI CAECILI SECUNDI
AD TRAIANUM IMPERATOREM
TRAIANI IMPERATORIS AD PLINIUM
E P I S T U L A R U M

LIBER.

5

I.

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

- 1 Tua quidem pietas, imperator sanctissime, optaverat ut
quam tardissime succederes patri; sed dii immortales festina-
verunt virtutes tuas ad gubernacula rei publicae quam susce- 10
2 peras admovere. Precor ergo ut tibi et per te generi humano
prospera omnia, id est digna saeculo tuo contingant. Fortem
te et hilarem, imperator optime, et privatim et publice opto.

II.

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

15

- 1 Exprimere, domine, verbis non possum quantum mihi gau-
dium attuleris, quod me dignum putasti iure trium liberorum.
Quamvis enim Iulii Serviani, optimi viri tuique amantissimi,
precibus indulseris, tamen etiam ex rescripto intellego libentius 20
2 hoc ei te praestitisse, quia pro me rogabat. Videor ergo sum-
mam voti mei consecutus, cum inter initia felicissimi princi-
patus tui probaveris me ad peculiarem indulgentiam tuam per-
tinere; eoque magis liberos concupisco, quos habere etiam
illo tristissimo saeculo volui, sicut potes duobus matrimonis 25
3 meis credere. Sed dii melius, qui omnia integra bonitati tuae
reservarunt. Malui hoc potius tempore me patrem fieri quo
futurus essem et securus et felix.

III. [XX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

30

- 1 Ut primum me, domine, indulgentia vestra promovit ad

praefecturam aerarii Saturni, omnibus advocacionibus, quibus
 aliqui numquam eram promiscue functus, renuntiavi, ut toto
 animo delegato mihi officio vacarem. Qua ex causa, cum pa- 2
 tronum me provinciales optassent contra Marium Priscum, et
 5 petii veniam huius muneris et inpetravi. Sed cum postea con-
 sul designatus censuisset agendum nobiscum, quorum erat
 excusatio recepta, ut essemus in senatus potestate pateremur-
 que nomina nostra in urnam conici, convenientissimum esse
 tranquillitati saeculi tui putavi praesertim tam moderatae vo-
 10 luntati amplissimi ordinis non repugnare. Cui obsequio meo 3
 opto ut existimes constare rationem, cum omnia facta dicta-
 que mea probare sanctissimis moribus tuis cupiam.

[XXI.]

15

TRAIANUS PLINIO S.

Et civis et senatoris boni partibus functus es obsequium
 amplissimi ordinis, quod iustissime exigebat, praestando. Quas
 partes inpleturum te secundum susceptam fidem confido.

III. [III.]

20

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Indulgentia tua, imperator optime, quam plenissimam ex- 1
 perior, hortatur me ut audeam tibi etiam pro amicis obligari;
 inter quos sibi vel praecipuum locum vindicat Voconius Roma-
 25 nus, ab incunte aetate condiscipulus et contubernalis meus.
 Quibus ex causis et a divo patre tuo petieram ut illum in am- 2
 plissimum ordinem promoveret. Sed hoc votum meum bonitati
 tuae reservatum est, quia mater Romani liberalitatem sestertii
 quadringenties, quod conferre se filio codicillis ad patrem
 30 tuum scriptis professus fuerat, nondum satis legitime perege-
 rat; quod postea fecit admonita a nobis. Nam et fundos eman- 3
 cipavit et cetera quae in emancipatione implenda solent exigi
 consummavit. Cum sit ergo finitum quod spes nostras moraba- 4
 tur, non sine magna fiducia sub signo apud te fidem pro mori-
 35 bus Romani mei, quos et liberalia studia exornant et eximia
 pietas, qua hanc ipsam matris liberalitatem et statim patris
 hereditatem et adoptionem a vitrico meruit. Auget haec et na- 5
 talium et paternarum facultatum splendor; quibus singulis mul-

tum commendationis accessurum etiam ex meis precibus indulgentiae tuae credo. Rogo ergo, domine, ut me exoptatissimae mihi gratulationis conpotem facias et honestis, ut spero, adfectibus meis praestes ut non in me tantum verum et in amico gloriari iudiciis tuis possim. 5

V. [III.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Proximo anno, domine, gravissima valitudine usque ad periculum vitae vexatus, iatralipten adsumpsi; cuius sollicitudini 10 et studio tuae tantum indulgentiae beneficio referre gratiam 2 parem possum. Quare rogo des ei civitatem Romanam. Est enim peregrinae conditionis, manumissus a peregrina. Vocatur ipse Harpocras, patronam habuit Thermuthin Theonis, quae iam pridem defuncta est. Item rogo des ius Quiritium 15 libertis Antoniae Maximillae, ornatissimae feminae, Hediae et Antoniae Harmeridi; quod a te petente patrona peto.

VI. [XXII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Ago gratias, domine, quod et ius Quiritium libertis necessariae mihi feminae et civitatem Romanam Harpocrati, iatraliptae meo, sine mora indulsisti. Sed cum annos eius et censum, sicut praeceperas, ederem, admonitus sum a peritioribus debuisse me ante ei Alexandrinam civitatem inpetrare, deinde 25 2 Romanam, quoniam esset Aegyptius. Ego autem, quia inter Aegyptios ceterosque peregrinos nihil interesse credebam, contentus fueram hoc solum scribere tibi, eum scilicet a peregrina manumissum patronamque eius iam pridem decessisse. De qua ignorantia mea non queror, per quam stetit ut tibi pro 30 eodem homine saepius obligarer. Rogo itaque, ut beneficio tuo legitime frui possim, tribuas ei et Alexandrinam civitatem et Romanam. Annos eius et censum, ne quid rursus indulgentiam tuam moraretur, libertis tuis quibus iusseras misi. 35

VII. [XXIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Civitatem Alexandrinam secundum institutionem principum

non temere dare proposui. Sed cum Harpocrati, iatraliptae tuo, iam civitatem Romanam inpetraveris, huic quoque petitioni tuae negare non sustineo. Tu ex quo nomo sit notum mihi facere debebis, ut epistulam tibi ad Pompeium Plantam, praefectum Aegypti, amicum meum, mittam.

VIII. [XXIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Cum divus pater tuus, domine, et oratione pulcherrima et 1
 10 honestissimo exemplo omnes cives ad munificentiam esset co-
 hortatus, petii ab eo ut statuas principum, quas in longinquis
 agris per plures successiones traditas mihi quales acceperam
 custodiebam, permitteret in municipium transferre adiecta sua
 statua. Quod quidem ille mihi cum plenissimo testimonio in-2
 15 dulserat; ego statim decurionibus scripseram ut adsignarent
 solum in quo templum pecunia mea extruerem; illi in hono-
 rem operis ipsius electionem loci mihi obtulerant. Sed pri-3
 mum mea, deinde patris tui valitudine, postea curis delegati
 a vobis officii retentus, nunc videor commodissime posse in
 20 rem praesentem excurrere. Nam et menstruum meum Kalen-
 dis Septembribus finitur et sequens mensis conplures dies fe-
 riatus habet. Rogo ergo ante omnia permittas mihi opus quod 4
 inchoaturus sum exornare et tua statua, deinde, ut hoc facere
 quam maturissime possim, indulgeas commeatum. Non est au-5
 25 tem simplicitatis meae dissimulare apud bonitatem tuam obiter
 te plurimum conlaturum utilitatibus rei familiaris meae. Agro-
 rum enim quos in eadem regione possideo locatio, cum alio-
 qui CCCC excedat, adeo non potest differri ut proximam pu-
 tationem novus colonus facere debeat. Praeterea continuae
 30 sterilitates cogunt me de remissionibus cogitare; quarum ra-
 tionem nisi praesens inire non possum. Debebo ergo, domine, 6
 indulgentiae tuae et pietatis meae celeritatem et status ordi-
 nationem, si mihi ob utraque haec dederis commeatum tri-
 ginta dierum. Neque enim angustius tempus praefinire pos-
 35 sum, cum et municipium et agri de quibus loquor sint ultra
 centesimum et quinquagesimum lapidem.

VIII. [XXV.]

TRAIANUS PLINIO S.

Et *privatas* multas et omnes publicas causas petendi com-
meatus reddidisti: mihi autem vel sola voluntas tua suffecis-
set. Neque enim dubito te, ut primum potueris, ad tam di-
strictum officium reversurum. Statuam poni mihi a te eo quo
desideras loco, quamquam eiusmodi honorum parcissimus, ta-
men patior, ne impedisse cursum erga me pietatis tuae videar.

X. [V.]

10

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

- 1 Exprimere, domine, verbis non possum quanto me gaudio
adfecerint epistolae tuae, ex quibus cognovi te Harpocrati
iatraliptae meo et Alexandrinam civitatem tribuisse, quamvis
secundum institutionem principum non temere eam dare pro-
posuisses. Eas autem Harpocra^ν *ρομῶν Μεμφιτινοῦ* indico
2 tibi. Rogo ergo, indulgentissime imperator, ut mihi ad Pom-
peium Plantam, praefectum Aegypti, amicum tuum, sicut pro-
misisti, epistolam mittas. Obviam iturus, quo maturius, domine,
exoptatissimi adventus tui gaudio frui possim, rogo permittas 20
mihi quam longissime occurrere tibi.

XI. [VI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

- 1 Proxima infirmitas mea, domine, obligavit me Postumio 25
Marino medico; cui parem gratiam referre beneficio tuo pos-
sum, si precibus meis ex consuetudine bonitatis tuae indulse-
2 ris. Rogo ergo ut propinquis eius des civitatem, Chrysippo
Mithridatis uxori^que Chrysippi Stratonicae Epigoni, item liberis
eiusdem Chrysippi, Epigono et Mithridati, ita ut sint in patris 30
potestate utque iis in liberos servetur ius patronorum. Item
rogo indulgeas ius Quiritium L. Satrio Abascanto et P. Caesio
Phosphoro et Panchariae Soteridi; quod a te volentibus patro-
nis peto.

XII. [VII.]

35

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

- 1 Scio, domine, memoriae tuae, quae est bene faciendi te-

nacissima, preces nostras inhaerere. Quia tamen in hoc quoque indulisti, admoneo simul et impense rogo ut Attium Suram praetura exornare digneris, cum locus vacet. Ad quam spem alioqui quietissimum hortatur et natalium splendor et summa integritas in paupertate et ante omnia felicitas temporum, quae bonam conscientiam civium tuorum ad usum indulgentiae tuae provocat et attollit.

XIII. [VIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

10

Cum sciam, domine, ad testimonium laudemque morum meorum pertinere tam boni principis iudicio exornari, rogo dignitati ad quam me provexit indulgentia tua vel auguratum vel septemviratum, quia vacant, adicere digneris, ut iure sacerdotii precari deos pro te publice possim, quos nunc precor pietate privata.

XIII. [VIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Victoriae tuae, optime imperator, maximae pulcherrimae antiquissimae et tuo nomine et rei publicae gratulor deosque immortales precor ut omnes cogitationes tuas tam laetus sequatur eventus, ut virtutibus tantis gloria imperii et novetur et augeatur.

XV. [XXVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

25

Quia confido, domine, ad curam tuam pertinere, nuntio tibi me Ephesum cum omnibus meis *ὕπὲρ Μαλέαν* navigasse. Quamvis contrariis ventis retentus, nunc destino partim orariis navibus partim vehiculis provinciam petere. Nam sicut itineri graves aestus ita continuae navigationi etesiae reluctantur.

XVI. [XXVII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Recte renuntiasti, mi Secunde carissime. Pertinet enim ad animum meum quali itinere in provinciam pervenias. Prudenter autem constituis interim navibus interim vehiculis uti, prout loca suaserint.

XVII. [XXVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Sicut saluberrimam navigationem, domine, usque Ephesum
 expertus, ita inde, postquam vehiculis iter facere coepi, gra-
 vissimis aestibus atque etiam febriculis vexatus Pergami sub-
 2 stiti. Rursus, cum transissem in orarias naviculas, contrariis
 ventis retentus aliquanto tardius quam speraveram, id est XV
 Kal. Octobres, Bithyniam intravi. Non possum tamen de mora
 queri, cum mihi contingerit, quod erat auspiciatissimum, nata-
 3 lem tuum in provincia celebrare. Nunc rei publicae Prusen-
 sium impendia redditus debitores excutio; quod ex ipso tractatu
 magis ac magis necessarium intellego. Multae enim pecuniae
 variis ex causis a privatis detinentur: praeterea quaedam mi-
 4 nime legitimis sumptibus erogantur. Haec tibi, domine, in ipso 15
 ingressu meo scripsi.

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Quinto decimo Kalendas Octobres, domine, provinciam
 intravi, quam in eo obsequio, in ea erga te fide quam de ge-
 5 nere humano mereris inveni. Dispice, domine, an necessarium
 putes mittere huc mensorem. Videntur enim non mediocres
 pecuniae posse revocari a curatoribus operum, si mensurae
 fideliter aguntur. Ita certe prospicio ex ratione Prusensium,
 quam cum maxime tracto. 25

XVIII. [XXVIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

1 Cuperem sine querella corpusculi tui et tuorum pervenire
 in Bithyniam potuisses ac simile tibi iter ab Epheso ut navi-
 2 gationi fuisset, quam expertus usque illo eras. Quo autem die
 pervenisses in Bithyniam cognovi, Secunde carissime, litteris
 tuis. Provinciales, credo, prospectum sibi a me intellegent.
 Nam et tu dabis operam ut manifestum sit illis electum te
 3 esse, qui ad eosdem mei loco mittereris. Rationes autem in 35
 primis tibi rerum publicarum excutiendae sunt: nam et esse
 eas vexatas satis constat. Mensores vix etiam iis operibus
 quae aut Romae aut in proximo fiunt sufficienter habeo: sed

in omni provincia inveniuntur quibus credi possit, et ideo non deerunt tibi, modo velis diligenter excutere.

XVIII. [XXX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

5

Rogo, domine, consilio me regas haesitantem utrum per 1
publicos civitatum servos, quod usque adhuc factum, an per
milites adservare custodias debeam. Vereor enim ne et per
servos publicos parum fideliter custodiantur et non exiguum
10 militum numerum haec cura distringat. Interim publicis servis 2
paucos milites addidi. Video tamen periculum esse ne id ipsum
utrisque neglegentiae causa sit, dum communem culpam hi in
illos, illi in hos regerere posse confidunt.

XX. [XXXI.]

15

TRAIANUS PLINIO S.

Nihil opus est, mi Secunde carissime, ad continendas cu-
stodias plures commilitones converti. Perseveremus in ea
consuetudine quae isti provinciae est, ut per publicos servos
20 custodiantur. Etenim ut fideliter hoc faciant in tua severitate
ac diligentia positum est. In primis enim, sicut scribis, verendum
est ne, si permisceantur servis publicis milites, mutua
inter se fiducia neglegentiores sint: sed et illud haereat nobis,
quam paucissimos milites a signis avocandos esse.

25

XXI. [XXXII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Gabius Bassus, praefectus orae Ponticae, et reverentissime
et officiosissime, domine, venit ad me et conpluribus diebus
30 fuit mecum; quantum perspicere potui, vir egregius et indulgentia
tua dignus. Cui ego notum feci praecepisse te ut ex
cohortibus quibus me praeesse voluisti contentus esset beneficiis
decem, equitibus duobus, centurione uno. Respondit
non sufficere sibi hunc numerum idque se scripturum tibi.
35 Hoc in causa fuit quo minus statim revocandos putarem quos
habet supra numerum.

XXII. [XXXIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Et mihi scripsit Gabius Bassus non sufficere sibi eum militum numerum qui ut daretur illi mandatis meis complexus sum. Cui quae rescripsissem ut notum haberes, his litteris subici⁵ iussi. Multum interest + te poscat an homines in se ut latius velint. Nobis autem utilitas demum spectanda est, et quantum fieri potest, curandum ne milites a signis absint.

XXIII. [XXXIII.]

10

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Prusenses, domine, balineum habent et sordidum et vetus. Id itaque indulgentia tua restituere desiderant: ego tamen aestimans novum fieri debere.... videris mihi desiderio eorum in-
2 dulgere posse. Erit enim pecunia ex qua fiat, primum ea quam¹⁵ revocare a privatis et exigere iam coepi, deinde quam ipsi erogare in oleum soliti, parati sunt in opus balinei conferre; quod alioqui et dignitas civitatis et saeculi tui nitor postulat.

XXIII. [XXXV.]

20

TRAIANUS PLINIO S.

Si instructio novi balinei oneratura vires Prusensium non est, possumus desiderio eorum indulgere; modo ne quid ideo aut intribuatur aut minus illis in posterum fiat ad necessarias erogationes.

25

XXV. [X.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Servilius Pudens legatus, domine, VIII Kal. Decembres Nicomediam venit meque longae expectationis sollicitudine³⁰ liberavit.

XXVI. [XI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Rosianum Geminum, domine, artissimo vinculo mecum tu³⁵ in me beneficia iunxerunt. Habui enim illum quaestorem in consulatu, mei summe observantissimum expertus. Tantam

mihī post consulatum reverentiam praestat et publicae necessitudinis pignera privatis cumulat officiis. Rogo ergo ut ipse 2 apud te pro dignitate eius precibus meis faveas, cui et, si quid mihī credis, indulgentiam tuam dabis. Dabit ipse operam 5 ut in iis quae ei mandaveris maiora mereatur. Parciores me in laudando facit quod spero tibi et integritatem eius et probitatem et industriam non solum ex eius honoribus, quos in urbe sub oculis tuis gessit, verum etiam ex commilitio esse notissimam. Illud unum, quod propter caritatem eius nondum mihī 3 videor satis plene fecisse, etiam atque etiam facio teque, domine, rogo gaudere me exornata quaestoris mei dignitate, id est per illum mea, quam maturissime velis.

XXVII. [XXXVI.]

15

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Maximus, libertus et procurator tuus, domine, praeter decem beneficiarios, quos adsignari a me Gemellino, optimo viro, iussisti, sibi quoque confirmat necessarios esse milites. Ex his interim . . . , sicut inveneram, in ministerio eius relin- 20 quendos existimavi, praesertim cum ad frumentum comparandum iret in Paphlagoniam. Quin etiam tutelae causa, quia ita desiderabat, addidi duos equites. In futurum quid servari velis rogo rescribas.

25

XXVIII. [XXXVII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Nunc quidem proficiscentem ad conparationem frumentorum Maximum, libertum meum, recte militibus instruxisti. Fungebatur enim et ipse extraordinario munere. Cum ad pri- 30 stinum actum reversus fuerit, sufficient illi duo a te dati milites et totidem a Virdio Gemellino, procuratore meo, quem adiuvat.

XXVIII. [XXXVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

35 Sempronius Caellianus, egregius iuvenis, repertos inter tirones duos servos misit ad me; quorum ego supplicium distuli, ut te condiderem disciplinae militaris firmatoremque consulerem de modo poenae. Ipse enim dubito ob hoc maxime, 2

quod, ut iam dixerant sacramento militari, nondum distributi in numeros erant. Quid ergo debeam sequi rogo, domine, scribas, praesertim cum pertineat ad exemplum.

XXX. [XXXVIII.]

5

TRAIANUS PLINIO S.

- 1 Secundum mandata mea fecit Sempronius Caelianus mit-
tendo ad te eos de quibus cognosci oportebit an capitale sup-
plicium meruisse videantur. Refert autem voluntarii se obtu-
2 lerint an lecti sint vel etiam vicarii dati. Lecti si sunt, inquit
sitio peccavit: si vicarii dati, penes eos culpa est qui dede-
runt: si ipsi, cum haberent conditionis suae conscientiam, ve-
nerunt, animadvertendum in illos erit. Neque enim multum
interest quod nondum per numeros distributi sunt. Ille enim
dies [pro] quo primum probati sunt veritatem ab iis originis 15
suae exegit.

XXXI. [XL.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

- 1 Salva magnitudine tua, domine, descendas oportet ad meas
curas, cum ius mihi dederis referendi ad te de quibus dubito. 20
2 In plerisque civitatibus, maxime Nicomediae et Nicaeae, qui-
dam vel in opus damnati vel in ludum similiaque his genera
poenarum publicorum servorum officio ministerioque fungun-
tur atque etiam ut publici servi annua accipiunt. Quod ego cum
3 audissem, diu multumque haesitavi quid facere deberem. Nam 25
et reddere poenae post longum tempus plerosque iam senes
et, quantum adfirmatur, frugaliter modesteque viventes nimis
severum arbitrabar, et in publicis officiis retinere damnatos non
satis honestum putabam; eosdem rursus a re publica pasci
4 otiosos inutile, non pasci etiam periculosum existimabam. Ne- 30
cessario ergo rem totam, dum te consulere, in suspensio re-
liqui. Quaeres fortasse quemadmodum eveniret ut poenis in
quas damnati erant exsolverentur: et ego quaesii, sed nihil
conperi quod adfirmare tibi possim. Ut decreta quibus dam-
nati erant proferebantur, ita nulla monumenta quibus liberati 35
5 proabantur. Erant tamen qui dicerent deprecantes iussu pro-
consulum legatorumve dimissos. Addebat fidem quod credibile
erat neminem hoc ausum sine auctore.

XXXII. [XLI.]

TRAIANUS PLINIO S.

Meminerimus idcirco te in istam provinciam missum, quon-
iam multa in ea emendanda apparuerint. Erit autem hoc vel
5 maxime corrigendum, quod qui damnati ad poenam erant non
modo ea sine auctore, ut scribis, liberati sunt, sed etiam in
conditionem proborum ministrorum retrahuntur. Qui igitur 2
intra hos proximos decem annos damnati nec ullo idoneo au-
ctore liberati sunt, hos oportebit poenae suae reddi: si qui
10 vetustiores invenientur et senes ante annos decem damnati,
distribuamus illos in ea ministeria quae non longe a poena
sint. Solent enim eiusmodi ad balineum, ad purgationes cloa-
carum, item munitiones viarum et vicorum dari.

15

XXXIII. [XLII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Cum diversam partem provinciae circumirem, Nicomediae 1
vastissimum incendium multas privatorum domos et duo pu-
blica opera quamquam via interiacente, Gerusian et Iseon, ab-
20 sumpsit. Est autem latius sparsum primum violentia venti, 2
deinde inertia hominum, quos satis constat otiosos et immobi-
les tanti mali spectatores perstitisse; et alioqui nullus usquam
in publico siphon, nulla hama, nullum denique instrumentum
ad incendia conpescenda. Et haec quidem, ut iam praecepi,
25 parabantur. Tu, domine, dispice an instituendum putes colle- 3
gium fabrorum dumtaxat hominum CL. Ego attendam ne quis
nisi faber recipiatur neve iure concesso in aliud utatur; nec
erit difficile custodire tam paucos.

30

XXXIII. [XLIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Tibi quidem secundum exempla conplurium in mentem ve- 1
nit posse collegium fabrorum apud Nicomedenses constitui.
Sed meminerimus provinciam istam et praecipue eas civitates
35 eiusmodi factionibus esse vexatas. Quodcumque nomen ex
quacumque causa dederimus iis qui in idem contracti fue-
rint . . . hetaeriaeque brevi fient. Satis itaque est comparari 2

PLINII EP.

14

ea quae ad coërcendos ignes auxilio esse possint admoneri-
que dominos praediorum ut et ipsi inhibeant, ac si res popo-
scerit, adkursu populi ad hoc uti.

XXXV. [XLIH.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

5

Sollemnia vota pro incolumitate tua, qua publica salus
continetur, et suscepimus, domine, pariter et solvimus, pre-
cati deos ut velint ea semper solvi semperque signari.

10

XXXVI. [XLV.]

TRAIANUS PLINIO S.

Et solvisse vos cum provincialibus diis immortalibus vota
pro mea salute et incolumitate et nuncupasse libenter, mi Se-
cunde carissime, cognovi ex litteris tuis.

15

XXXVII. [XLVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

- 1 In aquae ductum, domine, Nicomedenses impenderunt HS.
[XXX] CCCXXIX, qui imperfectus adhuc relictus atque etiam 20
destructus est: rursus in alium ductum erogata sunt CC. Hoc
quoque relicto novo impendio est opus, ut aquam habeant qui
- 2 tantam pecuniam male perdiderunt. Ipse perveni ad fontem
purissimum, ex quo videtur aqua debere perducī, sicut initio
temptatum erat, arcuato opere, ne tantum ad plana civitatis et 25
humilia perveniat. Manent adhuc paucissimi arcus: possunt et
erigi quidam lapide quadrato, qui ex superiore opere detra-
ctus est: aliqua pars, ut mihi videtur, testaceo opere agenda
- 3 erit; id enim et facilius et vilius. Sed in primis necessarium
est mitti a te vel aquilegem vel architectum, ne rursus eve-30
niat quod accidit. Ego illud unum adfirmo, et utilitatem ope-
ris et pulchritudinem saeculo tuo esse dignissimam.

XXXVIII. [XLVII.]

TRAIANUS PLINIO S.

35

- 1 Curandum est ut aqua in Nicomedensem civitatem perdu-
catur. Vere credo te ea qua debebis diligentia hoc opus ad-
gressurum. Sed medius fidius ad eandem diligentiam tuam per-

tinet inquirere quorum vitio ad hoc tempus tantam pecuniam Nicomedenses perdiderint, ne, dum inter se gratificantur, et inchoaverint aquae ductus et reliquerint. Quid itaque conperis perfer in notitiam meam.

5

XXXVIII. [XLVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Theatrum, domine, Nicaeae maxima iam parte constructum, 1
imperfectum tamen, sestertium, ut audio, (neque enim ratio
10 [plus] excussa est) amplius centies hausit: vereor ne frustra.
Ingentibus enim rimis descendit et hiat, sive in causa solum 2
umidum et molle, sive lapis ipse gracilis et putris: dignum est
certe deliberatione sitne faciendum an sit relinquendum an
etiam destruendum. Nam futurae ac substructiones quibus
15 subinde suscipitur non tam firmae mihi quam sumptuosae vi-
dentur. Huic theatro ex privatorum pollicitationibus multa de- 3
bentur, ut basilicae circa, ut porticus supra caveam. Quae
nunc omnia differuntur cessante eo quod ante peragendum est.
Iidem Nicaeenses gymnasium incendio amissum ante adventum 4
20 meum restituere coeperunt, longe numerosius laxiusque quam
fuerat, et iam aliquantum erogaverunt, periculum est ne pa-
rum utiliter; incompositum enim et sparsum est. Praeterea ar-
chitectus, sane aemulus eius a quo opus inchoatum est, adfir-
mat parietes quamquam viginti et duos pedes latos inposita
25 onera sustinere non posse, quia sint caemento medii farti nec
testaceo opere praecincti. Claudiopolitani quoque in depresso 5
loco, imminente etiam monte, ingens balineum defodiunt magis
quam aedificant, et quidem ex ea pecunia quam buleutae ad-
diti beneficio tuo aut iam obtulerunt ob introitum aut nobis
30 exigentibus conferunt. Ergo cum timeam ne illic publica pe- 6
cunia, hic, quod est omni pecunia pretiosius, munus tuum
male conlocetur, cogor petere a te non solum ob theatrum
verum etiam ob haec balinea mittas architectum dispecturum
utrum sit utilius post sumptum qui factus est quoquo modo
35 consummare opera, ut inchoata sunt, an quae videntur emen-
danda corrigere, quae transferenda transferre, ne, dum ser-
vare volumus quod inpensum est, male inpendamus quod ad-
dendum est.

XL. [XLVIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

- 1 Quid oporteat fieri circa theatrum quod inchoatum apud Nicaeenses est in re praesenti optime deliberabis et constitues. Mihi sufficiet indicari cui sententiae accesseris. Tunc 5 autem a privatis exigi opera tibi curae sit, cum theatrum, propter quod illa promissa sunt, factum erit. Gymnasiis indulgent Graeculi; ideo forsitan Nicaeenses maiore animo constructionem eius adgressi sunt: sed oportet illos eo contentos esse quod possit illi sufficere. Quid Claudiopollitanis circa 10 balineum, quod parum, ut scribis, idoneo loco inchoaverunt, suadendum sit tu constitues. Architecti tibi deesse non possunt. Nulla provincia est quae non peritos et ingeniosos homines habeat; modo ne existimes brevius esse ab urbe mitti, cum ex Graecia etiam ad nos venire soliti sint. 15

XLI. [L.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

- 1 Intuenti mihi et fortunae tuae et animi magnitudinem convenientissimum videtur demonstrari opera non minus aeternitate tua quam gloria digna quantumque pulchritudinis tantum 2 utilitatis habitura. Est in Nicomedensium finibus amplissimus lacus: per hunc marmora fructus ligna materiae et sumptu modico et labore usque ad viam navibus, inde magno labore, maiore impendio vehiculis ad mare devehuntur. . . . Hoc opus 25 multas manus poscit: at eae porro non desunt. Nam et in agris magna copia est hominum et maxima in civitate, certaque spes omnes libentissime adgressuros opus omnibus fructuosum. Superest ut tu libratores vel architectum, si tibi videbitur, mittas qui diligenter exploret sitne lacus altior mari, 30 quem artifices regionis huius quadraginta cubitis altiores esse contendunt. Ego per eadem loca invenio fossam a rege percussam: sed incertum utrum ad colligendum umorem circumiacentium agrorum an ad committendum flumini lacum. Est enim imperfecta; hoc quoque dubium, intercepto rege mortalitate an 35 desperato operis effectu. Sed hoc ipso (feres enim me ambitiosum pro tua gloria) incitor et accendor ut cupiam peragi a te quae tantum coeperant reges.

XLII. [LI.]

TRAIANUS PLINIO S.

Potest nos sollicitare lacus iste, ut committere illum mari velimus: sed plane explorandum est diligenter ne, si demissus in mare fuerit, totus effluat, certe quantum aquarum et unde accipiat. Poteris a Calpurnio Macro petere libratores, et ego hinc aliquem tibi peritum eiusmodi operum mittam.

XLIII. [LII.]

10

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Requirenti mihi Byzantium rei publicae impendia, quae maxima facit, indicatum est, domine, legatum ad te salutandum annis omnibus cum psephismate mitti eique dari nummorum duodena milia. Memor ergo propositi tui legatum quidem retinendum, psephisma autem mittendum putavi, ut simul et sumptus levaretur et inpleretur publicum officium. Eidem civitati imputata sunt terna milia, quae viatici nomine annua dabantur legato eunti ad eum qui Moesiae praest publice salutandum. Haec ego in posterum circumcidenda existimavi. Te, domine, rogo ut quid sentias rescribendo aut consilium meum confirmare aut errorem emendare digneris.

XLIII. [LIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Optime fecisti, Secunde carissime, duodena ista Byzantiis quae ad salutandum me in legatum impendebantur remittendo. Perpetuo . . . his partibus, etsi solum psephisma per te missum fuerit. Ignoscet illis et Moesiae praeses, si minus illum sumptuose coluerint.

30

XLV. [LIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Diplomata, domine, quorum dies praeteriit an omnino observari et quam diu velis rogo scribas meque haesitatione liberes. Vereor enim ne in alterutram partem ignorantia lapsus aut illicita confirmem aut necessaria impediam.

XLVI. [LV.]

TRAIANUS PLINIO S.

Diplomata quorum praeteritus est dies non debent esse in usu: ideo inter prima iniungo mihi ut per omnes provincias ante mittam nova diplomata quam desiderari possint. 5

XLVII. [LVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

- 1 Cum vellem, domine, Apameae cognoscere publicos debi-
tores et reditum et impendia, responsum est mihi cupere qui-
dem universos ut a me rationes coloniae legerentur, num-
quam tamen esse lectas ab ullo proconsulum, habuisse privi-
legium et vetustissimum morem arbitrio suo rem publicam ad-
2 ministrare. Exegi ut quae dicebant quaeque recitabant libello
conplecterentur, quem tibi qualem acceperam misi, quamvis 15
intellegerem pleraque ex illo ad id de quo quaeritur non per-
3 tinere. Te rogo ut mihi praecipere digneris quid me putes
observare debere. Vereor enim ne aut excessisse aut non in-
plesse officii mei partes videar.

20

XLVIII. [LVII.]

TRAIANUS PLINIO S.

- 1 Libellus Apameorum quem epistulae tuae iunxeras remisit
mihi necessitatem perpendendi qualia essent, propter quae vi-
deri volunt eos qui pro consulibus hanc provinciam obtinu-
erunt abstinuisse inspectione rationum suarum, cum ipse ut
2 eas inspiceres non recusaverint. Remuneranda est igitur pro-
bitas eorum, ut iam nunc sciant hoc quod inspecturus es ex
mea voluntate salvis quae habent privilegiis esse facturum.

30

XLVIII. [LVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

- 1 Ante adventum meum, domine, Nicomedenses priori foro
novum adicere coeperunt, cuius in angulo est aedes vetustis-
sima Matris Magnae aut reficienda aut transferenda; ob hoc 35
praecipue, quod est multo depressior opere eo quod cum ma-
2 xime surgit. Ego cum quaererem num esset aliqua lex dicta

templo, cognovi alium hic alium apud nos esse morem dedicationis. Dispice ergo, domine, an putes aedem cui nulla lex dicta est salva religione posse transferri: alioqui commodissimum est, si religio non inedit.

5

L. [LVIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Potes, mi Secunde carissime, sine sollicitudine religionis, si loci positio videtur hoc desiderare, aedem Matris deum
10 transferre in eam quae est accommodatior; nec te moveat quod lex dedicationis nulla reperitur, cum solum peregrinae civitatis capax non sit dedicationis quae fit nostro iure.

LL. [XII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

15

Difficile est, domine, exprimere verbis quantam perceperim laetitiam, quod et mihi et socroi meae praestitisti ut ad finem eius Caelium Clementem in hanc provinciam transferres. Ex illo enim [et] mensuram beneficii tui penitus intellego, cum
20 tam plenam indulgentiam cum tota domo mea experiar, cui referre gratiam parem ne audeo quidem, quamvis maxime possim. Itaque ad vota confugio deosque precor ut iis quae in me adsidue confers non indignus existimer.

25

LII. [LX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Diem, domine, quo servasti imperium, dum suscipis, quanta mereris laetitia celebravimus, precati deos ut te generi humano, cuius tutela et securitas salutis tuae innisa est, incolu-
30 mem florentemque praestarent. Praeivimus et commilitonibus ius iurandum more sollemni, eadem provincialibus certatim pietate iurantibus.

LIII. [LXI.]

TRAIANUS PLINIO S.

35

Quanta religione et laetitia commilitones cum provincialibus te praebunte diem imperii mei celebraverint libenter, mi Secunde carissime, cognovi litteris tuis.

LIII. [LXII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

- 1 Pecuniae publicae, domine, providentia tua et ministerio nostro et iam exactae sunt et exiguntur; quae vereor ne otiosae iaceant. Nam et praediorum comparandorum aut nulla aut rarissima occasio est, nec inveniuntur qui velint debere rei publicae, praesertim duodenis assibus, quanti a privatis mutantur.
- 2 Dispice ergo, domine, numquid minuendam usuram ac per hoc idoneos debitores invitandos putes, et si nec sic reperiuntur, distribuendam inter decuriones pecuniam, ita ut recte rei publicae caveant; quod quamquam invitis et recusantibus minus acerbum erit levioze usura constituta.

LV. [LXIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

15

Et ipse non aliud remedium dispicio, mi Secunde carissime, quam ut quantitas usurarum minuat, quo facilius pecuniae publicae conlocentur. Modum eius ex copia eorum qui mutuabuntur tu constitues. Invitos ad accipiendum compellere, quod fortassis ipsis otiosum futurum sit, non est ex iustitia nostrorum temporum.

LVI. [LXIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

- 1 Summas, domine, gratias ago quod inter maximas occupationes in his de quibus te consului me quoque regere dignatus
- 2 es: quod nunc quoque facias rogo. Adit enim me quidam indicavitque adversarios suos a Servilio Calvo, clarissimo viro, in triennium relegatos in provincia morari: illi contra ab eodem se restitutos affirmaverunt edictumque recitaverunt. Qua causa
- 3 necessarium credidi rem integram ad te referre. Nam sicut mandatis tuis cautum est ne restituam ab alio aut a me relegatos, ita de iis quos alius et relegaverit et restituerit nihil comprehensum est. Ideo tu, domine, consulendus fuisti quid
- 4 tuum relegati nec restituti in provincia deprehenduntur. Nam haec quoque species incidit in cognitionem meam. Est enim

adductus ad me in perpetuum relegatus a Iulio Basso proconsule. Ego, quia sciebam acta Bassi rescissa datumque a senatu ius omnibus de quibus ille aliquid constituisset ex integro agendi, dumtaxat per biennium, interrogavi hunc quem relegaverat 5 an adisset docuissetque proconsulem: *negavit*. Per quod effectum est ut te consulerem reddendum eum poenae suae an gravius aliquid et quid potissimum constituendum putares et in hunc et in eos, si qui forte in simili conditione invenirentur. Decretum Calvi et edictum, item decretum Bassi his 10 teris subieci.

LVII. [LXV.]

TRAIANUS PLINIO S.

Quid in persona eorum statuendum sit, qui a P. Servilio 1
15 Calvo proconsule in triennium relegati et mox eiusdem edicto restituti in provincia remanserunt, proxime tibi rescribam, cum causas eius facti a Calvo requisiero. Qui a Iulio Basso in perpetuum relegatus est, cum per biennium agendi facultatem habuerit, si existimabat se iniuria relegatum, neque id fecerit 20 atque in provincia morari perseverarit, victus mitti ad praefectos praetorii mei debet. Neque enim sufficit eum poenae suae restitui, quam contumacia elusit.

LVIII. [LXVI.]

25

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Cum citarem iudices, domine, conventum inchoaturus, Flavius Archippus vacationem petere coepit ut philosophus. Fuerunt qui dicerent non liberandum eum iudicandi necessitate, sed omnino tollendum de iudicum numero reddendumque poenae, quam fractis vinculis evasisset. Recitata est sententia 30 Veli Faulli proconsulis, qua probabatur Archippus crimine falsi damnatus in metallum: ille nihil proferebat quo restitutum se doceret. Adlegabat tamen pro restitutione et libellum a se Domitiano datum et epistulas eius ad honorem suum per- 35 tinentes et decretum Prusensium. Addebat his et tuas litteras scriptas sibi, addebat et patris tui edictum et epistulam, quibus confirmasset beneficia a Domitiano data. Itaque, quamvis 4 eidem talia crimina adplicarentur, nihil decernendum putavi,

donec te consulerem de eo quod mihi constitutione tua dignum videbatur. Ea quae sunt utrimque recitata his litteris subieci.

EPISTOLA DOMITIANI AD TERENCEM MAXIMUM.

5

- 5 Flavius Archippus philosophus inpetravit a me ut agrum ei DC circa Prusiadem, patriam suam, emi iuberem, cuius redditu suos alere posset. Quod ei praestari volo: summam expensam liberalitati meae feres.

EIUSDEM AD L. APPIUM MAXIMUM.

10

- 6 Archippum philosophum, bonum virum et professioni suae etiam moribus respondentem, commendatum habeas velim, mi Maxime, et plenam ei humanitatem tuam praestes in iis quae verecunde a te desideraverit.

15

EDICTUM DIVI NERVAE.

- 7 Quaedam sine dubio, Quirites, ipsa felicitas temporum edicit, nec spectandus est in iis bonus princeps quibus illum intellegi satis est, cum hoc sibi civium meorum spondere possit vel non admonita persuasio, me securitatem omnium quieti meae praetulisse, ut et nova beneficia conferrem et ante me
8 concessa servarem. Ne tamen aliquam gaudiis publicis adferat haesitationem vel eorum qui inpetraverunt diffidentia vel eius memoria qui praestitit, necessarium pariter credidi ac
9 laetum obviam dubitantibus indulgentiam meam mittere. Nolo existimet quisquam, quod alio principe vel privatim vel publice consecutus sit, ideo saltem a me rescindi, ut potius mihi debeat. Sint rata et certa, nec gratulatio ullius instauratis
10 egeat precibus quem fortuna imperii vultu meliore respexit. 30 Me novis beneficiis vacare patiantur et ea demum sciant roganda esse quae non habent.

EPISTOLA EIUSDEM AD TULLIUM IUSTUM.

- 10 Cum rerum omnium ordinatio quae prioribus temporibus inchoatae consummatae sunt observanda sit, tum epistulis etiam Domitiani standum est.

LVIII. [LXVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Flavius Archippus per salutem tuam aeternitatemque petit a me ut libellum quem mihi dedit mitterem tibi. Quod ego
 5 sic roganti praestandum putavi, ita tamen ut missurum me notum accusatrici eius facerem, a qua et ipsa acceptum libellum his epistulis iunxi, quo facilius velut audita utraque parte dispiceres quid statuendum putares.

10

LX. [LXVIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Potuit quidem ignorasse Domitianus in quo statu esset Archippus, cum tam multa ad honorem eius pertinentia scriberet: sed meae naturae accommodatius est credere etiam
 15 tui eius subventum interventu principis, praesertim cum etiam statuarum ei honor totiens decretus sit ab iis qui *non* ignorabant quid de illo Paullus proconsul pronuntiasset. Quae tamen, mi Secunde carissime, non eo pertinent ut, si quid illi novi criminis obicitur, minus de eo audiendum putes. Libel-
 20 los Furiæ Primæ accusatricis, item ipsius Archippi, quos alteri epistolæ tuæ iunxeras, legi.

LXI. [LXVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

25 Tu quidem, domine, providentissime vereris ne commissus flumini atque ita mari lacus effluat: sed ego in re praesenti invenisse videor quemadmodum huic periculo occurrerem. Potest enim lacus fossa usque ad flumen adduci nec ta-
 2 men in flumen emitti, sed relicto quasi margine contineri pariter et dirimi. Sic consequemur ut nec vicino videatur flumini mixtus et sit perinde ac si misceatur. Erit enim facile per
 illam brevissimam terram quae interiacebit advecta fossa onera transponere in flumen. Quod ita fiet, si necessitas coget, 3
 et, spero, non coget. Est enim et lacus ipse satis altus et nunc
 35 in contrariam partem flumen emittit, quod interclusum inde et quo volumus aversum sine ullo detrimento lacus tantum aquae quantum nunc portat effundet. Praeterea per id spatium per

quod fossa facienda est incidunt rivi; qui si diligenter colligantur, augebunt illud quod lacus dederit. Enimvero si placeat fossam longius ducere et artius pressam mari aequare nec in flumen sed in ipsum mare emitte, percussus maris servabit et reprimet, quidquid e lacu veniet. Quorum si nihil nobis loci natura praestaret, expeditum tamen erat cataractis aquae cursum temperare. Verum et haec et alia multo sagacius conquiret explorabitque librator, quem plane, domine, debes mittere, ut polliceris. Est enim res digna et magnitudine tua et cura. Ego interim Calpurnio Macro, clarissimo viro, auctore te scripsi ut libratores quam maxime idoneum mitteret.

LXII. [LXX.]

TRAIANUS PLINIO S.

15

Manifestum est, mi Secunde carissime, nec prudentiam nec diligentiam tibi defuisse circa istum lacum, cum tam multa provisa habeas, per quae nec periclitetur exhauriri et magis in usus nobis futurus sit. Elige igitur id quod praecipue res ipsa suaserit. Calpurnium Macrum credo facturum ut te libratore instruat, neque provinciae istae his artificibus carent.

LXIII. [XIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Scripsit mihi, domine, Lycormas libertus tuus, ut, si qua legatio a Bosporo venisset urbem petitura, usque in adventum suum retineretur. Et legatio quidem, dumtaxat in eam civitatem in qua ipse sum, nulla adhuc venit, sed venit tabellarius Sauromatae, quem ego, usus opportunitate quam mihi casus obtulerat, cum tabellario qui Lycormam ex itinere praecessit 30 mittendum putavi, ut posses ex Lycormae et ex regis epistulis pariter cognoscere quae fortasse pariter scire deberes.

LXIII. [XIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

35

Rex Sauromates scripsit mihi esse quaedam quae deberes quam maturissime scire. Qua ex causa festinationem tabellarii quem ad te cum epistulis misit diplomate adiuvi.

LXV. [LXXI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Magna, domine, et ad totam provinciam pertinens quaestio 1
est de conditione et alimentis eorum quos vocant *θηετρούς*.
5 In qua ego auditis constitutionibus principum, quia nihil inve-
niebam aut proprium aut universale quod ad Bithynos ferretur,
consulendum te existimavi quid observari velles. Neque enim
putavi posse me in eo quod auctoritatem tuam posceret
exemplo esse contentum. Recitabatur autem apud me edictum 3
10 quod dicebatur divi Augusti, ad Anniam pertinens: recitatae
et epistolae divi Vespasiani ad Lacedaemonios et divi Titi ad
eosdem et ad Achaeos, et Domitiani ad Avidium Nigrinum et
Armenium Brocchum proconsules, item ad Lacedaemonios:
quae ideo tibi non misi, quia et parum emendata et quaedam
15 non certae fidei videbantur et quia vera et emendata in scri-
niis tuis esse credebam.

LXVI. [LXXII.]

TRAIANUS PLINIO S.

20 Quaestio ista quae pertinet ad eos qui liberi nati expositi, 1
deinde sublati a quibusdam et in servitute educati sunt saepe
tractata est, nec quicquam invenitur in commentariis eorum
principum qui ante me fuerunt, quod ad omnes provincias sit
constitutum. Epistolae sane sunt Domitiani ad Avidium Nigri- 2
25 num et Armenium Brocchum, quae fortasse debeant obser-
vari: sed inter eas provincias de quibus rescripsit . . . inter
quas est Bithynia; et ideo nec adsertionem denegandam iis
qui ex eiusmodi causa in libertatem vindicabuntur puto neque
ipsam libertatem redimendam pretio alimentorum.

30

LXVII. [XV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Legato Sauromatae regis, cum sua sponte Nicaeae, ubi me 1
invenerat, biduo substitisset, longiorem moram faciendam,
35 domine, non putavi; primum, quod incertum adhuc erat quando
libertus tuus Lycormas venturus esset, deinde, quod ipse pro-
ficiscebar in diversam provinciae partem, ita officii necessitate

2 exigente. Haec in notitiam tuam perferenda existimavi, quia proxime scripseram petisse Lycormam ut legationem, si qua venisset a Bosporo, usque in adventum suum retinerem. Quod diutius faciendi nulla mihi probabilis ratio occurrit, praesertim cum epistulae Lycormae, quas detinere, ut ante praedixi, no- 5 lui, aliquot diebus hunc legatum antecessurae viderentur.

LXVIII. [LXXIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Potentibus quibusdam ut sibi reliquias suorum aut propter 10 iniuriam vetustatis aut propter fluminis incursum aliaque his similia quaecumque secundum exemplum proconsulum transferre permitterem, quia sciebam in urbe nostra ex eiusmodi causa collegium pontificum adiri solere, te, domine, maximum pontificem consulendum putavi quid observare me velis. 15

LXVIII. [LXXIV.]

TRAIANUS PLINIO S.

Durum est iniungere necessitatem provincialibus pontificum adendndorum, si reliquias suorum propter aliquas iustas causas 20 transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda ergo potius tibi exempla sunt eorum qui isti provinciae praefuerunt et ex causa cuique ita aut permittendum aut negandum.

LXX. [LXXV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

25

1 Quaerenti mihi, domine, Prusae ubi posset balineum quod indulsisti fieri, placuit locus in quo fuit aliquando domus, ut audio, pulchra, nunc deformis ruinis. Per hoc enim consequemur ut foedissima facies civitatis ornetur atque etiam ut ipsa 30 civitas ampliatur nec ulla aedificia tollantur, sed, quae sunt 2 vetustate sublapsa, relaxentur in melius. Est autem huius domus conditio talis: legaverat eam Claudius Polyaenus Claudio Caesari iussitque in peristyllo templum ei fieri, reliqua ex domo locari. Ex ea redditum aliquandiu civitas percepit: deinde 35 paulatim partim spoliata partim neglecta cum peristyllo domus tota conlapsa est, ac iam paene nihil ex ea nisi solum superest; quod tu, domine, sive donaveris civitati sive venire

iusseris, propter opportunitatem loci pro summo munere accipiet. Ego, si permiseris, cogito in area vacua balineum conlocare, eum autem locum in quo aedificia fuerunt exedra et porticibus amplecti atque tibi consecrare, cuius beneficio elegans opus dignumque nomine tuo fiet. Exemplar testamenti, quamquam mendosum, misi tibi; ex quo cognosces multa Polyaenum in eiusdem domus ornatum reliquisse, quae ut domus ipsa perierunt, a me tamen, in quantum potuerit, requirentur.

10

LXXI. [LXXVI.]

TRAIANUS PLINIO S.

Possumus apud Prusenses area ista cum domo conlapsa, quam vacare scribis, ad extructionem balinei uti. Illud tamen parum expressisti an aedes in peristyllo Claudio facta esset.

15 Nam si facta est, licet conlapsa sit, religio eius occupavit solum.

LXXII. [LXXVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

20 Postulantibus quibusdam ut de agnoscendis liberis restituendisque natalibus et secundum epistolam Domitiani scriptam Minicio Rufo et secundum exempla proconsulum ipse cognoscerem, respexi ad senatus consultum pertinens ad eadem genera causarum, quod de iis tantum provinciis loquitur quibus

25 proconsules praesunt; ideoque rem integram distuli, dum tu, domine, praeceperis quid observare me velis.

LXXIII. [LXXVIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

30 Si mihi senatus consultum miseris, quod haesitationem tibi fecit, aestimabo an debeas cognoscere de agnoscendis liberis et natalibus veris restituendis.

LXXIII. [XVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

35

Appuleius, domine, miles, qui est in statione Nicomedensi, scripsit mihi quendam nomine Callidromum, cum detineretur a Maximo et Dionysio pistoribus, quibus operas suas locave-

rat, confugisse ad tuam statuam perductumque ad magistratus indicasse servisse aliquando Laberio Maximo captumque a Sussago in Moesia et a Decebalo muneri missum Pacoro, Parthiae regi, pluribusque annis in ministerio eius fuisse, deinde fugisse atque ita in Nicomediam pervenisse. Quem ego perductum ad me, cum eadem narrasset, mittendum ad te putavi; quod paulo tardius feci, dum requiro gemmam, quam sibi habentem imaginem Pacori et quibus ornatus fuisset subtractam indicabat. Volui enim hanc quoque, si inveniri potuisset, simul mittere, sicut glebulam misi quam se ex Parthico metallo attulisse dicebat. Signata est anulo meo, cuius est aposphragisma quadriga.

LXXV. [LXXVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

15

1 Iulius, domine, Largus ex Ponto nondum mihi visus ac ne auditus quidem (scilicet iudicio tuo credit) dispensationem quandam mihi erga te pietatis suae ministeriumque mandavit. 2 Rogavit enim testamento ut hereditatem suam adirem cerneremque ac deinde praeceptis quinquaginta milibus nummum 30 reliquum omne Heracleotarum et Tianorum civitatibus redderem, ita ut esset arbitrii mei utrum opera facienda quae honori tuo consecrarentur putarem an instituendos quinquennales agonas qui Traiani appellarentur. Quod in notitiam tuam perferendum existimavi ob hoc maxime, ut dispiceres quid eligere debeam.

LXXVI. [LXXX.]

TRAIANUS PLINIO S.

Iulius Largus fidem tuam, quasi te bene nosset, elegit. 30 Quid ergo potissimum ad perpetuitatem memoriae eius faciat secundum cuiusque loci conditionem ipse dispice, et quod potissimum existimaveris, id sequere.

LXXVII. [LXXXI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

35

1 Providentissime, domine, fecisti quod praecepisti Calpurnio Macro, clarissimo viro, ut legionarium centurionem Byzan-

ttum mitteret. Dispice an etiam Iuliopolitanis simili ratione 2
 consulendum putes, quorum civitas, cum sit perexigua, onera
 maxima sustinet tantoque graviores iniurias quanto et infirmior
 patitur. Quidquid autem Iuliopolitanis praestiteris, id etiam 3
 5 toti provinciae proderit. Sunt enim in capite Bithyniae plu-
 rimisque per eam commeantibus transitum praebent.

LXXVIII. [LXXXII.]

TRAIANUS PLINIO S.

- 10 Ea conditio est civitatis Byzantium confluite undique 1
 in eam commeantium turba ut secundum consuetudinem prae-
 cedentium temporum honoribus eius praesidio centurionis le-
 gionarii consulendum habuerimus. Si Iuliopolitanis succurren-
 dum eodem modo putaverimus, onerabimus nos exemplo: plu- 2
 15 res enim, et quanto infirmiores erunt, idem *petent*. Fiduciam
 diligentiae *tuae* habeo ut credam te omni ratione id acturum
 ne sint obnoxii iniuriis. Si qui autem se contra disciplinam 3
 meam gesserint, statim coërceantur; aut si plus admiserint
 quam ut in re praesenti satis puniantur, si milites erunt, lega-
 20 tis eorum quae deprehenderis notum facies; aut si in urbem
 versus venturi erunt, mihi scribes.

LXXVIII. [LXXXIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

- 25 Cautum est, domine, Pompeia lege, quae Bithynis data 1
 est, ne quis capiat magistratum neve sit in senatu minor an-
 norum triginta. Eadem lege comprehensum est ut qui cepe-
 rint magistratum sint in senatu. Secutum est dein edictum 2
 divi Augusti, quo permisit minores magistratus ab annis duo-
 30 bus et viginti capere. Quaeritur ergo an qui minor triginta 3
 annorum gessit magistratus possit a censoribus in senatum
 legi, et si potest, an ii quoque qui non gesserint possint per
 eandem interpretationem ab ea aetate senatores legi a qua
 illis magistratum gerere permissum est; quod alioqui factita-
 35 tum adhuc et esse necessarium dicitur, quia sit aliquanto me-
 lius honestorum hominum liberos quam e plebe in curiam ad-
 mitti. Ego a destinatis censoribus quid sentirem interrogatus, 4
 eos quidem qui minores triginta annis gessissent magistratum

PLINI EP.

15

putabam posse in senatum et secundum edictum Augusti et secundum legem Pompeiam legi, quoniam Augustus gerere magistratus minoribus annis triginta permisisset, lex senatorem
5 esse voluisset qui gessisset magistratum. De iis autem qui non gessissent, quamvis essent aetatis eiusdem cuius illi quibus 5 gerere permissum est, haesitabam; per quod effectum est ut te, domine, consularem quid observari velles. Capita legis, tum edictum Augusti litteris subieci.

LXXX. [LXXXIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

10

Interpretationi tuae, mi Secunde carissime . . . existimo hactenus edicto divi Augusti novatam esse legem Pompeiam ut magistratum quidem capere possent ii qui non minores duorum et viginti annorum essent, et qui cepissent, in senatum cuiusque civitatis pervenirent. Ceterum non capto magistratu 15 eos qui minores triginta annorum sint, quia magistratum capere possint, in curiam etiam loci cuiusque non existimo legi posse.

LXXXI. [LXXXV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

20

1 Cum Prusae ad Olympon, domine, publicis negotiis intra hospitium eodem die exiturus vacarem, Asclepiades magistratus indicavit appellatum me a Claudio Eumolpo. Cum Cocceianus Dion in bule adsignari civitati opus cuius curam egerat vellet, tum Eumolpus adsistens Flavio Archippo dixit exi- 25 gendam esse a Dione rationem operis ante quam rei publicae traderetur, quod aliter fecisset ac debuisset. Adiecit etiam esse in aede positam tuam statuam et corpora sepulchrorum, uxoris Dionis et filii, postulavitque ut cognoscerem pro tribu- 3 nali. Quod cum ego me protinus facturum dilaturumque pro- 30 fectionem dixissem, ut longiorem diem ad instruendam causam darem utque in alia civitate cognoscerem petiit. Ego me auditurum Nicaeae respondi. Ubi cum consedissem cogniturus, idem Eumolpus, tamquam [si] adhuc parum instructus, dilatio- 5 nem petere coepit: contra Dion ut audiretur exigere. Dicta 35 sunt utrimque multa, etiam de causa. Ego cum dandam dilationem et te consulendum existimarem in re ad exemplum per-

5 tinenti, dixi utrique parti ut postulationum suarum libellos da-
 rent. Volebam enim te ipsorum potissimum verbis ea quae
 erant proposita cognoscere. Et Dion quidem se datum di-
 xit: [et] Eumolpus respondit complexurum se libello quae rei
 10 publicae peteret, ceterum quod ad sepultos pertineret, non
 accusatorem se sed advocatum Flavii Archippi, cuius mandata
 pertulisset. Archippus, cui Eumolpus sicut Prusiade assiste-
 bat, dixit se libellum daturum. Ita nec Eumolpus nec Archip-
 pus quam plurimis diebus expectatis adhuc mihi libellos dede-
 runt: Dion dedit, quem huic epistulae iunxi. Ipse in re prae-
 15 senti fui et vidi tuam quoque statuam in bibliotheca positam:
 id autem in quo dicuntur sepulti filius et uxor Dionis in area
 conlocatum, quae porticibus includitur. Te, domine, rogo ut
 me in hoc praecipue genere cognitionis regere digneris, cum
 20 alioqui magna sit expectatio, ut necesse est in ea re quae et
 in confessum venit et exemplis defenditur.

LXXXII. [LXXXVI.]

TRAIANUS PLINIO S.

20 Potuisti non haerere, mi Secunde carissime, circa id de
 quo me consulendum existimasti, cum propositum meum opti-
 me nosses non ex metu nec terrore hominum aut criminibus
 maiestatis reverentiam nomini meo adquiri. Omissa ergo ea
 quaestione, quam non admitterem, etiam si exemplis adiuvere-
 25 tur, ratio totius operis effecti sub cura [tua] Cocceiani Dionis
 excutiat, cum et utilitas civitatis exigat nec aut recuset Dion
 aut debeat recusare.

LXXXIII. [LXXXVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

30 Rogatus, domine, a Nicaeensibus publice per ea quae
 mihi et sunt et debent esse sanctissima, id est per aeternita-
 tem tuam salutemque, ut preces suas ad te perferrem, fas non
 putavi negare acceptumque ab iis libellum huic epistulae iunxi.

35

LXXXIII. [LXXXVIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Nicaeensibus, qui intestatorum civium suorum concessam

vindicationem honorum a divo Augusto adfirmant, debebis vacare contractis omnibus personis ad idem negotium pertinentibus, adhibitis Viridio Gemellino et Epimacho, liberto meo, procuratoribus, ut aestimatis etiam iis quae contra dicuntur quod optimum credideritis statuatis.

5

LXXXV. [XVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Maximum, libertum et procuratorem tuum, domine, per omne tempus quo fuimus una probum et industrium et diligentem ac sicut rei tuae amantissimum ita disciplinae tenacissimum expertus, libenter apud te testimonio prosequor ea fide quam tibi debeo.

LXXXVI. [XVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

15

- 1 Gabium Bassum, domine, praefectum orae Ponticae, integrum, probum, industrium, atque inter ista reverentissimum mei expertus, voto pariter et suffragio prosequor ea fide quam tibi debeo + quam ea quae speret instructum commilitio tuo, 20
- 2 cuius disciplinae debet quod indulgentia tua dignus est. Apud me et milites et pagani, a quibus iustitia eius et humanitas penitus inspecta est, certatim ei qua privatim qua publice testimonia pertribuerunt. Quod in notitiam tuam perfero ea fide quam tibi debeo.

25

LXXXVII. [XVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

- 1 Nymphidium Lupum, domine, primipilarem, commilitonem habui, cum ipse tribunus essem, ille praefectus: inde familiariter diligere coepi. Crevit postea caritas ipsa mutuae vetustate amicitiae. Itaque et quieti eius inieci manum et exegi ut me in Bithynia consilio instrueret. Quod ille amicissime et otii et senectutis ratione postposita et iam fecit et facturus est.
- 3 Quibus ex causis necessitudines eius inter meas numero, filium 35 in primis, Nymphidium Lupum, iuvenem probum, industrium et egregio patre dignissimum, suffecturum indulgentiae tuae; sicut primis eius experimentis cognoscere potes, cum prae-

fectus cohortis plenissimum testimonium meruerit Iulii Fero-
cis et Fusci Salinatoris, clarissimorum virorum. Meum gau-
dium meamque gratulationem filii honore continebo.

5

LXXXVIII. [LXXXVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Opto, domine, et hunc natalem et plurimos alios quam fe-
licissimos agas aeternaque laude florentem virtutis tuae glo-
riam [quam] incolumis et fortis aliis super alia operibus augeas.

10

LXXXVIII. [XC.]

TRAIANUS PLINIO S.

Agnosco vota tua, mi Secunde carissime, quibus preca-
ris ut plurimos et felicissimos natales florente statu rei publi-
15 cae nostrae agam.

XC. [XCI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Sinopenses, domine, aqua deficiunt; quae videtur et 1
20 bona et copiosa ab sexto decimo miliario posse perducī. Est
tamen statim ab capite paulo amplius mille passibus locus sus-
pectus et mollis, quem ego interim explorari modico inpen-
dio iussi, an recipere et sustinere opus possit. Pecunia cu-
2 rantibus nobis contracta non deerit, si tu, domine, hoc genus
25 operis et salubritati et amoenitati valde sitientis coloniae in-
dulseris.

XCI. [XCII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Ut coepisti, Secunde carissime, explora diligenter an lo-
30 cus ille quem suspectum habes sustinere opus aquae ductus
possit. Neque enim dubitandum puto quin aqua perducenda
sit in coloniam Sinopensem, si modo et viribus suis adsequi
potest, cum plurimum ea res et salubritati et voluptati eius
conlatura sit.

35

XCII. [XCIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Amisenorum civitas libera et foederata beneficio indulgen-

tiae tuae legibus suis utitur. In hac datum mihi libellum ad eranos pertinentem his litteris subieci, ut tu, domine, dispiceres quid et quatenus aut permittendum aut prohibendum putares.

XCIII. [XCIII.]

5

TRAIANUS PLINIO S.

Amisenos, quorum libellum epistolae tuae iunxeras, si legibus istorum, quibus de officio foederis utuntur, concessum est eranos habere, possumus quo minus habeant non impedire, eo facilius, si tali conlatione non ad turbas et ad illicitos coetus sed ad sustinendam tenuiorum inopiam utuntur. In ceteris civitatibus, quae nostro iure obstrictae sunt, res huiusmodi prohibenda est.

XCIII. [XCV.]

15

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Suetonium Tranquillum, probissimum honestissimum eruditissimum virum, et mores eius secutus et studia iam pridem, domine, in contubernium adsumpsi tantoque magis diligere
2 coepi, quanto hunc propius inspexi. Huic ius trium liberorum
necessarium faciunt duae causae: nam et iudicia amicorum promeretur et parum felix matrimonium expertus est inpetrandum
3 denegavit. Scio, domine, quantum beneficium petam, sed peto a te, cuius in omnibus desideriis meis indulgentiam expeior.
Potes enim colligere, quanto opere cupiam, quod non rogarem absens, si mediocriter cuperem.

XCV. [XCVI.]

30

TRAIANUS PLINIO S.

Quam parce haec beneficia tribuam utique, mi Secunde carissime, haeret tibi, cum etiam in senatu affirmare soleam non excessisse me numerum quem apud amplissimum ordinem affecturum mihi professus sum: tuo tamen desiderio subscripsi et dedisse me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo
ea conditione qua adsuevi referri in commentarios meos iussi.

XCVI. [XCVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Sollemne est mihi, domine, omnia de quibus dubito ad te
 5 referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meam re-
 gere vel ignorantiam extruere? Cognitionibus de Christianis
 interfui numquam: ideo nescio quid et quatenus aut puniri so-
 leat aut quaeri. Nec mediocriter haesitavi sitne aliquod discri-
 10 men aetatum an quamlibet teneri nihil a robustioribus diffe-
 rant, detur paenitentiae venia an ei qui omnino Christianus fuit
 desisse non prosit, nomen ipsum, si flagitiis careat, an flagitia
 cohaerentia nomini puniantur. Interim *in* iis qui ad me tam-
 quam Christiani deferebantur hunc sum secutus modum. In-
 15 terrogavi ipsos an essent Christiani. Confitentes iterum ac ter-
 tio interrogavi, supplicium minatus: perseverantes duci iussi.
 Neque enim dubitabam, quaecumque esset quod faterentur,
 pertinaciam certe et inflexibilem obstinationem debere puniri.
 Fuerunt alii similis amentiae quos, quia cives Romani erant, 4
 adnotavi in urbem remittendos. Mox ipso tractatu, ut fieri
 20 solet, diffundente se crimine plures species inciderunt. Pro-
 positus est libellus sine auctore multorum nomina continens.
 Qui negabant esse se Christianos aut fuisse, cum praecunte
 me deos appellarent et imagini tuae, quam propter hoc iusse-
 ram cum simulacris numinum adferri, ture ac vino supplica-
 25 rent, praeterea male dicerent Christo, quorum nihil posse cogi
 dicuntur qui sunt re vera Christiani, dimittendos esse putavi.
 Alii ab indice nominati esse se Christianos dixerunt et mox 6
 negaverunt; fuisse quidem, sed desisse, quidam ante plures
 annos, non nemo etiam ante viginti quoque. Omnes et imagi-
 30 nem tuam deorumque simulacra venerati sunt [ii] et Christo
 male dixerunt. Adfirmabant autem hanc fuisse summam vel 7
 culpaе suae vel erroris, quod essent soliti stato die ante lu-
 cem convenire carmenque Christo quasi deo dicere secum in-
 vicem, seque sacramento non in scelus aliquod obstringere,
 35 sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem
 fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis
 morem sibi discedendi fuisse, rursusque ad capiendum cibum,
 promiscuum tamen et innoxium; quod ipsum facere desisse

post edictum meum, quo secundum mandata tua hetaerias esse
 8 vetueram. Quo magis necessarium credidi ex duabus ancillis,
 quae ministrae dicebantur, quid esset veri et per tormenta
 quaerere. Nihil aliud inveni quam superstitionem pravam in-
 modicam. Ideo dilata cognitione ad consulendum te decucurri. 5
 9 Visa est enim mihi res digna consultatione, maxime propter
 periclitantium numerum. Multi enim omnis aetatis, omnis or-
 dinis, utriusque sexus etiam, vocantur in periculum et voca-
 buntur. Neque civitates tantum sed vicos etiam atque agros
 superstitionis istius contagio pervagata est; quae videtur sisti 10
 10 et corrigi posse. Certe satis constat prope iam desolata tem-
 pla coepisse celebrari et sacra sollemnia diu intermissa repeti
 pastumque venire victimarum, cuius adhuc rarissimus emptor
 inveniebatur. Ex quo facile est opinari quae turba hominum
 emendari possit, si sit paenitentiae locus. 15

XCVII. [XCVIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

1 Actum quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis causis
 eorum qui Christiani ad te delati fuerant secutus es. Neque
 enim in universum aliquid quod quasi certam formam habeat 20
 2 constitui potest. Conquirendi non sunt: si deferantur et ar-
 guantur, puniendi sunt, ita tamen ut qui negaverit se Chri-
 stianum esse idque re ipsa manifestum fecerit, id est suppli-
 cando diis nostris, quamvis suspectus in praeteritum, veniam ex
 paenitentia inpetret. Sine auctore vero propositi libelli in nullo 25
 crimine locum habere debent. Nam et pessimi exempli nec no-
 stri saeculi est.

XCVIII. [XCIX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Amastrianorum civitas, domine, ut elegans et ornata ha- 30
 bet inter praecipua opera pulcherrimam eandemque longissi-
 mam plateam; cuius a latere per spatium omne porrigitur no-
 mine quidem flumen, re vera cloaca foedissima ac sicut tur-
 2 pis immundissimo aspectu ita pestilens odore teterrimo. Qui- 35
 bus ex causis non minus salubritatis quam decoris interest
 eam conteri: quod fiet, si permiseris curantibus nobis ne desit
 quoque pecunia operi tam magno quam necessario.

XCVIII. [C.]

TRAIANUS PLINIO S.

Rationis est, mi Secunde carissime, contegi aquam istam quae per civitatem Amastrianorum fuit, si intacta salubritati sobest. Pecunia ne huic operi desit curaturum te secundum diligentiam tuam certum habeo.

C. [CI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

10 Vota, domine, priorum annorum nuncupata alacres laetique persolvimus novaque rursus certante commilitonum et provincialium pietate suscepimus, precati deos ut te remque publicam florentem et incolumem ea benignitate servarent quam super magnas plurimasque virtutes praecipua sanctitate,
15 obsequio, deorum honore meruisti.

CI. [CII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Solvisse vota diis immortalibus te praeunte pro mea incolumitate commilitones cum provincialibus laetissimo consensu et in futurum nuncupasse libenter, mi Secunde carissime, cognovi litteris tuis.

CII. [CIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

25 Diem quo in te tutela generis humani felicissima successione translata est debita religione celebravimus, commendantes diis imperii tui auctoribus et vota publica et gaudia.

CIII. [CIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

30 Diem imperii mei debita laetitia et religione commilitonibus et provincialibus praeunte te celebratum libenter cognovi litteris tuis.

CIII. [CV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

35 Valerius, domine, Paulinus excepto Paulino ius Latinorum

suorum mihi reliquit; ex quibus rogo tribus interim ius Quiritium des. Vereor enim ne sit inmodicum pro omnibus pariter invocare indulgentiam tuam, qua debeo tanto modestius uti quanto plenior expior. Sunt autem pro quibus peto C. Valerius Astraeus, C. Valerius Dionysius, C. Valerius Aper. 5

CV. [CVI.]

TRAIANUS PLINIO S.

Cum honestissime iis qui apud fidem tuam a Valerio Paulino depositi sunt consultum velis mature per me, iis interim 10 quibus nunc petisti dedisse me ius Quiritium referri in commentarios meos iussi, idem facturum in ceteris pro quibus petieris.

CVI. [CVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

15

Rogatus, domine, a P. Attio Aquila, centurione cohortis sextae equestris, ut mitterem tibi libellum per quem indulgentiam pro statu filiae suae inplorat, durum putavi negare, cum scirem quantam soleres militum precibus patientiam humanitatemque praestare. 20

CVII. [CVIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Libellum P. Attii Aquilae, centurionis cohortis sextae equestris, quem mihi misisti, legi: cuius precibus motus dedi filiae 25 eius civitatem Romanam. Libellum rescripti quem illi redderes misi tibi.

CVIII. [CIX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Quid habere iuris velis et Bithynas et Ponticas civitates 30 in exigendis pecuniis quae illis vel ex locationibus vel ex venditionibus aliisve causis debeantur rogo, domine, rescribas. Ego inveni a plerisque proconsulibus concessam iis protopraxian eamque pro lege valuisse. Existimo tamen tua providentia constituendum aliquid et sancendum, per quod utilitatibus eorum in perpetuum consulatur. Nam quae sunt ab illis instituta, sint licet sapienter indulta, brevia tamen et infirma sunt, nisi illis tua contingit auctoritas.

CVIII. [CX.]

TRAIANUS PLINIO S.

Quo iure uti debeant Bithynae vel Ponticae civitates in iis pecuniis quae ex quaque causa rei publicae debebuntur ex 5 lege cuiusque animadvertendum est. Nam sive habent privilegium quo ceteris creditoribus anteponantur, custodiendum est, sive non habent, in iniuriam privatorum id dari a me non oportebit.

CX. [CXI.]

10

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Ecdicus, domine, Amisenorum civitatis petebat apud me a 1
Iulio Pisone denariorum circiter quadraginta milia, donata ei publice ante viginti annos bule et ecclesia consentiente, utebaturque mandatis tuis, quibus eiusmodi donationes vetantur.
15 Piso contra plurima se in rem publicam contulisse ac prope 2
totas facultates erogasse dicebat. Addebat etiam temporis spatium postulabatque ne id quod pro multis et olim accepisset cum eversione reliquae dignitatis reddere cogeretur. Quibus ex causis integram cognitionem differendam existimavi, ut te,
20 domine, consularem quid sequendum putares.

CXI. [CXII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Sicut largitiones ex publico fieri mandata prohibent, ita, 25
ne multorum securitas subruatur, factas ante aliquantum temporis retractari atque in inritum vindicari non oportet. Quidquid ergo ex hac causa actum ante viginti annos erit, omit-
tamus. Non minus enim hominibus cuiusque loci quam pecu-
niae publicae consultum volo.

30

CXII. [CXIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Lex Pompeia, domine, qua Bithyni et Pontici utuntur, eos 1
qui in bulen a censoribus leguntur dare pecuniam non iubet:
35 sed ii quos indulgentia tua quibusdam civitatibus super legi-
timum numerum adicere permisit et singula milia denariorum
et bina intulerunt. Anicius deinde Maximus proconsul eos 2

etiam qui a censoribus legerentur, dumtaxat in paucissimis civitatibus, aliud aliis, iussit inferre. Superest ergo ut ipse dispicias an in omnibus civitatibus certum aliquid omnes qui deinde buleutae leguntur debeant pro introitu dare. Nam quod in perpetuum mansurum est a te constitui decet, cuius facis dictisque debetur aeternitas.

CXIII. [CXIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Honorarium decurionatus omnes qui in quaque civitate Bithyniae decuriones fiunt inferre debeant necne, in universum a me non potest statui. Id ergo quod semper tutissimum est, sequendam cuiusque civitatis legem puto, scilicet adversus eos qui inviti fiunt decuriones id existimo acturos, ut praefatio ceteris praeferatur.

15

CXIII. [CXV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Lege, domine, Pompeia, permissum Bithynicis civitatibus adscribere sibi quos vellent cives, dum ne quem earum civitatum quae sunt in Bithynia. Eadem lege sancitur quibus de
2 causis e senatu a censoribus eiciantur. Inde me quidam ex censoribus consulendum putaverunt an eicere deberent eum
3 qui esset alterius civitatis. Ego, quia lex sicut adscribi civem alienum vetabat, ita eici e senatu ob hanc causam non iubebat, praeterea quod affirmabatur mihi in omni civitate plurimos
esse buleutas ex aliis civitatibus futurumque ut multi homines multaeque civitates concuterentur, cum ea pars legis iam pridem consensu quodam exolevisset, necessarium existima-
vis subieci. 30

CXV. [CXVI.]

TRAIANUS PLINIO S.

Merito haesisti, Secunde carissime, quid a te rescribi oporteret censoribus consulentibus, an . . . in senatum aliarum civitatum, eiusdem tamen provinciae cives. Nam et legis auctoritas et longa consuetudo usurpata contra legem in di-

35

versum movere te potuit. Mihi hoc temperamentum eius placuit ut ex praeterito nihil novaremus, sed manerent quamvis contra legem adsciti quarumcumque civitatum cives, in futurum autem lex Pompeia observaretur; cuius vim si retro quousque velimus custodire, multa necesse est perturbari.

CXVI. [CXVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Qui virilem togam sumunt vel nuptias faciunt vel ineunt
10 magistratum vel opus publicum dedicant, solent totam bulen
atque etiam e plebe non exiguum numerum vocare binosque
denarios vel singulos dare. Quod an celebrandum et quatenus
putes rogo scribas. Ipse enim sicut arbitrator, praesertim
2 ex sollemnibus causis, concedendas esse invitationes, ita ve-
15 reor ne ii qui mille homines, interdum etiam plures vocant
modum excedere et in speciem dianomes incidere videantur.

CXVII. [CXVIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

20 Merito vereris ne in speciem dianomes incadat invitatio,
quae et in numero modum excedit et quasi per corpora, non
viritim singulos ex notitia, ad sollemnes sportulas contrahit.
Sed ego ideo prudentiam tuam elegi ut formandis istius pro-
vinciae moribus ipse moderareris et ea constitueres quae ad
25 perpetuam eius provinciae quietem essent profutura.

CXVIII. [CXVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Athletae, domine, ea quae pro iselasticis certaminibus con-
30 stituisti debere sibi putant statim ex eo die quo sunt coronati:
nihil enim referre quando sint patriam invecti, sed quando cer-
tamine vicerint, ex quo invehi possint. Ego contra scribo
'iselastici nomine': † itaque eorum vehementer addubitem an
sit potius id tempus quo εἰσήλασαν intuendum. Idem obso-
35 nia petunt pro eo agone qui a te iselasticus factus est, quam-
vis vicerint ante quam fieret. Aiunt enim congruens esse, sic-
ut non detur sibi pro his certaminibus quae esse iselastica
postquam vicerunt desierunt, ita pro iis dari quae esse coepe-

3 runt. Hic quoque non mediocriter haereo ne cuiusquam retro habeatur ratio; dandaque quae tunc cum vincerent non debebantur. Rogo ergo ut dubitationem meam regere, id est, beneficia tua interpretari ipse digneris.

CXVIII. [CXX.]

TRAIANUS PLINIO S.

Iselasticum tunc primum mihi videtur incipere deberi, cum quis in civitatem suam ipse *εἰσῆλασεν*. Obsonia eorum certaminum quae iselastica esse placuit mihi, si ante iselastica non fuerunt, retro non debentur. Nec proficere pro desiderio athletarum potest quid eorum quae postea iselastica non lege constitui, quam † qui ierant, accipere desierunt. Mutata enim conditione certaminum nihilo minus quae ante peregerant non revocantur.

CXX. [CXXI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Usque in hoc tempus, domine, neque cuiquam diplomata commodavi neque in rem ullam nisi tuam misi. Quam perpe-
2 tuam servationem meam quaedam necessitas rupit. Uxori enim meae audita morte avi volenti ad amitam suam excurrere usum eorum negare durum putavi, cum talis officii gratia in celeritate consisteret sciremque rationem itineris probaturum, cuius causa erat pietas. Haec tibi scripsi, quia mihi parum gratus
3 fore videbar, si dissimulassem inter alia beneficia hoc unum quoque me debere indulgentiae tuae, quod fiducia eius quamquam inconsulto te non dubitavi facere quae, si consuluissem, sero fecissem.

CXXI. [CXXII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Merito habuisti, Secunde carissime, fiduciam animi mei, nec dubitandum fuisse, si expectasses, donec me consuleres an iter uxoris tuae diplomatibus, quae officio tuo dedi, adiuvandum esset, cum apud amitam suam uxor tua deberet etiam celeritate gratiam adventus sui augere.

C. PLINI CAECILI
SECUNDI
P A N E G Y R I C U S.

Bene ac sapienter, patres conscripti, maiores instituerunt 1
5 ut rerum agendarum ita dicendi initium a precationibus capere,
quod nihil rite, nihil providenter homines sine deorum immor-
talium ope consilio honore auspicarentur. Qui mos cui po-
tius quam consuli, aut quando magis usurpandus colendusque
est quam cum imperio senatus, auctoritate rei publicae ad
10 agendas optimo principi gratias excitamur? Quod enim prae-
stabilius est aut pulchrius munus deorum quam castus et san-
ctus et diis simillimus princeps? Ac si adhuc dubium fuisset
forte casuque rectores terris an aliquo numine darentur, prin-
cipem tamen nostrum liqueret divinitus constitutum. Non enim
15 occulta potestate fatorum sed ab Iove ipso coram ac palam re-
pertus est; electus quippe inter aras et altaria eodemque loci
quem deus ille tam manifestus ac praesens quam caelum ac
sidera insedit. Quo magis aptum piumque est te, Iuppiter
optime maxime, antea conditorem, nunc conservatorem impe-
20 ri nostri, precari ut mihi digna consule, digna senatu, digna
principe contingat oratio, utque omnibus quae dicentur a me
libertas fides veritas constet, tantumque a specie adulationis
absit gratiarum actio mea quantum abest a necessitate.

Equidem non consuli modo sed omnibus civibus eniten- 2
25 dum reor ne quid de principe nostro ita dicant ut idem illud
de alio dici potuisse videatur. Quare abeant ac recedant vo-
ces illae quas metus exprimebat: nihil quale ante dicamus;
nihil enim quale antea patimur: nec eadem de principe quae
prius praedicemus; neque enim eadem quae prius secreto lo-
30 quimur. Discernatur orationibus nostris diversitas temporum,
et ex ipso genere gratiarum agendarum intellegatur cui, quando

sint actae. Nusquam ut deo, nusquam ut numini blandiamur: non enim de tyranno sed de cive, non de domino sed de parente loquimur. Unum ille se ex nobis, et hoc magis excellit atque eminet, quod unum ex nobis putat nec minus hominem se quam hominibus praeesse meminit. Intellegamus ergo bona nostra, dignosque nos illis usu probemus, atque identidem cogitemus *quam sit indignum* si maius principibus praestemus obsequium qui servitute civium quam qui libertate laetantur. Et populus quidem Romanus dilectum principum servat, quantoque paulo ante concentu formosum alium hunc fortissimum¹⁰ personat, quibusque aliquando clamoribus gestum alterius et vocem huius pietatem abstinentiam mansuetudinem laudat. Quid nos ipsi? divinitatem principis nostri an humanitatem temperantiam facilitatem, ut amor et gaudium tulit, universi praedicare solemus? Iam quid tam civile, tam senatorium quam¹⁵ illud additum a nobis optimi cognomen? quod peculiare huius et proprium adrogantia priorum principum fecit. Enimvero quam commune, quam ex aequo quod felices nos, felicem illum praedicamus alternisque votis 'haec faciat, haec audiat', quasi non dicturi, nisi fecerit, conprecamur? Ad quas ille vo-²⁰ ces lacrimis etiam ac multo pudore suffunditur. Agnoscit enim³ sentitque sibi, non principi dici. Igitur quod temperamentum omnes in illo subito pietatis calore servavimus, hoc singuli quoque meditatique teneamus, sciamusque nullum esse neque sincerius neque acceptius genus gratiarum quam quod²⁵ illas adclamationes aemuletur quae fingendi non habent tempus. Quantum ad me pertinet, laborabo ut orationem meam ad modestiam principis moderationemque summittam, nec minus considerabo quid aures eius pati possint quam quid virtutibus debeat. Magna et inusitata principis gloria, cui gra-³⁰ tias acturus non tam vereor ne me in laudibus suis parcum quam ne nimium putet. Haec me cura, haec difficultas sola circumstat: nam merenti gratias agere facile est, patres conscripti. Non enim periculum est ne, cum loquar de humanitate, exprobrari sibi superbiam credat, cum de frugalitate, luxu-³⁵ riam, cum de clementia, crudelitatem, cum de liberalitate, avaritiam, cum de benignitate, livorem, cum de continentia, libidinem, cum de labore, inertiam, cum de fortitudine, timorem.

Ac ne illud quidem vereor ne gratus ingratusve videar, prout
 satis aut parum dixero. Animadverto enim etiam deos ipsos
 non tam accuratis adorantium precibus quam innocentia et san-
 ctitate laetari, gratioremque existimari qui delubris eorum pu-
 5 ram castamque mentem quam qui meditatum carmen intulerit.
 Sed parendum est senatus consulto, quo ex utilitate publica 4
 placuit ut consulis voce sub titulo gratiarum agendarum boni
 principes quae facerent recognoscerent, mali quae facere de-
 berent. Id nunc eo magis sollemne ac necessarium est, quod
 10 parens noster privatas gratiarum actiones cohibet et comprimit,
 intercessurus etiam publicis, si permitteret sibi vetare quod
 senatus iuberet. Utrumque, Caesar Auguste, moderate, et
 quod alibi tibi gratias agi non sinis et quod hic sinis. Non
 enim a te ipso tibi honor iste sed ab agentibus habetur. Cedis
 15 adfectibus nostris, nec nobis munera tua praedicare sed audire
 tibi necesse est.

Saepe ego mecum, patres conscripti, tacitus agitavi qua-
 lem quantumque esse oporteret cuius ditione nutuque maria
 terrae pax bella regerentur; cum interea fingenti formantique
 20 mihi principem quem aequata diis immortalibus potestas dece-
 ret numquam voto saltem concipere succurrit similem huic
 quem videmus. Enituit aliquis in bello, sed obsolevit in pace:
 alium toga, sed non et arma honestarunt: reverentiam ille ter-
 rore, alius amorem humilitate captavit: ille quaesitam domi
 25 gloriam in publico, hic in publico partam domi perdidit: po-
 stremo adhuc nemo extitit cuius virtutes nullo vitiorum confi-
 nio laederentur. At principi nostro quanta concordia quantus-
 que contentus omnium laudum omnisque gloriae contigit! Ut
 nihil severitati eius hilaritate, nihil gravitati simplicitate, nihil
 30 maiestati humanitate detrahitur! Iam firmitas, iam proceritas
 corporis, iam honor capitis et dignitas oris, ad hoc aetatis in-
 deflexa maturitas nec sine quodam munere deum festinatis se-
 nectutis insignibus ad augendam maiestatem ornata caesaries,
 nonne longe lateque principem ostentant? Talem esse opor- 5
 35 tuit quem non bella civilia nec armis oppressa res publica sed
 pax et adoptio et tandem exorata terris numina dedissent. An
 fas erat nihil differre inter imperatorem quem homines et quem
 dii fecissent? quorum quidem in te, Caesar Auguste, iudicium

et favor tunc statim, cum ad exercitum profiscereris, et quidem inusitato *iudicio* enotuit. Nam ceteros principes aut largus cruor hostiarum aut sinister volatus avium consulentibus nuntiavit, tibi ascendenti de more Capitolium quamquam non id agentium civium clamor, ut iam principi, occurrit; siquidem omnis turba quae limen incederat ad ingressum tuum foribus reclusis illa quidem, ut tunc arbitrabatur, deum, ceterum, ut docuit eventus, te consalutavit imperatorem. Nec aliter a cunctis omen acceptum est. Nam ipse intellegere nolebas: recusabas enim imperare; recusabas, quod bene erat imperaturi. Igitur cogendus fuisti. Cogi porro non poteras nisi periculo patriae et nutatione rei publicae. Obstinatum enim tibi non suscipere imperium, nisi servandum fuisset. Quare ego illum ipsum furorem motumque castrensem reor extitisse, quia magna vi magnoque terrore modestia tua vincenda erat. Ac sicut maris caelique temperiem turbines tempestatesque commendant, ita ad augendam pacis tuae gratiam illum tumultum praecessisse crediderim. Habet has vices conditio mortalium ut adversa ex secundis, ex adversis secunda nascantur. Occultat utrorumque semina deus, et plerumque bonorum malorumque causae sub diversa specie latent. Magnum quidem illud saeculo dedecus, magnum rei publicae vulnus impressum est: imperator et parens generis humani obsessus captus inclusus, ablata mitissimo seni servandorum hominum potestas, ereptumque principi illud in principatu beatissimum, quod nihil cogitur. Si tamen haec sola erat ratio quae te publicae salutis gubernaculis admoveret, prope est ut exclamem tanti fuisse. Corrupta est disciplina castrorum; ut tu corrector emendatorque contingeres; inductum pessimum exemplum, ut optimum opponeretur; postremo coactus princeps quos noluit occidere, ut daret principem qui cogi non posset. Olim tu quidem adoptari merebare; sed nescissemus quantum tibi deberet imperium, si ante adoptatus esses. Expectatum est tempus quo liqueret non tam accepisse te beneficium quam dedisse. Confugit in sinum tuum concussa res publica, ruensque imperium super imperatorem imperatoris tibi voce delatum est. Inploratus adoptione et accitus es, ut olim duces magni a peregrinis externisque bellis ad opem patriae ferendam revocari

solebant. Ita filius ac parens uno eodemque momento rem maximam invicem praestitistis: ille tibi imperium dedit, tu illi reddidisti. Solus ergo ad hoc aevi pro munere tanto paria accipiendo fecisti, immo ultro dantem obligasti: communicato
 5 enim imperio sollicitior tu, ille securior factus est. O novum atque inauditum ad principatum iter! Non te propria cupiditas, proprius metus, sed aliena utilitas, alienus timor principem fecit. Videaris licet quod est amplissimum consecutus inter homines, felicius tamen erat illud quod reliquisti: sub
 10 bono principe privatus esse desisti. Adsumptus es in laborum curarumque consortium, nec te prospera et laeta stationis istius sed aspera et dura ad capessendam eam compulerunt: suscepi-
 sti imperium, postquam alium suscepti paenitebat. Nulla adoptati cum eo qui adoptabat cognatio, nulla necessitudo nisi
 15 quod uterque optimus erat, dignusque alter eligi, alter eligere. Itaque adoptatus es, non, ut prius alius atque alius, in gratiam uxoris. Adscivit enim te filium non vitricus sed princeps, eodemque animo divus Nerva pater tuus factus est quo erat omnium. Nec decet aliter filium adsumi, si adsumatur a principe. An se-
 20 natum populumque Romanum, exercitus, provincias, socios transmissurus uni, successorem e sinu uxoris accipias, summaeque potestatis heredem tantum intra domum tuam quaeras? non totam per civitatem circumferas oculos, et hunc tibi proximum, hunc coniunctissimum existimes quem optimum, quem diis si-
 25 millimum inveneris? Imperaturus omnibus eligi debet ex omnibus. Non enim servulis tuis dominum, ut possis esse contentus quasi necessario herede, sed principem civibus daturus es imperator. Superbum istud et regium, nisi adoptes eum quem constet imperaturum fuisse, etiamsi non adoptasses. Fecit hoc
 30 Nerva, nihil interesse arbitratus genueris an elegeris, si perinde sine iudicio adoptentur liberi ac nascuntur; nisi quod tamen aequiore animo ferunt homines quem princeps parum feliciter genuit quam quem male elegit. Sedulo ergo vitavit
 8 hunc casum, nec iudicia hominum sed deorum etiam in con-
 35 silium adsumpsit. Itaque tui non in cubiculo sed in templo, nec ante genialem torum sed ante pulvinar Iovis optimi maximi adoptio peracta est; qua tandem non servitus nostra sed libertas et salus et securitas fundabatur. Sibi enim gloriam illam dii

vindicaverunt: horum opus, horum illud imperium; Nerva tantum minister fuit: utique qui adoptaret tam paruit quam tu qui adoptabaris. Adlata erat ex Pannonia laurea, id agentibus diis ut invicti imperatoris exortum victoriae insigne decoraret. Hanc imperator Nerva in gremio Iovis conlocarat, cum repente solito maior et augustior, advocata hominum contione deorumque, te filium sibi, hoc est unicum auxilium fessis rebus adsumpsit. Inde quasi depositi imperii qua securitate qua gloria laetus (nam quantum refert deponas an partiaris imperium? nisi quod difficilior hoc est), non secus ac praesenti tibi iniunxus, tuis umeris se patriamque sustentans, tua iuventa, tuo robore invaluit. Statim consedit omnis tumultus. Non adoptionis opus istud fuit, sed adoptati; atque adeo temere fecerat Nerva, si adoptasset alium. Oblitine sumus ut nuper post adoptionem non desierit seditio, sed coeperit? Inritamentum istud irarum et fax tumultus fuisset, nisi incidisset in te. An dubium est ut dare posset imperium imperator qui reverentiam amiserat auctoritate eius effectum cui dabatur? Simul filius, simul Caesar, mox imperator et consors tribuniciae potestatis, et omnia pariter et statim factus es, quae proxime parens
9 verus tantum in alterum filium contulit. Magnum hoc tuae moderationis indicium, quod non solum successor imperii sed particeps etiam sociusque placuisti. Nam successor, etiamsi nolis, habendus est; non est habendus socius, nisi velis. Credentne posteri patricio et consulari et triumphali patre genitum, cum fortissimum amplissimum amantissimum sui exercitum regeret, imperatorem non ab exercitu factum? eidem, cum Germaniae praesideret, Germanici nomen hinc missum? nihil ipsum ut imperator fieret agitasse? nihil fecisse nisi quod meruit et paruit? Paruisti enim, Caesar, et ad principatum obsequio pervenisti, nihilque magis a te subiecti animo factum est quam quod imperare coepisti. Iam Caesar, iam imperator, iam Germanicus, absens et ignarus, et post tanta nomina, quantum ad te pertinet, privatus. Magnum videretur, si dicerem Nescisti te imperatorem futurum: eras imperator, et esse te nesciebas. Ut vero ad te fortunae tuae nuntius venit, malebas quidem hoc esse quod fueras, sed non erat liberum. An non obsequeris principi civis, legatus imperatori, filius pa-

tri? Ubi deinde disciplina? ubi mos a maioribus traditus, quodcumque imperator munus iniungeret, aequo animo paratoque subeundi? Quid enim, si provincias ex provinciis, ex bellis bella mandaret? Eodem illum uti iure, cum ad imperium re-
5 vocet, quo sit usus, cum ad exercitum miserit, nihilque interesse ire legatum an redire principem iubeat, nisi quod maior sit obsequii gloria in eo quod quis minus velit. Angebat auctoritatem iubentis in summum discrimen auctoritas eius adducta, utque magis parendum imperanti putares efficiebatur eo,
10 quod ab aliis minus parebatur. Ad hoc audiebas senatus populi que consensum. Non unius Nervae iudicium illud, illa electio fuit. Nam qui ubique sunt homines hoc idem votis expetebant; ille tantum iure principis occupavit, primusque fecit quod facturi omnes erant. Nec Hercule tanto opere cunctis factum placeret, nisi placuisset ante quam fieret. At quo, dii boni, temperamento potestatem tuam fortunamque moderatus es! Imperator tu titulis et imaginibus et signis, ceterum modestia labore vigilantia dux et legatus et miles, cum iam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires, neque aliud tibi ex
20 illa adoptione quam filii pietatem, filii obsequium adsereres longamque huic nomini aetatem, longam gloriam precarere. Iam te providentia deorum primum in locum provexerat; tu adhuc in secundo resistere atque etiam senescere optabas: privatus tibi videbaris quam diu imperator et alius esset. Audita sunt vota tua,
25 sed in quantum optimo illi et sanctissimo seni utile fuit, quem dii caelo vindicaverunt, ne quid post illud divinum et immortale factum mortale faceret. Deberi quippe maximo operi hanc venerationem, ut novissimum esset, auctoremque eius statim consecrandum, ut quandoque inter posteros quaereretur an illud iam
30 deus fecisset. Ita ille nullo magis nomine publicus parens quam quia tuus. Ingens gloria ingensque fama, cum abunde expertus esset quam bene umeris tuis sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit; eo ipso carus omnibus ac desiderandus quod prospexerat ne desideraretur. Quem tu lacrimis primum, ita ut filium 11
35 decuit, mox templis honestasti, non imitatus illos qui hoc idem, sed alia mente fecerunt. Dicavit caelo Tiberius Augustum, sed ut maiestatis crimen induceret, Claudium Nero, sed ut iniret, Vespasianum Titus, Domitianus Titum, sed ille, ut dei

alios, hic, ut frater videretur. Tu sideribus patrem intulisti, non ad metum civium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum, sed quia deum credis. Minus est hoc, cum sit ab iis qui et sese deos putant. Sed licet illum aris pulvinaribus flamine colas, non alio magis tamen deum et facis et probas quam quod ipse talis es. In principe enim qui electo successore fato concessit una eademque certissima divinitatis fides est bonus successor. Num ergo tibi ex immortalitate patris aliquid adrogantiae accessit? num hos proximos divinitate parentum desides ac superbos potius quam illos veteres et anti-10 quos aemuleris? qui hoc ipsum imperium . . . .

cuius pulsi fugatique non aliud maius habebatur indicium quam si triumpharet. Ergo sustulerant animos et iugum excusserant, nec iam nobiscum de sua libertate sed de nostra servitute certabant, ac ne indutias quidem nisi aequis conditionibus ini-15 bant, legesque ut acciperent, dabant. At nunc rediit omnibus terror et metus et votum imperata faciendi. Vident enim Romanum ducem unum ex illis veteribus et priscis, quibus imperatorium nomen addebant contexti caedibus campi et infecta victoriis maria. Accipimus obsides ergo, non emimus, nec 20 ingentibus damnis immensisque muneribus paciscimur ut vice- rimus. Rogant, supplicant; largimur, negamus, utrumque ex imperii maiestate: agunt gratias qui impetraverunt; non audent queri quibus negatum est. An audeant, qui sciant te adsedisse ferocissimis populis eo ipso tempore quod amicissimum illis, 25 difficillimum nobis, cum Danubius ripas gelu iungit duratusque glacie ingentia tergo bella transportat, cum ferae gentes non telis magis quam suo caelo, suo sidere armantur? Sed ubi in proximo tu, non secus ac si mutatae temporum vices essent, illi quidem latibulis suis clausi tenebantur; nostra agmina per-30 cursare ripas et aliena occasione, si permitteres, uti ultroque hiemem suam barbaris inferre gaudebant.

13 Haec tibi apud hostes veneratio. Quid apud milites? quam admirationem quemadmodum conparasti? cum tecum in- ediam, tecum ferrent sitim; cum in illa meditatione campestris 35 militaribus terminis imperatorium pulverem sudoremque misce- res, nihilque ceteris nisi robore ac praestantia dispar libero Marte nunc eminus tela librares nunc librata susciperes, ala-

cer virtute militum et laetus, quotiens aut cassidi tuae aut cli-
 peo gravior ictus incideret; (laudabas quippe ferientes, hor-
 tabarisque ut auderent, et audebant iam) cum spectator mode-
 ratorque ineuntium certamina virorum arma componeres, tela
 5 temptares, ac si quod durius accipieati videretur, ipse vibra-
 res. Quid cum solacium fessis, aegris opem ferres? Non tibi
 moris tua inire tentoria, nisi commilitonum ante lustrasses,
 nec requiem corpori nisi post omnes dare. Hac mihi admira-
 tione dignus imperator non videretur, si inter Fabricios et Sci-
 10 piones et Camillos talis esset. Tunc enim illum imitationis ar-
 dor semperque melior aliquis accenderet. Postquam vero stu-
 dium armorum a manibus ad oculos, ad voluptatem a labore
 translatum est; postquam exercitationibus nostris non vetera-
 norum aliquis, cui decus muralis aut civica, sed Graeculus ma-
 15 gister adstitit: quam magnum est, unum ex omnibus patrio
 more, patria virtute laetari, et sine aemulo, sine exemplo se-
 cum certare, secum contendere, ac sicut imperat solus, so-
 lum ita esse qui debeat imperare! Non incunabula haec tibi, 14
 Caesar, et rudimenta, cum puer admodum Parthica lauro glo-
 20 riam patris augeres nomenque Germanici iam tum mererere,
 cum ferociam superbiamque barbarorum ex proximo auditus
 magno terrore cohiberes, Rhenumque et Euphraten admira-
 tionis tuae societate coniungeres? cum orbem terrarum non
 pedibus magis quam laudibus peragrare, apud eos semper
 25 maior et clarior quibus postea contigisses? Et necdum impe-
 rator, necdum dei filius eras. Germaniam *Hispaniam*que cum
 plurimae gentes ac prope infinita vastitas interiacentis soli tum
 Pyrenaeus, Alpes, immensique alii montes, nisi his comparen-
 tur, muniunt dirimuntque. Per hoc omne spatium cum legio-
 30 nes duceres seu potius (tanta velocitas erat) raperes, non ve-
 hiculum umquam, non equum respexisti. Levis hic, non sub-
 sidium itineris sed decus, et cum *ceteris* subsequebatur, ut
 cuius nullus tibi usus, nisi cum die stativorum proximum cam-
 pum alacritate discursu pulvere attollereres. Initium laboris mi-
 35 rer an finem? Multum est quod perseverasti, plus tamen quod
 non timuisti ne perseverare non posses. Nec dubito quin ille
 qui te inter illa Germaniae bella ab Hispania usque ut validis-
 simum praesidium exciverat, iners ipse alienisque virtutibus

- tunc quoque invidus imperator, cum ope earum indigeret, tantam admirationem tui non sine quodam timore conceperit, quantum ille genitus Iove post saevos labores duraque imperia regi suo indomitus semper indefessusque referebat; cum aliis suis
- 15 per alias expeditionibus itinere illo dignus invenireris. Tribunus vero disiunctissimas terras teneris adhuc annis viri firmitate lastrasti, iam tunc praemonente fortuna ut diu penitusque perdisceres quae mox praecipere deberes. Neque enim prospexisse castra brevemque militiam quasi transisse contentus, ita egisti tribunum ut esse dux statim posses nihilque dis-
10 scendum haberes tempore docendi. Cognovisti per stipendia decem mores gentium, regionum situs, opportunitates locorum, et diversam aquarum caelique temperiem ut patrios fontes patriumque sidus ferre consuesti. Quotiens equos, quotiens emerita arma mutasti! Veniet ergo tempus quo posteri
15 visere visendumque tradere minoribus suis gestient quis sudores tuos hauserit campus, quae refectiones tuas arbores, quae somnum saxa praetexerint, quod denique tectum magnus hospes inpleveris, ut tunc ipsi tibi ingentium ducum sacra vestigia isdem in locis monstrabantur. Verum haec olim: in
20 praesentia quidem, quisquis paulo vetustior miles, hic te commilitone censeatur. Quotus enim quisque cuius tu non ante commilito quam imperator? Inde est quod prope omnes nomine appellas, quod singulorum fortia facta commemoras; nec habent adnumeranda tibi pro re publica vulnera, quibus statim
25 et laudator et testis contigisti.
- 16 Sed tanto magis praedicanda moderatio tua, quod innutritus bellicis laudibus pacem amas, nec quia vel pater tibi triumphalis vel adoptionis tuae die dicata Capitolino Iovi laurus, idcirco ex occasione omni quaeris triumphos. Non times
30 bella nec provocas. Magnum est, imperator Auguste, magnum est stare in Danubii ripa, si transeas, certum triumphi, nec decertare cupere cum recusantibus; quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. Nam ut ipse nolis pugnare, moderatio, fortitudo tua praestat ut neque hostes tui
35 lint. Accipiet ergo aliquando Capitolium non mimicos currus nec falsae simulacra victoriae, sed imperatorem veram ac solidam gloriam reportantem tranquillitatem et tam confessa

- hostium obsequia ut vincendus nemo fuerit. Pulchrius hoc omnibus triumphis. Neque enim umquam nisi ex contemptu imperii nostri factum est ut vinceremus. Quod si quis barbarus rex eo insolentiae furorisque processerit ut iram tuam in-
- 5 dignationemque mereatur, ne ille, sive interfuso mari seu fluminibus immensis seu praecipiti monte defenditur, omnia haec tam prona tamque cedentia virtutibus tuis sentiet ut subsidisse montes, flumina exaruisse, interceptum mare, inlatasque sibi non classes nostras sed terras ipsas arbitretur. Vi- 17
- 10 deor iam cernere non spoliis provinciarum et extorto sociis auro sed hostilibus armis captorumque regum catenis triumphum gravem: videor ingentia ducum nomina nec indecora nominibus corpora noscitare: videor intueri inmanibus ausis barbarorum onusta fercula et sua quemque facta vinctis manibus
- 15 sequentem: mox ipsum te sublimem instantemque curru domitarum gentium tergo, ante currum autem clipeos quos ipse perfoderis. Nec tibi opima defuerint, si quis regum venire in manus audeat, nec *non* modo telorum tuorum sed oculorum etiam minarumque coniectum toto campo totoque exercitu op-
- 20 posito perhorrescat. Meruisti proxima moderatione ut, quandoquidem te vel inferre vel propulsare bellum coegerit imperii dignitas, non ideo vicisse videaris ut triumphares, sed triumphare quia viceris. Aliud ex alio mihi occurrit. Quam spe- 18
- 25 ciosum est enim quod disciplinam castrorum lapsam extinctamque refovisti depulso prioris saeculi malo, inertia et contumacia et dedignatione parendi? Tutum est reverentiam, tutum caritatem mereri, nec ducum quisquam aut non amari a militibus aut amari timet; et inde offensae pariter gratiaeque securi, instant operibus, adsunt exercitationibus, arma moe-
- 30 nia viros aptant. Quippe non is princeps qui sibi imminere, sibi intendi putet quod in hostes paretur; quae persuasio fuit illorum qui, hostilia cum facerent, timebant. Iidem ergo torpere militaria studia nec animos modo sed et corpora ipsa languescere, gladios etiam incuria hebetari retundique gaudebant.
- 35 Duces porro nostri, non tam regum exterorum quam suorum principum insidias, nec tam hostium quam commilitonum manus ferruntque metuebant. Est haec natura sideribus ut par- 19
- va et exilia validiorum exortus obscurer: similiter imperato-

- ris adventu legatorum dignitas innumbratur. Tu tamen maior omnibus quidem oras, sed sine ullius deminatione maior: eandem auctoritatem praesente te quisque quam absente retinebat; quin etiam plerisque ex eo reverentia accesserat, quod tu quoque illos reverebare. Itaque perinde summis atque infimis carus, sic imperatorem commilitonemque miscueras ut studium omnium laboremque et tamquam exactor intenderes et tamquam particeps sociusque relevares. Felices illos quorum fides et industria non per internuntios et interpretes, sed ab ipso te, nec auribus tuis sed oculis probabantur! Consecuti sunt ut absens quoque de absentibus nemini magis quam tibi crederes. Iam te civium desideria revocabant, amoremque castrorum superabat caritas patriae. Iter inde placidum ac modestum et plane a pace redeuntis. Nec vero ego in laudibus tuis ponam quod adventum tuum non pater quisquam, non maritus expavit: adfectata aliis castitas, tibi ingenta et innata, interque ea quae imputare non possis. Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hospitium fastidium; annona quae ceteris; ad hoc comitatus adcinctus et parens: diceris magnam aliquem ducem, ac te potissimum, ad exercitus ire: adeo nihil aut certe parum intererat inter imperatorem factum et futurum. Quam dissimilis nuper alterius principis transitus! si tamen transitus ille, non populatio fuit, cum abactus hospitum exerceret, omniaque dextra laevaue perusta et attrita, ut si vis aliqua vel ipsi illi barbari quos fugiebat inciderent. Persuadendum provinciis erat illud iter Domitiani fuisse, non principis. Itaque non tam pro tua gloria quam pro utilitate communi edicto subiecisti quid in utrumque vestrum esset impensum. Adsuescat imperator cum imperio calculum ponere: sic exeat, sic redeat, tamquam rationem redditurus; edicat quid assumpserit. Ita fiet ut non absumat quod pudeat dicere. Praeterea futuri principes, velint nolint, sciant Tanti [tuum] constat, propositisque duobus exemplis meminerint perinde coniecturam de moribus suis homines esse facturos, prout hoc vel illud elegerint.
- 21 Nonne his tot tantisque meritis novos aliquos honores, non vos titulos merebare? At tu etiam patris patriae recusabas. Quam longa nobis cum modestia tua pugna! quam tarde vici-

mus! Nomen illud, quod alii primo statim principatus die, ut imperatoris et Caesaris, receperunt, tu usque eo distulisti, donec tu quoque, beneficiorum tuorum parcissimus aestimator, iam te mereri fatereris. Itaque soli omnium contigit tibi ut pater patriae esses ante quam fieres. Eras enim in animis, in iudiciis nostris, nec publicae pietatis intererat quid vocarere, nisi quod ingrata sibi videbatur, si te imperatorem potius vocaret et Caesarem, cum patrem experiretur. Quod quidem nomen qua benignitate, qua indulgentia exerces! ut cum civibus 10 tuis quasi cum liberis parens vivis! ut reversus imperator, qui privatus exieras, agnoscis, agnosceris! Eosdem nos, eundem te putas, par omnibus, et hoc tantum ceteris maior quod melior. Ac primum, qui dies ille quo expectatus desideratusque urbem tuam ingressus es! Iam hoc ipsum, quod in- 15 gressus es, quam mirum laetumque! Nam priores invehi et importari solebant, non dico quadriugo curru et alibentibus equis, sed umeris hominum, quod adrogantius erat. Tu sola corporis proceritate elatior aliis et excelsior, non de patientia nostra quendam triumphum, sed de superbia principum egisti. Ergo 20 non aetas quemquam, non valetudo, non sexus retardavit quo minus oculos insolito spectaculo inpleret. Te parvuli noscere, ostentare iuvenes, mirari senes; aegri quoque neglecto mementum imperio ad conspectum tui, quasi ad salutem sanitatemque proropere. Inde alii se satis vixisse te viso, te recepto, 25 alii nunc magis esse vivendum praedicabant. Feminas etiam tunc fecunditatis suae maxima voluptas subiit, cum cernerent cui principi cives, cui imperatori milites peperissent. Videres referta tecta ac laborantia, ac ne eum quidem vacantem locum qui non nisi suspensum et instabile vestigium caperet, 30 oppletas undique vias angustumque tramitem relictum tibi, alacrem hinc atque inde populum, ubique par gaudium paremque clamorem. Tam aequalis ab omnibus ex adventu tuo laetitia percepta est quam omnibus venisti: quae tamen ipsa cum ingressu tuo crevit ac prope in singulos gradus adaucta est. 35 Gratum erat cunctis quod senatum osculo exciperes, ut dimissus osculo fueras, gratum quod equestris ordinis decora honore nominum sine monitore signares, gratum quod tantum non ultro clientibus salutatis quasdam familiaritatis notas adde-

res; gratius tamen quod sensim et placide, et quantum respectantium turba pateretur, incederes, quod occursantium populus te quoque, te immo maxime artaret, quod primo statim die latus tuum crederes omnibus. Neque enim stipatus satellitum manu, sed circumfusus undique nunc senatus nunc equestris ordinis flore, prout alterutrum frequentiae genus invalisset, silentes quietosque lictores tuos subsequebare: nam milites nihil a plebe habitu tranquillitate modestia differebant. Ubi vero coepisti Capitolium ascendere, quam laeta omnibus adoptionis tuae recordatio! quam peculiare gaudium eorum qui te primi eodem loco salutaverant imperatorem! Quin etiam deum ipsum tunc praecipuam voluptatem operis sui percepisse crediderim. Ut quidem isdem vestigiis institisti quibus parens tuus ingens illud deorum prolaturus arcanum, quae circumstantium gaudia! quam recens clamor! quam similis illi dies qui hunc genuit diem! ut plena altaribus, angusta victimis cuncta! ut in unius salutem collata omnium vota! cum sibi se ac liberis suis intellegerent precari quae pro te precarentur. Inde tu in palatium quidem, sed eo vultu, ea moderatione, ut si privatam domum peteres; ceteri ad penates suos quisque, iteraturus gaudii fidem, ubi nulla necessitas gaudendi est. Onerrasset alium eius modi introitus; tu cotidie admirabilior et melior, talis denique quales alii principes futuros se tantum pollicentur. Solum ergo te commendat augetque temporis spatium. Iunxisti enim ac miscuisti res diversissimas, securitatem olim imperantis et incipientis pudorem. Non tu civium amplexus ad pedes tuos deprimis nec osculum manu reddis: manet imperatori quae prior oris humanitas. Incedebas pedibus; incedis: laetabaris labore; laetaris: eadem quae omnia illa circa te nihil in ipso te fortuna mutavit. Liberum est ingrediente per publicum principe subsistere, occurrere, comitari, praeterire: ambulas inter nos, non quasi contingas; et copiam tui, non ut inportes, facis. Haeret lateri tuo quisquis accessit, finemque sermoni suus cuique pudor, non tua superbia facit. Regimur quidem a te et subiecti tibi, sed quemadmodum legibus sumus. Nam et illae cupiditates nostras libidinesque moderantur, nobiscum tamen et inter nos versantur. Emines, excellis, ut honor, ut potestas, quae super homines quidem, hominum sunt

tamen. Ante te principes fastidio nostri et quodam aequalitatis metu usum pedum amiserant. Illos ergo umeri cervicesque servorum super ora nostra, te fama, te gloria, te civium pietas, te libertas super ipsos principes vehunt; te ad sidera tollit humus ista communis et confusa principis vestigia.

Nec vereor, patres conscripti, ne longior videar, cum sit maxime optandum ut ea pro quibus aguntur principi gratiae multa sint: quae quidem reverentius fuerit integra inlibataque cogitationibus vestris reservari quam carptim breviter 10 que perstringi, quia fere sequitur ut illa quidem de quibus taceas tanta quanta sunt esse videantur: nisi vero leviter attingi placet locupletatas tribus datumque congiarium populo, et datum totum, cum donativi partem milites accepissent. An mediocris animi est his potius repraesentare quibus magis ne 15 gari potest? quamquam in hac quoque diversitate aequalitatis ratio servata est. Aequati sunt enim populo milites eo quod partem, sed priores, populus militibus; quod posterior, sed totum statim accepit. Enimvero qua benignitate divisum est! quantaeque curae tibi fuit ne quis expers liberalitatis tuae fieret! 20 Datum est iis qui post edictum tuum in locum erasorum subditi fuerant, aequatique sunt ceteris illi etiam quibus non erat promissum. Negotiis aliquis, valetudine alius, hic mari, ille fluminibus distinebatur: expectatus est, provisumque ne quis aeger, ne quis occupatus, ne quis denique longe fuisset: 25 veniret quisque, cum vellet, veniret quisque, cum posset. Magnificum, Caesar, et tuum disiunctissimas terras munificentiae ingenio velut admovere, immensaue spatia liberalitate contrahere, intercedere casibus, occurrere fortunae, atque omni ope adniti ne quis e plebe Romana dante congiarium 30 te hominem se magis sentiret fuisse quam civem. Adven- 26 tante congiarii die observare principis egressum in publicum, insidere vias examina infantium futurisque populus solebat. Labor parentibus erat ostentare parvulos inpositosque cervicibus adulantia verba blandasque voces edocere: reddebant illi 35 quae monebantur. Ac plerique inritis precibus surdas principis aures obstrepebant, ignarique quid rogassent, quid non inpetrassent, donec plane scirent, differebantur. Tu ne rogari quidem sustinuisti, et quamquam laetissimum oculis tuis esset

conspectu Romanae sobolis impleri, omnes tamen ante quam
 te viderent adirentve recipi incidi iussisti, ut iam inde ab in-
 fantia parentem publicum munere educationis experirentur,
 crescerent de tuo qui crescerent tibi, alimentisque tuis ad sti-
 pendia tua pervenirent, tantumque omnes uni tibi quantum pa-
 5 rentibus suis quisque deberet. Recte, Caesar, quod spem Ro-
 mani nominis sumptibus tuis suscipis. Nullum est enim magno
 principe immortalitatemque merito inpendii genus dignius
 quam quod erogatur in posteros. Locupletes ad tollendos libe-
 ros ingentia praemia et pares poenae adhortantur; pauperibus 10
 educandi una ratio est bonus princeps. Hic fiducia sui procre-
 atos nisi larga manu fovet, auget, amplectitur, occasum im-
 perii, occasum rei publicae adcelerat frustra proceres ple-
 be neglecta, ut defectum corpore caput nutatarumque insta-
 bili pondere, tuetur. Facile est coniectare quod perceperis 15
 gaudium, cum te parentum liberorum senum infantum puero-
 rum clamor exciperet. Haec prima parvulorum civium vox au-
 res tuas inuit, quibus tu daturus alimenta, hoc maximum prae-
 stitisti ne rogarent. Super omnia est tamen quod talis es ut
 27 sub te liberos tollere libeat expediat. Nemo iam parens filio 20
 nisi fragilitatis humanae vices horret, nec inter insanabi-
 les morbos principis ira numeratur. Magnum quidem est edu-
 candi incitamentum tollere liberos in spem alimentorum, in
 spem congiariorum; maius tamen, in spem libertatis, in spem
 securitatis. Atque adeo nihil largiatur princeps, dum nihil au-
 25 ferat; non alat, dum non occidat: nec deerunt qui filios con-
 cupiscant. Contra largiatur et auferat, alat et occidat: ne ille
 etiam brevi tempore effecerit ut omnes non posterorum modo
 sed sui parentumque paeniteat. Quocirca nihil magis in tua tota
 liberalitate laudaverim quam quod congiarium das de tuo, ali-
 30 menta de tuo, neque a te liberi civium, ut ferarum catuli, san-
 guine et caedibus nutriuntur; quodque gratissimum est acci-
 pientibus, sciunt dari sibi quod nemini est ereptum, locuple-
 tatisque tam multis pauperiorem esse factum principem tantum;
 quamquam ne hunc quidem. Nam cuius est quidquid est omni-
 35 um, tantum ipse quantum omnes habet. Alio me vocat nu-
 merosa gloria tua: alio autem? quasi vero iam satis veneratus
 miratusque sim quod tantam pecuniam profudisti, non ut flagitii

tibi conscius ab insectatione eius averteres famam, nec ut tristes hominum maestosque sermones laetiore materia detineres. Nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemisti, nec tibi bene faciendi fuit causa ut quae male feceras
 5 inpune fecisses. Amor inpendio isto, non venia quaesita est, populusque Romanus obligatus a tribunali tuo, non exoratus recessit. Obtulisti enim congiarium gaudentibus gaudens, securusque securis; quodque antea principes ad odium sui leniendum tumentibus plebis animis obiectabant, id tu tam inno-
 10 cens populo dedisti quam populus accepit. Paulo minus, patres conscripti, quinque milia ingenuorum fuerunt, quae liberalitas principis nostri conquisivit, invenit, adscivit. Hi subsidium bellorum, ornamentum pacis publicis sumptibus aluntur, patriamque non ut patriam tantum verum ut altricem amare con-
 15 discunt. Ex his castra, ex his tribus replebuntur, ex his quandoque nascentur quibus alimentis opus non sit. Dent tibi, Caesar, aetatem dii quam mereris, serventque animum quem dederunt: et quanto maiorem infantum turbam iterum atque iterum videbis incidi! Augetur enim cotidie et crescit, non quia
 20 cariores parentibus liberi, sed quia principi cives. Dabis congiaria, si voles; praestabis alimenta, si voles: illi tamen propter te nascuntur.

Instar ego perpetui congiarii reor affluentiam annonae. 29
 Huius aliquando cura Pompeio non minus addidit gloriae quam
 25 pulsus ambitus campo, exactus hostis mari, Oriens triumphis Occidensque lustratus. Nec vero ille civilius quam parens noster auctoritate consilio fide reclusit vias, portus pate fecit, itinera terris, litoribus mare, litora mari reddidit, diversasque gentes ita commercio miscuit ut, quod genitum esset usquam,
 30 id apud omnes natum esse videretur. Nonne cernere datur ut sine ullius iniuria omnis usibus nostris annus exuberet? Quippe non ut ex hostico raptae perituraeque in horreis messes nequiquam quiritantibus sociis auferuntur. Devehunt ipsi quod terra genuit, quod sidus aluit, quod annus tulit, nec novis indictioni-
 35 bus pressi ad vetera tributa deficiunt. Emit fiscus quidquid videtur emere. Inde copiat, inde annona, de qua inter licentem vendentemque conveniat, inde hic satietas, nec fames usquam. Aegyptus alendis augendisque seminibus ita gloriata est 30

ut nihil imbris caeloque deberet; siquidem proprio semper amne perfusa, nec alio genere aquarum solita pinguescere quam quas ipsa devexerat, tantis segetibus induebatur ut cum feracissimis terris, quasi numquam cessura, certaret. Haec inopina siccitate usque ad iniuriam sterilitatis exaruit, quia pi-
 ger Nilus cunctanter alveo sese ac languide extulerat, ingen-
 tibus quidem tunc quoque ille fluminibus, fluminibus tamen conferendus. Hinc pars magna terrarum, mergi repararique amne consueta, alto pulvere incanduit. Frustra tunc Aegyptus nubila optavit caelumque respexit, cum ipse fecunditatis pa-
 rens contractior et exilior, isdem ubertatem eius anni angus-
 tiis quibus abundantiam suam cohibuisset. Neque enim solum vagus ille, cum expanditur, amnis intra usurpata semper col-
 lium substiterat atque haeserat, sed supino etiam ac clementi solo non placido se mollique lapsu refugum abstulerat, nec-
 dum satis umentes terras addiderat arentibus. Igitur inunda-
 tione, id est ubertate, regio fraudata, sic opem Caesaris in-
 vocavit ut solet amnem suum: nec longius illi adversorum fuit spatium quam dum nuntiat. Tam velox, Caesar, potentia tua est, tamque in omnia pariter intenta bonitas et accincta ut tri-
 stius aliquid saeculo tuo passis ad remedium salutemque suffi-
 31 ciat ut scias. Omnibus equidem gentibus fertiles annos gratasque terras precor: crediderim tamen per hunc Aegypti statum tuas fortunam vires experiri tuamque vigilantiam spectare voluisse. Nam cum omnia secunda ubique merearis, non-
 ne manifestum est, si quid adversi cadat, tuis laudibus tuisque virtutibus materiam campumque praesterni, cum secunda felices, adversa magnos probent? Percrebuerat antiquitus urbem nostram nisi opibus Aegypti ali sustentarique non posse. Superbiebat ventosa et insolens natio, quod victorem quidem po-
 pulum pasceret tamen, quodque in suo flumine, in suis navibus vel abundantia nostra vel fames esset. Refudimus Nilo suas copias: recepit frumenta quae miserat deportatasque mes-
 ses revexit. Discat igitur Aegyptus credatque experimento non alimenta se nobis sed tributa praestare: sciat se non esse po-
 35 pulo Romano necessariam, et tamen serviat. Post haec, si volet, Nilus amet alveum suum et fluminis modum servet: nihil hoc ad urbem, ac ne ad Aegyptum quidem, nisi ut inde navi-

gia inania et vacua et similia redeuntibus, hinc plena et onusta et qualia solent venire mittantur, conversoque munere maris hinc potius venti ferentes et brevis cursus optentur. Mirum, Caesar, videretur, si desidem Aegyptum cessantemque Nilum
 5 non sensisset urbis annona; quae tuis opibus, tua cura usque illuc redundavit, ut simul probaretur et nos Aegypto posse et nobis Aegyptum carere non posse. Actum erat de fecundissima gente, si libera fuisset: pudebat sterilitatis insolitae, nec minus erubescere fame quam torquebatur, cum pariter a te
 10 cessatibus eius pudorique subventum est. Stupebant agricolae plena horrea, quae non ipsi referissent, quibus de campis illa subvecta messis, quae in Aegypti parte alius amnis. Ita beneficio tuo nec maligna tellus, et obsequens Nilus Aegypto quidem saepe, sed gloriae nostrae numquam largior fluxit.
 15 Quam nunc iuvat provincias omnes in fidem nostram ditionemque venisse, postquam contigit princeps, qui terrarum fecunditatem nunc huc nunc illuc, ut tempus et necessitas posceret, transferret referretque, qui direptam mari gentem ut partem aliquam populi plebisque Romanae aleret ac tueretur!
 20 Et caelo quidem numquam benignitas tanta ut omnes simul terras ubertet foveatque: hic omnibus pariter, si non sterilitatem, at mala sterilitatis exturbat: hic, si non fecunditatem, at bona fecunditatis inportat: hic alternis commeatibus Orientem Occidentemque conectit, ut quae ferunt quaeque expetunt omnes
 25 gentes invicem capiant, et discant quanto libertate discordi servientibus sit utilius unum esse cui serviant. Quippe discretis quidem bonis omnium sua cuiusque ad singulos mala; sociatis autem atque permixtis singulorum mala ad neminem, ad omnes omnium bona pertinent. Sed sive terris divinitas quaedam sive aliquis amnis genius, et solum illud et flumen ipsum precor ut hac principis benignitate contentum, molli gremio semina recondat, multiplicata restituat. Non quidem reposcimus fenus: putet tamen esse solvendum, fallacemque unius anni fidem omnibus annis omnibusque postea saeculis tanto
 35 magis, quia non exigimus, excuset.

Satis factum qua civium qua sociorum utilitatibus. Visum 33 est spectaculum inde non enerve nec fluxum, nec quod animos virorum molliret et frangeret, sed quod ad pulchra vulnere

contemptumque mortis accenderet, cum in servorum etiam noxiorumque corporibus amor laudis et cupido victoriae cerne-
retur. Quam deinde in edendo liberalitatem, quam iustitiam
exhibuit, omni adfectione aut intactus aut maior! Inpetratum
est quod postulabatur, oblatum quod non postulabatur. Insti-
tit ultro et ut concupisceremus admonuit, ac sic quoque plura
inopinata, plura subita. Iam quam libera spectantium studia,
quam securus favor! Nemini impietas, ut solebat, obiecta,
quod odisset gladiatorem: nemo e spectatore spectaculum fac-
tus, miseras voluptates unco et ignibus expiavit. Demens ille 10
verique honoris ignarus qui crimina maiestatis in harena colli-
gebat ac se despici et contemni, nisi etiam gladiatores eius
veneremur, sibi male dici in illis, suam divinitatem, suum
numen violari interpretabatur, cumque se idem quod deos, idem
34 gladiatores quod se putabat. At tu, Caesar, quam pulchrum 15
spectaculum pro illo nobis execrabili reddidisti! Vidimus de-
latorum iudicium, quasi grassatorum, quasi latronum. Non so-
litudinem illi, non iter, sed templum, sed forum insederant:
nulla iam testamenta secuta, nullus status certus: non orbitas,
non liberi proderant. Auxerat hoc malum principum avaritia. 20
Advertisti oculos atque ut ante castris ita postea pacem foro
reddidisti: excidisti intestinum malum et provida severitate ca-
visti ne fundata legibus civitas eversa legibus videretur. Licet
ergo cum fortuna tum liberalitas tua visenda nobis praeberit, ut
praebuilt, nunc ingentia robora virorum et pares animos, nunc 25
inmanitatem ferarum, nunc mansuetudinem incognitam, nunc se-
cretas illas et arcanas ac sub te primum communes opes; nihil
tam engravit, nihil saeculo dignius quam quod contigit desuper
intueri delatorum supina ora retortasque cervices. Agnosceba-
mus et fruebamur, cum velut piaculares publicae sollicitudinis 30
victimae supra sanguinem noxiorum ad lenta supplicia gravio-
resque poenas ducerentur. Congesti sunt in navigia raptim con-
quisita ac tempestatibus dediti: abirent, fugerent vastatas dela-
tionibus terras; ac si quem fluctus ac procellae scopulis reser-
vassent, hic nuda saxa et inhospitale litus incoleret, ageret du- 35
ram et anxiam vitam, relictaque post tergum totius generis hu-
35 mani securitate maereret. Memoranda facies, delatorum classis
permissa omnibus ventis coactaque vela tempestatibus pandere

iratosque fluctus sequi, quoscumque in scopulos detulissent. Iuvabat prospectare statim a portu sparsa navigia et apud illud ipsum mare agere principi gratias, qui clementia sua salva ultionem hominum terrarumque diis maris commendasset. Quantum
 5 tum diversitas temporum posset tum maxime cognitum est, cum isdem quibus antea cautibus innocentissimus quisque nunc nocentissimus affigeretur, cumque insulas omnes, quas modo senatorum, iam delatorum turba conpleret; quos quidem non in praesens tantum sed in aeternum repressisti, in illa poenarum
 10 indagine inclusos. Ereptum alienas pecunias eunt; perdant quas habent: expellere penatibus gestiunt; suis exturbentur: neque, ut antea, exsanguem illam et ferream frontem neququam convulnerandam praebeant punctis et notas suas rideant, sed expectent paria praemio damna, nec maiores spes quam
 15 metus habeant, timeantque quantum timebantur. Ingenti quidem animo divus Titus securitati nostrae ultionique prospexerat, ideoque numinibus aequatus est: sed quanto tu quandoque dignior caelo, qui tot res illis adiecisti propter quas illum deum fecimus! Id hoc magis arduum fuit, quod imperator Ner-
 20 va, te filio, te successore dignissimus, perquam magna quaedam edicto Titi adstruxerat, nihilque reliquisse nisi tibi videbatur, qui tam multa excogitasti, ut si ante te nihil esset inventum. Quae singula quantum tibi gratiae dispensata adiecissent! At tu simul omnia profudisti, ut sol et dies non parte
 25 aliqua sed statim totus, nec uni aut alteri sed omnibus in commune profertur.

Quam iuvat cernere aerarium silens et quietum et quale 36 ante delatores erat! Nunc templum illud, nunc vere deus, non spoliarium civium cruentarumque praedarum saevum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc locus unus in quo optimo principe boni malis inpaes essent. Manet tamen honor legum, nihilque ex publica utilitate convulsum, nec poena cuiquam remissa, sed addita est ultio, solumque mutatum quod iam non delatores sed leges timentur. At fortasse non eadem
 35 severitate fiscum qua aerarium cohibes: immo tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo quam de publico credis. Dicitur actori atque etiam procuratori tuo 'in ius veni, sequere ad tribunal'. Nam tribunal quoque excogitatum principatui est, par

ceteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors et urna fisco iudicem adsignat: licet reicere, licet exclamare 'hunc nobis, timidus est et bona saeculi parum intellegit: illum volo, quia Caesarem fortiter amat'. Eodem foro utuntur principatus et libertas. Quae praecipua tua gloria est, saepius vincitur fiscus; cuius mala causa numquam est, nisi sub bono principe. Ingens hoc meritum: maius illud, quod eos procuratores habes ut plerumque cives tui non alios iudices malint. Liberum est autem discriminis 'nolo eum eligere'. Neque enim ullam necessitatem muneribus tuis addis, ut qui scias hanc esse beneficiorum principalium summam, si illis et non uti licet.

- 37 Onera imperii pleraque vectigalia institui ut pro utilitate communi ita singulorum iniuriis coëgerunt. His vicesima reperi-
ta est, tributum tolerabile et facile heredibus dumtaxat extraneis, domesticis grave. Itaque illis inrogatum est, his remis-
sum; videlicet, quod manifestum erat quanto cum dolore latu-
ri seu potius non latu-ri homines essent destringi aliquid et abradi
bonis quae sanguine, gentilitate, sacrorum denique societate
meruissent, quaeque numquam ut aliena et speranda, sed ut
sua semperque possessa ac deinceps proximo cuique trans-
mittenda cepissent. Haec mansuetudo legis veteribus civibus
servabatur: novi, seu per Latium in civitatem seu beneficio prin-
cipis venissent, nisi simul cognationis iura inpetrassent, alie-
nissimi habebantur quibus coniunctissimi fuerant. Ita maximum
beneficium vertebatur in gravissimam iniuriam, civitasque Ro-
mana instar erat odii et discordiae et orbitatis, cum carissima
pignora salva ipsorum pietate distraheret. Inveniebantur tamen
quibus tantus amor nominis nostri inesset ut Romanam civita-
tem non vicesimae modo verum etiam adinitatum damno bene
compensari putarent; sed iis maxime debebat gratuita contin-
gere a quibus tam magno aestimabatur. Igitur pater tuus sanxit
ut quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis pervenisset
ad matrem, etiamsi cognationum iura non recepissent, cum ci-
vitatem adipiscerentur, eius vicesimam ne darent. Eandem im-
munitatem in paternis bonis filio tribuit, si modo reductus es-
set in patris potestatem, ratus inprobe et insolenter ac paene
impie his nominibus inseri publicanum, nec sine piaculo quo-
dam sanctissimas necessitudines velut intercedente vicesima

scindi; nullum tantū esse vectigal quod liberos ac parentes faceret extraneos. Hactenus ille: parcius fortasse quam decuit 38
optimum principem, sed non parcius quam optimum patrem, qui *optimum* adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentissimi
5 fecit, quod delibasse quaedam seu potius demonstrasse contentus, largam ac prope intactam bene faciendi materiam filio reservavit. Statim ergo muneri eius liberalitas tua adstruxit ut, quemadmodum in patris filius, sic in hereditate filii pater esset immunis, nec eodem momento quo pater esse desisset hoc
10 quoque amitteret quod fuisset. Egregie, Caesar, quod lacrimas parentum vectigales esse non pateris. Bona filii pater sine deminutione possideat, nec socium hereditatis accipiat qui non habet luctus: nemo recentem et attonitam orbitatem ad computationem vocet cogatque patrem quid reliquerit filius scire.
15 Augeo, patres conscripti, principis munus, cum ostendo liberalitati eius inesse rationem. Ambitio enim et iactantia et effusio et quidvis potius quam liberalitas existimanda est cui ratio non constat. Dignum ergo, imperator, mansuetudine tua minuire orbitatis iniurias nec pati quemquam filio amisso insuper ad
20 fici alio dolore. Sic quoque abunde misera res est, pater filio solus heres: quid si coheredem non a filio accipiat? Adde quod, cum divus Nerva sanxisset ut in paternis bonis liberi necessitate vicesimae solverentur, congruens erat eandem immunitatem parentes in liberorum bonis obtinere. Cur enim posteris
25 amplior honor quam maioribus haberetur? curve non retro quoque recurreret aequitas eadem? Tu quidem, Caesar, illam exceptionem removisti 'si modo filius in potestate patris fuisset', intuitus, opinor, vim legemque naturae, quae semper in ditione parentum esse liberos iussit, nec uti inter pecudes sic inter
30 homines potestatem et imperium valentioribus dedit. Nec vero 39 contentus primum cognationis gradum abstulisse vicesimae, secundum quoque exemit, cavique ut in sororis bonis frater, et contra in fratris soror, utque avus et avia in neptis nepotisque, et invicem illi servarentur immunes. Iis quoque quibus per La-
35 tium civitas Romana patuisset idem indulsit, omnibusque inter se cognationum iura commisit, simul et pariter et more naturae, quae priores principes a singulis rogari gestiebant, non tam praestandi animo quam negandi. Ex quo intellegi potest

quantae benignitatis, quanti spiritus fuerit sparsas atque, ut ita dicam, laceras gentilitates colligere atque conectere et quasi renasci iubere; deferre quod negabatur, atque id praestare cunctis quod saepe singuli non inpetrassent; postremo ipsum sibi eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obli- 5 gandi inputandique materiam. Indignum credo ei visum ab homine peti quod dii dedissent. Soror estis et frater, avus et nepotes: quid est ergo cur rogetis ut sitis? vobis estis. Quid? pro cetera sua moderatione non minus invidiosum putat dare hereditatem quam auferre. Laeti ergo adite honores, capessite 10 civitatem: neminem hoc necessitudinis abruptum velut truncum amputatumque destituet: isdem omnes quibus ante pignoribus, sed honestiores perfruentur. Ac ne remotus quidem iamque deficientis adfinitatis gradus, a qualibet quantitate vicesimam inferre cogetur. Statuit enim communis omnium parens sum- 15 40 mam quae publicanum pati possit. Carebit onere vicesimae parva et exilis hereditas, et si ita gratus heres volet, tota sepulcro, tota funeri serviet. Nemo observator, nemo castigator adsistet. Cuicumque modica pecunia ex hereditate alicuius obvenit, securus habeat quietusque possideat. Ea lex vicesi- 20 mae dicta est ut ad periculum eius perveniri nisi opibus non possit. Conversa est iniquitas in gratulationem, iniuria in votum: optat heres ut vicesimam debeat. Additum est ut qui eiusmodi ex causis in diem edicti vicesimam deberent, nondum tamen intulissent, non inferrent. At in praeteritum sub- 25 venire ne dii quidem possunt: tu tamen subvenisti, cavistique ut desineret quisque debere quod non esset postea debiturus, id est effecisti ne malos principes habuissemus. Quo ingenio, si natura pateretur, quam libenter tot spoliatis, tot trucidatis sanguinem et bona refudisses! Vetuisti exigi quod deberi non 30 tuo saeculo coeperat. Alius ut contumacibus irasceret tarditatemque solvendi dupli vel et quadrupli inrogatione multaret: tu nihil referre iniquitatis existimas, exigas quod deberi non 41 oportuerit, an constituas ut debeatur? Feres, Caesar, curam et sollicitudinem consularem. Nam mihi cogitanti eundem te 35 collationes remisisse, donativum reddidisse, congiarium obtulisse, delatores abegisse, vectigalia temperasse, interrogandus videris satisne computaveris imperii redditus. An tantas vi-

res habet frugalitas principis ut tot impendiis, tot erogationibus sola sufficiat? Nam quid est causae cur aliis quidem, cum omnia raperent et rapta retinerent, ut si nihil rapuissent, defuerint omnia, tibi, cum tam multa largiaris et nihil auferas, omnia supersint? Numquam principibus defuerunt qui fronte tristi et gravi supercilio utilitatibus fisci contumaciter adessent. Et erant principes ipsi sua sponte avidi et rapaces et qui inagistris non egerent; plura tamen semper a nobis contra nos didicerunt. Sed ad tuas aures cum ceteris omnibus tum vel maxime avaris adulationibus obstructus est aditus. Silent ergo et quiescunt, et postquam non est cui suadeatur, qui suadeant non sunt. Quo evenit ut, cum plurimum tibi pro tuis, plus tamen pro nostris moribus debeamus.

Locupletabant et fiscum et aerarium non tam Voconiae et 42
 15 Iuliae leges quam maiestatis singulare et unicum crimen eorum qui crimine vacarent. Huius tu metum penitus sustulisti, contentus magnitudine, qua nulli magis caruerunt quam qui sibi maiestatem vindicabant. Reddita est amicis fides, liberis pietas, obsequium servis: verentur et parent et dominos habent.
 20 Non enim iam servi nostri principis amici, sed nos sumus, nec pater patriae alienis se mancipiis cariorum quam civibus suis credit. Omnes accusatore domestico liberasti unoque salutis publicae signo illud, ut sic dixerim, servile bellum sustulisti. In quo non minus servis quam dominis praestitisti: hos enim
 25 securos, illos bonos fecisti. Non vis interea laudari; nec fortasse laudanda sint: grata sunt tamen recordantibus principem illum in capita dominorum servos subornantem monstrantemque crimina quae tamquam delata puniret: magnum et inevitabile ac totiens cuique experiendum malum, quotiens quisque
 30 similes principi servos haberet. In eodem genere ponendum 43
 est quod testamenta nostra secunda sunt, nec unus omnium, nunc quia scriptus, nunc quia non scriptus, heres. Non tu falsis, non tu iniquis tabulis advocaris. Nullius ad te iracundia, nullius impietas, nullius furor confugit; nec quia offendit alius,
 35 nuncuparis, sed quia ipse meruisti. Scriberis ab amicis, ab ignotis praeteriris, nihilque inter privatum et principem interest, nisi quod nunc a pluribus amaris: nam et plures amas. Tene, Caesar, hunc cursum, et probabitur experimento sitne

feracius et uberius, non ad laudem modo sed ad pecuniam, principi, si herede illo homines mori velint quam si cogantur. Donavit pater tuus multa, et ipse donasti. Cesserit parum gratus: manent tamen ii qui bonis eius *fruuntur*, nihilque ex illis ad te nisi gloria redit. Nam liberalitatem iucundiores debitor gratus, cārriorem ingratus facit. Sed quis ante te laudem istam pecuniae praetulit? quotus quisque principum ne id quidem in patrimoniis nostris suum duxit quod esset de suo? Nonne ut regum ita Caesarum munera inlitos cibus hamos, opertos praeda laqueos aemulabantur, cum privatis facultatibus velut 10 hausta et multiplicata retro secum quidquid attigerant referrent?

- 44 Quam utile est ad usum secundorum per adversa venisse! Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti, quae tunc erat innocentium vita. Scis et expertus es quanto opere detestentur malos principes etiam qui malos faciunt. Meministi quae optare 15 nobiscum, quae sis queri solitus. Nam privato iudicio principem geris, meliorem inmo te praestas quam tibi alium precabare. Itaque sic inbuti sumus ut, quibus erat summa votorum melior pessimo princeps, iam non possimus nisi optimum ferre. Nemo est ergo tam tui, tam ignarus sui ut locum istum 20 post te concupiscat. Facilius est ut esse aliquis successor tuus possit quam ut velit. Quis enim curae tuae molem sponte subeat? quis comparari tibi non reformidet? Expertus et ipse es quam sit onerosum succedere bono principi, et adferebas excusationem adoptati. An parva pronaque sunt ad aemulandum 25 quod nemo incolumitatem turpitudine rependit? Salva est omnibus vita et dignitas vitae, nec iam consideratus ac sapiens qui aetatem in tenebris agit. Eadem quippe sub principe virtutibus praemia quae in libertate, nec bene factis tantum ex conscientia merces. Amas constantiam civium rectosque ac vividos animos non, ut alii, contundis ac deprimis, sed foves et attollis. Prodest bonos esse, cum sit satis abundeque, si non nocet: his honores, his sacerdotia, his provincias offers: hi amicitia tua, hi iudicio florent. Acuuntur isto integritatis et industriae pretio similes, dissimiles adiciuntur: nam praemia bonorum 35 malorumque bonos ac malos faciunt. Pauci adeo ingenio valent ut non turpe honestumque, prout bene aut secus cessit, expetant fugiantve; ceteri, ubi laboris inertiae, vigilantiae

somno, frugalitatis luxuriae merces datur, eadem ista quibus alios artibus adsecutos vident consecantur: qualesque sunt illi, tales esse et videri volunt, et dum volunt, sunt. Et priores 45 quidem principes, excepto patre tuo, praeterea uno aut altero, et nimis dixi, vitiis potius civium quam virtutibus laetabantur: primum, quod in alio sua quemque natura delectat ... denique quod patientiores servitutis arbitrabantur quos non deceret esse nisi servos. Horum in sinum omnia congerebant, bonos autem otio ac situ abstrusos et quasi sepultos non nisi 10 delationibus et periculis in lucem ac diem proferebant. Tu amicos ex optimis legis; et Hercule aequum est esse eos carissimos bono principi qui invisi malo fuerint. Scis, ut sunt diversa natura dominatio et principatus, ita non aliis esse principem gratiorem quam qui maxime dominum graventur. Hos ergo 15 provehis et ostentas quasi specimen et exemplar, quae tibi secta vitae, quod hominum genus placeat; et ideo non censuram adhuc, non praefecturam morum recepisti, quia tibi beneficiis potius quam remediis ingenia nostra experiri placet. Et alioqui nescio an plus moribus conferat princeps qui bonos 20 esse patitur quam qui cogit. Flexibiles quamcumque in partem ducimur a principe atque, ut ita dicam, sequaces sumus. Huic enim cari, huic probati esse cupimus, quod frustra speraverint dissimiles; eoque obsequii continuatione pervenimus ut prope omnes homines unius moribus vivamus. Porro non 25 tam sinistre constitutum est ut, qui malum principem possumus, bonum non possimus imitari. Perge modo, Caesar, et vim effectumque censurae tuum propositum, tui actus obtinebunt. Nam vita principis censura est eaque perpetua: ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur, nec tam imperio nobis opus 30 est quam exemplo. Quippe infidelis recti magister est metus. Melius homines exemplis docentur, quae in primis hoc in se boni habent, quod adprobant quae praecipunt fieri posse. Et 46 quis terror valuisset efficere quod reverentia tui effecit? Obtinuit aliquis ut spectaculum pantomimorum populus Romanus 35 tolli pateretur, sed non obtinuit ut vellet. Rogatus es tu quod cogebat alius, coepitque esse beneficium quod necessitas fuerat. Neque enim a te minore concentu ut tolleres pantomimos quam a patre tuo ut restitueret exactum est. Utrumque recto

nam et restitui oportebat quos sustulerat malus princeps et tolli restitutos. In iis enim quae a malis bene fiunt hic tenendus est modus ut appareat auctorem displicuisse, non factum. Idem ergo populus ille aliquando scaenici imperatoris spectatō et plausor, nunc in pantomimis quoque aversatur et damnat⁵ effeminatas artes et indecora saeculo studia. Ex quo manifestum est principum disciplinam capere etiam vulgus, cum rem, si ab uno fiat, severissimam fecerint omnes. Macte hac gravitatis gloria, Caesar, qua consecutus es ut quod antea vis et imperium nunc mores vocarentur. Castigaverunt vitia sua ipsi 10 qui castigari merebantur, iidemque emendatores qui emendandi fuerunt. Itaque nemo de severitate tua queritur, et liberum est queri. Sed cum ita comparatum sit ut de nullo minus principe querantur homines quam de quo maxime licet, tuo in saeculo nihil est quo non omne hominum genus laetetur et gau- 15 deat. Boni provehuntur, mali, qui est tranquillissimus status civitatis, nec timent nec timentur. Mederis erroribus, sed inplorantibus, omnibusque quos bonos facis hanc adstruis laudem ne cōgisse videaris.

- 47 Quid? vitam, quid? mores iuventutis quam principaliter for-20 mas! Quem honorem dicendi magistris, quam dignationem sapientiae doctoribus habes! Ut sub te spiritum et sanguinem et patriam receperunt studia! quae priorum temporum inmanitas exiliis puniebat, cum sibi vitiorum omnium conscius princeps inimicas vitiis artes non odio magis quam reverentia relegaret. 25 At tu easdem artes in complexu oculis auribus habes. Praestas enim quaecumque praecipunt, tantumque eas diligis quantum ab illis probaris. An quisquam studia humanitatis professus non cum omnia tua tum vel in primis laudibus ferat admissionum tuarum facilitatem? Magno quidem animo parens tuus hanc ante 30 vos principes arcem publicarum aedium nomine inscripserat; frustra tamen, nisi adoptasset qui habitare ut in publicis posset. Quam bene cum titulo isto moribus tuis convenit, quamque omnia sic facis, tamquam non alius inscripserit! Quod enim forum, quae templa tam reserata? Non Capitolium ipsa- 35 que illa adoptionis tuae sedes magis publica, magis omnium. Nulli obices, nulli contumeliarum gradus, superatisque iam mille liminibus ultra semper aliqua dura et obstantia. Magna

ante te, magna post te, iuxta te tamen maxima quies: tantum
 ubique silentium, tam altus pudor ut ad parvos penates et la-
 rem angustum ex domo principis modestiae et tranquillitatis
 exempla referantur. Ipse autem ut excipis omnes! ut expe- 48
 5 ctas! ut magnam partem dierum inter tot imperii curas quasi
 per otium transigis! Itaque non alii et attoniti, nec ut pericu-
 lum capitis adituri tarditate, sed securi et hilares, cum com-
 modum est, convenimus. Et admittente principe interdum est
 aliquid quod nos domi quasi magis necessarium teneat; excu-
 10 sati semper tibi nec umquam excusandi sumus. Scis enim sibi
 quemque praestare quod te videat, quod frequentet; ac tanto
 liberalius ac diutius voluptatis huius copiam praebes. Nec sa-
 lutationes tuas fuga et vastitas sequitur. Remoramur, resisti-
 mus, ut in communi domo, quam nuper illa inmanissima belua
 15 plurimo terrore munierat, cum velut quodam specu inclusa
 nunc propinquorum sanguinem lamberet nunc se ad clarissi-
 morum civium strages caedesque proferret. Obversabantur for-
 ribus horror et minae et per metus admissis et exclusis. Ad
 hoc ipse occurso quoque visuque terribilis: superbia in fronte,
 20 ira in oculis, femineus pallor in corpore, in ore inpudentia
 multo rubore suffusa. Non adire quisquam, non adloqui aude-
 bat tenebras semper secretumque captantem nec umquam ex
 solitudine sua prodeuntem, nisi ut solitudinem faceret. Ille ta- 49
 25 men, quibus sibi parietibus et muris salutem suam tueri vide-
 batur, dolum secum et insidias et ultorem scelerum deum in-
 clusit. Dimovit perfregitque custodias poena angustosque per
 aditus et obstructos, non secus ac per apertas fores et invi-
 tantia limina, inrupit; longeque tunc illi divinitas sua, longe
 arcana illa cubilia saevique secessus, in quos timore et super-
 30 bia et odio hominum agebatur. Quanto nunc tutior, quanto se-
 curior eadem domus, postquam non crudelitatis sed amoris
 excubiis, non solitudine et claustris sed civium celebritate
 defenditur! Ecquid ergo discimus experimento fidissimam esse
 custodiam principis ipsius innocentiam? Haec arx inaccessa,
 35 hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere. Fru-
 stra se terrore succinxerit qui septus caritate non fuerit: armis
 enim arma irritantur. Num autem serias tantum partes dierum
 in oculis nostris coetuque consumis? non remissionibus tuis

eadem frequentia eademque illa socialitas interest? non tibi semper in medio cibus semperque mensa communis? non ex convictu nostro mutua voluptas? non provocas reddisque sermones? non ipsum tempus epularum tuarum, cum frugalitas contrahat, extendit humanitas? Non enim ante medium diem distentus solitaria cena spectator adnotatorque convivis tuis inmines, nec ieiunis et inanibus plenus ipse et ructans, non tam adponis quam obicis cibos quos dedigneris attingere, aegreque perpressus superbam illam convictus simulationem, rursus te ad clandestinam ganeam occultumque luxum refers. Ergo non aurum nec argentum nec exquisita ingenia cenarum sed suavitatem tuam iucunditatemque miramur, quibus nulla satietas adest, quando sincera omnia et vera et ornata gravitate. Neque enim aut peregrinae superstitionis ministeria aut obscaena petulantia mensis principis oberrat, sed benigna invitatio et liberales ioci et studiorum honor. Inde tibi parcus et brevis somnus nullumque amore nostri tempus angustius quam quod sine nobis agis.

- 50 Sed cum rebus tuis ut participes perfruamur, quae habemus ipsi quam propria, quam nostra sunt! Non enim exturhat prioribus dominis omne stagnum, omnem lacum, omnem etiam saltum immensa possessione circumvenis, nec unius oculis flumina fontes maria deserviunt. Est quod Caesar non suum videat, tandemque imperium principis quam patrimonium maius est. Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quae priores principes occupabant, non ut ipsi fruerentur, sed ne quis alius. Ergo in vestigia sedesque nobilium imigrant pares domini, nec iam clarissimorum virorum receptacula habitatore servo teruntur aut foeda vastitate procumbunt. Datur intueri pulcherrimas aedes deterso situ auctas ac vigeantes. Magna hoc tuum non erga homines modo sed erga tecta ipsa meritum, sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera eodem quo extructa sunt animo ab interitu vindicare. Muta quidem illa et anima carentia, sentire tamen et laetari videntur quod niteant, quod frequententur, quod aliquando coeperint esse domini scientis. Circumfertur sub nomine Caesaris tabula ingens rerum venalium; quo fit detestanda avaritia illius qui tam multa concupiscebat, cum haberet supervacua tam multa. Tum extitialis

erat apud principem huic laxior domus, illi amoenior villa; nunc princeps in haec eadem dominos quaerit, ipse inducit: ipsos illos magni aliquando imperatoris hortos, illud numquam nisi Caesaris suburbanum licemur, emimus, implemus. Tanta
 5 benignitas principis, tanta securitas temporum est ut ille nos principalibus rebus existimet dignos, nos non timeamus, quod digni esse videmur. Nec vero emendi tantum civibus tuis copiam praebes, sed amoenissima quaeque largiris et donas; ista, inquam, donas in quae electus, in quae adoptatus es: trans-
 10 fers quod iudicio accepisti, ac nihil magis tuum credis quam quod per amicos habes.

Idem tam parcus in aedificando quam diligens in tuendo. 51
 Itaque non, ut ante, inmanium transvectione saxorum urbis tecta quatuntur. Stant securae domus nec iam templa nutantia.
 15 Satis est tibi nimiumque, cum successeris frugalissimo principi; magnum reicere aliquid et amputare ex iis quae princeps tamquam necessaria reliquit. Praeterea pater tuus usibus suis detrahebat quae fortuna imperii dederat, tu tuis quae pater. At quam magnificus in publicum es? Hinc porticus, inde de-
 20 lubra occulta celeritate properantur, ut non consummata sed tantum commutata videantur. Hinc inmensum latus circi templorum pulchritudinem provocat, digna populo victore gentium sedes, nec minus ipsa visenda quam quae ex illa spectabuntur: visenda autem cum cetera specie, tum quod aequatus
 25 plebis ac principis locus; siquidem per omne spatium una facies, omnia continua et paria, nec magis proprius spectandi Caesari suggestus quam propria quae spectet. Licebit ergo civibus tuis te invicem contueri: dabitur non cubiculum principis sed ipsum principem cernere, in publico, in populo sedentem, populo, cui locorum quinque milia adiecisti. Auxeras enim numerum eius congiarii facilitate maioremque in posterum suscipi liberalitatis tuae fide iusseras.

Horum unum si praestitisset alius, iam dudum illi radiatum 52
 caput et media inter deos sedes auro staret aut ebore augustioribusque aris et grandioribus victimis invocaretur. Tu delubra non nisi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro templis postibusque praetexti. Sic fit ut dii summum inter homines fastigium servent, cum deorum ipse non adoptes. Ita-

que tuam statuam in vestibulo Iovis optimi maximi unam alteramve et hanc aeream cernimus. At paulo ante aditus omnes, omnes gradus totaque area hinc auro hinc argento relucebat seu potius polluebatur, cum incesti principis statuis permixta deorum simulacra sorderent. Ergo istae quidem aereae et paucae manent, manebuntque quam diu templum ipsum; illae autem *aureae* et innumerabiles strage et ruina publico gaudio litaverunt. Iuvabat inlidere solo superbissimos vultus, instare ferro, saevire securibus, ut si singulos ictus sanguis dolorque sequeretur. Nemo tam temperans gaudii seraeque laetitiae quin 10 instar ultionis videretur cernere laceros artus, truncata membra, postremo truces horrendasque imagines obiectas excoctasque flammis, ut ex illo terrore et minis in usum hominum ac voluptates ignibus mutarentur. Simili reverentia, Caesar, non apud genium tuum bonitati tuae gratias agi, sed apud numen Iovis optimi maximi pateris: illi debere nos quidquid tibi debeamus, illius quod bene facias muneris esse, qui te dedit. Ante quidem ingentes hostiarum greges per Capitolinum iter, magna sui parte velut intercepti, devertere via cogebantur, cum saevissimi domini atrocissima effigies tanto victimarum 20 cruore coleretur, quantum ipse humani sanguinis profunde-
bat.

- 53 Omnia, patres conscripti, quae de aliis principibus a me aut dicuntur aut dicta sunt eo pertinent ut ostendam quam longa consuetudine corruptos depravatosque mores principatus parens noster reformat et corrigat. Alioqui nihil non parum grate 25 sine conparatione laudatur. Praeterea hoc primum erga optimum imperatorem piorum civium officium est, insequi dissimiles. Neque enim satis amarit bonos principes qui malos satis non oderit. Adice quod imperatoris nostri non aliud amplius ac diffusius meritum est quam quod insectari malos principes 30 tutum est. An excidit dolori nostro modo vindicatus Nero? Permitteret, credo, famam vitamque eius carpi qui mortem ulcisceretur, nec ut in se dicta interpretaretur quae de similimo dicerentur. Quare ego [te], Caesar, muneribus tuis omnibus comparo, multis antepono, quod licet nobis et in praeteri- 35 tum de malis imperatoribus cotidie vindicari et futuros sub exemplo praemonere nullum locum, nullum esse tempus quo funestorum principum manes a posterorum execrationibus con-

quiescant. Quo constantius, patres conscripti, et dolores nostros et gaudia proferamus: *laetemur his quibus fruimur*, ingemiscamus illis quae patiebamur. Simul utrumque faciendum est sub bono principe. Hoc secreta nostra, hoc sermones, hoc ipsae
5 gratiarum actiones agant, meminerintque sic maxime laudari incolumem imperatorem, si priores secus meriti reprehendantur. Nam cum de malo principe posterī tacent, manifestum est eadem facere praesentem. Et quis iam locus miserae adulationis
10 nis manebat ignarus, cum laudes imperatorum ludis etiam et commissionibus celebrarentur, saltarentur, atque in omne ludibrium effeminatis vocibus modis gestibus frangerentur? Sed illud indignum quod eodem tempore in senatu et in scaena, ab histrione et a consule laudabantur. Tu procul a tui cultu ludicras artes removisti. Seria ergo te carmina honorque aeternus
15 annalium, non haec brevis et pudenda praedicatio colit: quin etiam tanto maiore consensu in venerationem tui theatra ipsa consurgent, quanto magis de te scaenae silebunt. Sed quid ego istud admiror, cum eos quoque honores qui tibi a nobis offeruntur aut delibare parcissime aut omnino soleas recusare?
20 Nihil ante tam vulgare, tam parvum in senatu agebatur ut non laudibus principum inmorarentur quibuscumque censendi necessitas accidisset. De ampliando numero gladiatorum aut de instituendo collegio fabrorum consulebamur, et quasi prolatis imperii finibus nunc ingentes arcus excessurosque templorum
25 fastigium titulos, nunc menses etiam nec hos singulos nomini Caesarum dicabamus. Patiebantur illi, et quasi meruissent, laetabantur. At nunc quis nostrum, tamquam oblitus eius de quo refertur, censendi officium principis honore consumit? Tuae moderationis laus haec constantia nostra: tibi obsequimur
30 quod in curiam non ad certamen adulationum sed ad usum munusque iustitiae convenimus, hanc simplicitati tuae veritatique gratiam relaturi ut te quae vis velle, quae non vis nolle credamus. Incipimus inde, desinimus ibi a quo incipi, in quo desini sub alio principe non posset. Nam plerosque ex decretis honoribus et alii non receperunt; nemo ante tantus fuit ut crederetur noluisse decerni. Quod ego titulis omnibus speciosius reor, quando non trabibus aut saxis nomen tuum sed monumentis aeternae laudis inciditur. Ibit in saecula fuisse prin- 55

cipem cui florenti et incolumi numquam nisi modici honores, saepius nulli decernerentur. Et sane, si velimus cum priorum temporum necessitate certare, vincemur: ingeniosior est enim ad excogitandum simulatio veritate, servitus libertate, metus amore. Simul, cum iam pridem novitas omnis adulatione con-5 sumpta sit, non alius erga te novus honor superest quam si aliquando de te tacere audeamus. Age, si quando pietas nostra silentium rupit et verecundiam tuam vicit, quae qualiaque aut decernimus nos aut tu non recusas! ut appareat non superbia et fastidio te amplissimos honores repudiare, qui minores non 16 dedigneris. Pulchrius hoc, Caesar, quam si recusares omnes: nam recusare omnes ambitionis, moderatio est eligere parcissimos. Quo temperamento et nobis et aerario consulis: nobis quidem, quod omni liberas suspitione; aerario autem, quod sumptibus eius adhibes modum, ut qui exhaustam non sis in-15 nocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuae, quales olim ob egregia in rem publicam merita privatis dicabantur. Visuntur eadem e materia Caesaris statuae qua Brutorum, qua Camillorum. Nec discrepat causa. Illi enim reges hostemque victorem moenibus depulerunt: hic regnum ipsum, quaeque alia 20 captivitas gignit, arcet ac summovet, sedemque obtinet principis, ne sit domino locus. Ac mihi intuenti sapientiam tuam minus mirum videtur quod mortales istos caducosque titulos aut deprecis aut temperes. Scis enim ubi vera principis, ubi sempiterna sit gloria, ubi sint honores in quos nihil flammis, ni-25 hil senectuti, nihil successoribus liceat. Arcus enim et statuas, aras etiam templaque demolitur et obscurat oblivio, neglegit carpitque posteritas: contra contemptor ambitionis et infinitae potestatis domitor ac frenator animus ipsa vetustate florescit, nec ab ullis magis laudatur quam quibus minime ne-30 cesse est. *Praeterea ut quisque factus est princeps, exemplo fama eius, incertum bona an mala, ceterum aeterna est.* Non ergo perpetua principi fama, quae invitum manet, sed bona concupiscenda est: ea porro non imaginibus et statuis sed virtute ac meritis prorogatur. Quin etiam leviora 33 haec, formam principis figuramque, non aurum melius vel argentum quam favor hominum exprimat teneatque. Quod quidem prolixè tibi cumulateque contingit, cuius laetissima

facies et amabilis vultus in omnium civium ore oculis animo
sedet.

Adnotasse vos credo, patres conscripti, iam dudum me
non eligere quae referam. Propositum est enim mihi princi-
5 pem laudare, non principis facta. Nam laudabilia multa etiam
mali faciunt, ipse laudari nisi optimus non potest. Quare non
alia maior, imperator auguste, gloria tua quam quod agentibus
tibi gratias nihil velandum est, nihil omittendum est. Quid est
enim in principatu tuo quod cuiusquam praedicatio vel transsi-
10 lire vel praetervahi debeat? Quod momentum, quod immo
temporis punctum aut beneficio sterile aut vacuum laude? Non
omnia eius modi ut is optime te laudasse videatur qui narrave-
rit fidelissime? Quo fit ut prope in inmensum diffundatur ora-
tio mea, et necdum de biennio loquor. Quam multa dixi de
15 moderatione, et quanto plura adhuc restant! ut illud quod
secundum consulatum recepisti, quia princeps et pater defe-
rebat. At postquam ad te imperii summam et cum omnium re-
rum tum etiam tui potestatem dii transtulerunt, tertium consu-
latum recusasti, cum agere tam bonum consulem posses. Ma-
20 gnum est differre honorem, gloriam maius. Gestum consula-
tum mirer an non receptum? gestum non in hoc urbis otio et
intimo sinu pacis, sed iuxta barbaras gentes, ut illi solebant
quibus erat moris paludamento mutare praetextam ignotasque
terras victoria sequi. Pulchrum imperio, gloriosum tibi, cum
25 te socii atque amici sua in patria, suis in sedibus adierunt. De-
cora facies, consulis multa post saecula tribunal viridi cespite
extractum nec fascium tantum sed pilorum signorumque ho-
nore circumdatum. Augebant maiestatem praesidentis diversi
postulantium habitus ac dissonae voces raraque sine interprete
30 oratio. Magnificum est civibus iura, quid hostibus reddere?
speciosum certam fori pacem, quid inmanes campos sella cu-
ruli victorisque vestigio premere, imminere minacibus ripis
tutum quietumque, spernere barbaros fremitus, hostilemque
terrorem non armorum magis quam togarum ostentatione con-
35 pescere? Itaque non te apud imagines, sed ipsum praesentem
audientemque consulabant imperatorem, nomenque, quod alii
domitis hostibus, tu contemptis merebare.

Haec laus acti consulatus; illa dilati quod adhuc initio prin-

cipatus, ut iam excusatus honoribus et expletus, consulatum recusasti, quem novi imperatores destinatum aliis in se transferabant. Fuit etiam qui in principatus sui fine consulatum, quem dederat ipse, magna ex parte iam gestum extorqueret et raperet. Hoc ergo honore, quem et incipientes principes et desinentes adeo concupiscunt ut auferant, tu otioso ac vacante privatis cessisti. Invidiosusne erat aut tibi tertius consulatus aut principi primus? Nam secundum imperator quidem, sub imperatore tamen inisti, nihilque imputari in eo vel honori potest vel exemplo nisi obsequium. Ita vero, quae civitas quin-
 quies atque etiam sexies consules vidit, non illos qui expirante iam libertate per vim ac tumultum creabantur, sed quibus sepositis et absentibus in rura sua consulatus ferebantur, in hac civitate tertium consulatum princeps generis humani ut praegravem recusasti? Tantone Papiriis etiam et Quintiis modestior Augustus et Caesar et pater patriae? At illos res publica ciebat. Quid? te non eadem res publica? non senatus? non consulatus ipse, qui sibi tuis umeris attolli et augescere vide-
 58 tur? Non te ad exemplar eius voco qui continuis consulatibus fecerat longum quandam et sine discrimine annum: iis te con-
 fero quos certum est, quotiens consules fuerunt, non sibi praestitisse. Erat in senatu ter consul, cum tu tertium consulatum recusabas. Onerosum nescio quid verecundiae tuae consensus noster indixerat, ut princeps totiens consul esses quotiens senator tuus: nimia modestia istud etiam privatus recusasses. An consularis viri triumphalisque filius, cum tertio consul creatur, ascendit? non debitum hoc illi? non vel sola generis claritate promeritum? Contigit ergo privatis aperire annum fastosque reserare, et hoc quoque redditae libertatis indicium fuit quod consul alius quam Caesar esset. Sic exactis
 regibus coepit liber annus: sic olim servitus pulsa privata fastis nomina induxit. Miseros ambitionis qui ita consules semper ut semper principes erant! Quamquam non ambitio magis quam livor et malignitas videri potest omnes annos possidere summumque illud purpurae decus non nisi praeceptum praefloratumque transmittere. Tuam vero magnanimitatem an modestiam an benignitatem prius mirer? Magnanimitatis fuit expetito semper honore abstinere, modestiae cedere, benignitatis per alios frui.

Sed iam tempus est te ipsi consulatui praestare, ut maio- 59
rem eum suscipiendo gerendoque facias. Nam saepius recu-
sare ambiguum ac potius illam interpretationem habet, tam-
quam minorem putes. Tu quidem ut maximum recusasti; sed
5 hoc persuadere nemini poteris, nisi aliquando et non recusave-
ris. Cum arcus, cum tropaea, cum statuas deprecariis, tribuen-
da est verecundiae tuae venia; illa enim sane tibi dicantur:
nunc vero postulamus ut futuros principes doceas inertiae
renuntiare, paulisper delicias differre, paulisper et saltem ad
10 brevissimum tempus ex illo felicitatis somno velut excitatos
induere praetextam, quam, cum dare possent, occuparint,
ascendere curulem, quam detineant, esse denique quod con-
cupierunt, nec ideo tantum velle consules fieri ut fuerint.
Gessisti alterum consulatum, scio: illum exercitibus, illum
15 provinciis, illum etiam exteris gentibus poteris imputare, non
potes nobis. Audimus quidem te omne munus consulis obisse,
sed audimus. Diceris iustissimus humanissimus patientissimus
fuisse, sed diceris. Aequum est aliquando nos iudicio nostro,
oculis nostris, non famae semper et rumoribus credere. Quous-
20 que absentes de absente gaudebimus? Liceat experiri an aliquid
superbiae tibi ille ipse secundus consulatus attulerit. Multum
in conmutandis moribus hominum medius annus valet, in prin-
cipum plus. Dicimus quidem, cui virtus aliqua contingat,
omnes inesse: cupimus tamen experiri an nunc quoque una
25 eademque res sit bonus consul et bonus princeps. Nam prae-
ter id quod est arduum, duas easque simul capere potestates
summas, tum inest utrique non nulla diversitas, cum principem
quam *simillimum esse privato, consulem quam dissimillimum*
deceat. Atque ego video proximo anno consulatus recusandi 60
30 hanc praecipuam fuisse rationem, quod eum absens gerere non
poteras: sed iam urbi votisque publicis redditus, quid est in
quo magis sis adprobaturus quae quantaque fuerint quae desi-
derabamus? Parum est ut in curiam venias, nisi et convoces,
ut intersis senatui, nisi et praesideas, ut censes audias,
35 nisi et perroges. Vis illud augustissimum consulum aliquando
tribunal maiestati suae reddere? ascende. Vis constare reve-
rentiam magistratibus, legibus auctoritatem, modestiam postu-
lantibus? adi. Quod enim interesset rei publicae, si privatus

esses, consulem te haberet tantum an et senatorem, hoc nunc scito interesse principem te habeat tantum an et consulem. His tot tantisque rationibus quamquam multum reluctata verecundia principis nostri tandem tamen cessit. At quemadmodum cessit? Non se ut privatis, sed ut privatos sibi pares faceret. Recepit enim tertium consulatum, ut daret. Noverat moderationem hominum, noverat pudorem, qui non sustinerent tertio consules esse nisi cum ter consule. Bellorum istud sociis olim, periculorum consortibus, parce tamen tribuebatur, quod tu singularibus viris, ac de te quidem bene ac fortiter, ¹⁰ sed praestitisti in toga meritis. Utriusque cura, utriusque vigilantia obstrictus es, Caesar. Sed in principe rarum ac prope insolitum est ut se putet obligatum, aut si putet, amet. Debes ergo, Caesar, et solvis. Sed cum ter consules facis, non tibi magnus princeps, sed non ingratus amicus videris. Quin etiam ¹⁵ perquam modica quaedam civium merita fortunae tuae viribus in maius extollis. Efficis enim ut tantum tibi quisque praestitisse videatur quantum a te recipit. Quid isti benignitati prece? nisi ut semper obliges, obligeris, incertumque facias utrum magis ²⁰ expediat civibus tuis debere tibi an praestitisse. Equidem illum antiquum senatum contueri videbar, cum ter consule adsidente tertio consulem designatum rogari sententiam cernerem. Quanti tunc illi, quantusque tu! Accidit quidem ut corpora quamlibet ardua et excelsa procerioribus admota decrescant; item ut altissimae civium dignitates collatione fastigii tui quasi deprimantur, ²⁵ quantoque propius ad magnitudinem tuam ascenderint, tantum etiam a sua descendisse videantur. Illos tamen tu, quamquam non potuisti tibi aequare, cum velles, adeo in edito collocasti ut tantum super ceteros quantum infra te cernerentur. Si unius tertium consulatum eundem in annum in quem tuum ³⁰ contulisses, ingentis animi specimen haberetur. Ut enim felicitatis est quantum velis posse, sic magnitudinis velle quantum possis. Laudandus quidem et ille qui tertium consulatum meruit, sed magis sub quo meruit: magnus memorandusque qui tantum praemium cepit, sed maior qui capienti dedit. Quid, ³⁵ quod duos pariter tertio consulatu, duos collegas tui sanctitate decorasti? ut sit nemini dubium hanc tibi praecipuam causam fuisse extendendi consulatus tui, ut duorum consulatus ample-

cteretur collegamque te non uni daret. Uterque nuper consula-
 tum alterum gesserat, a patre tuo, id est quanto minus quam a
 te datum! utriusque adhuc oculis paulo ante dimissi fasces ob-
 errabant, utriusque sollemnis ille fictorum et praenuntius cla-
 5 mor auribus insederat, cum rursus curulis rursusque purpura;
 ut olim, cum hostis in proximo et in summum discrimen ad-
 ducta res publica expertum honoribus virum posceret, non
 consulatus hominibus isdem, sed idem homines consulati-
 bus reddebantur. Tanta tibi bene faciendi vis ut indulgentia
 10 tua necessitates aemuletur. Modo praetextas exuerant; re-
 sumant: modo lictores abire iusserant; revocent: modo gra-
 tulantes amici recesserant; revertantur. Hominisne istud in-
 genium est, hominis potestas, renovare gaudia, redintegrare
 laetitiam, nullam requiem gratulationibus dare, neque alia re-
 15 petendis consulatibus intervalla permittere nisi dum finiun-
 tur? Facias ista semper, nec umquam in hoc opere aut ani-
 mus tuus aut fortuna lassetur. Des quam plurimis tertios con-
 sulatus, et cum plurimis tertios consulatus dederis, semper
 tamen plures quibus debeas dare supersint. Omnium quidem 62
 20 beneficiorum quae merentibus tribuuntur non ad ipsos gaudium
 maius quam ad similes redundat: praecipue tamen ex horum
 consulatu non ad partem aliquam senatus, sed ad totum sena-
 tum tanta laetitia pervenit ut eundem honorem omnes sibi et
 dedisse et accepisse videantur. Nempe enim hi sunt quos se-
 25 natus, cum publicis sumptibus minuendis optimum quemque
 praeficeret, elegit, et quidem primos. Hoc est igitur, hoc est
 quod penitus illos animo Caesaris insinuavit. An parum saepe
 experti sumus hanc esse rerum conditionem ut senatus favor
 apud principem aut prosit aut noceat? Nonne paulo ante ni-
 30 hil magis exitiale erat quam illa principis cogitatio 'hunc se-
 natus probat, hic senatui carus est'? Oderat quos nos amare-
 mus, sed et nos quos ille. Nunc inter principem senatumque
 dignissimi cuiusque caritate certatur. Demonstramus invicem,
 credimus invicem, quodque maximum amoris mutui signum
 35 est, eosdem amamus. Proinde, patres conscripti, favete aperte,
 diligite constanter. Non iam dissimulandus est amor, ne no-
 ceat; non premendum odium, ne prosit. Eadem Caesar quae
 senatus probat inprobatque. Vos ille praesentes, vos etiam

absentes in consilio habet. Tertio consules fecit quos vos elegeratis, et fecit hoc ordine quo electi a vobis erant. Magnus utique honor vester, sive eosdem maxime diligit quos scit vobis esse carissimos, sive illis neminem praeferat, quamvis aliquem magis amet: proposita sunt senioribus praemia, iuvenibus exempla: adeant, frequentent securas tandem ac patentes domos: quisquis probatos senatui viros suspicit, hic maxime principem promeretur. Sibi enim ad crescere putat quod cuique adstruatur, nullamque in eo gloriam ponit quod sit omnibus maior, nisi maximi fuerint quibus maior est. Persta, Caesar, in ista ratione propositi, talesque nos crede qualis fama cuiusque est. Huic aures, huic oculos intende: ne respexeris clandestinas existimationes nullisque magis quam audientibus insidiantes surros. Melius omnibus quam singulis creditur. Singuli enim decipere et decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt. 15

63 Revertor iam ad consulatum tuum, etsi sunt quaedam ad consulatum quidem pertinentia, ante consulatum tamen; in primis quod comitiis tuis interfuisti candidatus non consulatus tantum sed immortalitatis et gloriae et exempli quod sequerentur principes boni, mali mirarentur. Vidit te populus Romanus 20 in illa vetere potestatis suae sede: perpessus es longum illud carmen comitiorum nec iam inridendam moram, consulque sic factus es ut unus ex nobis, quos facis consules. Quotus quisque principum antecedentium honorem istum aut consulatui habuit aut populo? Nam alii marçidi somno hesternaque cena re- 25 dundantes comitiorum suorum nuntios opperiebantur, alii sane pervigiles et insomnes, sed intra cubilia sua illis ipsis consulibus a quibus consules renuntiabantur exilia et caedem machinabantur. O prava et inscia verae maiestatis ambitio, concupiscere honorem quem dedigneris, dedignari quem concupieris, 30 cumque ex proximis hortis campum et comitia prospectes, sic ab illis abesse, tamquam Danubio Rhenoque dirimare! Averseris tu honori tuo sperata suffragia, renuntiarique te consulem iussisse contentus, liberae civitatis ne simulationem quidem serves? abstineas denique comitiis, abstrusus atque ab- 35 ditus, quasi illic tibi non consulatus detur, sed abrogetur imperium? Haec persuasio superbissimis dominis erat ut sibi viderentur principes esse desinere, si quid facerent tamquam

senatores. Plerique tamen non tam superbia quam metu quodam summovebantur. An stuprorum sibi incestarumque noctium conscii, auspicia polluere sacratumque campum nefario audent contaminare vestigio? Non adeo deos hominesque contempserant, ut in illa speciosissima sede hominum deorumque coniectos in se oculos ferre ac perpeti possent. Tibi contra et moderatio tua suasit et sanctitas ut te et religioni deorum et iudiciis hominum exhiberes. Alii consulatum ante quam acciperent, tu et dum accipis meruisti. Peracta erant sollemnia comitiorum, si principem cogitares, iamque se omnis turba commoverat, cum tu mirantibus cunctis accedis ad consulis sellam, adigendum te praebes in verba principibus ignota, nisi cum iurare cogerent alios. Vides quam necessarium fuerit consulatum non recusare. Non putassemus istud te facturum fuisse, si recusasses. Stueo, patres conscripti, necdum satis aut oculis meis aut auribus credo, atque identidem me an audierim, an viderim interrogo. Imperator ergo et Caesar et Augustus et pontifex maximus stetit ante gremium consulis, sedique consul principe ante se stante, et sedit inturbatus, inditurbatus, et tamquam ita fieri soleret. Quin etiam sedens praevit ius iurandum, et ille iuravit, expressit, explanavitque verba quibus caput suum, domum suam, si sciens fefellisset, deorum irae consecraret. Ingens, Caesar, et par gloria tua, sive fecerint istud postea principes sive non fecerint. Ullane satis digna praedicatio est idem tertio consulem fecisse quod primo, idem principem quod privatum, idem imperatorem quod sub imperatore? Nescio iam, nescio pulchriusne sit istud quod praeunte nullo, an hoc quod alio praeunte iurasti. In rostris quoque simili religione ipse te legibus subiecisti, legibus, Caesar, quas nemo principi scripsit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere quam nobis: sic fit ut nos tibi plus velimus. Quod ego nunc primum audio, nunc primum disco, non est princeps super leges, sed leges super principem, idemque Caesari consuli quod ceteris non licet. Iurat in legem attendentibus diis; nam cui magis quam Caesari attendant? iurat observantibus iis quibus idem iurandum est, non ignarus alioqui nemini religiosius quod iuraverit custodiendum quam cuius maxime interest non peierari. Itaque et abiturus consulatu iurasti te nihil

contra leges fecisse. Magnum hoc erat, cum promitteres; maius, postquam praestitisti. Iam totiens procedere in rostra, in-
 ascensum illum superbiae principum locum terere, hic susci-
 pere hic ponere magistratus, quam dignum te, quamque di-
 versum consuetudine illorum qui pauculis diebus gestum con- 5
 sulatum, immo non gestum abiciebant per edictum! Hoc pro
 contione, pro rostris, pro iure iurando; scilicet ut primis ex-
 tremis congruerent, utque hoc solo intellegerentur ipsi consu-
 les fuisse quod alii non fuissent.

- 66 Non transsilui, patres conscripti, principis nostri consula- 10
 tum, sed eundem in locum contuli quidquid de iure iurando
 dicendum erat. Neque enim, ut in sterili ieiunaque materia,
 eandem speciem laudis diducere ac spargere atque identidem
 tractare debemus. Inluserat primus consulatus tui dies, quo
 tu curiam ingressus, nunc singulos nunc universos adhortatus 15
 es resumere libertatem, capessere quasi communis imperii cu-
 ras, invigilare publicis utilitatibus et insurgere. Omnes ante te
 eadem ista dixerunt, nemini tamen ante te creditum est. Erant
 sub oculis naufragia multorum, quos insidiosa tranquillitate
 propectos improvisus turbo perculerat. Quod enim tam infidum 20
 mare quam blanditiae principum illorum, quibus tanta levitas,
 tanta fraus ut facilius esset iratos quam propitios habere? Te
 vero securi et alacres quo vocas sequimur. Iubes esse libe-
 ros; erimus: iubes quae sentimus promere in medium; profe-
 remus. Neque enim adhuc ignavia quadam et insito torpore 25
 cessavimus: terror et metus et misera illa ex periculis facta
 prudentia monebat ut a re publica (nulla erat autem omnino res
 publica) oculos aures animos averteremus. At nunc tua dextra
 tuisque promissis freti et innixi, obsepta diutina servitute ora
 reseramus frenatamque tot malis linguam resolvimus. Vis enim 30
 tales esse nos quales iubes, nihilque exhortationibus tuis fu-
 catum, nihil subdolum, denique nihil quod credentem fallere
 paret, non sine periculo fallentis. Neque enim umquam dece-
 67 ptus est princeps nisi qui prius ipse decepit. Equidem hunc 35
 parentis publici sensum cum ex oratione eius tum pronuntia-
 tione ipsa perspexisse videor. Quae enim illa gravitas senten-
 tiarum! quam inadfectata veritas verborum! quae adseveratio in
 voce! quae adfirmatio in vultu! quanta in oculis, habitu, ge-

stu. toto denique corpore fides! Tenebit ergo semper quid
 suaserit, scietque nos, quotiens libertatem quam dedit expe-
 riemur, sibi parere. Nec verendum est ne incautos putet, si
 fidelitate temporum constanter utamur, quos meminit sub malo
 5 principe aliter vixisse. Nuncupare vota et pro aeternitate im-
 perii et pro salute principum, immo pro salute principum ac
 propter illos pro aeternitate imperii solebamus. Haec pro im-
 perio nostro in quae sint verba suscepta operae pretium est
 adnotare 'si bene rem publicam et ex utilitate omnium *rexe-*
 10 *ris*'. Digna vota quae semper suscipiantur semperque solvan-
 tur. Egit cum diis ipso te auctore, Caesar, res publica ut te
 sospitem incolumemque praestarent, si tu ceteros praestitis-
 ses; si contra, illi quoque a custodia tui capitis oculos dimo-
 verent teque relinquerent votis quae non palam susciperentur.
 15 Alii se superstites rei publicae optabant faciebantque: tibi sa-
 lus tua invisa est, si non sit cum rei publicae salute coniuncta.
 Nihil pro te pateris optari, nisi expediat optantibus, omnibus-
 que annis in consilium de te deos mittis, exigisque ut senten-
 tiam suam mutant, si talis esse desieris qualis electus es. Sed
 20 ingenti conscientia, Caesar, pacisceris cum diis ut te, si me-
 reberis, servent, cum scias an merearis neminem magis quam
 deos scire. Nonne vobis, patres conscripti, haec diebus ac
 noctibus agitare secum videtur? 'ego quidem in me, si omni-
 um utilitas ita posceret, etiam praefecti manum armavi: sed
 25 ne deorum quidem aut iram aut neglegentiam deprecor; quaeso
 immo et obtestor ne umquam pro me vota res publica invita
 suscipiat, aut si susceperit invita, ne debeat'. Capis ergo, 68
 Caesar, salutis tuae gloriosissimum fructum ex consensu deo-
 rum. Nam cum excipias ut ita demum te dii servent, si bene
 30 rem publicam et ex utilitate omnium rexeris, certus es te bene
 rem publicam regere, cum servent. Itaque securus tibi et
 laetus dies exit, qui principes alios cura et metu distinebat,
 cum suspensi et attoniti parumque confisi patientia nostra, hinc
 atque inde publicae servitutis nuntios expectarent. Ac si forte
 35 aliquos flumina nives venti praepedissent, statim hoc illud esse
 credebant quod merebantur; nec erat discrimen ullum pavoris,
 propterea quod, cum a malo principe tamquam successor ti-
 meatur quisquis est dignior, cum sit nemo non dignior, omnes

timentur. Tuam securitatem non mora nuntiorum, non litterarum tarditas differt. Scis tibi ubique iurari, cum ipse iuraveris omnibus. Nemo hoc sibi non praestat. Amamus quidem te in quantum mereris; istud tamen non tui facimus amore sed nostri, nec umquam inlucescat dies quo pro te nuncpet vota non 5 utilitas nostra sed fides, Caesar. Turpis tutela principis cui potest imputari. Queri libet quod in secreta nostra non inquirant principes nisi quos odimus. Nam si eadem cura bonis quae malis esset, quam ubique admirationem tui, quod gaudium exultationemque deprehenderes! quos omnium cum coniugibus ac liberis, quos etiam cum domesticis aris focusque sermones! Scires mollissimis istis auribus parci. Et alioqui cum sint odium amorque contraria, hoc perquam simile habent quod ibi intemperantius amamus bonos principes, ubi liberius malos odimus.

69 Cependisti tamen et adfectus nostri et iudicii experimentum, quantum maximum praesens capere potuisti, illo die quo sollicitudini pudorique candidatorum ita consuluisti ne ullius gaudium alterius tristitia turbaret. Alii cum laetitia, alii cum spe recesserunt: multis gratulandum, nemo consolandus fuit. Nec ideo segnius iuvenes nostros exhortatus es senatum circumirent, se- 20 natui supplicarent, atque ita a principe sperarent honores, si a senatu petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adiecisti ut te imitarentur. Arduum, Caesar, exemplum et quod imitari non magis quisquam candidatorum quam principum possit. Quis enim vel uno die reverentior senatus candi- 25 datus quam tu, cum omni vita tum illo ipso tempore quo iudicas de candidatis? An aliud a te quam senatus reverentia obtinuit ut iuvenibus clarissimae gentis debitum generi honorem, sed ante quam deberetur, offerres? Tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed inlustratur a principe: tandem illos ingentium 30 virorum nepotes, illos posteros libertatis nec terret Caesar nec pavet; quin immo festinatis honoribus amplificat atque auget et maioribus suis reddit. Si quid usquam stirpis antiquae, si quid residuae claritatis, hoc amplexatur et refovet et in usum rei publicae promit. Sunt in honore hominum et in honore fa- 35 mae magna nomina ex tenebris oblivionis indulgentia Caesaris,

70 cuius hoc est ut nobiles et conservet et efficiat. Praefuerat provinciae quaestor unus ex candidatis, inque ea civitatis ampliss-

mae reditus egregia constitutione fundaverat. Hoc senatui adlegandum putasti. Cur enim te principe, qui generis tui claritatem virtute superasti, deterior esset conditio eorum qui posteros habere nobiles mererentur quam eorum qui parentes
 5 habuissent? O te dignum qui de magistratibus nostris semper haec nunties, nec poenis malorum sed bonorum praemiis bonos facias! Accensa est iuventus, erexitque animos ad aemulandum quod laudari videbat, nec fuit quisquam quem non haec cogitatio subiret, cum sciret, quidquid a quoque in provinciis
 10 bene fieret, omnia te scire. Utile est, Caesar, et salutare praesidibus provinciarum hanc habere fiduciam, paratum esse sanctitati et industriae suae maximum praemium, iudicium principis, suffragium principis. Adhuc autem quamlibet sincera rectaque ingenia, etsi non detorquebat, hebetabat tamen mi-
 15 sera sed vera reputatio, 'vides enim: si quid bene fecero, sciet Caesar? aut si scierit, testimonium reddet'? Ita eadem illa seu negligentia seu malignitas principum, cum male consultis impunitatem, recte factis nullum praemium polliceretur, nec illos a crimine et hos deterrebat a laude. At nunc, si
 20 bene aliquis provinciam rexerit, huic quaesita virtute dignitas offertur. Patet enim omnibus honoris et gloriae campus: ex hoc quisque quod cupit petat, et adsecutus sibi debeat. Provinciis quoque in posterum et iniuriarum metum et accusandi necessitatem remisisti. Nam si profuerint quibus gratias ege-
 25 rint, de nullo queri cogentur. Decet alioqui nihil magis prodesse candidato ad sequentes honores quam peractos. Optime magistratus magistratu, honore honor petitur. Volo ego, qui provinciam rexerit non tantum codicillos amicorum nec urbana coniuratione eblanditas preces sed decreta coloniarum, decreta
 30 civitatum adleget. Bene suffragiis consularium virorum urbes populi gentes inseruntur. Efficacissimum pro candidato genus est rogandi gratias agere. Iam quo adsensu senatus, quo gaudio exceptum est, cum candidatis, ut quemque nominaveras, osculo occurreres, devexus quidem in planum et quasi unus
 35 ex gratulantibus! Te mirer magis an inprobem illos qui effecerunt ut istud magnum videretur, cum velut adfixi curulibus suis manum tantum, et hanc cunctanter et pigre et impudentibus similes promerent? Contigit ergo oculis nostris inso-

lita ante facies, principem aequatum candidatis et simul stan-
 tem intueri, parem accipientibus honorem qui dabat. Quod
 factum tuum a cuncto senatu quam vera adclamatione celebra-
 tum est 'tanto maior, tanto augustior'? Nam cui nihil ad augen-
 dum fastigium superest, hic uno modo crescere potest, si se
 ipse summittat, securus magnitudinis suae. Neque enim ab ullo
 periculo fortuna principum longius abest quam humilitatis. Mihi
 quidem non tam humanitas tua quam intentio eius admirabilis
 videbatur. Quippe cum orationi oculos vocem manum commo-
 dares, ut si alii eadem ista mandasses, omnes comitatus nume- 10
 ros obibas. Atque etiam, cum nomina suffragatorum honore
 quo solent exciperentur, tu quoque inter excipientes eras, et
 ex ore principis ille senatorius adsensus audiebatur, quodque
 apud principem perhibere testimonium merentibus gaudeba-
 mus, perhibebatur a principe. Faciebas ergo, cum diceres 15
 optimos: nec ipsorum modo vita a te, sed iudicium senatus
 conprobabatur, ornarique se, non illos magis quos laudabas
 72 laetabatur. Nam quod precatus es ut illa ipsa ordinatio comiti-
 orum bene ac feliciter eveniret nobis, rei publicae, tibi, nonne
 tale est ut nos hunc ordinem votorum convertere debeamus? 20
 deos denique obsecrare ut omnia quae facis quaeque facies
 prospere cedant tibi, rei publicae, nobis? vel si brevius sit
 optandum, ut uni tibi? in quo et res publica et nos sumus. Fuit
 tempus, ac nimium diu fuit, quo alia adversa, alia secunda
 principi et nobis: nunc communia tibi nobiscum tam laeta quam 25
 tristia, nec magis sine te nos esse felices quam tu sine nobis
 potes. An, si posses, in fine votorum adiecisses ut ita preci-
 bus tuis dii adnuerent, si iudicium nostrum mereri perseveras-
 ses? Adeo nihil tibi amore civium antiquius ut ante a nobis,
 deinde a diis, atque ita ab illis amari velis, si a nobis ameris. 30
 Et sane priorum principum exitus docuit ne a diis quidem amari
 nisi quos homines ament. Arduum erat has preces tuas
 laudibus adaequare: adaequavimus tamen. Qui amoris ardor,
 qui stimuli, quae faces illas nobis exclamations subiecerunt!
 Non nostri, Caesar, ingenii, sed tuae virtutis tuorumque me- 35
 ritorum voces fuerunt, quas nulla umquam adulatio invenit,
 nullus cuiusquam terror expressit. Quem sic timuimus ut haec
 fingeremus? quem sic amavimus ut haec fateremur? Nosti ne-

cessitatem servitutis: ecquando simile aliquid audisti? ecquan-
 do dixisti? Multa quidem excogitat metus, sed quae appa-
 reant quaesita ab invitis: aliud sollicitudinis, aliud securitatis
 ingenium est; alia tristium inventio, alia gaudendum: neu-
 5 trum simulationes expresserint. Habent sua verba miseri,
 sua verba felices, utque iam maxime eadem ab utrisque di-
 cantur, aliter dicuntur. Testis ipse es quae in omnium ore 73
 laetitia. Non amictus cuiquam, non habitus quem modo extu-
 lerat. Inde resultantia vocibus tecta, nihilque tantis clamori-
 10 bus satis clausum. Quis tunc non e vestigio suo exiluit? quis
 exiluisse sensit? Multa fecimus sponte, plura instinctu quodam
 et imperio. Nam gaudio quoque cogendi vis inest. Num ergo
 modum ei tua saltem modestia inposuit? Non, quanto magis a
 te reprimebatur, exarsimus? non contumacia, Caesar; sed ut
 15 in tua potestate est an gaudeamus, ita in quantum nec in no-
 stra. Conprobasti et ipse adclamationum nostrarum fidem lacri-
 marum tuarum veritate. Vidimus umescentes oculos tuos, de-
 missumque gaudio vultum, tantumque sanguinis in ore quantum
 in animo pudoris. Atque hoc magis incensi sumus ut precare-
 20 mur ne quando tibi non eadem causa lacrimarum, utque num-
 quam frontem tuam . . . . Hoc ipsum has sedes nos quasi
 responsuras interrogemus, viderintne umquam principis la-
 crimas: at senatus saepe viderunt. Onerasti futuros princi-
 pes, sed et posteros nostros. Nam et hi a principibus suis exi-
 25 gent ut eadem audire mereantur, et illi quod non audiant indi-
 gnabuntur. Nihil magis possum proprie dicere quam quod di- 74
 ctum est a cuncto senatu, 'o te felicem'! Quod cum dicere-
 mus, non opes tuas sed animum mirabamur. Est enim demum
 vera felicitas felicitate dignum videri. Sed cum multa illo die
 30 dicta sunt sapienter et graviter, tum vel in primis 'crede no-
 bis, crede tibi'. Magna hoc fiducia nostri, maiore tamen tui
 diximus. Alius enim fortasse alium, ipsum se nemo deceperit.
 Introspectiat modo vitam, seque quid mereatur interroget. Pro-
 inde dabat vocibus nostris fidem apud optimum principem quod
 35 apud malos distrahebat. Quamvis enim faceremus quae aman-
 tes solent, illi tamen non amari se credebant sibi. Super haec
 precati sumus ut sic te amarent dii quemadmodum tu nos. Quis
 hoc aut de se aut principi diceret mediocriter amanti? Pro nobis

ipsis quidem haec fuit summa votorum ut nos sic amarent dii quo modo tu. Estne verum quod inter ista clamavimus, 'o nos felices'? Quid enim felicius nobis, quibus non iam illud optandum est ut nos diligat princeps, sed dii quemadmodum princeps? Civitas religionibus dedita semperque deorum indulgentiam pietate merita nisi hil felicitati suae putat adstrui posse nisi ut dii Caesarem imitentur.

- 75 Sed quid singula consector et colligo? quasi vero aut oratione conplecti aut memoria consequi possim quae vos, patres conscripti, ne qua interciperet oblivio, et in publica acta mittenda et incidenda in aere censuistis. Ante orationes principum tantum eius modi genere monumentorum mandari aeternitati solebant: adclamationes quidem nostrae parietibus curiae claudebantur. Erant enim quibus nec senatus gloriari nec principes possent. Has vero et in vulgus exire et posteris prodici cum ex utilitate tum ex dignitate publica fuit: primum, ut orbis terrarum pietatis nostrae adhiberetur testis et conscius; deinde, ut manifestum esset audere nos de bonis malisque principibus non tantum post ipsos iudicare; postremo, ut experimento cognosceretur et ante nos gratos, sed miseros fuisse, quibus esse nos gratos probare antea non licuit. At qua contentione, quo nisu, quibus clamoribus expostulatum est ne adfectus nostros, ne tua merita supprimeres, denique ut in posterum exemplo provideres! Discant et principes adclamationes veras falsasque discernere habeantque muneris tui quod iam decipi non poterunt. Non instruendum illis iter ad bonam famam, sed non deserendum, non summovenda adulatio, sed non reducenda est. Certum est et quae facere et quae debeant audire, si faciant. Quid nunc ego super ea quae sum cum toto senatu precatus pro senatu precer, nisi ut haereat animo tuo gaudium quod tunc oculis protulisti? Ames illum diem, et tamen vincas, nova merearis, nova audias: eadem enim dici nisi ob eadem facta non possunt. Iam quam antiquum, quam consulare, quod tri-
76 dum totum senatus sub exemplo tui sedit, cum interea nihil praeter consulem ageres! Interrogavit quisque quod placuit: dissentire, discedere, et copiam iudicii sui rei publicae facere
tutum fuit: consulti omnes atque etiam dinumerati sumus, vicique sententia non prima sed melior. At quis antea loqui, quis hiscere audebat praeter miseros illos qui primi interroga-

bantur? Ceteri quidem defixi et attoniti ipsam illam mutam ac
 sedentariam adsentienti necessitatem quo cum dolore animi,
 quo cum totius corporis horrore perpetiebantur! Unus solus-
 que censebat quod sequerentur omnes et omnes improbarent,
 5 in primis ipse qui censuerat. Adeo nulla magis omnibus displicent
 quam quae sic fiunt tamquam omnibus placeant. Fortasse
 imperator in senatu ad reverentiam eius conponebatur: ceterum
 egressus statim se recipiebat in principem, omniaque consularia
 officia abicere, neglegere, contemnere solebat. Ille
 10 vero ita consul ut si tantum consul foret, nihil infra se putabat
 nisi quod infra consulem esset. Ac primum ita domo progredi-
 ebatur ut illum nullus apparatus adrogantiae principalis, nullus
 praecursorum tumultus detineret. Una erat in limine mora,
 consultare aves revererique numinum monitus. Nemo protur-
 15 babatur, nemo summovebatur: tanta viatoribus quies, tantus
 pudor fascibus ut plerumque aliena turba subsistere et consu-
 lem et principem cogeret. Ipsius quidem officium tam modicum,
 tam temperatum ut antiquus aliquis magnusque consul
 sub bono principe incedere videretur. Iter illi saepius in fo-
 20 rum, frequenter tamen et in campum. Nam comitia consulum 77
 obibat ipse: tantum ex renuntiatione eorum voluptatis quantum
 prius ex destinatione capiebat. Stabant candidati ante curulem
 principis, ut ipse ante consulis steterat, adigebanturque in verba
 in quae paulo ante ipse iuraverat princeps, qui
 25 tantum putat esse in iure iurando ut illud et ab aliis exigat.
 Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi vero quanta religio aequi-
 tatis! quanta legum reverentia! Adibat aliquis ut principem:
 respondebat se consulem esse. Nullius ab eo magistratus ius,
 nullius auctoritas inminuta est, aucta etiam; siquidem plera-
 30 que ad praetores remittebat, atque ita ut collegas vocaret,
 non quia populare gratumque audientibus, sed quia ita sentiebat.
 Tantum dignationis in ipso honore ponebat ut non amplius
 esse censeret quod aliquis collega appellaretur a principe quam
 quod praetor esset. Ad hoc tam adsiduus in tribunali ut labore
 35 refici ac reparari videretur. Quis nostrum idem curae, idem
 sudoris insumit? quis adeo expetitis honoribus aut deservit aut
 sufficit? Et sane aequum est tantum ceteris praestare consuli-
 bus ipsum qui consules facit: quippe etiam fortuna videbatur

indignum, si posset honores dare qui gerere non posset. Facturus consules doceat, accepturisque amplissimum honorem persuadeat scire se quid sit quod dabit: sic fit ut illi quoque sciant quid acceperint.

- 78 Quo iustius senatus ut susciperes quartum consulatum et 5
rogavit et iussit. Imperii hoc verbum, non adulationis esse obsequio tuo crede, quod non alia in re magis aut senatus exigere a te aut tu praestare senatui debes. Ut enim ceterorum hominum ita principum, illorum etiam qui dii sibi videntur, aevum omne et breve et fragile est. Itaque optimum quemque niti et 10
contendere decet ut post se quoque rei publicae prosit, moderationis scilicet iustitiaeque monumentis, quae plurima statuere consul potest. Haec nempe intentio tua ut libertatem revoces ac reducas. Quem ergo honorem magis amare, quod nomen usurpare saepius debes quam quod primum invenit recuperata libertas? 15
Non est minus civile et principem esse pariter et consulem quam tantum consulem. Habes etiam rationem verecundiae collegarum tuorum, collegarum inquam: ita enim et ipse loqueris et nos loqui vis. Onerosa erit modestiae illorum tertii consulatus sui recordatio, donec te saepius consulem videant. Neque enim potest 20
non nimium esse privatis quod principi satis est. Adnuas, Caesar, optantibus, quibusque apud deos adesse consuesti, quorum
79 potes ipse votorum compotes facias. Tibi fortasse sufficiat tertius consulatus: sed nobis tanto minus sufficit. Ille nos instituit et induxit ut te iterum iterumque consulem habere cupiamus. 25
Remissius istud contenderemus, si adhuc non sciremus qualis esses futurus. Tolerabilius fuit experimentum tui nobis quam usum negari. Dabiturne rursus videre consulem illum? Audiet, reddet quas proxime voces, praestabitque gaudium quantum ipse percipiet? Praesidebit laetitiae publicae, auctor 30
eius et causa, temptabitque adfectus nostros, ut solet, cohibere, nec poterit? pietati senatus cum modestia principis felix speciosumque certamen, seu fuerit victa seu vicerit. Equidem incognitam quandam proximamque maiorem praesumo laetitiam. Quis enim est tam inbecillo ingenio, qui non tanto meliorem 35
consulem speret quanto saepius fuerit? Alius labores, si non continuo se desidiae ac voluptati dedisset, otio tamen et quiete recreasset: hic consularibus curis exsolutus, principales re-

sumpsit, tam diligens temperamenti ut nec consulis officium princeps nec principis consul adpeteret. Videmus ut provinciarum desideris, ut singularum etiam civitatum precibus occurrat. Nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora: adeunt statim, dimittuntur statim; tandemque principis fores exclusa legationum turba non obsidet. Quid? in omnibus cognitionibus quam mitis severitas, quam non dissoluta clementia! Non locupletando fisco sedes, nec aliud tibi sententiae tuae pretium quam bene iudicasse. Stant ante te litigatorum res non de fortunis suis, sed de tua existimatione solliciti, nec tam verentur quid de causa sua quam quid de moribus sentias. O vere principis atque etiam consulis, reconciliare aemulas civitates, tumentesque populos non imperio magis quam ratione conpescere; intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumque reddere quidquid fieri non oportuerit; postremo velocissimi sideris more omnia invisere, omnia audire, et undecumque invocatum statim, velut numen, adesse et adistere! Talia esse crediderim quae ipse mundi parens temperat nutu, si quando oculos demisit in terras et fata mortalium in ter divina opera numerare dignatus est: qua nunc parte liber solutusque, tantum caelo vacat, postquam te dedit, qui erga omne hominum genus vice sua fungereris. Fungeris enim sufficisque mandanti, cum tibi dies omnis summa cum utilitate nostra, summa cum tua laude condatur.

Quodsi quando cum influentibus negotiis paria fecisti, instar refectionis existimas mutationem laboris. Quae enim remissio tibi nisi lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare immensa montium iuga et horrentibus scopulis gradum inferre, nullius manu, nullius vestigio adiutum, atque inter haec pia mente adire lucos et occursare numinibus? Olim haec experientia iuventutis, haec voluptas erat, his artibus futuri duces inuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu; nec mediocre pacis decus habebatur summo campis inruptio ferarum et obsidione quadam liberatus agrestium labor. Usurpabant gloriam istam illi quoque principes qui obire non poterant: usurpabant autem ita ut domitas fractasque claustris feras ac deinde in ipsorum quidam ludibrium emissas mentita sagacitate colligerent. Huic

par capiendi quaerendique sudor summusque et idem gratissimus labor invenire. Enimvero, si quando placuit idem corporis robur in maria proferre, non ille fluitantia vela aut oculis sequitur aut manibus, sed nunc gubernaculis adsidet, nunc cum valentissimo quoque sodalium certat frangere fluctus, domitare ventos reluctantes remisque transsilire obstantia freta:

82 quantum dissimilis illi qui non Albani lacus otium Baianique torporem et silentium ferre, non pulsum saltem fragoremque remorum perpeti poterat quin ad singulos ictus turpi formidine horresceret! Itaque procul ab omni sono inconcussus ipse et 10 inmotus, religato revinctoque navigio, non secus ac piaculum aliquod trahebatur. Foeda facies, cum populi Romani imperator alienum cursum alienumque rectorem, velut capta nave, sequeretur. Nec deformitate ista saltem flumina carebant; atque etiam Danubius ac Rhenus tantum illud nostri dedecoris 15 vehere gaudebant, non minore cum pudore imperii, quod haec Romanae aquilae, Romana signa, Romana denique ripa, quam quod hostium prospectaret, hostium, quibus moris est eadem illa nunc rigentia gelu flumina aut campis superfusa nunc liquida ac deferentia lustrare navigiis nandoque superare. Nec vero 20 laudaverim per se magno opere duritiam corporis ac lacertorum: sed si his validior toto corpore animus imperitet, quem non fortunae indulgentia molliat, non copiae principales ad segnitiam luxumque detorqueant, tunc ego, seu montibus seu mari exerceatur, et laetum opere corpus et crescentia laboribus membra mirabor. Video enim iam inde antiquitus maritos dearum ac deorum liberos .... nec dignitate nuptiarum magis quam his artibus inclaruisse. Simul cogito, cum sint ista ludus et avocamentum huius, ... illae seriae et intentae, et a quibus se in tale otium recipit. Voluptates sunt enim, voluptates, 30 quibus optime de cuiusque gravitate sanctitate temperantia creditur. Nam quis adeo dissolutus cuius non occupationibus aliqua species severitatis insideat? Otio prodimur. An non plerique principes hoc idem tempus in aleam stupra luxum conferebant, cum seriarum laxamenta curarum vitiorum contem-

83 tione supplerent? Habet hoc primum magna fortuna quod nihil tectum, nihil occultum esse patitur: principum vero non modo domos sed cubicula ipsa intimosque secessus recludit omnia-

que arcana noscenda famae proponit atque explicat. Sed tibi, Caesar, nihil accommodatius fuerit ad gloriam quam penitus inspicere. Sunt quidem praeclara quae in publicum proferas, sed non minora ea quae limine tenes. Est magnificum quod te ab
 5 omni contagione vitiorum reprimis ac revocas, sed magnificentius quod tuos. Quanto enim magis arduum est alios praestare quam se, tanto laudabilius quod, cum ipse sis optimus, omnes circa te similes tui effecisti. Multis inlustribus dedecori fuit aut inconsultius uxor adsumpta aut retenta patientius: ita
 10 foris claros domestica destruebat infamia, et ne maximi cives haberentur hoc efficiebat quod mariti minores erant. Tibi uxor in decus et gloriam cedit. Quid enim illa sanctius? quid antiquius? Nonne, si pontifici maximo eligenda sit coniunx, aut hanc aut similem (ubi est autem similis?) elegerit? Quam illa
 15 nihil sibi ex fortuna tua nisi gaudium vindicat! quam constanter non potentiam tuam, sed ipsum te reveretur! Idem estis invicem quod fuistis, probati ex aequo, nihilque vobis felicitas addidit nisi quod scire coepistis quam bene uterque vestrum felicitatem ferat. Eadem quam modica cultu! quam parca
 20 comitatu! quam civilis incessu! Mariti hoc opus, qui ita inbuit, ita instituit: nam uxori sufficit obsequii gloria. An, cum videat quam te nullus terror, nulla comitetur ambitio, non et ipsa cum silentio incedat ingredientemque pedibus maritum, in quantum patitur sexus, imitetur? Decuerit hoc illam, etiamsi
 25 diversa tu facias. Sub hac vero modestia viri quantam debet verecundiam uxor marito, femina sibi! Soror autem tua ut se
 30 sororem esse meminit! ut in illa tua simplicitas, tua veritas, tuus candor agnoscitur! ut, si quis eam uxori tuae conferat, dubitare cogatur utrum sit efficacius ad recte vivendum bene institui an feliciter nasci. Nihil est tam pronum ad similitudines quam aemulatio, in feminis praesertim: ea porro maxime nascitur ex coniunctione, alitur aequalitate, exardescit invidia, cuius sibi est odium. Quo quidem admirabilius existimandum est quod mulieribus duabus in una domo parique fortuna nul-
 35 lum certamen, nulla contentio est. Suspiciunt invicem, invicem cedunt; cumque te utraque effusissime diligit, nihil sua putant interesse utram tu magis ames. Idem utrique propositum, idem tenor vitae, nihilque ex quo sentias duas esse. Te

enim imitari, te subsequi student. Ideo utraque mores eosdem, quia utraque tuos habet. Inde moderatio, inde etiam perpetua securitas. Neque enim umquam periclitabuntur esse privatae quae non desierunt. Obtulerat illis senatus cognomen Augustarum, quod certatim deprecatae sunt, quam diu appellationem patris patriae tu recusasses, seu quod plus esse in eo iudicabant, si uxor et soror tua quam si Augustae dicerentur. Sed quaecumque illis ratio tantam modestiam suasit, hoc magis dignae sunt quae in animis nostris et sint et habeantur augustae, quia non vocantur. Quid enim laudabilius feminis quam si verum honorem non in splendore titulorum sed in iudiciis hominum reponant, magnisque nominibus pares se faciant, et dum recusant?

- 85 Iam etiam in privatorum animis exoleverat priscum mortali-
um bonum, amicitia, cuius in locum migraverant adsentatio-¹⁵
nes, blanditiae, et peior odio amoris simulatio. Etenim in prin-
cipum domo nomen tantum amicitiae, inane scilicet inrisumque,
remanebat. Nam quae poterat esse inter eos amicitia, quo-
rum sibi alii domini, alii servi videbantur? Tu hanc pulsam et
errantem reduxisti: habes amicos, quia amicus ipse es. Neque ²⁰
enim ut alia subiectis ita amor imperatur, neque est ullus ad-
fectus tam erectus et liber et dominationis inpatiens, nec qui
magis vices exigit. Potest fortasse princeps inique, potest ta-
men odio esse non nullis, etiamsi ipse non oderit: amari, nisi
ipse amet, non potest. Diligis ergo, cum diligaris, et in eo ²⁵
quod utrumque honestissimum est tota gloria tua est; qui supe-
rior factus descendis in omnia familiaritatis officia et in ami-
cum ex imperatore submitteris; immo tunc maxime imperator,
cum amicum agis. Etenim cum plurimis amicitii fortuna prin-
cipum indigeat, praecipuum est principis opus amicos parare. ³⁰
Placeat tibi semper haec secta, et cum alias virtutes tuas tum
hanc constantissime teneas, nec umquam persuadeatur humile
esse principi, nisi odisse. Iucundissimum est in rebus huma-
nis amari, sed non minus amare. Quorum utroque ita frueris
ut, cum ipse ardentissime diligas, adhuc tamen ardentius dili- ³⁴
garis: primum, quia facilius est, unum amare quam multos;
deinde, quia tibi amicos tuos obligandi adest facultas tanta ut
86 nemo te possit nisi ingratus non magis amare. Operae pretium

est referre quod tormentum tibi iniunxeris, ne quid amico negares. Dimisisti optimum virum tibi que carissimum, invitus et tristis, et quasi retinere non posses. Quantum amares eum desiderio expertus es, distractus separatusque, dum cedis et 5 vinceris. Ita, quod fando inauditum, cum princeps et principis amicus diversa velletis, id potius factum est quod amicus volebat. O rem memoriae litterisque mandandam! praefectum praetorio non ex ingentibus se, sed e subtrahentibus legere, eundemque otio quod pertinaciter amet reddere, cumque sis 10 ipse distentus imperii curis, non quietis gloria cuiquam invidere. Intellegimus, Caesar, quantum tibi pro laboriosa ista statione et exercita debeamus, cum otium a te, tamquam res optima, et petatur et detur. Quam ego audio confusionem tuam fuisse, cum digredientem prosequeris! Prosecutus enim, 15 nec temperasti tibi quo minus exeunti in litore amplexus osculum ferres. Stetit Caesar in illa amicitiae specula, stetit precatusque est prona maria celeremque, si tamen ipse voluisset, recursum, nec sustinuit recedentem non etiam atque etiam votis lacrimis sequi. Nam de liberalitate taceo. Quibus enim 20 neribus aequari haec cura principis, haec patientia potest, qua meruisti ut ille sibi nimium fortis ac prope durus videretur? Nec dubito quin agitaverit secum an gubernacula retorqueret, et fecisset, nisi quod paene ipso contubernio principis felicius iucundiusque est desiderare principem desiderantem. Et ille 25 quidem ut maximo fructu suscepti ita maiore depositi officii gloria fruitur, tu autem facilitate ista consecutus es ne quem retinere videaris invitum. Civile hoc erat et parenti publico 87 convenientissimum, nihil cogere, semperque meminisse nullam tantam potestatem cuiquam dari posse ut non sit gravior 30 potestate libertas. Dignus es, Caesar, qui officia mandes deponere optantibus; qui petentibus vacationem invitus quidem, sed tamen tribuas; qui ab amicis orantibus requiem non te relinqui putes; qui semper invenias et quos ex otio revoces et quos otio reddas. Vos quoque, quos parens noster familiariter 35 inspicere dignatur, fovete iudicium eius quod de vobis habet: hic vester labor est. Princeps enim, cum in uno probavit amare se scire, vacat culpa, si alios minus amat. Ipsum quidem quis mediocriter diligit, cum leges amandi non det sed

accipiat? Hic praesens, ille mavult absens amari: uterque ametur ut mavult; nemo in taedium praesentia, nemo in oblivionem absentia veniat. Tenet quisque locum quem semel meruit: faciliusque est ut oculis eius vultus absentis quam ut animo caritas excidat.

88 Plerique principes, cum essent civium domini, libertorum erant servi: horum consiliis, horum nutu regebantur, per hos audiebant, per hos loquebantur, per hos praeturae etiam et sacerdotia et consulatus, immo et ab his petebantur. Tu libertis tuis summum quidem honorem, sed tamquam libertis habes, abundeque sufficere iis credis, si probi et frugi existimentur. Scis enim praecipuum esse indicium non magni principis magnos libertos. Ac primum neminem in usu habes nisi aut tibi aut patri tuo aut optimo cuique principum dilectum, statimque hos ipsos; cotidie deinde ita formas ut se non tua fortuna, sed 15 sua metiantur: et tanto magis digni quibus honor omnis praestetur a nobis, quia non est necesse. Iustisne de causis senatus populusque Romanus optimi tibi cognomen adiecit? Paratum id quidem et in medio positum, novum tamen. Scias neminem ante meruisse, quod non erat excogitandum, si quis 20 meruisset. An satius fuit felicem vocare? quod non moribus sed fortunae datum est: satius magnum? cui plus invidiae quam pulchritudinis inest. Adoptavit te optimus princeps in suum, senatus in optimi nomen. Hoc tibi tam proprium quam paternum; nec magis distincte definiteque designat qui Traianum 25 quam qui optimum appellat, ut olim frugalitate Pisones, sapientia Laelii, pietate Metelli monstrabantur. Quae simul omnia uno isto nomine continentur. Nec videri potest optimus nisi qui est omnibus optimis in sua cuiusque laude praestantior. Merito tibi ergo post ceteras appellationes haec est addita, ut 30 maior. Minus est enim imperatorem et Caesarem et Augustum quam omnibus imperatoribus et Caesaribus et Augustis esse meliorem. Ideoque ille parens hominum deorumque optimi prius, deinde maximi nomine colitur. Quo praeclarior laus tua, quem non minus constat optimum esse quam maximum. Adse- 35 cutus es nomen quod ad alium transire non possit, nisi ut appareat in bono principe alienum, in malo falsum, quod licet omnes postea usurpent, semper tamen agnoscetur ut tuum.

Etenim ut nomine Augusti admonemur eius cui primum dictum est, ita haec optimi appellatio numquam memoriae hominum sine te recurreret, quotiensque posterī nostri optimum aliquem vocare cogentur, totiens recordabuntur quis meruerit
5 vocari.

Quanto nunc, dive Nerva, gaudio frueris, cum vides et
esse optimum et dici quem tamquam optimum elegisti! quam
laetum tibi quod comparatus filio tuo vinceris! Neque enim
alio magis adprobatur animi tui magnitudo quam quod optimum
10 ipse non timuisti eligere meliorem. Sed et tu, pater Traiane,
(nam tu quoque, si non sidera, proximam tamen sideribus
obtines sedem) quantam percipis voluptatem, cum illum tri-
bunum, illum militem tuum, tantum imperatorem, tantum prin-
cipem cernis, cumque eo qui adoptavit amicissime contendis
15 pulchrius fuerit genuisse talem an elegisse! Macte uterque
ingenti in rem publicam merito, cui hoc tantum boni contuli-
stis! Licet alteri vestrum filii virtus triumphalia, caelum alteri
dederit, non minor tamen vestra laus, quod ista per filium
quam si ipsi meruissetis.

20 Scio, patres conscripti, cum ceteros cives tum praecipue
consules oportere sic adfici ut se publice magis quam priva-
tim obligatos putent. Ut enim malos principes rectius pulchri-
usque est ex communibus iniuriis odisse quam propriis, ita
boni speciosius amantur ob ea quae generi humano quam quae
25 hominibus praestant. Quia tamen in consuetudinem vertit ut
consules, publica gratiarum actione perlata, suo quoque no-
mine quantum debeant principi profiteantur, concedite me non
pro me magis munere isto quam pro collega meo Cornuto
Tertullo, clarissimo viro, fungi. Cur enim non pro illo quo-
30 que gratias agam, pro quo non minus debeo? praesertim cum
indulgentissimus imperator in concordia nostra ea praestiterit
ambobus quae si tantum in alterum contulisset, ambos tamen
aequaliter obligasset. Utrumque nostrum ille optimi cuiusque
spoliator et carnifex stragibus amicorum et in proximum iacto
35 fulmine adflaverat. Isdem enim amicis gloriabamur, eosdem
amissos lugebamus, ac sicut *nunc* spes gaudiumque, ita tunc
communis nobis dolor et metus erat. Habuerat hunc honorem
periculis nostris divus Nerva ut nos, etsi minus ut bonos,

promovere vellet, quia mutati saeculi signum et hoc esset, quod florerent quorum praecipuum votum ante fuerat ut memo-
 91 riae principis elaberentur. Nondum biennium compleveramus in officio laboriosissimo et maximo, cum tu nobis, optime principum, fortissime imperatorum, consulatum obtulisti, ut ad summum honorem gloria celeritatis accederet. Tantum inter te et illos principes interest qui beneficiis suis commendationem ex difficultate captabant, gratioresque accipientibus honores arbitrabantur, si prius illos desperatio et taedium et similis repulsae mora in notam quandam pudoremque vertissent. Obstat 10 verecundia quo minus percenseamus quo utrumque nostrum testimonio ornaris, ut amore recti, amore rei publicae priscis illis consulibus aequaveris. Merito nec ne, neutram in partem decernere audeamus, quia nec fas est adfirmationi tuae derogare et onerosum confiteri vera esse quae de nobis, praeser- 15 tim tam magnifica, dixisti. Tu tamen dignus es qui eos consules facias de quibus ista possis praedicare. Tribuas veniam, quod inter haec beneficia tua gratissimum est nobis quod nos rursus collegas esse voluisti. Ita caritas mutua, ita congruens tenor vitae, ita una eademque ratio propositi postulabat, cuius ea 20 vis ut morum similitudo concordiae nostrae gloriae minuatur, ac perinde sit mirum, si alter nostrum a collega, ac si a se ipse dissentiat. Non ergo temporarium et subitum est quod uterque collegae consulatu tamquam iterum suo gaudet; nisi quod tamen qui rursus consules fiunt bis quidem, sed temporibus di- 25 versis obligantur, nos duos consulatus accipimus simul, simul gerimus, alterque in altero consul, sed iterum et pariter sumus. Illud vero quam insigne, quod nobis praefectis aerario 92 consulatum ante quam successorem dedisti! Aucta est dignitas dignitate, nec continuatus tantum sed geminatus est honor finem 30 que potestatis alterius, tamquam parum esset excipere, praevenit. Tanta tibi integritatis nostrae fiducia fuit ut non dubitares te salva diligentiae tuae ratione facturum, si nos post maximum officium privatos esse non sineres. Quid, quod eundem in annum consulatum nostrum contulisti? Ergo non alia nos 35 pagina quam te consulem accipiet, et nostra quoque nomina addentur fastis quibus ipse praescriberis. Tu comitiis nostris praesidere, tu nobis sanctissimum illud carmen praeire dignatus es,

tuo iudicio consules facti, tua voce renuntiati sumus, ut idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator existeres. Nam quod ei *nos* potissimum mensi attribuisti quem tuus natalis exornat, quam pulchrum nobis! quibus edicto, quibus spectaculo celebrare continget diem illum triplici gaudio laetum, qui principem abstulit pessimum, dedit optimum, meliorem optimo genuit. Nos sub oculis tuis angustior solito currus accipiet, nos inter secunda omina et vota certantia quae praesenti tibi conferentur vehemur alacres et incerti ex utra
 10 parte maior auribus nostris accadat clamor. Super omnia ta- 93
 men praedicandum videtur quod pateris consules esse quos fecisti: quippe nullum periculum, nullus ex principe metus consulares animos debilitat et frangit, nihil invitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet manebitque honori vene-
 15 ratio sua, nec securitatem auctoritate perdemus. Ac si quid forte ex consulatus fastigio fuerit diminutum, nostra haec erit culpa, non saeculi. Licet enim, quantum ad principem, licet tales consules agere quales ante principes erant. Ullanne tibi pro beneficiis referre gratiam parem possumus? nisi tantum
 20 illam ut semper nos meminerimus consules fuisse et consules tuos, ea sentiamus, ea censeamus quae consularibus digna sunt, ita versemur in re publica ut credamus esse rem publicam, non consilium nostrum, non operam subtrahamus, nec deiunctos nos et quasi dimissos consulatu, sed quasi adstri-
 25 ctos et devinctos putemus, eundemque locum laboris et curae quem reverentiae dignitatisque teneamus.

In fine orationis praesides custodesque imperii deos ego 94
 consul pro rebus humanis, ac te praecipue, Capitoline Iuppiter, precor ut beneficiis tuis faveas tantisque muneribus addas
 30 perpetuitatem. Audisti quae malo principi precabamur, exaudi quae pro dissimillimo optamus. Non te distringimus votis. Non enim pacem, non concordiam, non securitatem, non opes oramus, non honores: simplex cunctaque ista complexum omnium votum est, salus principis. Nec vero nova tibi iniungimus. Tu
 35 enim iam tunc illum in tutelam recepisti, cum praedonis avidi-
 dissimi faucibus eripuisti. Neque enim sine auxilio tuo, cum altissima quaeque quaterentur, hic qui omnibus excelsior erat, inconcussus stetit. Praeteritus est a pessimo principe qui prae-

teriri ab optimo non potuit. Tu clara iudicii tui signa misisti, cum proficiscenti ad exercitum tuo nomine, tuo honore cessisti. Tu voce imperatoris quid sentire locutus, filium illi, nobis parentem, tibi pontificem maximum elegisti. Quo maiore fiducia isdem illis votis quae ipse pro se nuncupari iubet oro 5 et obtestor, si bene rem publicam, si ex utilitate omnium regit, primum ut illum nepotibus nostris ac pronepotibus serves, deinde ut quandoque successorem ei tribuas quem genuerit, quem formaverit, similemque fecerit adoptato, aut si hoc fato negatur, in consilio sis eligenti, monstres aliquem quem ado- 10 ptari in Capitolio deceat.

- 95 Vobis, patres conscripti, quantum debeam publicis etiam monumentis continetur. Vos mihi in tribunatu quietis, in praetura modestiae, vos in istis officiis etiam quae e studiis nostris circa tuendos socios iniunxeratis cuncti constantiae antiquissimum 15 testimonium perhibuistis. Vos proxime destinationem consulatus mei his adclamationibus adprobavistis ut intellegam etiam atque etiam enitendum mihi ut hunc consensum vestrum conplectar et teneam et in dies augeam. Etenim memini tunc verissime iudicari meruerit quis honorem nec ne, cum adeptus 20 est. Vos modo favete huic proposito et credite, si cursu quodam proventus ab illo insidiosissimo principe ante quam profiteretur odium honorum, postquam professus est, substiti, et cum viderem quae ad honores compendia paterent, longius iter malui; si malis temporibus inter maestos et paventes, bonis in- 25 ter securos gaudentesque numeror; si denique in tantum diligo optimum principem in quantum invisus pessimo fui. Ego reverentiae vestrae sic semper inserviam, non ut me consulem et mox consularem, sed ut candidatum consulatus putem.
-

INDEX NOMINUM.

A.

- \bascantus, L. Satrius *ad T* 11.
 \chaicus, L. Mummius VIII, 6, 2.
 \chilles V, 6, 43.
 \cilianus II, 16. Minicius I, 14, 3 sqq.
 Acilius III, 14. P. Acilius I, 14, 6.
     Acilius Rufus V, 20, 6. VI, 13, 5.
 Acutius Nerva II, 12, 2.
 Aeneas V, 6, 43.
 Aeschines I, 20, 4. II, 3, 10. III, 5, 1. VIII, 26, 9 sqq.
 Afer, Domitius II, 14, 10. 12. VIII, 18, 5, 7.
 Afranius Dexter V, 13, 4. VIII, 14, 12.
 Africanus, Julius VII, 6, 11. 12. *Scipiones Africani* VIII, 6, 2.
 Albinus VI, 10. Luceius III, 9, 7. III, 9, 13.
 Ammius Flaccus VIII, 13, 13.
 Anicius Maximus *ad T* 112.
 Annaeus Seneca V, 3, 5.
 Annianus II, 16.
 Annius Bassus VII, 31, 5. Severus III, 6. V, 1. Annia *ad T* 65.
 Anteia VIII, 13, 4 sqq.
 Antoninus, Arrius III, 3; 18; 27, 5. V, 15.
 Antonia Harmeris *ad T* 5. Maximilla *ad T* 5. M. Antonius V, 20, 5.
 Aper, Fabius V, 13, 5. C. Valerius *ad T* 104.
 Apollinaris, Domitius II, 9. V, 6. VIII, 13, 13.
 L. Appius Maximus *ad T* 58.
 Appuleius *ad T* 74.
 Aquila, P. Attius *ad T* 106. 107.
 Aratus V, 6, 43.
 Archippus, Flavius *ad T* 58. 59. 60.
 Aristo, Titius I, 22. V, 3. VIII, 14. Claudius Ariston VI, 31, 3.
 Aristophanes I, 20, 19.
 Armenius Brocchus *ad T* 65. 66.
 Arrianns I, 2. II, 11; 12. VI, 2. VIII, 21. Maturus III, 2. III, 8; 12.
 Arrionilla I, 5, 5.
 Arrius Antoninus III, 18. V, 15. Arria III, 11, 3; 16. VI, 24, 5. VIII, 13, 3 sqq.
 Artemidorus III, 11.
 Artemisius, Popilius VIII, 28, 2.
 Arulenus Rusticus I, 5, 2. 5; 14, 2.
 Asclepiades *ad T* 81.
 Asinius Bassus III, 15, 6. Gallus III, 17. VII, 4, 4. 6. Polio V, 3, 5. Rufus III, 15.
 Astraeus, Valerius *ad T* 104.
 Asudius Curianus V, 1.
 Athenodorus VII, 27, 7.
 Atilius, Crescens I, 9, 8. II, 14, 2. VI, 8. Scaurus VI, 25.
 Atrius VIII, 35.
 Atticinus, Montanus VI, 22.
 Atticus, Iulius I, 12, 10.
 Attius V, 3, 6. Clemens I, 10. III, 2. Sura *ad T* 12. P. Attius Aquila *ad T* 106. 107. Attia Viriola VI, 33, 2.
 Aufidius Bassus III, 5, 6.
 Augurinus, Sentius III, 27. VIII, 8.
 Augustus V, 3, 5. VIII, 8, 6. *ad T* 65. 79. 80. 84. P. 11. 88.
 Avidius Nigrinus *ad T* 65. 66. Quinctus VI, 29, 1. VIII, 13, 15.

Avitus II, 6. Iulius V, 21, 3 sqq. Iunius VIII, 23. Octavius VIII, 33, 9. Aurelia II, 20, 10. 11.

B.

Baebius Hispanus I, 24. Macer III, 5. III, 9, 16; 12, 4. Massa III, 4, 4. VI, 29, 7. VII, 33. Probus III, 9. Bassus, Annius VII, 31, 5. Asinius III, 16, 6. Aufidius III, 5, 6. Gabius *ad T* 21. 22. 86. Iulius III, 9. V, 20, 1. VI, 29, 10 *ad T* 56. 57. Pomponius III, 23. Blaesus, Velleius II, 20, 7. 8. Brocchus, Armenius *ad T* 65. 66. Bruttianus, Lustricus VI, 22. Brutus I, 17, 3. P. 55. M. Brutus *orator* V, 3, 5.

C.

C. Caecilius III, 17, 1. Caecilius Celer I, 5, 8. Classicus III, 4; 9. VI, 29, 8. Strabo III, 12, 4. Caecina Paetus III, 16, 3. Caelianus, Sempronius *ad T* 30. Caelius I, 20, 4. Clemens *ad T* 51. Caepio Hispanus III, 9, 16. Caesar, C. Iulius I, 20, 4. III, 12, 2. Tiberius V, 3, 5. Caesennius Silvanus III, 8, 1. P. Caesius Phosphorus *ad T* 11. Calestrius Tiro I, 12. VII, 16. Callidromus *ad T* 74. Callimachus III, 3, 4. Calpurnius Fabatus V, 11. Macer V, 18 *ad T* 42. 61. 62. 77. Piso V, 17. Claudina Hispanula III, 19. VI, 4. 7. VII, 5. Calvina II, 4. Calvisius I, 12, 12. II, 20. III, 1. V, 7. VIII, 2. VIII, 6. Rufus III, 19. C. Calvisius III, 4. C. Calvus I, 2, 2; 16, 5. III, 27, 4. V, 3, 5. P. Servilius Calvus *ad T* 56. 57. Camerinus I, 5, 3. Camillus P. 13. 55. Camilliana villa VI, 30.

Candidus, Iulius V, 20, 5.

Caninius, Rufus I, 3. III, 7. II, 8. VI, 21. VII, 18. VIII, 4. VIII, 33.

Capito, Claudius VI, 13, 2. Titinius I, 17. V, 8. VIII, 12.

Carus, Metius I, 5, 3. VII, 19, 5. 27, 14.

Cassius I, 17, 3. C. Cassius VII, 24, 8. Casta III, 9, 29. 34.

Catilius Severus I, 22. III, 12.

Catius Lepidus III, 7. Fronto II, 11, 3. 18. VI, 13, 2. Titus Catius III, 28, 1.

Cato I, 17, 3; 20, 4. III, 12; 21, 5. III, 7, 5; 27, 4.

Catullus I, 16, 5. III, 14, 5; 27, 4. Messalinus III, 22, 5.

Q. Catulus V, 3, 5.

Celer III, 11, 10. VII, 17. Caecilus I, 5, 8. Nonius VI, 32.

Celerina, Pompeia I, 4.

Celsus, Iuventius VI, 5.

Cerialis II, 19. Tuccius II, 11, 9. Velius III, 21.

Certus Publicius VIII, 13, 13 sqq.

Chrysippus *ad T* 11.

Cicero, M. Tullius I, 2, 4; 5, 12; 20, 4. III, 15, 1. III, 8, 4. V, 3, 5. VII, 4, 3. 6; 17, 13. VIII, 2, 2; 26, 8. pro Cluentio I, 20, 8. pro Murena I, 20, 7. in Verrem I, 20, 10. Clarius VIII, 28, 5.

Clarus, Erucius II, 9, 4. Septicius I, 15.

Classicus, Caecilus III, 4; 9. VI, 29, 8.

Claudius Ariston VI, 31, 3. Caesar I, 13, 3. III, 16, 7. 9 *ad T* 70. 71. P. 11. Capito VI, 13, 2. Enmolpus *ad T* 81. Fuscus III, 9, 18. Marcellinus II, 11, 15. Pollio VII, 31. Polyaeus *ad T* 70. Restitutus III, 9, 16.

Clemens, Attius I, 10. III, 2. Caecilius *ad T* 51.

Cluvius VIII, 19, 5.

Cocceianus Dion *ad T* 81. 82.

Collega, Pompeius II, 11, 20, 22.

Colonus VIII, 9.

Corellius Rufus I, 12. III, 17. V, 1, 5. VII, 11, 3; 31, 4. VIII, 13, 6. Corellia III, 17. VII, 11; 14. Hispulla III, 3.

Cornelianus VI, 31.

Cornelius Minicianus III, 9. III, 11. VII, 22. Nepos III, 28, 1. V, 3, 6. Priscus III, 21. V, 20, 7. Tacitus I, 6; 20. II, 1, 6; 11, 2. 17. III, 15, 1. VIII, 23. Titianus I, 17. Ursus III, 9. Cornelia III, 11.

Cornutus Tertullus II, 11, 19 sqq.; 12, 2. III, 17, 9. V, 14. VII, 21; 31. VIII, 13, 15. 16. P. 90.

Cottius II, 7. Cottia III, 10.

Crassus I, 5, 3.

Crematius Ruso VI, 23.

Crescens, Atilius VI, 8.

Crispus, Metilius VI, 25, 2. Passienus VII, 6, 11.

Curianus, Asudius V, 1.

Curius Severus III, 18.

Curtilius Mancina VIII, 18, 4.

Curtius Rufus VII, 27, 2 sqq.

D.

Decebalus *ad T* 74.

Demosthenes I, 2, 2; 20, 4. II, 3, 10. III, 5, 1; 7, 6. VII, 30, 4. VIII, 23, 5; 26, 8 sqq.

Dexter, Afranius V, 13, 4. VIII, 14, 12.

Diomedes V, 2, 2.

Dion Cocceianus *ad T* 81, 82.

Dionysius *ad T* 74. C. Valerius *ad T* 104.

Domitianus I, 5, 1. 5. 14; 12, 6. III, 9, 31. 33. III, 9, 2; 11. VII, 27, 14. VIII, 13, 2 *ad T* 58. 60. 65. 72 P. 11.

Domitius Afer II, 14, 10. VIII, 18, 5. 7. Apollinaris V, 6. VIII, 13, 13.

Lucanus VIII, 18, 4. Tullus VIII, 18.

Drusus Nero III, 5, 4.

E.

Egnatius Marcellinus III, 12.

Encolpius VIII, 1, 2.

Ennius V, 3, 6.

Epigonus *ad T* 11.

Epimachus *ad T* 84.

Erucius I, 16. Clarus II, 9, 4. Sextus Erucius II, 9.

Eumolpus, Claudius *ad T* 81.

Euphrates I, 10.

Eupolis I, 20, 17.

Eurythmus VI, 31, 8 sqq.

F.

Fabatus, Calpurnius III, 1. V, 11. VI, 12; 30. VII, 11; 16; 23; 32. VIII, 10.

Fabius Aper V, 13, 5. Hispanus III, 9, 12 sqq. Iustus I, 5, 8; 11. Maximinus VIII, 13, 13. Valens III, 24.

Fabricius P. 13. Veiento VIII, 13, 13.

Fadius Rufinus VIII, 23, 4.

Falco VII, 22. VIII, 15. Pompeius I, 23. III, 27.

C. Fannius V, 5. Fannia III, 11, 3; 16, 2. VII, 19. VIII, 13, 3 sqq.

Ferox VII, 13. Iulius II, 11, 5 *ad T* 87.

Festus, Valerius III, 7, 12.

Firminus, Hostilius II, 11, 23; 12.

Firmus, Romatius I, 19. III, 29. Satorius III, 15, 3.

Flaccus, Ammius VIII, 13, 13. Calpurnius V, 2.

Flavius Archippus *ad T* 58. 59. 81. Marcianus II, 11.

Fonteius Magnus V, 20, 4.

Frontinus, Iulius III, 8, 3. V, 1, 5. VIII, 19.

Fronto, Catus II, 11, 3. 18. III, 9, 15. VI, 13, 2.

Frugi, Libo III, 9, 33.

Fundanus III, 15. V, 16, 1. VI, 6. Minutius I, 9.

Furia Prima *ad T* 60.

Fuscus VII, 9. VIII, 36; 40. Clau-

dus III, 9, 18. Salinator VI, 11; Hostilius Firminus II, 11, 23.
26 *ad T* 87. Hyperides I, 20, 4.

G.

Gabius Bassus *ad T* 21. 22. 86.
Gaetulicus V, 3, 5.
Galba II, 20, 2.
Galitta VI, 31, 4.
Gallus I, 7, 4. II, 17. VIII, 20. Asi-
nius III, 17. VII, 4, 3. 6. Pom-
ponia Galla V, 1.
Gemellinus Viridius *ad T* 27. 28. 84.
C. Geminus I, 12, 9.
Geminus VII, 1; 24. VIII, 5; 22.
VIII, 11; 30. Rosianus *ad T* 26.
Genialis VIII, 13.
Genitor, Iulius III, 3, 5 sqq. VII, 30.
VIII, 17.
Gracchi I, 20, 4.
Gratilla, Pomponia III, 11, 3. V, 1,
1. 8.

H.

Harmeris, Antonia *ad T* 5.
Harpocras *ad T* 5. 6. 7. 10.
Hedia *ad T* 5.
Helvidius III, 11, 3. VII, 19, 3. 5;
30, 4. VIII, 13. Helvidiae III, 21.
Herennius Polio III, 9, 14. Senecio
I, 5, 3. III, 7, 5; 11, 12. VII, 33.
Severus III, 28.
Hermes VII, 11.
Herodes III, 3, 4.
Hispanus VI, 25. Baebius I, 24. Fa-
bius III, 9, 12 sqq.
Hispo Caepio III, 9, 16.
Hispulla I, 12, 9. 10. VIII, 11. Cal-
purnia III, 19. Corellia III, 3.
Homerus I, 7, 1. 5; 20, 22. II, 14,
2. III, 9, 28. III, 3, 3. V, 6, 43;
19, 2; 20, 8. VIII, 4, 4. VIII, 13,
20; 26, 6.
Homullus, Titius III, 9, 15. V, 20,
6. VI, 19, 6.
Honoratus, Vitellius II, 11, 8.
Horatius VIII, 22, 2.
Q. Hortensius V, 3, 5.

I.

Iavolenus Priscus VI, 15.
Isaeus II, 3.
Isocrates VI, 29, 6.
Italicus, Silius III, 7.
Iulianus, Pompeius I, 10, 8.
Iulius Africanus VII, 6, 11. Avitus
V, 21, 3 sqq. Atticus I, 12, 10.
Bassus III, 9. V, 20, 1. VI, 29,
10 *ad T* 56, 57. Candidus V, 20.
5. Ferox II, 11, 5 *ad T* 87. Fron-
tinus III, 8, 3. Genitor III, 3; 11.
Largus *ad T* 75. 76. Naso III, 6.
VI, 6; 9. Piso *ad T* 110. Servia-
nus III, 17. VII, 6, 8 *ad T* 2. Tiro
VI, 31, 7. Valens V, 21, 2. Va-
lerianus V, 3. divus Iulius V, 3.
5. VIII, 6, 13. Iulia lex VI, 31, 6.
P. 42. basilica Iulia V, 9, 1.
Iunior VIII, 15. VIII, 12. Terentius
VII, 25.
Iunius Avitus VIII, 23. Mauricus I, 14.
III, 22, 3. Pastor I, 18, 3. Iunia
VII, 19, 1.
Iustus VII, 2. Fabius I, 5, 8; 11. Mi-
nucius VII, 11, 4. Tullius *ad T* 58.
Iuventius Celsus VI, 5.

L.

Laberius Maximus *ad T* 74.
Laelius P. 88.
Largus Licinus II, 14, 9. 11. III, 5,
17. Macedo III, 14.
Largus, Iulius *ad T* 75. 76.
Lentulus V, 3, 5.
Lepidus, Catus III, 7.
Liberalis, Salvius II, 11, 17. III, 9,
33, 36.
Libo Frugi III, 9, 33.
Licinianus, Norbanus III, 9, 29 sqq.
Valerius III, 11.
Licinius Nepos III, 29, 2. VI, 5.
Sura III, 30.

cinus, Largius II, 14, 9. III, 5, 17.

Livius II, 3, 8. VI, 20, 5. Livia I, 5, 9.

icanus V, 3, 5. Domitius VIII, 18, 4.

icceius Albinus III, 9, 7. III, 9, 13.

acretius III, 18, 1.

uperkus II, 5. VIII, 26.

upus, Nymphidius *ad T* 87.

ustrius Brutianus VI, 22.

ycormas *ad T* 63. 67.

ysias I, 20, 4.

M.

lacedo, Largius III, 14.

lacer VI, 24. Baebius III, 5. III, 9, 16; 12, 4. Calpurnius V, 18 *ad T* 42. 61. 62. 77.

lacinus II, 7. III, 4. VII, 6; 10. VIII, 5; 17. VIII, 4. Minicius I, 14, 4.

lagnus, Fonteius V, 20, 4. VII, 6; 10, 1.

Mamilianus VIII, 16; 25.

Mancia, Curtilius VIII, 18, 4.

Marcellinus 16. VIII, 23. Claudius II, 11, 15. Egnatius III, 12.

Marcellus, Neratius III, 8, 1.

Marcianus, Flavius II, 11.

Marinus, Postumius *ad T* 11.

Marius VIII, 6, 2. Priscus II, 11; 12. III, 9, 2. VI, 29, 9 *ad T* 3.

Martialis, Valerius III, 21.

Massa, Baebius III, 4, 4. VI, 29, 7. VII, 33.

Maturus Arrianus III, 2. III, 8; 12.

Mauricus, Iunius I, 5, 10 *sq.*; 14. II, 18. III, 11, 3. III, 22, 3. VI, 14.

Maximilla, Antonia *ad T* 5.

Maximinus, Fabius III, 13, 13.

Maximus II, 14. III, 2. VI, 8, 4; 11; 34. VII, 26. VIII, 19; 24. VIII, 1; 23. libertus *ad T* 27. 28. 85.

pistor *ad T* 74. Anicius *ad T* 112.

L. Appius *ad T* 58. Laberius *ad T* 74. Messius III, 20. III, 25.

Nonius III, 20. V, 5. Terentius *ad T* 58.

C. Memmius V, 3, 5.

Menander VI, 21, 4.

Messalinus, Catullus III, 22, 5.

M. Messalla V, 3, 5.

Messius Maximus III, 20. III, 25.

Metelli P. 88.

Metilius Crispus VI, 25, 2.

Metius Carus I, 5, 3. VII, 19, 5. Modestus I, 5, 5 *sq.*

Minicianus VIII, 12. Cornelius III, 9. III, 11. VII, 22.

Minicius VII, 12. Acilianus I, 14, 3 *sq.* Iustus VII, 11, 4. Macrinus I, 14, 5. Rufus *ad T* 72. Minutius Fundanus I, 9.

Mithridates *ad T* 11.

Modestus, Metius I, 5, 5 *sq.* servus III, 10.

Montanus VII, 29. VIII, 6. Atticinus VI, 22.

Murena VIII, 13, 19.

C. Musonius III, 11, 5. 7.

Mustius VIII, 39.

N.

Naso, Iulius III, 6. VI, 6; 9.

Neratius Marcellus III, 8, 1.

Nero I, 5, 1. 3. III, 5, 5; 7, 3 *sq.* V, 3, 6; 5, 3. 5. VI, 31, 9. P. 11. 53. Drusus III, 5, 4.

Nerva III, 9, 2; 11, 14; 17, 8; 22, 4. V, 3, 5. VII, 33, 9. *ad T* 58. P. 7. 8. 10. 35. 38. 90. Acutius II, 12, 2.

Nepos II, 3. III, 16. III, 26. V, 4, 2; 9; 13. I. VI, 19. Cornelius III, 28, 1. V, 3, 6. Licinius III, 29, 2. VI, 5. Varisidius III, 4.

Nicetes Sacerdos VI, 6, 3.

Nigrinus V, 13, 6. VII, 6. Avidius *ad T* 65. 66.

Nominatus, Tuscilius V, 4; 13.

Nonianus I, 13, 3.

Nonius VIII, 30. Celer VI, 32. Maximus III, 20. V, 5.

Norbanus Licinianus III, 9, 29 sqq.
 Numantinus, *Scipio* VIII, 6, 2.
 Nymphidius Lupus *ad T* 87.

O.

Octavius II, 10. Avitus VIII, 33, 9.
 Rufus I, 7.

P.

Pacorus *ad T* 74.
 Paetus III, 16, 6 sqq. Caecina III,
 16, 3.
 Pallas VII, 29. VIII, 6.
 Pancharia *ad T* 11.
 Papirius *P.* 57.
 Passienus Crispus VII, 6, 11.
 Passennus Paulus VI, 15. VIII, 22.
 Pastor, Iunius I, 18, 3.
 Paternus III, 14. VIII, 16. VIII, 27.
 Plinius I, 21.
 Paulinus II, 2. V, 19. VIII, 3; 37.
 Valerius III, 9, 20; 16 *ad T* 104.
 105.
 Paullus, Passennus VI, 15. VIII, 22.
 Velius *ad T* 58.
 Pericles I, 20, 17 sqq.
 Phosphorus, *P. Caesius ad T* 11.
 Piso II, 20, 2. III, 7, 12 *P.* 88. In-
 lius *ad T* 110. Calpurnius V, 17.
 L. Piso III, 7, 12.
 Planta VIII, 1. Pompeius *ad T* 7. 10.
 Plato I, 10, 5.
 Plantus I, 16, 6. VI, 21, 4.
 Plinius Paternus I, 21. *C. Plinius Se-*
cundus III, 5. V, 8, 5. VI, 16; 20.
 Plotina VIII, 28, 1.
 Polio, Asinius I, 20, 4. V, 3, 5. VI,
 29, 5. Claudius VII, 31. Heren-
 nius III, 9, 14.
 Polyaenus VII, 6, 6. 14; 10, 1. Clau-
 dius *ad T* 70.
 Polyclitus I, 20, 10. VI, 31, 9.
 Pompeius VIII, 6, 2 *P.* 29. Collega
 II, 11, 20. Falco I, 23. III, 27.
 Iulianus I, 10, 8. Planta *ad T* 7. 10.
 Quintianus VIII, 9. Saturninus I,

8; 16. Pompeia Celerina I, 4. Pom-
 peia lex *ad T* 79. 80. 112. 114.
 Pomponius Bassus III, 23. Rufus III,
 9, 33. III, 9, 3. Secundus III, 5
 3. VII, 17, 11. Pomponia Gracilla
 V, 1, 1.

Pomponianus VI, 16, 11. 14.
 Pontius V, 14. VI, 28. VII, 4.
 Popilius Artemisius VIII, 28, 2.
 Postumius Marinus *ad T* 11.
 Praesens VII, 3.
 Prima, Furia *ad T* 60.
 Priscus II, 13. VI, 8. VII, 7. 8; 15.
 3; 19. Cornelius III, 21. V, 20, 7.
 Iavolenus VI, 15. Marius II, 11; 12.
 III, 9, 2. VI, 29, 9 *ad T* 3. Sile-
 nius III, 9, 18. Vettius VI, 12, 2.
 Probus, Baebius III, 9.
 Proculus, Silius III, 15. Vettius VIII,
 13, 13. Procula Serrana I, 14, 6.
 Propertius VI, 15, 1. VIII, 22, 2.
 Publicius Certus VIII, 13, 13 sqq.
 Pudens, Servilius *ad T* 25.

Q.

Quadratilla, Ummidia VII, 24.
 Quadratus VI, 29. VII, 24. VIII, 13.
 Ummidius VI, 11.
 Quietus, Avidius VI, 29, 1. VIII, 13, 15.
 Quintianus, Pompeius VIII, 9.
 Quintilianus II, 14, 9. VI, 6, 3; 32.
 Quintius *P.* 57.

R.

Rectina VI, 16, 8.
 M. Regulus I, 5; 20, 15. II, 11, 22.
 20. III, 2; 7. VI, 2.
 Restitutus VI, 17. Claudius III, 9, 16.
 Robustus VI, 25.
 Romanus II, 1. VI, 15; 33. VIII, 8.
 VIII, 7; 28. Vergilius VI, 21. Ve-
 conius I, 5. II, 13. III, 13 *ad T* 4.
 Romatius Firmus I, 19. III, 29.
 Rosianus Geminus *ad T* 26.
 Rufinus VIII, 18. Fadius VIII, 23, 4.
 Trebonius III, 22.

Rufus V, 9. VI, 30, 5. VII, 25. VIII, 38. Acilius V, 20, 6. VI, 13, 5. Asinius III, 15. Calvisius III, 19. Caninius I, 3. III, 7. Corellius I, 12. VII, 11, 3. Curtius VII, 27, 2 sqq. Minicius *ad T* 72. Octavius I, 7. Pomponius III, 9, 33. III, 9, 3. Sempronius III, 22. Satrius I, 5, 11. VIII, 13, 17. Varenus V, 20. Verginius II, 1. V, 3, 5. VI, 10. VIII, 19.
Ruso VIII, 19. Cremutius VI, 23.
Rusticus VIII, 29. Arulenus I, 5, 2. 5; 14, 3. V, 1, 8.

S.

Sabinianus VIII, 21; 24.
Sabinus VI, 18. VIII, 2; 18. Statius III, 10. Sabina III, 10.
Sacerdos, Nicetes VI, 6, 3.
Salinator, Fuscus VI, 11; 26 *ad T* 87.
Salvius Liberalis II, 11, 17. III, 9, 33, 36.
Sardus VIII, 31.
L. Satrius Abascantus *ad T* 11. Satrius Rufus I, 5, 11. VIII, 13, 17.
Saturius Firmus III, 15, 3.
Saturninus V, 7; 21. VII, 7; 8; 15. VIII, 38. Pompeius I, 8; 16.
Q. Scaevola V, 3, 5.
Scaurus, Atilius VI, 25. Terentius V, 12.
Scipiones P. 13.
Scribonianus III, 16, 7. 9.
Secundus, Pomponius III, 53. VII, 17, 11.
Sempronius Caelianus *ad T* 30. Rufus III, 22. Senecio VI, 31, 8. 11.
Seneca, Annaeus V, 3, 5.
Senecio, Herennius I, 5, 3. III, 7, 5: 11, 12. VII, 19, 5; 33. Sempronius VI, 31, 8. 11. Sosius I, 13. III, 4.
Sentius Augurinus III, 27.
Septicius I, 1. VIII, 1. Clarus I, 15.
C. Septicius II, 9, 4. VII, 28.
PLINI EP.

Serrana Procula I, 14, 6.
Sertorius III, 9, 11. Severus V, 1, 1.
Servianus VI, 26. Iulius III, 17. VII, 6, 9 *ad T* 2.
P. Servilius Calvus *ad T* 56. 57. Servilius Pudens *ad T* 25.
Severus VI, 27. VIII, 22. Annius III, 6. V, 1. Catilius I, 22. III, 12.
Curius III, 18. Herennius III, 28.
Sertorius V, 1, 1. Vibius III, 28.
L. Silanus I, 17.
Silius Italicus III, 7. Proculus III, 15.
Silvanus Caesennius III, 8, 1.
Socrates III, 12, 1.
Sollers V, 4, 1.
Sosius Senecio I, 13. III, 4.
Soteris *ad T* 11.
Sparsus III, 5. VIII, 3.
Spurinna I, 5, 8. 9. III, 1. III, 27, 5. V, 17. Vestricius II, 7. III, 10.
Stadius Sabinus III, 10.
Stilonius Priscus III, 9, 18.
Strabo, Caecilius III, 12, 4.
Stratonica *ad T* 11.
Suburanus VII, 6, 10. 11.
Suberinus VI, 33, 6.
Suetonius Tranquillus I, 18. III, 18. V, 10 *ad T* 94. 95.
L. Sulla V, 3, 5. VIII, 6, 2.
Servius Sulpicius V, 3, 5.
Sura VII, 27. Attius *ad T* 12. Licinius III, 30.
Susagus *ad T* 74.

T.

Tacitus, Cornelius I, 6; 20. II, 1, 6; 11, 2. 17. 19. III, 13; 15. 1. VI, 9; 16; 20; 33. VII, 20. VIII, 7. VIII, 10; 14; 23.
Terentius I, 16, 6. VI, 21, 4. Iunior VII, 25. Maximus *ad T* 58, 5. Scaurus V, 12.
Tertullus, Cornutus II, 11, 19; 12, 2. V, 14. VIII, 13, 15 P. 90.
Theon *ad T* 5.
Theophanes III, 9, 3 sqq.

- Thermuthis *ad T* 5.
 Thræsea III, 16, 10. VI, 29, 1. 7.
     VII, 19, 3. VIII, 22, 3.
 Thucydides V, 8, 11.
 Tiberius Caesar V, 3, 5 *P.* 11.
 Timo I, 5, 5.
 Tiro VII, 4, 3. 6. Calestrius I, 12.
     VI, 1; 22. VII, 16; 23; 32, 1.
     VIII, 5. Iulius VI, 31, 7.
 Titianus VIII, 32. Cornelius I, 17.
 Titinius Capito I, 17. V, 8. VIII, 12.
 Titius Aristo I, 22. V, 3. Homullus
     III, 9, 15.
 Titus, *imperator* III, 9, 2 *ad T* 65.
     P. 11. 35.
 Torquatus V, 3, 5.
 Traianus pater *P.* 89.
 Tranquillus, Suetonius I, 18; 24. III,
     8. V, 10. VIII, 34 *ad T* 94. 95.
 Trebonius Rufinus III, 22.
 Triarius VI, 23.
 Tuccius Cerialis II, 11, 9.
 Tullius Instus *ad T* 58.
 Tullus, Domitius VIII, 18.
 Tuscellius Nominatus V, 4; 13.
 Tutilius VI, 32, 1.
- U (V).**
- Valens, Fabius III, 24. Iulius V, 21, 2.
 Valerianus, Iulius II, 15. V, 4; 13.
 C. Valerius Aper *ad T* 104. Astræus
     ad T 104. Dionysius *ad T* 104. Valerius
     Festus III, 7, 12. Licinianus
     III, 11. Martialis III, 21. Paulinus
     III, 9, 20; 16 *ad T* 94. 95. Varus
     VI, 8, 4.
 Varenus, Rufus V, 20. VI, 5, 1; 13;
     29, 11. VII, 6; 10.
- Varisidius Nepos III, 4.
 Varro V, 3, 5.
 Varus, Valerius VI, 8, 4.
 Veiento, Fabricius III, 22, 4. VIII,
     13, 13 *sqq.*
 Velius Cerialis III, 21. Paullus *ad T*
     58.
 Velleius Blaesus II, 20, 7.
 Venator VIII, 20.
 Verania II, 20, 2 *sqq.*
 Vergilius III, 7, 8. V, 3, 6; 6, 43.
     Romanus VI, 21.
 Verginius Rufus II, 1. V, 3, 5. VI,
     10. VIII, 19.
 Verus VI, 3.
 Vespasianus I, 14, 5. III, 5, 9. III,
     9, 1 *ad T* 65 *P.* 11.
 Vestricius Spurinna II, 7. III, 10.
 Vettius Priscus VI, 12, 2. Proculus
     VIII, 13, 13.
 Vibius Serenus III, 28.
 Vindex VI, 10, 4. VIII, 19, 1.
 Virdius Gemellius *ad T* 28. 84.
 Viriola, Attia VI, 33, 2.
 Vitellius I, 5, 2. III, 7, 3. Honoratus
     II, 11, 8.
 Ummidius Quadratus VI, 11. Ummitia
     Quadratilla VII, 24.
 Voconius Romanus I, 5. II, 13. III,
     13 *ad T* 4. Voconia *lex P.* 42.
 Ursus, Cornelius III, 9. V, 20. VI
     5; 13. VIII, 9.
- X.**
- Xenophon VII, 32, 2.
 Xerxes III, 7, 13.
- Z.**
- Zosimus V, 19.

INDEX RERUM.

- A.**
- Aboliti libri** VII, 19, 6.
abortus VIII, 10; 11.
acanthus V, 6, 16. 36.
accusatio Baebii Massae VII, 33. Caecilii Classici III, 4, 9. Galitiae VI, 31, 4 sqq. Iulii Bassi III, 9. libertorum Afranii Dextri VIII, 14. Marrii Prisci II, 11; 12. Montani Atticini VI, 22. Publicii Certi VIII, 13. Senecionis et Eurythmi VI, 31, 7 sqq. Tuscilii Nominati V, 4; 13. Valerii Liciniani III, 11. Varenii Rufi V, 20. VI, 5; 13. VII, 6; 10.
Achaia VIII, 20, 2; 24. Achaei *ad T* 65, 3.
acta publica V, 13, 8. VII, 33, 3 *P.* 75.
actio I, 18; 20, 9 sqq. II, 5; 11; 14, 10; 18, 2. III, 8, 20. IIII, 9; 21, 3; 22, 2. V, 8, 7; 13, 3; 20, 3 sqq. VI, 2, 2. VII, 10, 2. VIII, 13, 23. VIII, 15, 2.
actor in villa III, 19, 2. publicus VII, 18, 2. Caesaris *P.* 36.
adclamatio conducta II, 14, 4 sqq. in senatu III, 4, 4. IIII, 9, 18. V, 13, 3. VIII, 13, 18 *P.* 71.
adoptio *P.* 6 sqq. 23.
advocatio I, 7, 2; 9, 2; 22, 6. III, 4, 6. 7. IIII, 9, 7. V, 9, 4 sqq.; 13, 2 sqq. VI, 18, 1; 33, 3. VIII, 21, 3. *ad T* 3, 1. advocatus I, 23, 4; 19, 2. III, 4, 2; 8, 21. IIII, 11, 12; 12, 4. V, 4, 2; 9; 20, 1. VI, 31, 11; 33, 5. VII, 6; 22, 2; 33, 4 sqq. VIII, 6, 9.
Aegyptus V, 19, 6. VIII, 20, 2 *ad T* 6. 7. 10 *P.* 30. 31.
Aemiliae viae cura V, 14, 1.
aerarium II, 11, 19. IIII, 12, 4. VIII, 6, 10. 12 *P.* 36. aerarii praefectus V, 14, 5. VIII, 13, 11 *ad T* 3, 1.
Afri II, 11, 2. **Africa** II, 11, 19. III, 7, 12; 9, 2. 3. VII, 27, 2. VIII, 33, 2. **Africanus** VI, 34, 3.
agon gymnicus IIII, 22. iselasticus *ad T* 118. agones quinquennales *ad T* 75.
Albana villa IIII, 11, 6. **Albanus lacus** *P.* 82.
Alexandrina civitas *ad T* 6. 7. 10. alica cum mulso et nive I, 15, 2.
alimenta I, 8, 10. VII, 18, 2. *ad T* 65. 66. *P.* 27. 28.
Alpes *P.* 14.
Alsiensis villa VI, 10.
Altinates III, 2, 2.
Amastrianorum civitas *ad T* 98. 99.
ambulatio V, 6, 17.
Amerina praedia VIII, 20.
Amisenorum civitas *ad T* 92. 93. 110
andron II, 17, 22.
Anio VIII, 17, 3.
annona *P.* 29 sqq.
auuli aurei VIII, 6, 4.
Apames *ad T* 47. 48.
apodyterium V, 6, 25. 27.
aposphragisma *ad T* 74.
apotheca II, 17, 13.
Appenninus V, 6, 3. 14. **Appenninae valles** V, 6, 29.
aquae ductus *ad T* 37. 38. 90. 91.
aquillex *ad T* 37, 3.

architectus *ad T* 37, 3. 39, 4. 6. 40, 3. 41, 3.
 arcus principum *P.* 59.
 area II, 17, 4. V, 6, 20. 27. VI, 16, 14; 20, 4. VII, 27, 10.
 Arpinae chartae III, 21, 5.
 Asia III, 7, 3. IIII, 3, 1. VIII, 20, 2.
 Athenae IIII, 3, 5. VII, 25, 4; 27, 5. 7. VIII, 24, 4.
 athletae *ad T* 118. 119.
 atrium II, 17, 3. 5. V, 6, 15.
 atrienses III, 19, 3.
 Atticus sermo II, 3, 1. Athenae Atticae IIII, 3, 5.
 auditores conducti II, 14, 4.
 auguratus IIII, 8 *ad T* 13.
 Augustae cognomen *P.* 84.

B.

Baetica provincia I, 7. III, 4; 9. VI, 29, 8. VII, 16, 3; 33, 4.
 Baianus sinus VIII, 7, 2. *P.* 82.
 balneum II, 17, 11. III, 5, 14; 14. V, 6, 25 sqq. VII, 1, 5. 6. VIII, 8, 6. *ad T* 23. 24. 39, 5. 40, 3. 70. balnea meritoria II, 17, 26.
 balnei hora II, 17, 26.
 baptisterium II, 17, 11.
 basilica II, 4, 4. 8. VI, 33, 4 *ad T* 39, 3. Iulia V, 9, 1.
 basis statuæ III, 6, 5.
 beneficiarii *ad T* 21, 27.
 bibliopolae I, 2, 6. VIII, 11, 2.
 bibliotheca in villa II, 17, 8. imaginibus ornata IIII, 28, 1. bibliothecae dedicatio I, 8, 2.
 Bithynia IIII, 9. V, 20. VI, 13. VII, 6; 10, 1. VIII, 24, 8. *ad T* 17. 18. 65. 66. 77, 3. 79. 108. 109. 112. 113. 114.
 boleti I, 7, 6.
 Bosphorus *ad T* 63. 67, 2.
 Brixia I, 14, 4.
 Bructerum rex II, 7, 2.
 bule *ad T* 81, 1. 110. 112. 116. buleutae *ad T* 39, 5. 112. 114.

buxus II, 17, 14. V, 6, 16. 17. 32 sqq. Byzantium *ad T* 43. 44. 77, 78.

C.

Calcei III, 1, 4. VII, 3, 2. VIII, 17, 3.
 calculorum lusum VII, 24, 5.
 caldaria cella V, 6, 26.
 Camilliana villa VI, 30.
 Campania III, 7, 6. V, 14, 9. VI, 4, 1; 20, 3; 28; 30, 2. VII, 3, 1.
 candidatus II, 1, 8. III, 20, 5 sqq. IIII, 25, 1. VI, 6, 9; 9; 19 *P.* 63. 69. 70. 71. 77.
 Capreae VI, 20, 11.
 careotae I, 7, 6.
 Carsulanum I, 4.
 Carthago VII, 27, 3.
 Carystiae columellae V, 6, 36.
 cathedra II, 17, 21. III, 16, 12. VIII, 21, 2.
 cavaedium II, 17, 5.
 cavea theatri *ad T* 39, 4.
 cella caldaria V, 6, 26. frigidaria II, 17, 11. V, 6, 26.
 cena I, 15. II, 6. III, 1, 9; 5, 11; 12. IIII, 22, 4 sqq. VI, 31, 13. VIII, 17; 36, 4; 40, 2. *P.* 49.
 cenatio II, 17, 10. 15. IIII, 30, 2. V, 6, 21.
 Centum Cellae VI, 31, 1.
 centumviri I, 5, 4. 5. II, 14, 10. 11. III, 16; 24, 1. V, 9, 2. VI, 12, 2. VIII, 23, 1. centumvirale iudicium I, 5, 11; 18, 6. V, 1, 6. 7; 9, 5. VI, 33. centumvires caussae II, 14, 1. 2.
 Cereris aedes VIII, 39.
 Christus *ad T* 96, 5 sqq. Christiani *ad T* 96. 97.
 cinaedi in cena VIII, 17, 1. 2.
 circus *P.* 51.
 circenses VIII, 6; 23, 2 *P.* 51.
 civitas Alexandrina *ad T* 6. 7. 10. Romana *ad T* 5. 6. 7. 11. 107. *P.* 37. 39.
 Claudii aedes *ad T* 70. 71.

Claudiopolitani *ad T* 39, 5. 40, 3.
 clepsydra I, 23, 2. II, 11, 14. VI,
 2, 5. 6.
 climactericum tempus II, 20, 3.
 Clitumnus VIII, 8.
 codicilli II, 16, 1. 2; 20, 5. VI, 31,
 7 *ad T* 4, 2. Rectinae VI, 16, 8.
 amicorum *P.* 70.
 cognitio VI, 22, 2. VII, 6, 9. prin-
 cipis VI, 31. VII, 6, 6. 14. *P.* 80.
 proconsulis *ad T* 81. 96. senatus
 II, 11, 4. 9. III, 9. V, 20. VII,
 33, 5.
 collegium fabrorum *ad T* 33, 2. 34.
P. 54.
 comitia III, 20, 5 *P.* 63. 64. 77.
 commeatus III, 4, 2 *ad T* 8, 4 sqq.; 9.
 commentarii principis *ad T* 95. 105.
 comoedi in cena I, 15, 2. III, 1, 9.
 V, 19, 3. VIII, 17, 3; 36, 4;
 40, 2.
 comoedia VI, 21, 2 sqq.
 Comum I, 3, 1.
 Concordiae aedes V, 1, 9.
 congiarium *P.* 25 sqq.
 consulatus principis *P.* 56 sqq. 78. 79.
 controversiae rhetorum II, 3, 2.
 conventus *ad T* 58.
 Corinthium signum III, 6. Corinthia
 III, 1, 9.
 corollarium VII, 24, 7.
 cryptoporticus II, 17, 16 sqq. V, 6,
 27 sqq. VII, 21, 2. VIII, 34, 3.
 cupressus V, 6, 33. VIII, 8, 2.

D.

Dacia VI, 31, 8. Dacicum bellum
 VIII, 4.
 Danubius *P.* 12. 16. 63. 82.
 decemviri V, 9, 1.
 decretum proconsulis *ad T* 56, 5.
 provinciae VII, 6. *ad T* 58 *P.* 70.
 decuriones I, 8, 16; 19, 2. III, 7, 2.
 V, 7, 4 *ad T* 8, 2. 54, 2. 113.
 decurionatus *ad T* 113.
 dedicatio bibliothecae I, 8, 2. por-

ticus V, 11, 1. templi III, 1, 5
ad T 49. 50.
 delatores III, 9, 5. VI, 31, 3. *P.*
 34. 35.
 delphinus VIII, 33.
 diaeta II, 17, 12 sqq. V, 6, 20 sqq.
 VII, 5, 1; 16, 14.
 dianome *ad T* 116. 117.
 diploma *ad T* 45. 48. 64. 120. 121.
 discessio II, 11, 22. VIII, 14, 14
 sqq. VIII, 13, 20.
 donativum *P.* 25.
 dormitorium II, 17, 9. V, 6, 21.
 duumviratus III, 22, 1.

E.

Ecclesia Amisenorum *ad T* 110.
 ecdicus *ad T* 110.
 echini I, 15, 3.
 eclogae III, 14, 9.
 edictum praetoris V, 9, 3 sqq. prin-
 cipis *ad T* 58. 65, 3. 79. 80 *P.*
 20. 25. 35. 40. 65. proconsulis *ad*
T 56. 57. 96, 7.
 electorum commentarii III, 5, 17.
 elegi V, 17, 2. VI, 15, 1. VII, 4, 3. 7.
 VIII, 22, 1.
 ἐπιγραμμα II, 3, 1.
 Ephesii VI, 31, 3. Ephesus *ad T* 15.
 17, 1. 18, 1.
 epigrammata III, 3; 14, 9; 18 epi-
 gramma Ciceronis VII, 4, 4.
 epulum septemvir II, 11, 12.
 epulum III, 1, 6. VII, 18, 1.
 equestris gradus II, 13, 4. III, 2, 4.
 equestres facultates I, 19, 2. mi-
 litiae VII, 25, 2.
 eranus *ad T* 92. 93.
 Esquiliae III, 2, 5.
 etesiae *ad T* 15.
 Euphrates *P.* 14.
 exactores operis VIII, 37, 3.
 exedra *ad T* 70, 3.
 exheredatus V, 1. VI, 33.
F.
 Fabulae II, 20. VIII, 18, 11.

Firmani VI, 18.
 fiscus *P.* 36. 42.
 fons crescens et decrescens III, 30.
 fonticuli in villa V, 6, 23. 37 *sqq.*
 Formiana villa III, 14. Formianum VI,
 14, 1.
 Forum Iuli V, 19, 7.
 fossa *ad T* 41. 61.
 fraxinus VIII, 8, 4.
 frigidaria cella II, 17, 11. V, 6, 26.
 funus publicum II, 1.

G.

Gaditanus II, 3, 8. Gaditanae I, 5, 3.
 gemma *ad T* 74, 2.
 genius principis *P.* 52.
 Germania III, 5, 4. VIII, 23, 5. *P.*
 9, 14.
 gerusia *ad T* 33, 1.
 gestatio II, 17, 14 *sqq.* V, 6, 17. VIII,
 7, 4.
 gladiatores *P.* 33. 54. gladiatorium
 munus VI, 34, 1.
 Graecia VIII, 24 *ad T* 40, 3.
 Graeculus *ad T* 40, 2 *P.* 13.
 gustatorium V, 6, 37.
 gymnasium I, 22, 6. II, 17, 7 *ad T*
 39, 40, 2.

H.

Haruspex II, 20, 4. VI, 2, 2. VIII, 39, 1.
 hedera V, 6, 32.
 heliocaminus II, 17, 20.
 hendecasyllabi III, 14. V, 10. VII, 4.
 Heracleotarum civitates *ad T* 75.
 hereditas II, 4; 16; 20. III, 6, 1.
 III, 10; 12. V, 1; 7. VI, 31, 8
sqq. 33, 6. VII, 11; 24. VIII, 18
ad T 4, 3. 75 *P.* 37 *sqq.*
 herous versus VII, 4, 3.
 hetaeriae *ad T* 34. 96, 7.
 hibernaculum II, 17, 7.
 hippodromus V, 6, 19. 32 *sqq.*
 Hipponensis colonia VIII, 33, 2.
 Hispania III, 5, 17. VI, 20, 5. 10 *P.* 14.
 historiae et orationis comparatio V, 8.

hortus II, 17, 13 *sqq.*
 hospitium publicum III, 4, 5.
 hypocauston II, 17, 11. 23. V, 6, 25

I.

Iambi III, 3, 3.
 Ianuarius mensis senatorum frequen-
 tia celeberrimus II, 11, 10.
 iatraliptes *ad T* 5. 6. 7. 10.
 Icaria VII, 4, 3.
 idyllia III, 14, 9.
 Illyricum III, 16, 7.
 imagines clarorum virorum I, 17, 3.
 III, 7, 8. in bibliothecis III, 28.
 1. defunctorum I, 16, 8. II, 7, 7.
 III, 7. maiorum III, 3, 7. V, 17.
 6. VIII, 10, 3. principis *ad T* 96,
 5 *P.* 52. 55. 56.
 incestum III, 11, 4 *sqq.*
 insulae natantes VIII, 20, 5 *sqq.*
 Iovis templum III, 6, 5.
 iselastica certamina *ad T* 118. 119.
 Iseon *ad T* 33, 1.
 Italia I, 14, 4. II, 11, 19. III, 7, 2.
 VI, 19, 4. Italica praedia V, 19, 6.
 iudices dare II, 11, 2. 5. III, 9, 19.
 Iulio mense lites interquiescunt VIII,
 21, 2.
 Iulio-politani *ad T* 77. 78.
 Ius Latii *ad T* 104 *P.* 37. 39. Qui-
 ritium *ad T* 5, 2. 6. 11, 2. 104.
 105. trium liberorum II, 13, 8.
 VII, 16, 2 *ad T* 2. 94. 95. sena-
 torium II, 11, 9. VIII, 14.

K.

Kατασκευαστοί V, 17, 2.

L.

Lacedaemon VIII, 24, 4. Lacedaemo-
 nii *ad T* 65, 3.
 lacus Nicomedensis *ad T* 41. 42. 61.
 62. *of.* Larius, Vadimonis.
 laguncula I, 6, 3. II, 6, 2.
 Larius lacus II, 8. III, 30, 2. VI,
 24. VII, 11, 5. VIII, 7.

latus clavus II, 9, 1. VIII, 23, 2. 6.
laudatio funebris II, 1, 6. III, 2.
 VIII, 12, 5. *laudatio principis* III,
 18. VI, 27.
Laurentinum I, 9; 22, 11. II, 17.
 III, 6. V, 2. VII, 4, 3. VIII, 40.
Laurentina via II, 17, 2.
lector I, 15, 2. III, 5, 12. V, 19, 3.
 VIII, 1, 2. VIII, 17, 3; 20, 2; 34, 1.
legatum II, 20, 5. 11. III, 10, V, 1,
 1. 9. 11. VII, 22, 8; 24, 7. VIII,
 18, 2.
Leptitani II, 11, 23.
lex ambitus VI, 5, 2; 19, 4. *Italia*
 VI, 31, 6. *P.* 42. *Pompeia ad T*
 79. 80. 112, 114. 115. *repetunda-*
rum II, 11, 3; 19, 8. V, 5, 2. VI,
 29, 9. *de senatu habendo* V, 13,
 5. *tabellaria* III, 20, 1. *Voconia P.*
 42. *legum collatio apud Graecos*
 II, 19, 7.
liberti principum P. 88.
librator ad T 41, 3, 42. 61. 62.
Liburnica VI, 16, 7.
Lucania VII, 3, 1.
ludus calculorum VII, 24, 5. *ludi*
circenses VIII, 6; 23, 2. *funebres*
 VI, 34. *sacerdotales* VII, 24, 6.
Lugdunum VIII, 11, 2.
Lyaeus III, 21, 5.
lyrica III, 1, 7. VIII, 22, 2.
lyristes I, 15, 2. VIII, 17, 3; 36, 4.

M.

Maceria V, 6, 17.
maiestatis crimen P. 42.
Malea ad T 15.
manumissio VII, 16, 4; 32, 1.
Marsi II, 15, 1.
matris magnae aedes ad T 49, 50.
Mediolanum III, 13, 3. VII, 23, 1.
mentor ad T 17, 5, 18, 3.
mimi V, 3, 2.
mimiambi VI, 21, 4.
Misenum VII, 16, 4. 21; 20, 1. 11.
 15. 19.

Moesia ad T 43. 44. 74.
monumentum Pallantis VII, 29, 2.
 VIII, 6. *Verginii Rufi* VI, 10. VIII,
 19.
moriones VIII, 17, 1. 2.
mors voluntaria I, 12; 22, 8 sqq. III,
 7; 9, 5; 16. VI, 24.

N.

Narbonensis provincia VII, 25, 2.
Narniense I, 4.
Neapolis III, 7, 9. *Neapolitanum* III,
 7, 1.
Nicaea ad T 31. 39. 40. 67. 81. 83.
 84.
Nicomedia ad T 31. 33. 34. 37. 38.
 41. 49. 74.
Nilus P. 30. 31.
nomenclatores II, 14, 6.
nomus Aegypti ad T 7. 10.
notarius III, 5, 15. VIII, 21, 2; 36, 2.
nundinae in agris V, 4, 1; 12, 2.

O.

Ocriculum VI, 25, 1. *Ocriculanum* I, 4.
Olympus ad T 81, 1.
opistographus III, 5, 17.
optimi cognomen P. 2. 88.
orariae naves ad T 15. 17, 2.
ornamenta praetoria VII, 29, 2. VIII,
 6, 1. 4. 11. 14.
Ostiensis colonia II, 17, 26. *via* II,
 17, 2.
ostrea I, 15, 3.
orationis et historiae comparatio V, 8.
orator malus III, 7, 4. *oratoris vir*
tutes II, 5; 19. VI, 29; 33, 7 sqq
 VII, 9; 12.

P.

Padus VI, 1, 1.
paedagogium VII, 27, 13.
paedagogus V, 15, 3.
palatium P. 23.
panarium I, 6, 3.
Pannonia VIII, 23, 5 *P.* 8.

- pantomimi VII, 24, 4 sqq. *P.* 46.
 Paphlagonia *ad T* 27.
 Parthica laurus *P.* 14. Parthicum me-
 tallum *ad T* 74, 2.
 Patavinum municipium I, 14, 6.
 pavimentum II, 1, 5. III, 14, 2.
 Pergamum *ad T* 17.
 peristylum *ad T* 70, 2.
 Perusinum I, 4.
 phantasmata VII, 27.
 philosophi ab urbe summoti III, 11, 2.
 Picenum VI, 1, 1.
 pila moveri III, 1, 8.
 piscari II, 8, 1. VIII, 7, 4.
 piscina II, 17, 11. V, 6, 23.
 platani V, 6, 20 sqq. platanon I, 3, 1.
 Platonica sublimitas I, 10, 5.
 poematia III, 14, 9.
 pontifex maximus III, 11, 6. ponti-
 fices *ad T* 68. 69.
 Pontus *ad T* 75. Pontica ora *ad T*
 21. 86. Ponticae civitates *ad T* 108.
 109. Pontici *ad T* 112.
 porticus I, 22, 6. V, 11, 1. *ad vil-*
lam II, 17, 4. 5. V, 6, 16 sqq. *ad*
templum VIII, 39. *ad theatrum ad*
T 39. 3. porticus Liviae I, 5, 9.
 portus Traiani VI, 31, 15 sqq.
 praeceptores II, 18. III, 3. III, 13.
 V, 15, 8.
 praediorum instrumenta III, 19. lo-
 catio VIII, 37. *ad T* 8, 5.
 praefectus aerarii V, 14, 5. VIII, 13,
 11 *ad T* 3, 1. praetorii *P.* 86. ur-
 bis VI, 11, 1.
 Praenestina praedia V, 6, 45.
 praevaricatio I, 20, 2. III, 8, 29. 30;
 9, 33. V, 12, 6. VII, 33, 8.
 principiorum libri II, 5, 12.
 procoeton II, 17, 10. 23.
 procurator Caesaris III, 5, 17. VI, 31,
 8 *ad T* 27. 28. 84. 85 *P.* 36.
 praedii III, 18, 2. procuratio pro-
 vinciae VII, 25, 2.
 profliteri II, 18. 3. III, 11, 1. pro-
 fessor III, 11, 2.
 propnigeeon II, 17, 11.
 protopraxia *ad T* 108.
 provinciales II, 11, 2. III, 4, 3; 9,
 15. III, 9, 6. VI, 29, 8. VIII, 5,
 1 *ad T* 3. 18. 36. 52. 53. 69.
 100. 101. 103.
 Prusa *ad T* 70. *ad Olympum* 81. Pru-
 sias *ad T* 58, 5. 81, 6. Prusenses
ad T 17. 23. 24. 58. 71.
 psephisma Byzantium *ad T* 43.
 publica acta V, 13, 8. VII, 33, 3.
P. 75.
 pugillares I, 6; 22, 11. VI, 5, 6.
 VII, 9, 16; 27, 7. VIII, 6, 1;
 36, 6.
 Pyrenaeus *P.* 14.

Q.

 Quadruplex iudicium I, 18, 3. III,
 24, 1. VI, 33, 2.
 quaestor Caesaris VII, 16, 2.
 quinqueviri II, 1, 9. *P.* 62.

R.

 Recitationes I, 13. II, 10, 7; 19.
 III, 7, 5; 10; 15, 3; 18. III, 2;
 5; 7; 18, 3; 27, 1. V, 3, 7 sqq.;
 12; 17; 21, 1. VI, 15, 2; 17. VII,
 17. VIII, 12; 21. VIII, 27; 34.
 recuperatoria iudicia III, 20, 9.
 remissiones colonis faciendae VIII, 2.
 VIII, 37 *ad T* 8, 5.
 respondere ius civile VI, 15, 3.
 Rhenus *P.* 14. 63. 82.
 rhetor II, 3. III, 1. rhetor Latinus
 III, 3, 3.
 Rhodii II, 3, 10. III, 5.
 ros marinus II, 17, 14.

S.

 Sacella VIII, 8, 5.
 sacerdotes II, 1, 8. III, 8, 3. sacerdo-
 tium II, 1, 8. III, 8, 1. *ad T* 13
 sacerdotales ludi VII, 24, 6.
 sacramentum militare *ad T* 29.
 salutationes principis *P.* 48.

Saturnalia II, 17, 24. III, 9, 17. VIII, 7, 1.

Sauromates *ad T* 63. 64. 65.

scanzontes V, 10, 2.

schola II, 3, 6; 18. III, 3, 3 sqq. Cassiana VII, 24, 8.

scholasticus I, 24, 4. II, 3, 5. scholasticae litterae VIII, 2, 3. scholastica lex II, 20, 9.

scriba III, 12. VI, 22, 4.

scrinium III, 6, 2. V, 5, 5. VII, 27, 14. VIII, 5, 7. *scrinia principis ad T* 65, 3.

scurrae VIII, 17, 1. 2.

sella vehi III, 5, 15. **sellae consulum** II, 11, 22 *P.* 64.

senatorius census *ad T* 4. **senatorium ius** II, 11, 9. VIII, 14. **senatorii honores** II, 12, 13.

senatus Bithyniae *ad T* 79. 80. 115.

septemvir epulonum II, 11, 12. **septemviratus** *ad T* 13.

servi publici *ad T* 19. 20. 31.

Sicilia III, 11, 1. 14.

Sinopensis colonia *ad T* 90. 91.

Socratici sermones III, 12, 1.

soleae, pisces II, 17, 28.

soleas poscere VI, 16, 5.

somnium I, 18. III, 5, 4. V, 5, 5 sqq. VII, 27, 12 sqq.

Sotadici V, 2, 2.

specularia II, 17, 4. 21.

sphaeristerium II, 17, 11. V, 6, 27.

sponsalia I, 9, 2.

sportulae II, 14, 4 *ad T* 117.

squillae II, 17, 28.

Stabiae VI, 16, 11.

statuam in foro ponere I, 17, 1. **statua triumphalis** II, 7. **statuae defunctorum** III, 7. **statuae in hortis positae** VIII, 18, 11. **statua principis** *ad T* 8. 9. 74. *P.* 52. 55. **statua lorica divi Iulii** VIII, 6, 14.

stibadium V, 6, 36. 37.

stola III, 11, 9.

subsellia II, 14, 6. VI, 33, 3.

suburbanum praedium I, 12, 6 *P.* 50. **suburbani agri** VI, 19, 1.

suffragatores III, 20, 5. III, 17, 6; 25, 1 *P.* 71.

suffragium II, 1, 8; 9, 2. III, 20, 3. 7. 8. VIII, 23, 2. 6 *ad T* 86 *P.* 70. **suffragia tacita** III, 20. III, 25. **Syria** I, 10, 1. III, 11, 5.

T.

Tabellae suffragatorum III, 20. III, 25. **tabellarius** II, 12, 6. III, 17, 2. VIII, 3, 2 *ad T* 63. 64.

testamentum I, 9, 2. II, 16, 3; 20. III, 5, 2. VI, 22, 3. VII, 20, 6; 24, 2. VIII, 18 *ad T* 70, 3. 75. *P.* 43. **testamenta servorum** VIII, 16.

theatrum VII, 24, 7. **Nicaeae constructum** *ad T* 39. 40.

Tianorum civitates *ad T* 75.

Tiberis V, 6, 11. VIII, 17. **horti trans Tiberim** III, 2, 5.

Tiburtina praedia V, 6, 45. **Tiburtina via** VII, 29, 2.

Ticius VII, 16, 3.

Tifernum Tiberinum III, 1, 4 sqq. **toga feriata ruri** VII, 3, 2. V, 6, 45.

togae virilis officium I, 9, 2 *ad T* 116. **togam sumere** II, 14, 6. **togae ius** III, 11, 3.

topiarii III, 19, 3.

torculum VIII, 20, 2.

tragoedia Plinii VII, 4, 2.

Transpadana regio III, 6.

tremor terrae VI, 20, 3 sqq.

tribunal I, 10, 9. II, 14, 8. III, 16, 1. VI, 33, 4 *ad T* 81, 2 *P.* 36. 56. 77.

tribunatus I, 23. **ius tribunatum petendi** II, 9, 2.

tribunorum auxilium VIII, 13, 19.

triclinium II, 17, 5 sqq. V, 6, 19 sqq. VIII, 21, 2.

triumphalis statua II, 7.

triumphus *P.* 16 sqq.

tubae in spectaculis II, 17, 1.
 Tusci III, 1, 2. IIII, 1; 6. V, 6; 18,
 2. VIII, 15; 36; 40.
 Tusculanum IIII, 13, 1. V, 6, 45.

U (V).

Vadimonia VIII, 12, 3.
 Vadimonis lacus VIII, 20.
 vectigal VII, 18; 2 sqq. P. 37.
 venatio I, 6. II, 8, 1. V, 6, 7; 18, 2.
 VIII, 10; 16; 36, 6 P. 81.
 Veronenses VI, 34, 1.
 Vesta IIII, 11, 7.
 Vestales VII, 19, 1. 2. Vestalium ma-
 xima IIII, 11, 6.
 vestibulum II, 17, 15.
 Vesuvius V, 16; 20.

vicesima VII, 14, 1 P. 37 sqq.
 Vicetitorum legati V, 4; 13.
 Viennenses IIII, 22.
 villa II, 17. V, 6.
 vindemiae VIII, 15. VIII, 16; 20;
 28, 2.
 vinea II, 17, 15. V, 6, 9.
 unctorium II, 17, 11.
 unguentarius II, 11, 23.
 Vulcanalia III, 5, 8.
 vulvae I, 15, 3.

X.

Xystus II, 17, 17 sqq. V, 6, 16 sqq.
 VIII, 7, 4; 34, 3.

Z.

Zotheca II, 17, 21. V, 6, 38.

1

Lp 29.143.10
Epistularum libri novem.
Widener Library

003638085

3 2044 085 224 335

